Iulian Boldea
Cornel Sigmirean
Dumitru-Mircea Buda
(Editors)

MEANS AND MEANINGS OF COMMUNICATION. CONTEXTS AND INTERDISCIPLINARITY

HISTORY, POLITICAL SCIENCES, INTERNATIONAL RELATIONS

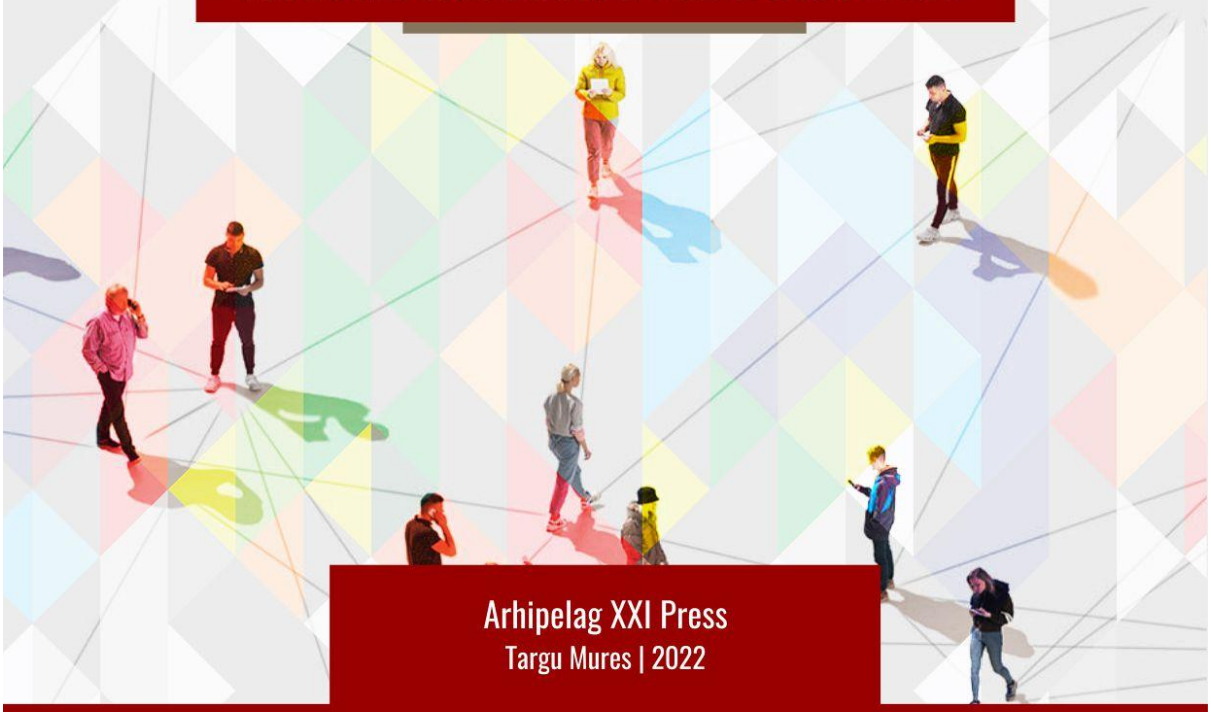

Arhipelag XXI Press
Targu Mures | 2022

Date: 22-23 October 2022

Location: „DIMITRIE CANTEMIR" University, Tîrgu Mureș

MEANS AND MEANINGS OF COMMUNICATION. CONTEXTS AND INTERDISCIPLINARITY
Section: ***History, Political Sciences, International Relations***
ISBN: 978-606-93691-9-7
Edited by:
The Alpha Institute for Multicultural Studies
Moldovei Street, 8
540522, Tîrgu Mureș, România
Tel./fax: +40-744-511546
Email: iulian.boldea@gmail.com
Published by:
"Arhipelag XXI" Press, Tîrgu Mureş, 2022
Tîrgu Mureş, România
Email: tehnoredactare.cci@gmail.com

Contents

A JOURNEY INTO THE BIBLICAL HERMENEUTICS OF ARSENIE BOCA 6
Ștefan Lucian Mureșanu 6
Prof., PhD, ,,Hyperion" University of Bucharest 6
SMALL-DIMENSION RONDE-BOSSE SCULPTURE IN THE NEOLITHIC PERIOD 17
Ioana-Iulia Olaru 17
Assoc. Prof., PhD, ,,G. Enescu" National University of Arts, Iași 17
SHOPPING MALLS: SPACES OF CULTURAL IDENTITY AND MULTICULTURALISM 24
Elena-Codruţa Badea 24
Lecturer, PhD, „Dimitrie Cantemir" Christian University, Bucharest 24
CHURCH ORGANIZATION DURING THE FIRST ROMANIAN PRE-STATE FORMATIONS AND EVIDENCE OF TIES WITH THE BYZANTINE EMPIRE 28
Ionel Chira 28
Lecturer, PhD, Faculty Orthodox Theology „Episcop Dr. Vasile Coman", University of Oradea 28
ESSENTIAL ASPECTS RELATED TO THE DYNAMICS OF THE DEFINITION OF A GREAT POWER FROM THE 20TH CENTURY TO TODAY 37
Andrei Alexandru Achim 37
Lecturer, PhD, Technical University of Cluj-Napoca 37
JUST WAR THEORY AND THE CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY 42
Arthur Mihăilă 42
Lecturer, PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 42
NATO'S NEW STRATEGIC CONCEPT AND KEY DECISIONS 52
Oana-Mihaela Vladu 52
Lecturer, PhD, "Carol I" National Defence University, Bucharest 52
LES ÉVÊQUES MISSIONNAIRES DANS L'EMPIRE ROMAIN. LA RETRAITE AURÉLIENNE 57
Ștefan Lifa 57
Lecturer, PhD, West University of Timișoara 57
THE POLITICS FOR DIGITAL TRANSFORMATION: A PRESCRIPTIVE APPROACH 64
Angela Ioniță 64
Senior Researcher, PhD, Research Institute for Artificial Intelligence "Mihai Drăgănescu", Romanian Academy 64

COUNTERFEITING MONEY IN THE INTERWAR PERIOD. THE CASE OF VICTOR FENYVESY 75
Ferencz Iozsef Truța 75
Research Assistant, ,,Gheorghe Șincai" Institute for Social Sciences and the Humanities of the Romanian Academy, Târgu Mureș 75
CAMIL PETEU (1946-2013): PROFILE OF AN ERUDITE GREEK CATHOLIC PRIEST 85
Narcis-Mihai Martiniuc 85
Research Assistant, „Gheorghe Șincai" Institute for Social Sciences, Târgu Mureș 85
MYTHS, PERCEPTIONS, ALTERITIES ON THE ROMANIAN-SOVIET BORDER ON THE PRUT RIVER 95
Alexandru Aioanei 95
Scientific Researcher, PhD, „A.D. Xenopol" Institute of History, Iași, Romanian Young Academy .. 95
SHOULD WE FEAR POPULISM? 103
Vasile Pleșca 103
Scientific Researcher III, PhD, „Gh. Zane" Institute of Economic and Social Research, Romanian Academy, Iași 103
SOCIAL DEMOCRACY IN PRAHOVA COUNTY IN THE PERIOD 1929-1938 107
Vasile-Virgil Coman 107
PhD 107
KING CHARLES I JUBILEE. ORGANISATION OF THE GENERAL EXHIBITION FROM 1906 IN BUCHAREST 116
Bogdan Iulian Ranteș 116
PhD, ,,Valahia" University of Târgoviște 116
READING ROOMS FROM BUCOVINA. READING ROOM UNIREA UNDER OADECI FROM UDEȘTI 127
Lăcrămioara Avasiloaie Andrei 127
PhD Student, ,,Ștefan cel Mare" University of Suceava 127
GHIȚE ZOGRAPH'S SIGNATURE AS SEEN IN THE DRĂGHEȘTI WOOD CHURCH ..... **Error! Bookmark not defined.**
Carmen Bălteanu ..... **Error! Bookmark not defined.**
PhD Student, ,,Valahia" University of Târgoviște ..... **Error! Bookmark not defined.**
ASPECTS FROM THE ACTIVITY OF NICOLAE B. CANTACUZINO AS MINISTER PLENIPOTENTIARY OF ROMANIA TO AUSTRIA (1920-1922) 142
Ștefan Crăciun 142
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi 142
CONTRIBUTIONS REGARDING THE ESTABLISHMENT, ORGANIZATION AND EVOLUTION OF THE ASTRA DOBROGEA REGION BETWEEN 1927-1930 154
Daniela Ștefania Curelea 154

PhD Student, ,,Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 154
INTERWAR PRESS IN TRANSYLVANIA-INSTRUMENT OF MANIPULATION AND DISCREDITING THE POLITICAL CLASS. A LIBEL LAWSUIT FILED BY DR. PETRU GROZA 164
Dănuț Viorel Presură 164
PhD Student, „ 1 Decembrie 1918 " University of Alba Iulia 164
THE DIVINE ATTRIBUTES IN THE WORK OF FATHER GHELASIE GHEORGHE FROM FRĂSINEI 170
Sorin Benescu 170
PhD Student, University of Bucharest 170
ANTI-COMMUNIST RESISTANCE FROM NASAUD COUNTRY THE OUTLAWS 180
Ștefan Bachis 180
PhD Student, ,,Ștefan cel Mare" University of Suceava 180
PAN. M. VIZIRESCU - CARDINAL POINT 188
Iulian Viorel Călugăru 188
PhD Student, State University of Moldova 188
Aromânii și nașterea națiunii la românii din Transilvania (The Aromanians and the Birth of the Nation for the Romanians in Transylvania) 199
Cornel Sigmirean 199
Prof. PhD, UMFST Tîrgu Mureș 199

A JOURNEY INTO THE BIBLICAL HERMENEUTICS OF ARSENIE BOCA

Ștefan Lucian Mureșanu

Prof., PhD, „Hyperion" University of Bucharest

Abstract:Through this current paper we aim to capture theologian Arsenie Boca's intellectual configuration. Most of the thoughts of monk Arsenie Boca seek a thematic with an ontological, theological and philosophical ground and refer mainly to the Man's identity and existential path in the world. Hope is a definitive aspect for the thinking and hermeneutics of Arsenie Boca, which is depicted in different facades: Light (presented in strict correlation with the Sun), Perennial or Eternal Life, Truth, Wisdom, Spiritual Life.
The works of Arsenie Boca are distinguished through the deepness of his themes (themes of theological persuasion), but also through their simple phrasing and their oral nature (the impression of sayings which the written text depicts, archaic denotations and meanings).

Keywords: trail, image, Arsenie Boca, Septuagint, word.

Motto: "There's no greater conqueror on earth than he who conquers himself and reigns over his passions . There is no greater enemy to man than man himself and nothing more to fear than only the man himself ." (Arsenie Boca)

1. Knowledge, the superiority of the elevated self

As we open the book of Arsenie Boca, Path of the kingdom, you are filled with all the wisdom of the sacred word that has wondered the earth for millennia. A Biblical Philosopher, he interprets and justifies the meaning of the word, gives lining to the idea and embedds it in the farthest corners of the soul. His expression makes place for the spirit into the hearts of those that want to go into the ancestral land of the sacred unseen. A real unseen, an image of the image of the undeniable. His imagination is an earthly product, a gift of the imaginative powers of the sacred unrealizations, the image is the one that unbinds from inside the soul towards a clear thought of truth:

"Until you find God, you do not know thyself, you will neither find your meaning or the world's" (Boca, 2014:55).

In his first chapter, meaningfully entitled "The Path", Arsenie Boca searches and draws attention to an entire science of the movement of man in life: "Happy is thy who comes back and reaches home, the short way round. That is the path" (Boca, 2003:13). Forged and influenced by his own life, Arsenie Boca's work, structured in 7 chapters over a spread of 328 pages signals the many ways towards humility out of which one who seeks eternal light may choose his *road* to redemption. Piercing through his own living in the secrets of the scriptures and bearer of the biblical word, Arsenie Boca deeply researches Man, his gift to uncover the thought being defined as sacred. He uncovered the secrets of the Septuagint and promised as Ieftae(1): "I opened my mouth for you before the Lord and I will not be able to cast aside" (Judges' Book, 11.35), giving man the faith in a truth, that of conquering eternal life. *Eternal life* represents the hope that we can live on earth better and wiser.

It Romanian popular tradition, the concept of eternal life opens up and closes a cycle, a way of living that those who prepared the whole ritual of death acknowledged as a road on which the "*walking with one's feet in front*" of the deceased was the orientation towards the newfound realm. A passing where the living remained above the hole in which the departed was to be lowered to go stand in front of The Great Judge. The book of Arsenie Boca alows the reader that seeks knowledge in every moment that binds us to the momentary passing, to live the inner peace that may slay the untruthful thoughts. No matter how special the temperament of Arsenie Boca, as an author of this book of teachings, allows more or less to expose his descriptive style and rhethorical character. The speech is one of leaning, of great desire and absolution, acknowledgement of his existence on Earth and its limited time, meaning that the teluric passing is so meaningless in the entire existence. A great speaker in the ways of rhethorics, the philosopher in theology Arsenie Boca processes images abided by a burning feeling of desire to express the true meaning of desire, that transcends in solemn accents, in hymns of all his descriptions. We see a detached moralist, proliphic to those who read his book, we could say in the tone of Ioan Slavici, in the novel literature:

> "The book, says Reverend Dr. Timothy Service, Bishop of Arad and Hunedoara, truly shows how many the ways, parables, callings, fighting, problems, absolution and work there are in the seven parts of the Christian life, a symbolic number to anything that is holy and from which the most abiding Christian may find its own little path to redemption" (Boca, 2003:V).

When you want to be something other than the product of a profane world, you start looking for the way that could turn you to the light. You detach with only your will from the worldly, and forward towards the voice calling you to awake. The waking is the sign of Father Boca towards humility, defined as a universal fact of passing in another dimension, superior to the telluric. In his book we are witness to a continued line, as only in the works of Dosoftei, and a communication with the masses called forth to witness the orathorical and desire of connection to the soul that listens to divine voice. Filled with culture, and not only theological, both seek the proper word for closening the audience to humility in a simple language, specific to the essential of a work that wanted to be for the many, Oral speech. They dig deep in the human essence and build the seed of the Holy Spirit in time, creating a new form of thought that was thought to be lost, as alone is thy who is allowed to see the descend into the deep, seeing that loneliness is the superior state of spirits. The rhethoric of Arsenie Boca, evident to all our great theological speakers, manifests itself through processes from which the intervention of the author is obvious, the allegory and metaphore, stylistic procedures that help build words through expression in the titles of his chapters: "Through the furnace of humility", comparing this state of Christianity with that of seeking and knowledge, "Man, wall of value", metaphoric title through which the existence is defined through lack of knowledge, and in the title "Lily on the cross" from chapter VI of the book, suggesting the image of the divine creature, the lily flower that shines and smells like senses afore this physical land, creating images of real divinity. Arsenie Boca is aware that his timely orientation is to watch over man and cleanse evil that shrines human beings fallen in their own will. He wishes to escape the passing of time, his pleasure filled soul needing preparation for the Great Passing, defined so simple in a Romanian Cry:

> "Gone you have, thy Man, / On uncharted land, / a road without life, / without rejecting strife. / Gone you have, thy Man, / In the distance plan, / On accursed roads, / Shimmering in hoards (...) (Vulcănescu, 1987:208).

His word before is the message through which his vocation is empathized, giving writing to this book so to benefit our thought as a fact, to understand our purpose in this telluric life. We may use, as a synonym of the word telluric, the words timely or passing, understanding through this analogy the time granted to us by divinity for the preparation of

our perfection. I do not with to be understood as a blind servant of everything that is Christian belief, only as a seeker of the words of Father Boca, an understanding of knowledge with examples from the author's book, true meaning of man through research itself and scientific arguments of everything that is known about life and man. Father Boca communicates to people and gives them an understanding of "*Word Before*" from his book, that few of us know the meaning of the words of Jesus in his parables, and the ones that have understood them have long passed in a dimension of the self, leaving the telluric to exist as merely an object. In his book, "*Summa theologica*", Tomas d'Aquino states, as a state of fact for our existentialism:

> "Minimum quod potest haberi de cognitione rerum altissimarum desiderabilius est quam certissima cognitio quae habetur de minibus rebus" (Cap.I,q.1,a.5,ad 1).[1]

Arsenie Boca gives meaning to the word, teary and whole in the challis of holyship at "the tiny table of holiness", understanding through this metaphore that all that is sacred are only done one one's knees. He calls it "the tiny table", from where it is easily understood that the act from which the crushed heart searches for the holy spirit and where the "mercy of God shines in them, like the sun in the morning dew". The comparison "like the sun in the morning dew" allows for the fulfilling of good in the soul too heavy with worldly evil. The sun represents the light "so they may not wander in the night of unknowing and lack of advice, from where all that is evil comes that torment man"(Boca, 2003:11), but also the power that can destroy the world just as easily as it has been created with brightness. His book is a masterful study of good and evil, that man has control over as a given right of free will. The study is done considering research that can make man walk, forever, on the righteous path of good. The search was constituted of the closeness of the researcher with the object that was in his attention, with Arsenie Boca the man and only the created man: "With the adamic Man, god spoke in one language, the fallen man no longer understood the language of angels..." (Anania, 2011:VII). Father Arsenie has fought with the man that he came forth to in order to make him understand that the word was first, the meaning came latter from the language of angels, so he may ask for forgiveness and redemption alone.

2. "The word became the words, theology became phylology"[2]

The phrase Arsenie Boca is simple, understandable, oral style giving it popular meaning, archaic, that word in the Christian faith of the peoples: "In the path of salvation still go two kinds of travelers, because since then ... a companion unseen travels with us with each step we take, forever" (Boca 2003:14), highlighting the extensive study on theological books, but also those of philosophy, literature, art and medicine. As a way of exposing narratives its description is the mode of communication, a special one once friendly, once parental, once chiding precisely because it highlights the importance of facts in historical places of the world, reduced, still waver at the word of Jesus' life history. The Genesis, we find as a metaphor for the fulfillment of the prophetic visions of Matthew as an imminent state of knowledge from the daily happenings can understand the meaning: "That nation over nation will rise up and kingdom against kingdom, and there shall be famines and pestilences and earthquakes all around. But all this is just the beginning of birth pains" (Anania 2011: 2174, vol.VII), referring to an end and a new beginning of human life that is saved. Arsenie Boca acknowledges this and points out to the crowds in his work, saying that scarcity of good increases the wickedness in all the action, that time will be the one to decide, as divine sign, when it will stop, because the man is still waiting for the humility of the world in front of his house: "There was Noah, here was Christ, and the killer waves, drowning people" (Boca

[1] Anania, 2011: VII.

[2] "It is more desirable to have minimum knowledge of important things than knowing things considered very safe and very small" (trd. from the paper *About angels*, 2003 Andrei Pleșu, p.15).

2003:15). The author lives as he writes moments of coming time and often wonders why some of those who suffer the evil accept the humiliation of non-belief: "Though all want to live, yet not all want to escape the ship," defying and hitting with the state of carelessness the hand stretching to save them.

Talking about the indifference of the world towards the man who willingly degrades under laws unclear, roam the earth delirious and upload magnetic evil energies that attract only the weak and the slaves of instinct, Boca says: "These are the uncertain in truths but safe in deception" (Boca 2003: 15). Metaphorical expression:

> "I want to change your tears into joy" is a sincere desire, daring, a sense of knowing other life, that he had met on Mount Athos with the hermit arrived in the time, Seraphim of Sarov (1759-1833).

In the chapter The holy sinners, the writer defines "salvation" which he said "is that God's mercy, which takes us out of sin" by calling free will what was given that made the pair created in Heaven fall. He formulates relevant definitions of which there is no shortage, the effect of that definition as reflected by the success of the application of knowledge. Arsenie Boca addresses the conscious man because "Being conscious means to live particularity of own experience, delivering it in the universality of science" Ey, 1983: 33). He knows the complexity of that structure of consciousness and revealed it in his book in the fierce desire to show that life is an accumulation aware of human relationships with the environment, with its community and the world. The world Arsenie Boca seeks is the world lost in need, perhaps the same world destitute that Antim Ivireanul met at the meetings in his sermons of Sunday in which he gave voice to the Gospels: "For as is the gold that lies, so is true and false for repentance and penance" (Ivireanul, 1915:206) and Arsenie Boca metaphorically outlined, in a manner similar to creating inappropriate prayers, in the chapter "Path of St. Paul", saying: "Here is this time a sinner, entirely like ourselves, striving toward the goal, without even considering he had arrived, confessing barely when he finished the race" (Boca, 2003:35) the crowning wish of all his mistakes with forgiveness laurels, although he is aware of the inability to respect the man appointed by perfect forgiveness sliding hard into the abyss of pain. The teachings of Father Boca are a continuous course of seeking justification for that by straightening, the author of the book defines salvation as actually protecting man from all evil: "We understand therefore that the disciple or believer owes loving obedience to his confessor, for without the gift it is impossible to deliver from trouble and salvation" (Boca, 2003:39). Expressing the hypocrisy with the human characteristic of those distant times, the author of "The Path of the Kingdom" has elevated the interrogation argument about what should stand by faith in the Holy Spirit. In the chapter "Starting a debt" it is recounted, twelve times an episode of the adventurous life of the man who was King David, the Psalmist, concluding thus: "By service he was king, by gift a prophet, the body thus ...enemy of God (Romans 8.7) and killer of man" (Boca, 2003:40), thereby creating a picture of the man's face whose free will oscillate in all conscience that was the man who met divinity. The antithesis is used as a reversible state to demonstrate the facts: "When God's justice is back on our times it is time for payment or atonement. Atonement is not a punishment from God, but a wise way, a more severe correction" (Boca, 2003:41). The whole philosophy that makes over everything which could mean atonement, as the mystery of the soul paired in the shadow of our actions proves, finally, that this is a whole school of thought where directions and its services have only one task: patience willingly: "The bitterness of the existing steadfastly accompanied the earthly human needs down life, the flint gave light necessary to see at dusk, another cosmic journey

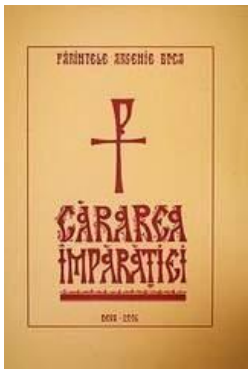

of his ego. A more strongly bound alter ego of the universe where it came to understood that, burdened, confused, he expected to head the moment of departure" (Mureşanu, 2015:3).

In his book, dedicated to human justification at all his faults, Arsenie Boca declines his missionary plane act, the plan to seek perfection and true knowledge of the facts of what has been and is present in the dark world of the great dreams of destruction of true wisdom. The statutes are bonuses and proof of wisdom, meditation is the mystery of seeking the high heavenly salvation in total binding divinity.

3. Suffering, sense of the existence of man and the meaning of the life coming together

Like all the great theologians, scholars of the Romanian people, Arsenie Boca has sought purpose in life and proved the existence in the rhetorical sense is convinced, through humility that there are reasons for the desired suffering. His step in the world has been guided throughout by the Holy Spirit, who had accompanied him towards salvation of man who begged forgiveness as Varlaam Dosoftei, Iberia and more, uttered the word towards the benefit of art to express confidence in what they lived truly in their humble lives. Saying the vernacular, ”ie” the Romanian made sense as a manifestation of thought, that the humble Romanian suffering human birth as an act of sin from Adam and headed towards the dawn light to begin life creating someday's nation. Arsenie Boca speaks in his book, first novel because it is written in Romanian, about all the facts that can lead to rotting or being ascended through the joint reconciliation with life. His advice is relevant: "Go, go, outlaw and killer! (2 Kings 16,7), "This is how God allows you to hear your facts named" (Boca, 2003:44) and are just to make the one who disregards the existence and submit their acceptances, understand that the world is anything but failure by the will of expression of thought. Pondering, you create wisdom uttered by the meaning of ideas, imagination crafts images yet uncreated, and it enables observation at a spiritual level performed. The man, who meditates before the humble, as a blessing, is a book filled with teachings that is open to the great plan of subordination of the Holy Spirit, shouting "the joy that was delivered by God." The way they are presented, the facts, the narratives argumentative and rhetorical organized into chapters that take place in a circle very well thought and lofty, with analysis of the facts, the sources are quoted as strengthening the claims of the author, the book would bear categorization it was a study of man in various poses with

Varlaam's Homily, 1643

anthropological existence, spiritually. We could say that is a study of human behavior in various research aspects of receiving instruction in citizenship, suffering and humility, states that were very much studied in the philosophy of time, from Aristotle to the present day. Arsenie Boca bends the deeply searching man as a sign at all misunderstandings and often makes us believe that he is holy and alive, but his interest was not this, but the closeness of the souls of men of the Holy Spirit, cleanser of needs.

His book is, in turn, a study of the anthropological and attitudinal man looking, deciphering the mysteries of prayer to the divine, from its origins to the present, and it shall communicate the message to all three volumes of his work, a guided education with a strong Orthodox religious emphasis. Then a psycho-sociological study of finding human power to choose their own way in life and an increase in the social evolution of human desire and philosophical meditation on existence of divinity and deep awareness of God's absolute power. It is a guide for ethical Christian - Orthodox, where rules are those that should have been a normal respect for man by man, a study of the Davidians Psalms by the Holy Spirit alternates from case to case, human life fallen ”ie” a serious transgressor of the rules of

morality. Arsenie's calm expression highlights the milestone of human settlement between good and evil.

A former student of the Faculty of Medicine, the author strengthens scientifically to those considerations, pointing out the disease mankind suffers from, the sin of Adam until today as a disorder in continual life, and to shorten the existence of everything that was born a being" ... today's crowd density, diseases and wars have shorten human lives" (Boca, 2003:98).

His study theology is a whole and the continuation of all the religious research that were made on Romanian territory and proved that, indeed, the Romanian people is attached to the belief in the divinity but is spoiled, often having fears, maybe that's the cruel oppression of all migratory peoples that have passed over the land given by God to Romanians. In the modern era, imperialism, that many so-called the civilized state, which only they know how they formed and civilized (by murder, conquest of territory and riches taken by force from people that were despised) were shaken by submitting and intentionally destroying the strong and undefeated orthodox Christian beliefs. At one point, in the chapter "Time of danger", the author put in some ideas, to show people that the laws, from creation to the birth of Jesus were dictated in a way similar to the moments of those historical evolution and cultural development in human society. But after the coming of Christ, they have taken a different amount by which God Himself expressed through the voice of Christ and the parent Boca to them before, as a connoisseur of mysteries, deciphering metaphors that compose the phrase of the Old and New Testaments

> "We are no longer under the old law kingdom, but the kingdom of Christ the Saviour won to us of Grace to save ourselves; but if you take foolish man against Christ, for the sake of transgressions, it falls from grace under the law, and it hangs over his sudden death penalty, which is accomplished through wars and misfortunes, just as it reads in the law..." (Boca, 2003:99).

Interesting to note that the fact of a religious culture that deep, is the reproach that makes Antim Iberian parishioners using the phrase interrogative - rhetoric regarding the forbidden expression derisive of the holy: "... that what people swear that is new law, the cross, the Body of Christ, dead, ordering, light, soul, grave, cage, the wafers, baptism, marriage and all the mysteries of the Holy Church? ... Who among the heathen do this? Or who belittles the law and like us? " (Iberia, 1915:19). Arsenie Boca writes in his book, in the chapter Divine Liturgy, he holds the world compared to the words of Antim Ivireanul that "...the crowd transgression, long ago would have made God the Father end the world, but God the Son, who is love and a grown man, always brings Sacrifice holiest before God the Father, interceding for mercy from him" (Boca, 2003:123). He always sought the removal of suffering, the burden of meaning, mercy to all people but few know how to receive this gift and thus fell into a lack of knowledge, power with which to see through all the message sent by prayer. The prelates students of the Romanian Orthodox Church initiated an approximation of the masses of real faith transmitted by the Fathers of the early Christianization opening through deep study of the New Testament, such as writing fundamental initiation of the baptized in Christ, the true meaning of expressed in the vernacular sacred word, the Romanian. This deciphering the mysteries of the creation of mankind, Arsenie Boca will try to do in his book, using the psalms of King David, as evidence of the awareness of ancestral existence of a deity form and suggestion that the eternal is linked to all the energies that surround us form below our legs in dark circles binding energies of the Earth's interior. Many scientists were bent on deciphering the mysterious existence of God but few of them have been left by the spirit to note that divinity is a powerful energy that only the initiated, through deep meditation of the word prayer, could notice, but not see, "Here in plain language of prayer Savior ...", says the end of the

first volume of father Arsenie Boca, seeking to provide the path to the light of the Christian man: "...for Christendom over the centuries and over all the earth, caught as it could, the sound of the seven trumpets... / And the Antichrist can be written and so..." (Boca, 2003:127). Divine Energy is an energy wave that makes the man almost leap to the negativity of some remarkable distances and take him down when their inability to decipher the code words cannot be done. To do is divine power that gives a man grace. Grace is in culture, the existence of ideas that form the word and the gift of beautiful material, creating the necessary objects of everyday life. Day was created just so we can see and admire our beauty and objects that surround us. If it was up to those who create art, such as literature, they would need for their light dusk looking to ponder at the mysteries of the night, where they may find their inspiration. Arsenie Boca was bent enough in the life that was given to the earth, its zeal was that people understand the true meaning of the sacred word of law that needs their livelihood and to carry on all roads, but never forget that the world was a gift given to Earth by God. Art in the literary epic narrative, as this monograph dedicated to the deity, is a poetic art synonymous with the lyrical creations. Perfect through effect, it contributes to a descriptive presentation of reality: "The world saw the material forms that are universal and invisible, a universe of pure spirits, that is the expression of God's goodness" (Boca, 2003:131). People with a high view, as father Boca, saw the need to live otherwise and not worry unremarkably, but give depth to study because they knew that "...the evil that poisons the world is rooted in the sin of the first man". Visual images as artistic expressions of a deep literary research depth and the meaning of existence, proving perfect erudition. Arsenie Boca has this bending moment to explain a situation philosophically: "A stone fell into the lake; but it is not the only rock to fall, but has repercussions on the entire lake, which troubled him to both sides "(Boca 2003: 131). Stone, the image of man is distraught with needs. Disturbed by everything that makes the whole community that carries great weight with the life he himself is struggling with are his worries. Gerund is a noun form of life that just shows some people who do not cease to express their superficiality of existence, creating their own concerns. Worries, emanations of some evil, they may disrupt the systems and human balance "Oh earth and sea, for the devil has come down / to you, having great wrath" (Announcer 1937: 55) where, the last Chapter of Fallen Angels: "Between him and the soul there begins unseen warfare" and father Boca defines that human needs fall into hell unrested. The need is a critical elevation. He rids it of this kneading, by creating art, that is synonymous with his own creation. He sees the profane soul charged with pain that does not understand the meaning of words and it cannot penetrate the existence of the message. The Profane lets down the evil that destroys him because his life is devoid of any consolation word: "The genius of it is strong, his era is weak. And his power exhausts, not on himself but on those who follow them" (Bloom, 2008:97). The quote of Harold Bloom's study, I have discovered, as actually throughout his work extension about the anxiety of influence in the works of the verse, a possible similarity between the philosopher Nietzsche(2) and Father Arsenie Boca. You should not bother anyone with the being synonymy of the two men of science's existential turmoil where the first shouted "will to power" and the second described progress toward entering "the path of the kingdom". Joint to the discussion was the man, as the fruit of an imagined picture of the universe. Man, with all the accomplishments or failures, knowing or accepting the knowledge of truth, his ways crooked to destroy them along, not knowing of the passage, the man of all literary and scientific deceivery and deceives selves ascetic to the knowledge of its own existence, evil man and a good man, a man useful to others.

In popular literature, we could say that man is analyzed from two directions very close to the facts of it as the beginning of the requirement of that very popular creator has deciphered with intuition, the natural environment that was conducive to life and protecting it from harm. The first direction, a product of Genesis, natural and unharmed mysteries of the

universe toward the woods: "Since my mother made me / Everything in the forest I grew up, / Nobody saw me, / without moon and the sun / And dear deer" (Bibicescu, 1970:163), which opens the way to understanding human nature's integrity protection. The second direction is seeking his nature unleashed that shapes the image materials, shapes the exposed destruction of the power of nothingness neighboring who departs from what was intended to be created: "I did not believe the troits, / But a troit you have made? / I lost from three places, / All things I had." Christians know that the time was created with the man and not before him, for deity does not take time, and time ceases to create goals that submit a switch, a measurable time in one without measure. Augustine of Hippo, philosopher and theologyst (354-430) was the one who defined time, observing them as a measure of their worries' passage, arguing logical existence, since the world was created, as a necessity of earthly existence: "Mundus non factus Est in tempore, as sed tempore"(3). Designed as an ongoing spiral in Romanian culture, every event is superior to the temporal precedent and constitutes of knowledge steps leading to personal and spiritual perfection in every community, a gesture for those prepared to achieve a superior spiritual step toward salvation. Arsenie Boca's book leads to the path of the Kingdom. Evidenced in writing, his book artifices the particularity in art description mitigated by the simplicity of expression where popularly we see a substitution of the instrument of the divine nature, with happenings in the world started with painting nature transfigured by oral art exposure, "So he's craft, knowledge and power; He's a struggling model as the path taken. Savior has come, therefore, to break things and ruin the devil's dominion that held people. So when tempted in the wilderness of quarantine, to make bread from stones, as he was hungry, he beat him with Scripture, saying, the writing is not that by bread alone shall man live, but by every word of God" (Boca 2003:28).

4. Is the wisdom of prayer a state of fulfilling the concern for man?

The Bible is a book of its own kind of history, a deep analysis of the existence and material fact of being human through his body and a test of knowledge as possibly to refrain from the all evil that creates the detriment's evolution. In the Chapter "Perfection" - purposeful man, Arsenie Boca rhetorically attentions profane power to make amends, removing bewilderment through knowledge "we are invited by an unseen arrangement of things, to call, to bring the luminous sphere of consciousness that resorts latent aspects of our being, which, to date, exceed the beauty and power of everything earned until now, and the beauty and power are intrinsic to restore peace and balance that our human reason - no matter how involved with science or Philosophy - could not determine "(Boca 2003: 145). It is a release from the Romanian profound theology, to understand that man is not the center of the universe, but an important link of the entire carousel. Man is a perpetually oscillating between good and evil and, again, even the most experienced of the people cannot be definitively mistaken as an intrinsic fact of human existence. Arsenie Boca, like the great forerunners of Romanian Orthodoxy, including Varlaam, Coresi, Dosoftei, Antim Iberia, Stăniloae, Anania presented the fall of man to "the blind instincts" through ignorance but they work, however, and possible it's to understand that is somewhat designed by waiving certain needs that are meaningless in life: "In reality the circumstances, as curious as - and perhaps more so - are only the excitants outside that trigger our metaphysical mechanism: spiritual growth - becomig, real and practical, aware of the other dimension of existence, of which we can be humble and biologically supporting us, those concerned" (Boca, 2003:146).

The last part of the chapter, Perfection - purpose of man, the author of The Path of the kingdom talks, in an analysis of philosophy and psychology, about the state of divine Jesus: "I am however noting the clarity of conscience affiliated to the divine, at an age when human children have not yet finished playing. But he was not born with willfully blind instincts that come with thick veil of sin on his mind, but his eyes were unaltered to see the absolute world" (Boca, 2003:148). The rhetoric of Father Boca proves the divine act of earthly

existence of Jesus processuality spent time among men and divine arguments, saying further: "He's the one whose design makes chaos, cosmos". His argumentative style feature is a description of the facts, deification of soul: "... as an egg when a live chicken comes out of it, or when a hairy caterpillar - apparently the last death of a chrysalis - stretches out and flies as a butterfly" (Boca, 2003:148). They are expressions with visual images and tinged epithets and comparisons over time and with the material world, with causality as a social function specific to training human life as a fact of existence, but also with custom knowledge as philosophical meditation during the telluric which will end once and is posting permissible power of the soul. Raised and educated as a prophet, worries and needs across the life that were forced on him, Arsenie Boca through the mysteries of monastic life, they reveal as man's knowledge permits, as at the beginning of religious writing in Romanian, Metropolitan Varlaam in his work, Romanian Book of Learning, he herein presented them through worshiping Jesus in a language close to the people with the desire of projecting love and truth to all the wonders of perfect Son of God, and the mysteries of human helplessness that I could not imagine.

The desire of the two theologians is to make man realize "that we have a relationship with God that lives right in the structure of our spiritual being, that we are on the threshold of free choice of a conception of life that we keep even if we do not please the world, when God lights the candle and lights up our lives with all foreign concept worldview" (Boca, 2003:148). Arsenie Boca lectures, throughout the book, about the physical form called man, and extrasensory knowledge, defined as understanding of the divine word. He says at one point that "physical outputs (human) are all valued through his immortality," saying that the imbalance in passion, in untruth stood, stepping seemingly balanced, and some of the great thinkers who have not properly understood the meaning have ended in mental imbalance (philosopher Friedrich Nietzsche). As Metropolitan Varlaam, Arsenie Boca was called from the unseen to defend orthodoxy in a time when the fall of the word in the shadow of communism was at the doorstep, making the book what Metropolitan, at the time almost four centuries ago, wanted to convey the divine word in the language of the people against the religious reforms of Transylvania. Writing will remain a human form of communication to the people, the means by which it sent theological elevation and information as a sense of the world of ideas existential to philosophy.

As a Visionary and transcending existential knowledge, Arsenie Boca deciphers the word, directing people to raise up the kingdom path. He brightens the earthly sphere both by word, as he was sent from on high and by paintings by linking imagination with the reality of his views, defying time and its connection with the earthly body. Because of his convictions, the author of the concrete forms of image viewing, had suffered from the time authorities were unprepared to receive the divine word in a time of trouble, "souls of those who were deceived by the desires of the world, vain, glory and pride of life , deceived by self-love that has guided at all appetites, here drowning them into hatred that burns them and strengthened over them like a great kingdom of evil. In this infernal kingdom it has lead them to love themselfs first and put the devil father of all deception" (Boca, 2003:317). As he created and then felt the speech, prayer open the doors of unseen pictures of real images, subject to feelings of energy movements that open your eyes and see the nether realm, white and magical, purple shiny words of the prayer creating acumen and binding what mysterious men wanted especially the unseen which is felt, both materially and spiritually. When you utter the words of truth light changes its facts and whispers caressing the hearing and unraveling the secrets of happiness "only temptations, sorrows and all sorts of trials of war unseen succeed to blunt the full taste of this world and lead us to a kind Death to the world that it provided full humility in unceasing prayer" (Boca, 2003:172). Narrator and fine analyzer, superficially the fallen man in need, Arsenie Boca seeks a way of straightening and defining wrongdoing

as a fall in life, because man alive during the telluric can be lost and found with great desire to return to his name which falls in the humanity. Rightfully it can be said about this paper that it's a book of instruction for all people from scattered swamps, destructive unconscious, and only waking up at what is alive in this life, can bring on the way of understanding his mission on Earth. As narrator, Arsenie Boca stands to be a true protagonist of the art of rhetoric, of an oral solid argumentative about what it means to be a true Christian, or rather what needs to know about you as a perfect man. I do not want to be misunderstood on the meaning of the concept of a perfect man, but only to point out a humanist intellectual who traveled The path to the Kingdom will understand what it means to walk the road alone apparently alive, but sure. It is a way of an invisible path for many to start on, but few get to where you thought the elevated skill guides you, initiates you into the matrix of the universe.

Under the influence of the spoken language, Arsenie Boca draws the reader into another world, the hope and expectation of continuous good form by advice from his book, the new man, of a secure life to the universe possessed the gifts of happiness. Man has free will, it is only guided to the path Kingdom rhetorically in notices with many abstaining from all that is worldly denuded of meaning, and argumentative by metaphorical lines with a sensible calculation of Romanians in Transylvania that use a different tense. We observe throughout his work, privative-personal antithetic / personal (individual I / person II) involving the sentence signs of the author where a person is defined as based on subjective or reader specification, second person of the conative function. The content of the book grasps their absence, defending the shadow of explanations in third person, apparently, at some point in the narrative-personal orality of Arsenie Boca marking the objective function or referential. Phatic and metalinguistic functions are also marked in a narrative statement that the writer has a special care for, avoiding the monotony. Underscore the beginning of this essay, saying that Father Arsenie Boca was not only a consummate theologian, a student of a high and elegance in using the word in the narrative, but also a scientist. He recorded rhetorical ideas, facts and administered them to interpret scientific arguments, proving the truth of what he reported. It is a profound connoisseur of all human social and personal issues and communities wishing to make contact, interprets the philosophical, theological and deepens them, defines human existence as Christians. It is a journey scholar, a stunning manifestation of interpretation of life you have to know the course of, the divine and leaned one way, that of the Kingdom. To each is given the same opportunity, it all depends on him, wandering man who walks with his desire roads misleading. This is the book of Father Arsenie Boca: a literature that opens the reader's eyes to the image of an open path, but shrouded in secret.

Notes:

1. Judges, Chapter 1: "Jephthah the Gileadite was a valiant warrior. It was a lustful son who was born on Jephthah of Gilead. " Cf. DexX.ro: "Judge the Old Testament. Jephthah conquered the Amorites, and the Ammonites, and as a sign of gratitude for the victory, offered up his only daughter." Friedrich Wilhelm Nietzsche 2. (n.15 October 1844, Röcken - d.25 August 1900, Weimar) is the most important German philosopher of the nineteenth century. Cf. Encyclopædia *Britannica* (1910 – 1911).

3. Trd.: "The world was not made in time, but with time".

BIBLIOGRAPHY

Ananias, Valeriu Bartolomeu, *Bible with illustrations*, vol.I, Litera, Bucharest, 2011.

Bibicescu, IG, *Transylvanian folk poetry*, Minerva, Bucharest, 1970.

Bloom, Harold, *Anxiety of influence, a theory of poetry*, Publishing Parallel 45, Pitesti, 2008.

Boca, Arsenie, *Path kingdom by the St. Romanian Orthodox Episcopate of Arad*, Arad, 2003.

Boca, Arsenie, *I want to change your tears into joy, anthology of spiritual words of Father Arsenie Boca*, Publishing Agaton, Fagaras, 2014.

Crainic, Nichifor, *Orthodoxy and ethnocracy*, Publisher Cugetarea, Bucharest, 1937.

Ey, Henri, *Conscience*, Scientific and Encyclopedic Publishing, Bucharest, 1983.

Frye, Northrop, *The Great Code The Bible and Literature*, Ed Atlas, Bucharest, 1999.

Iberia Antim, *Sermons*, Petre V. Haneş edition, Bucharest, 1915.

Mureşanu Stefan Lucian, *Fact ritualistic sense of mimetic gesture applied to study ethnology*..., Publishing Single, Targoviste, 2015.

Pleşu, Andrew, *On Angels*, Humanitas, Bucharest, 2003.

Vulcănescu, Romulus, *Mythology Romanian*, Romanian Academy Press, Bucharest, 1987.

Judges, Polirom, Iaşi, 2013.

SMALL-DIMENSION RONDE-BOSSE SCULPTURE IN THE NEOLITHIC PERIOD

Ioana-Iulia Olaru

Assoc. Prof., PhD, „G. Enescu" National University of Arts, Iași

Abstract: In Neolithic statuary, the first direction was that of small-dimension sculptures, inside which the series of Venus-type statues continued, having the same schematized and stylized formula regarding treating volumes, with the same steatopygia as it is the case of statues (thus, all the types of ronde-bosse sculptures had the same cult destination). The present material will illustrate ronde-bosse sculpture with representative examples from different regions of Europe, Close or Far East up to the Americs, recording similarities and also peculiar aspects of each region, regarding shapes, dimensions, materials, onaments.

Keywords: steatopygia, en violon, slip, Mother-Goddess, dōgu

În Neolitic, o caracteristică importantă în sculptură – mai mult decât în pictură – este uniformizarea din punctul de vedere al stilului, dar și al tehnicii și al tipologiei, între zone îndepărtate între ele geografic. Cu toate acestea, vom vedea în continuare că varietatea în unitate este un principiu valabil și în acest domeniu, mai ales în cazul sculpturii de mici dimensiuni.

Cea mai importantă direcție urmată de sculptura neolitică de mici dimensiuni este continuarea seriei din piatră, fildeș, os sau argilă începută anterior, în Paleolitic: cea a statuetelor de tip Venus, cu aceeași formulă schematizată și stilizată a tratării volumelor, cu neglijarea brațelor, picioarelor și a capului, probabil aceste sculpturi fiind în continuare tot idoli ai cultului maternității.

În sudul Europei, sunt comune figurinele modelate în argilă și, mai rar, statuetele sculptate în os. Arhitectura megalitică din Malta este anturată de mici statuete ale Zeiței-Mamă. Este cea mai veche sculptură de aici, ce aparține primului ciclu de dezvoltare culturală, reprezentată de figurine feminine din teracotă, anterioare celor cicladice. Au anatomia tratată schematic și cu puternică steatopigie. Au capete alungite, iar fețele triunghiulare sunt înclinate înapoi, cu trăsăturile figurii sumar schițate. Sunt reprezentate în picioare, cu cioturi scurte în loc de brațe, multe au sâni mici – dar figurine cu organe genitale masculine au de asemenea sâni.

Din faza Tarxien, o serie de statuete de la Tarxien și Ta Silg și una de la Hagar Qim (*Doamnele grase*) o redau pe zeița fecundității, în picioare sau șezând pe tron sau pe pământ, cu picioarele strânse, cu capetele lucrate separate și lipite; în mod ciudat, ele nu au sexul reprezentat, deși steatopigia este evidentă[1]. Un frumos exemplu este cel de la Hagar Qim, deși fragmentat, cu divinitatea șezând, cu gambele îndoite și cu volume generoase ale corpului steatopig[2]. Renumita figurină de 12,7cm înălțime, supranumită *Venus din Hagar Qim*, este lucrată foarte naturalist[3]. Modelajul este delicat; capul și picioarele lipsesc acum. *Doamna adormită* din Hal Saflieni este o statuetă de cca 12cm reprezentată întinsă pe un pat, cu o mână sub cap și cu un drapaj în jurul șoldurilor. Există și statuete foarte mici (3cm),

[1] Jane Turner, *op. cit.*, vol.20, p.209
[2] Christine Flon (ed.), *Le grand atlas de L'Art,* vol.I, Encyclopedia Universalis, 1993, p.39
[3] Jane Turner, *The Dictionary of Art,* vol.25, New York, Grove'Dictionaries, 1996, p.512

așezate, cefalice în acest caz. Din Cercul Xaghra au fost dezgropate alte exemple de figuri sculptate piatră, corpolente, fără sex, unul înfățișând două femei așezate una lângă alta pe un pat, altul – o statuetă feminină în picioare, fragmentară, toate trei cu fuste și toate pictate inițial[4].

În Creta neolitică, un idol falic din piatră a fost găsit la Pelekita, iar idoli *en violon* și cu steatopigie au fost descoperiți la Knossos, Phaistos și în sanctuarul rupestru din Eileithyia, la Amnisos[5].

Pe teritoriul Rusiei, sunt reprezentate cu mare expresivitate capete de animale (preferate sunt ursul și elanul), în timp ce corpurile sunt schematice. Un exemplu remarcabil este sculptura în gresie a unui urs găsită la Samus, un cimitir lângă Tomsk. Capete de elan sculptate în corn de cerb găsite într-un cimitir din Insula Oleni (Lacul Onega) erau de fapt butoane de toiege ritualice. Proporțiile alungite ale capului de elan sculptat într-un corn de ren din turbăria Shigir din regiunea Ural sunt remarcabile. Capetele executate cu grijă a cinci urși apar pe ciocanele din piatră lustruită (șist argilos) din Karelia. Figurile mici, de cuarțit (3-7cm), ale animalelor redate de profil, în principal păsări de apă, dar și urși, elani și vidre, formează un grup specific de artefacte din centura forestieră a Rusiei europene[6].

La Çatal Hüyük (Turcia), au fost găsite multe statuete din marmură (albă sau neagră) sau figurine din lut. Cele din marmură includ figurine de femei voluminoase, bărbați zvelți și grupuri mai elaborate: unul cu un leopard, o zeiță dublă și o placă cu două perechi de figuri în relief înalt (un cuplu îmbrățișat și o mamă cu un copil). Figurinele atent modelate din lut sunt în parte femei foarte grase redate așezat, uneori decorate cu modele pictate în roșu. Una este însoțită de leoparzi. Nasul și ochii sunt accentuați, iar gura nu este indicată. Cele mai multe dintre aceste figurine au fost găsite în altare decorate cu reliefuri parietale pictate sau modelate în lut, peste o armătură de paie și cranii de animale, reliefurile înfățișând femei născând, leoparzi și tauri, precum și șiruri de capete de animale cu coarne reale. În unele cazuri, chiar tencuiala groasă de pe pereți era cioplită în formă de animale[7]. Toate figurile feminine (predominante, de altfel) reprezintă o Zeiță-Mamă, dar surprinsă în multe aspecte: tânără, bătrână, în căsătorie rituală, graviditate, născând și ca un conducător al animalelor sălbatice. Figurile sunt descrise în mod explicit și, deși sunt fără cap, abordarea artistului față de subiect este destul de realistă. Spre deosebire de artistul paleolitic, care a încercat să reprezinte conceptul abstract de fertilitate, sculptorul neolitic materializează o ființă abstractă (o zeiță) printr-o figură umană. Sânii sunt sensibil modelați, mâinile mici redate cu grijă și, judecând din alte exemple, probabil capul pierdut avea trăsăturile bine descrise[8]. Numeroase figurine de animale, rupte și deteriorate, este posibil să fi servit și acestea ca idoli în timpul ritualurilor de vânătoare și apoi să fi fost îngropate.

Situl de la Hacilar (vestul Turciei) ne-a lăsat o mare diversitate de figurine ritualice. Cele aparținând Neoliticului propriu-zis Târziu (6 500 – 6 300 î.Hr.) sunt mai ales feminine: grupuri plastice adesea decorate pictat, cu mame cu copii în brațe, masive, nude, cu forme schematice [9]. Femei grase, cu un bun modelaj anatomic, sunt redate culcat sau în picioare, iar cele așezate sunt însoțite de leoparzi ori îmbrățișează tineri. Figurinele feminine de lut, în mare parte nevopsite, au sâni, burtă și fese exagerate, brațe bombate, mâini și picioare mici și un cap fără gură. Fetele tinere erau înfățișate cu părul strâns într-o coadă încolăcită, femeile în vârstă erau corpolente și nude, cu părul strâns în coc. Subiectele principale erau nașterea și

[4] *Ibidem*, vol.20, p.210
[5] *Ibidem*, vol.7, p.153
[6] *Ibidem*, vol.26, p.365
[7] *Ibidem*, vol.1, p.832
[8] Horst de la Croix, R.G. Tansey, *Art through the Ages*, Harcourt Brace Jovanovich, Publishers, Orlando, Florida, 1996, p.43
[9] Lawrence Gowing (ed.), *A History of Art*, Oxfordshire, Grange Books, 1995, p.12

fertilitatea și o figură feminină, posibil o zeiță, stăpână a animalelor. A fost folosită o gamă largă de poziții și atitudini; singurele figuri masculine erau copiii[10]. Sculpturile din prima parte a Chalcoliticului (6 300 – 5 900 î.Hr.) înfățișează doar tipul figurii feminine în picioare, cu fustă și corp pictate, cu păr redat incizat, cu coadă, fără gură, cu sâni mici și fese mari. Ulterior (5 900 – 5 600 î.Hr.), figurinele feminine din argilă înfățișează cele trei postúri: în picioare, șezând sau culcate; la fel, nu au gură, dar au o stilizare a corpului în formă de vioară, sâni mici, organe genitale explicit înfățișate, sprâncene, îmbinate[11].

La Can Hassan, figurinele din lut zoomorfe înfățișează oi, capre, vaci, măgari, cele antropomorfe sunt în general masculine (mari și mici), dar cele mai multe sunt capete de femei modelate într-o manieră stilizată și exagerată; detalii precum părul, urechile, nasul, ochii și chiar veșmintele sunt evidențiate prin vopsire cu roșu. O figurină cu gât lung de aici, din argilă arsă, cu decorație pictată, are un nas proeminent, poartă o pălărie și este așezată cu mâinile pe genunchi. Dar multe înfățișează femei tinere, suple, grațioase.

Pe teritoriul Iranului erau larg răspândite figurinele animaliere din lut, în stare brută; figurine umane rudimentare, în general feminine, au fost găsite la Asiab, Sarab, Gam Dareh, Ali Kosh, Choga Sefid și Hajji Firuz. Uneori, era folosită și piatra. Una dintre cele mai uimitoare statui este cea bisexuală de 27,7cm, din steatită, găsită la Tepe Yahya[12]. O figurină din clorit a fost găsită cu fața în jos într-o magazie. De asemenea, un cap miniatural uman și un berbec mare din alabastru sunt exemple importante de sculptură aparținând mil. al V-lea î.Hr.[13].

În Mesopotamia, și în sculptură ca și în pictură, perioada este caracterizată printr-o scădere a numărului reprezentărilor animaliere. În cele mai multe situri neolitice timpurii, figurinele modelau în lut forme opulente de animale și oameni (probabil în legătură cu un cult al fertilității). Peste 5 000 au fost găsite la Jarmo (Zagros) (mil. al VIII-lea î.Hr.): figurine din argilă nearsă, animaliere și umane, în toate stilurile: de la cel naturalist la cel schematic. Majoritatea figurinelor umane erau feminine[14], atât tipuri gravide, cât și personaje schematice, zvelte. Animalele identificabile includ oi, capre, câini, porci sălbatici. Statuete din alabastru au fost găsite în morminte la Tell es Sawwan. Femei goale au fost sculptate permanent, cu o tehnică remarcabilă a modelării pietrei. Corpul era tratat sobru, au peruci din bitum, fața simplificată, dar ochii erau adesea încrustați în bitum cu cochilii; unele statuete erau împodobite cu coliere din pietre colorate (turcoise). Au înălțimi variind de la 5 la 12cm, multe fiind redate ghemuit. Mai târziu, la Choga Mami, figurinele feminine din teracotă pictată erau modelate cu trăsături mai elaborate, deși în continuare stilizate. Decorația pictată sugerează probabil veșminte și ornamente. Și în case au fost găsite figurine de lut ars. Una mai neobișnuită este o statuetă masculină, așezată, cu suprafața acoperită cu un slip roz, cu ochi încrustați și este decorată cu vopsea. Coafurile au șuvițe ondulate sau o împletitură înfășurată în jurul capului. Caracteristica stilizării continuă și de-a lungul perioadei Ubaid. Din această perioadă au fost găsite figurine longiline din teracotă, predominant feminine, dar și unele masculine, cu capete reptiliene, ochii în „bob de cafea" și decorație pictată. Din mormintele de la Eridu provin figurine de teracotă pictată, descrise la început ca Zeița-Mamă, până când a fost găsită într-un mormânt al unei femei figurina unui bărbat, un omolog masculin[15].

În zona Siria-Palestina, în mil. al VIII-lea î.Hr., apare arta relaționată cu un cult al morților. La Ain Ghazal (lângă Amman), 22 de statui de 35-90cm înălțime au fost ritualic

[10] Jane Turner, *op. cit.*, vol.14, p.14
[11] *Ibidem*, vol.14, p.15
[12] *Ibidem*, vol.15, p.913
[13] *Ibidem*, vol.33, p.482
[14] *Ibidem*, vol.21, p.269
[15] *Ibidem*, vol.10, p.461

aşezate într-un şanţ. Unele au un stil simplificat, nu au braţe şi picioare, dar au ochii înviorați de încrustări ale unei substanţe bituminoase[16]. Sunt reprezentări de oameni şi animale, realizate de obicei din lut galben sau dintr-o argilă fină, roşiatică. Majoritatea erau nearse, existenţa unor exemplare arse fiind probabil accidentală. A existat în mod clar tendinţa spre experimentare cu diverse materiale şi tehnici. Majoritatea figurinelor de animale sunt uşor identificabile ca vite, în timp ce altele pot fi ecvidee, oi sau capre, o vulpe, un mistreţ. De obicei, erau făcute dintr-o singură bucată de material. Două dintre bovine au lame de silex încorporate în partea anterioară, posibil în legătură cu un ritual de vânătoare. Figurinele umane, în principal feminine, par să fi fost asamblate din părţi modelate separat. Dintre acestea, figurinele de tip Venus sau Zeiţa-Mamă, goale, cu şoldurile late, cu burta voluminoasă, cu pieptul globular, redate fie în picioare, fie ghemuite şi cu decor impresionat, simbolizează fecunditatea.

La Byblos, datând încă din mil. al VI-lea î.Hr. (şi aparţinând perioadei neolitice, de până în mil. al IV-lea î.Hr.) s-au păstrat primii idoli din piatră sau lut, lucraţi grosolan. Au fost găsite statuete din os, una de femeie sau una în formă de vioară ce abstractizează minunat fertilitatea. În situl de la Ramad, au fost descoperite figurine de lut datând chiar de la începutul mil. al IX-lea î.Hr. (un apogeu regăsit în I-a jum. a mil. al VIII-lea î.Hr., la Aswad şi Ghoraife). În a II-a jum. a mil. al VIII-lea î.Hr., artefactele din lut ars sunt comune, dar mai puţin elaborate: există figurine de mufloni, ecvidee, bovidee şi fiinţe umane, stilizate, mai rar femei aşezate. Câteva statuete aşezate ating 25cm în înălţime. În I-a jum. a mil. al VII-lea î.Hr., capetele de figurine din ceramică lustruită amintesc pe cele de la Byblos (nivelurile neolitice timpurii) şi pe cele de la Yarim Tepe (nivelurile Hassuna).

În Japonia, pentru Neolitic, caracteristice culturii Jomon sunt figurinele cultice din lut ars (dōgu). (Cele mai vechi datează din cca 15 000 î.Hr.) Cele mai multe sunt antromoporfe şi au o înălţime de maximum 50cm (domesticirea animalelor nefiind foarte răspândită pe aceste locuri, întâlnim mai puţine reprezentări zoomorfă pe teritoriul Japoniei). Cele mai timpurii erau piese mici din argilă, triunghiulare sau în formă de 8, fără faţă şi chiar fără cap, cu o pereche de umflături pe trunchi, fiind uneori decorate cu incizii. Figurinele dogū întruchipează divinităţi feminine ce simbolizează fecunditatea, ori sunt obiecte falice cu roluri magice. Au forme caricaturale, exagerând neolitic personaje supranaturale, cărora le stilizează geometrizat chipul: pătrat, discoidal, triunghiular, la care se adaugă ochii exoftalmici. Ca şi vasele ceramicii Jomon, şi figurinele lasă aceeaşi impresie de împletitură cu noduri[17]. O figurină Jomon din argilă (7cm) (Hachioji) datează din 3 500 î.Hr. şi înfăţişează o femeie alăptând un copil. Probabil serveau unui scop magic, unui ritual de fecunditate, la fel cum şi cele care înfăţişau animale probabil serveau unor ritualuri de fertilitate. Aceste idei puteau fi extinse şi asupra naturii, cu atât mai mult cu cât se înmulţeşte numărul lor în mil. al III-lea î.Hr., o dată cu apariţia agriculturii în arhipelagul japonez: figurina de la Gohara, găsită într-o mică incintă rectangulară formată din pietre aliniate şi acoperite cu o dală, poate simula o înmormântare destinată creşterii fertilităţii solului, multe asemenea figurine fiind găsite şi în morminte. Poate erau „păpuşi de medicină" (multe fiind găsite sparte intenţionat, ca în ritualul în care se spărgea reprezentarea în locul corespunzător zonei afectate). De asemenea, urme şamanice au fost găsite: una are abdomenul ornat cu o spirală încadrată de două motive în formă de rinichi[18]. Ornamentele geometrice erau: grile, spirale, triunghiuri, zig-zaguri, linii vălurite.

---

[16] *Ibidem*, vol.30, p.192

[17] Octavian Simu, *Civilizaţia japoneză tradiţională,* Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1984, p.260, 309

[18] Albert Bernard Châtelet, Philippe Groslier, (coord.), *Istoria artei,* Bucureşti, Editura Univers enciclopedic, 2006, p.1102-1103

Au fost găsite patru tipuri. Primul (reprezentat de figurina din Gohara) are picioare masive, cu rudimente de brațe întinse lateral, cap imens, plat, în formă de inimă, cu un nas enorm și ochi mari.În Jomonul posterior (mil. al II-lea î.Hr.), unul dintre tipurile caracteristice este cel „în formă de bufniță”[19] (un exemplu tipic fiind piesa de la Shimpukuji) – cu picioare scurte, coapse proeminente, cu tors îndesat și brațe mici; fața are aceeași formă de inimă, fiind delimitată acum de un sul, celălalt tip fiind cel „în formă de munte” – cu un cap foarte evazat la bază și cu craniul rotunjit. În Jomonul final (mil. I î.Hr.), tipul cu „ochelari de zăpadă” (reprezentat printr-un frumos specimen descoperit la Kumegaoka) are ochii mari, membre cilindrice, bust decorat cu jomon, motivul funiei răsucite în jurul un băț; capul are o excrescență. Din aceeași epocă, provine și al patrulea tip, la polul opus primului tip, cel cu forme fantastice – aici, prin realismul reprezentării: o figurină, feminină (găsită tot la Kumegaoka) are proporțiile corecte (în ciuda absenței capului, brațului stâng și piciorului stâng): celălalt picior este bine modelat, abdomenul este umflat, sânii căzuți.

În Americi, din bazinul Mexicului (situl Zohapilco), de pe la 3 000 î.Hr. provine cea mai veche figurină din lut ars din aceste locuri: o reprezentare zoomorfă rudimentară, cu o volumetrie unitară și continuă până la coapse, datorată lipsei membrelor, a articulației capului și a abdomenului proeminent. Pe figură se disting doar nasul și ochii, iar ombilicul este marcat printr-un punct[20]. De menționat sunt ulterior în Preistorie, pe la 1 450 î.Hr., pe teritoriul Mexicului, figurinele din teracotă – simboluri ale fertilității, unele de înalt nivel artistic. Bărbații au o legătoare în jurul șoldurilor, dar unii sunt și nuzi. Predominante sunt figurinele feminine, goale, dar cu rafinate acoperăminte de cap și cu podoabe (ca și bărbații) și cu trupul pictat[21].

Fenomenul figurinelor din teracotă ale civilizației olmece[22] începe să se manifeste la San Lorenzo și apoi la La Venta, stilul continuând în piatră. Sunt interesante în ceea ce privește reprezentarea Zeiței-Mamă, ilustrând legătura între fertilitatea femeii și cea a pământului. Ele erau probabil divinități agricole, reprezentând, după unii cercetători, planta magică, porumbul. Tema femeii nude este foarte frecventă în arta olmecă. Figurinele feminine cu două capete, cu un cap și trei ochi, ori cu două fețe, simbolizau probabil viața și moartea[23].

La acestea se adaugă în arta olmecă și figurinele din roci dure, de un înalt nivel artistic, înfățișând poate monstrul născut dintr-un om și un jaguar – strămoșul mitic al omenirii[24]. Trăsături comune găsite la toate aceste figurine sunt: cap cu craniu mare și deformat, ochi goi, în formă de migdală, gură cu colțurile lăsate, fără colți (ceea ce sugerează o mască de jaguar, de broască sau de crocodil), picioare curbate. Indiferent că este vorba despre sculptura mică sau despre cea de mari dimensiuni, inclusiv capetele gigantice, caracteristică artei olmece este predilecția pentru factura netedă a suprafeței rocii (bazalt, jad albastru, dar se foloseau și steatita, obsidianul, hematita, ametistul, cristalul de rocă, precum chiar și lemnul); comună era tehnica: lustruirea suprafeței, cu o mare perfecțiune[25]. Există așadar două tipuri umane: cel cu nas turtit și buze groase (tip regăsit și în capetele colosale) și tipul cel mai frecvent: cu capul în formă de pară, nas fin, buze subțiri, bărbie proeminentă, maxilare puternice, gură amintind de cea de jaguar, cu buza superioară răsfrântă, descoperind gingiile. Corpul este îndesat, cu burtă mare, cu atât mai evidentă cu cât personajul este

[19] *Ibidem*, p.1101
[20] *Ibidem*, p.1151
[21] Cottie A. Burland, *Popoarele soarelui,* București, Editura Meridiane, 1981, p.15
[22] Este prima mare civilizație de pe teritoriul Americii precolumbiene. Cf. José Alcina Franch, *L'Art précolombien,* Paris, Éditions Citadelle & Mazenod, 1996, p.57
[23] *Ibidem*, p.58
[24] Mireille Simoni-Abbat, *Aztecii,* București, Editura Meridiane, 1979, p.12
[25] José Alcina Franch, *op. cit.*, p.59-60

înfățișat nud sau acoperit cu o fustă doar (sexul fiind absent). Craniul are o crestătură la mijloc – probabil aparținând cine știe cărui simbolism. Obezitatea sugerează emasculare, acromegalie sau nanism, dar poate este vorba despre o stilizare în legătură cu vreun simbolism (dacă relaționăm și cu deformarea craniului, precum și cu gura de jaguar, dar și cu existența reprezentărilor de jaguari cu mâini și picioare umane). …Un simbolism al comuniunii oamenilor cu forțele supranaturale sau cu divinitățile ce ar pătrunde astfel în mintea aleșilor (preoți). Cazul piticilor sau a „bebelușilor-jaguar" (cu gura căzută și ochi migdalați) denotă și el un concept religios: erau probabil divinități pitice ai Americii Centrale[26].

Există și sculptură olmecă realistă: o serie de personaje umane în picioare, cu brațele drepte sau ușor îndoite, fără indicație a sexului (ca și piticii amintiți mai sus), purtând o fustă sau o apărătoare de sex[27]. Până și în cazul statuetelor celor mai realiste, un simbol religios există, mărturie stând o ființă sau un obiect-atribut ce le anturează: un copil în brațe, un sceptru, un acoperământ de cap.

Poate cel mai renumit exemplu, în piatră, este cel al statuii de cca 55cm de la Las Limas, care reprezintă probabil un preot așezat cu picioarele sub el, cu un copil în brațe, cu o mască de jaguar pe față (copilul), fără să putem ști dacă este vorba despre prezentarea copilului divinității sau despre o victimă sacrificială. Fața, umerii și genunchii bărbatului sunt ornamentate cu incizii fine.

Exemple din jad sunt: o figurină de la Cerro de las Mesas, cu un prunc cu o gură tipic olmecă (12cm înălțime[28]) sau una, tot de aici, acoperită de podoabe[29].

Figurinele culturii Valdivia din Ecuador (aparținând Perioadei formative) sunt feminine, cele mai vechi, sculptate stilizat într-o piatră moale, ulterior, modelate în argilă: corpul este doar schițat, iar fața, hieratică, este încadrată de o coafură ca o cască, sugerată prin incizii fine. Un regres este înregistrat la figurinele tradiției Machalila (care apare pe la 1 800 î.Hr.): proporțiile sunt păstrate, dar fețele sunt foarte stilizate, iar ochii sunt în formă de bob de cafea, modelată dintr-o bobiță de argilă. Spre 1 500 î.Hr. apare cultura Chorrera, ultima din Perioada formativă, cu figurine goale în interior și mai mari, cu corp reprezentat detaliat și veșminte sugerate prin pictură sau incizie[30].

Câteva sculpturi tridimensionale impresionante au fost create în piatră sau argilă, precum capetele grotești de la fațada templului de la Chavin de Huantar. Alte sculpturi de sine-stătătoare aparțin siturilor nord-peruviene precum Kuntur Wasi (Jequetepeque Valley)[31].

În loc de Încheiere, ar trebui făcută o mențiune în legătură cu unitatea sculpturii neolitice dar și cu diferențele între sculptura neolitică și cea paleolitică în ceea ce privește tehnicile și materialele. În continuare, gama materialelor folosite este tot mai diversă. Ca tehnici, în cazul figurinelor, dacă inițial lutul modelat era uscat la soare, în Neolitic acesta va fi întărit prin ardere. În cazul statuetelor, a sculpturii adică, tehnicile paleolitice, așchierea și cioplirea, sunt depășite acum de șlefuire: formele uneltelor se îmbunătățesc prin procedee abrazive (frecare cu nisip), dar și prin folosirea uneltelor din cupru (în Chalcolitic).

BIBLIOGRAPHY

Burland, Cottie A., *Popoarele soarelui,* București, Editura Meridiane, 1981, trad. Alfred Neagu

[26] *Ibidem*, p.61
[27] *Ibidem*
[28] Henri Stierlin, *The Art of Maya,* Köln, Taschen, 1994, p.39
[29] *Ibidem*, p.33
[30] Albert Bernard Châtelet, Philippe Groslier, (coord.), *op. cit.*, p.1173
[31] Jan Turner, *op. cit.*, vol.6, p.522

Châtelet, Albert Bernard, Groslier, Philippe (coord.), *Istoria artei,* Bucureşti, Editura Univers enciclopedic, 2006, trad. M. Cazanacli, R. Chiriacescu, A. Monteoru, Dumitru Purnichescu, Şerban Velescu

Croix, Horst de la, Tansey, R.G., *Art through the Ages,* Harcourt Brace Jovanovich, Publishers, Orlando, Florida, 1996

Flon, Christine (ed.), *Le grand atlas de L'Art,* vol.I, Encyclopedia Universalis, 1993

Franch, José Alcina, *L'Art précolombien,* Paris, Éditions Citadelle & Mazenod, 1996

Gowing, Lawrence (ed.), *A History of Art,* Oxfordshire, Grange Books, 1995

Simoni-Abbat, Mireille, *Aztecii,* București, Editura Meridiane, 1979, trad. Crișan Toescu

Simu, Octavian, *Civilizația japoneză tradițională,* București, Editura științifică și enciclopedică, 1984

Stierlin, Henri, *The Art of Maya,* Köln, Taschen, 1994

Turner, Jane, *The Dictionary of Art,* vol.1, 6, 7, 10, 14, 15, 20, 21, 25, 26, 30, 33, New York, Grove'Dictionaries, 1996

SHOPPING MALLS: SPACES OF CULTURAL IDENTITY AND MULTICULTURALISM

Elena-Codruța Badea

Lecturer, PhD, „Dimitrie Cantemir" Christian University, Bucharest

Abstract: *Nowadays malls represent the iconic image of metropolis, urban settings whose specific architectural design conveys coziness and where each and every customer must feel comfortable and at home irrespective of his or her cultural background and social environment. So, they are dynamic areas where cultural interference is easily spotted especially in the food sector. Globalization has opened new frontiers, facilitating this amazing exchange and mélange of flavour, ingredients, recipes, a sort of "culinary cabaret", cultures and civilizations. The traditional markets still subsist in big urban areas mostly due to their long-standing trading history and exchange activities, but over the last 20 years large-scale commercial centers have taken over most of their long-established characteristics becoming not only mere centers of shopping, but also extremely well-organized social settings for entertainment, networking, cultural exchanges and social interference, so eliciting all the attributes of the urban space. The paper aims at exploring the way in which the traditional public marketplaces have been gradually replaced by malls due to major political, geographical and economical transformations fuelled by the unremitting phenomenon of globalization, yet preserving most of their primordial and fundamental purposes.*

Keywords: cultural exchange, globalization, urban areas, social interference, commercial centres

Over the last four decades historical events and geo-political transformations have generated a shift in anthropological research, where, suddenly, yet, not surprisingly, anthropologists have turned their attention to cities which have now become their field of interest, overlapping sociology where urban spaces are its prerogative. The relevance of such research was acknowledged in the 70s with the publication of related papers, the result of still controversial issue among anthropologists regarding the conceptual delimitation of "urban". To some urban anthropologists it is merely anthropological research conducted within urban areas; others perceive the city as a micro system with its dynamics and social, economic and political relations, thus maintaining that urban anthropology in anthropology *of* the city. [1] Globalization along with the worldwide demographic expansion have triggered an intensive as well as an extensive anthropological field study with the metropolis as its main focus. Cities are hubs of cultural and ethnic interaction as well as challenging settings for future sustainable development.

Sociologist Louis Wirth perceives the city as "a specific social institution with distinctive attributes, which were reflected in the urban physical structure – that is, the urban plan and the city's size – in the urban social organization and in the attitudes and ideas of city-dwellers.[2]" So, according to Wirth, the city's social heterogeneity and population density promoted differentiation and occupational specialization.

As in the twenty-first century the world continues to grow urbanized, metropolitan dynamics is increasingly central to global processes. At the same time, globalization and the

[1] Prato, B. G and Pardo, I. *Anthropology in the city: Methodology and theory (Urban Anthropolgy),* Ashgate, 1st Edition, 2012, UK

[2] Wirth, L., *Urbanism as a Way of Life*, American Journal of Sociology, 1938

contemporary scale of human mobility (virtual, through communication, and actual, through geographical movements) affect significantly, and in different ways, the social spectrum. Anthropology remains fundamental to our understanding of these processes for it offers a unique, empirically-based approach to studying the micro-level in its broader context and the effects that global processes have on the life of the single individual and of whole communities.

Kingsley Davis, one of the most prominent sociologists of the twentieth century, remarked that in the course of world history urban developments represent fundamental change in "the whole pattern of social life . . . and affect every aspect of existence"[3]. At his turn, Edward Glaeser , an urban economist at Harvard University, believes that the greatness of cities and their ultimate "triumph" stems from the fact that they magnify our strengths and are our greatest invention. The subtitle of his book, *Triumph of the City,* highlights his viewpoint: "How our Greatest Invention Makes Us Richer, Smarter, Greener, Healthier and Happier. Successful cities attract creative people who work in collaboration. Historically, people have migrated within countries from rural areas into cities; and with the vast improvements in transportation technologically they have migrated internationally into cities throughout our planet."[4]

Ethnic food exchanges and traditional eateries have always marked their presence in urban areas throughout epochs, but the phenomenon began to gain in expansion in the 19th century mainly due to immigration brought about by the commercial and political factors. Food trading has always been the very basis of the commerce as we know it today, while the public market places have represented the central element of every single urban community (from humble hamlets to villages, from towns and cities to heterogeneous metropolises), the "agora"- the places where social, economic, cultural and political activities converge. Indestructibly connected to the primordial needs, food exchange became the first step in a continuous process of commerce establishing famous bazaars renowned today not only for the great variety of spices, ingredients and exotic cuisine, but also for the diversity of the commodities (*Tsukiji Fish Market*-Tokyo, *Jemaa el- Fna* - Morocco, *Marché Monge* - Paris, *Chandi Chowk* Market - Delhi, with its long tradition-custom clothes, exotic food, *La Boqueria Market* - Barcelona, *The Grand Bazaar*-Istanbul, etc), to mention just a few such impressive and cosmopolitan areas. Goods retailing is the engine of any community irrespective of its size, encouraging business activities and fostering cultural exchange.

At their turn, malls as urban centers tend to take over the traditional function of markets and bazaars, offering at the same time, a controlled environment; they revitalize the cities turning them into more vibrant and sustainable settings[5]. Secondly, commercial places, beside their nourishing purpose, were also the perfect settings where rumors echoed and spread, where buyers purchased not only goods, but also news "a tell telling place" – where gossip functioned "as a mechanism for bonding social groups"[6] a sort of" medieval Facebook.

In the past ten years in Bucharest, only, more than five shopping malls have emerged over night inducing, encouraging and fulfilling a need. This is part of the globalizing phenomenon which has allowed businesses to expand beyond geographical borders, exporting, along with traditional recipes, cultural and historical elements. Their almost round-

[3] Davis, K., *The origin and Growth of Urbanization in the World,* American Journal of Sociology, Vol.6, No.5, 1955

[4] Glaeser, E., *Triumph of the City - How Our Greatest Invention Makes Us Richer, Smarter, Greener, Healthier and Happier,* The Penguin Press, New York, 2012

[5] Moore, Ch.W., *You Have to Pay for the Public Life*, (edited by Kevin Keim), The MIT Press Cambridge, Massachusetts,London, England

[6] Dunbar,R.I.M., *Gossip in Evolutionary Perspective*, Review of General Psychology, Vol 8, No. 2, 2004

the - clock multifunctional activities aim at creating a self-sufficient metropolis, supporting Hutter's conclusion that the contemporary world is becoming more urban: "the 21st century marks the first time in history that more than half of the world's inhabitants live in the cities"[7]. Economic, political, social and environmental global interconnections have triggered and accelerated such incredible growth and progress, linked, at their turn, to prosperity, dynamism and profitability because, at the very heart of such hectic settings, lies the city. In 1938 the American historian and sociologist Lewis Mumford pinpointed the underlying importance of cities and their culture. "The city, as one finds it in history, is the point of maximum concentration for the power and culture of a community. The city is the form and symbol of an integrated social relationship: it is the seat of the temple, the market, the hall of justice, the academy of learning. Here in the city the goods of civilization are multiplied and manifolded; here is where human experience is transformed into viable signs, symbols, patterns of conduct, system of order. Here is where the issues of civilization are focused: here, too, ritual passes on occasion into the active drama of a fully differentiated and self-conscious society[8]. "

Malls have rooted so deeply into the consciousness of dwellers, hence there is no wonder that some of us wouldn't imagine life without these mega shops. Located at the very heart of residential areas they encompass the emblematic image of the West. Cities are spaces where the consumerist culture develops at a rapid pace, crucible of the newly emerging social and economic orders, dominated by an insatiable appetite for money spending and shopping. They engulf and distil the global, the local and the ethnic products magnificently mirrored in culinary products and ingredients of the post-industrial era."So culture with ethnic connotations (restaurants, markets, music scenes) promises a variety of different cultural commodities and experiences"[9]. Markets have existed for thousands of years as important parts of cities, towns, villages; they have been crucial engines for the urban growth. Malls have nowadays replaced the street markets, but their initial focus - to foster communication and multiculturalism- has been somehow preserved. Food chains and suppliers have seized and fuelled this huge demand for traditional cuisine, especially the Oriental ones.

The markets can be perceived as the original -"form of consumer area which over the years developed into a more refined structure with pedestrian areas and shopping streets in the '70s in Western Europe to the ultimate product - the American shopping malls - first developed in the 1950s. Even if their importance diminished in the USA, their management started to dig into other "fertile lands" such as Eastern Europe, which proved to be a highly profitable market with enthusiastic consumers opened up to new shopping experiences. The concept spread rapidly because the huge steel and glass mega structures are the perfect shelter against "the wind, rain, snow and the lives of its inhabitants."[10]. They form a sort of virtual reality governed by their own rules. To a great extent, consumers are exposed to intensive marketing campaigns and colorful adverts and aggressive, yet, eye-catching commercials. Sizzling meat, freshly prepared salads, the mouth-watering cakes, savory crisps, fluffy ice cream, appetizing rice noodles, juicy sushi are nothing but irresistible temptations and invitations to a self-indulgence culinary cabaret. Gradually, the far-fetched traditional recipes have taken over the consumers' free time. Cunningly used, marketing tools have created a need and, at the same time, an addiction which cash in huge profits.

---

[7] Hutter,M., *Experiencing Cities-the Metropolis and Modern Life*, 3rd Edition, Routledge, New York, 2016

[8] Mumford, L., *The Culture of Cities,* Harcourt Brace]onlllol·ich. Inc., 1970, New York

[9] Welz, G., *Inszenierungen Kultureller Vielfalt-Frankfurt am Main und New York City*, Berlin Akademie Verlag,1996

[10] Zohlen, G., *Erlebnisumgebung mit kontrollierterTemperatur*. In: Bollmann, Stefan(ed.): *Kursbuch Stadt. Stadtleben und Stadtkultur an der Jahrtausendwende*. Stuttgart: DVA,1999

To contemporary city residents, these vivid and multifunctional commercial hubs offer a succinct itinerary into foreign realms without actually travelling overseas by engulfing the spices, the music, the food, the clothes and the architectural layout of the foreign worlds.

BIBLIOGRAPHY

Davis, K., *The origin and Growth of Urbanization in the World,* American Journal of Sociology,

Dunbar,R.I.M., *Gossip in Evolutionary Perspective*, Review of General Psychology, Vol 8, No2,

Glaeser, E., *Triumph of the City - How Our Greatest Invention Makes Us Richer, Smarter, Greener, Healthier and Happier*, The Penguin Press, New York, 2012

Hutter,M., *Experiencing Cities-the Metropolis and Modern Life*, 3rd Edition, Routledge, New York, 2016

Moore, Ch.W., *You Have to Pay for the Public Life*, (edited by Kevin Keim), The MIT Press

Mumford, L., *The Culture of Cities,* Harcourt Brace]onlllol·ich. Inc., New York, 1970

Prato, B. G and Pardo, I. *Anthropology in the city: Methodology and theory (Urban* Vol.6, No.5, 1955

Wirth, L., *Urbanism as a Way of Life,* American Journal of Sociology, 1938

Welz, G., *Inszenierungen Kultureller Vielfalt-Frankfurt am Main und New York City,* Berlin Akademie Verlag,1996

Zohlen, G., *Erlebnisumgebung mit kontrollierterTemperatur*. In: Bollmann, Stefan (ed.): *Kursbuch Stadt. Stadtleben und Stadtkultur an der Jahrtausendwende*. Stuttgart: DVA,1999

Zukin, S., *The Culture of Cities*, Oxford, Blackwell, 1995

CHURCH ORGANIZATION DURING THE FIRST ROMANIAN PRE-STATE FORMATIONS AND EVIDENCE OF TIES WITH THE BYZANTINE EMPIRE

Ionel Chira

Lecturer, PhD, Faculty Orthodox Theology „Episcop Dr. Vasile Coman", University of Oradea

Abstract: With the formation of the medieval Romanian states and the affirmation of their independence, in the 14th century, Romanian-Byzantine relations entered their most important stage. Without being able to identify an actual Byzantine period of time in the history of the Romanian people, probably with the exception of the one in the religious field and partially in the Romanian medieval art, in the foreign policy of Wallachia in the 14th to 15th centuries, however, a pronounced Romanian-Byzantine component can be clearly distinguished.
The multitude and variety of the studies on the history of the relations between the North-Danube autochthonous population and Byzantium, underline in unison, the numerous influences that the Byzantine civilization had on the evolution of the Carpathian - Danube civilization.

Keywords: Byzantine Empire, church, orthodox, hierarchs, governor, emperor.

Starting with the 8th century, on the intra - Carpathian territory, but also in the other regions of the country, there was a process of evolution of the Romanian society from the lower structure of the early feudal order to that of feudalism developed from the 14th century and the following. Now the first political formations have begun to crystallize on the Transylvanian territory: it is about the voivodships led by Gelou, Menumorut, Glad and the formation from the center of Transylvania, around the city of Alba Iulia.[1] The new political situation demands, however, the existence of a suitable organization of the church.

Starting with the 4th century and until the end of the 9th century, the so-called *chore-bishops* were active on the territory of our country,[2] sent here either by the Patriarchate of Constantinople, or by the Archbishopric of Justiniana Prima (the 6th century), or by the bishoprics from the South of the Danube, or by those of the current Dobrogea (the 4th to 6th century).[3] Likewise, "*missionary*" bishops Periodeutians (periodeuti), sent by the same church leaders from abroad, were also able to activate here. But, for the new political situation, with local leaders residing in a "*citadel*", the institution of the chore-episcopate proved to be inadequate. From now on, every political leader wanted to have a diocesan bishop next to him, who would extend his spiritual shepherding over the priests and believers from the borders of the respective political formation. It was in the orthodox church tradition and order that the organization of the church should follow the political one.[4]

A first bishopric could exist in Dabaca, the center of the territory ruled by Gelou. The foundations of several churches from the 9th to 13th centuries have been discovered here until

[1] Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* (București: EIBMBOR, 1992), 213-214.
[2] Ene BRANIȘTE, Ecaterina BRANIȘTE, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase,* (Caransebeș: Diecezana, 2001), 193.
[3] PĂCURARIU, *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei,* (București: EIBMBOR, 1980), 13.
[4] PĂCURARIU, *Istoria Bisericii românești din Transilvania, Banat, Crișana, și Maramureș,* (Deva: Episcopia Devei și Hunedoarei, 2018), 82.

nowadays, as well as an Orthodox Christian necropolis. Particularly interesting are the glazed ceramic fragments, the coins and a bronze cross, all of Byzantine origin.

These are an obvious proof of the economic, political, but also ecclesiastical relations that the voivodes of Dabaca had with Byzantium. All lead to the assumption of the existence of an Episcopal See.[5]

Another bishop could have existed in the citadel of Biharea, the political center of the voivodeship led by Menumorut. Anonymous[6] reports that Menumorut, in the negotiations with Arpad's emissaries, invoked in his support the suzerainty of the Byzantine emperor.[7] Later, being in a critical situation following the battles with the Hungarians, he was preparing to go "*to Greece*" to ask for the support of the basileus of Constantinople. It turns out that the voivode of Bihor County had close bonds with Byzantium, which could not be limited to the political or economic issues, but also involved the ecclesiastical ones. Byzantium's policy of attracting neighbouring peoples through the mediation of the official Orthodox Church was well known. Another argument in favour of the existence of an Episcopal See in Biharea was the establishment of the center of the county of Bihor, by the Hungarians, here, together with the residence of the Latin bishopric. Probably, the Latin bishopric had overlapped the Orthodox one because every trace of the organization of the old state and church of the native population was disappearing. According to the Hungarian canon Gánoczy Antal, the Orthodox bishop had been moved to Oradea, but here too, he was forced to make room for the Latin bishop following the destruction of the fortress of Biharea by the Cumans in 1091.[8]

Another political leader had his residence in Alba Iulia following the discovery of a rotunda with a semi-circular apse, from the 9th to 10th centuries, under the current Romanic cathedral, from the 12th to 13th centuries, but also traces of a much older Christian place of worship, was concluded that here too, as in Biharea, another Catholic bishopric overlapped the Orthodox one. The relocation of the headquarters of the Latin bishopric from Tasnad to Alba Iulia was made during the reign of the King Ladislaus (1077-1095), probably in 1092.[9]

In Banat, a powerful political formation was that led by voivode Glad, at the crossroads of the 9th to 10th centuries, with the capital in Keve (Cuvin). As a result of the weakening of the Hungarian power after 955, were created favourable conditions for the development of the voivodeship led by Glad's descendants. The new voivode, Ahtum, a grandson of Glad, ruling with the consent of Byzantium, established his capital in Morisena (Mureşana), on the banks of the river Mures.[10] The imperial diplomatic influence had as its reverse the expansion of the ecclesiastical jurisdiction, which brought with it the baptism of Ahtum according to the "*rite of the Greeks*" in Vidin that was conquered by the Byzantines (1003), the act constituting a tribute to Basil II the Bulgarocton.[11]

In the "*Vita Sancti Gerardi*" it is said that Ahtum "*received the consent of the Greeks and built in the fortress named Morisena a monastery in honor of Saint John the Baptist, placing inside it an abbot and Greek monks, according to their order and rite*".[12] The

[5] PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* 219.
[6] ANONYMUS, „Faptele ungurilor (Gesta Hungarorum)", în G. POPA-LISSEANU, *Izvoarele istoriei românilor*, I, (Bucureşti: 1934), XX.
[7] Ioan Aurel POP, *Românii şi maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania,* (Cluj-Napoca: Tribuna, 2003), 130.
[8] PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* 220.
[9] PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* 221.
[10] Alexandru D., XENOPOL, *Istoria românilor din Dacia Traiană,* vol. I: *Dacia anteromană, Dacia romană şi năvălirile barbare*, (Bucureşti: Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986), 90.
[11] Vasile MUNTEAN, *Organizarea mănăstirilor româneşti în comparaţie cu cele bizantine*, (Bucureşti: EIBMBOR, 1984), 72-73.
[12] E. GLUCK, „Contribuții cu privire la istoria părților arădene în epoca ducatului lui Ahtum", I, în *Ziridava*, VI, (1976): 101-103.

monastery was probably under the direct jurisdiction of Constantinople, because, as I have shown, the entire Bulgarian czardom had ceased to exist politically under Basil II. In the years 1028-1030, because of the betrayal of his adviser Cianadinus, Ahtum was defeated by King Stephen the Holy (997-1038), and the territory of his voivodeship was included in the Hungarian kingdom.[13] Out of the desire to create a Catholic bishopric, a monastery was built in Oroszlanus (today Maidan, Serbia), dedicated to Saint George, where the monks from Saint John the Baptist were moved.[14] Some researchers believe that Morisena lasted until 1028. It is certain that, after this date, a Latin bishop, the Venetian Gerard de "Cianadina" (formerly Morisena), is attested in Morisena.[15]

Orthodox bishops could function in Banat as well, even itinerant ones, given the fact that encolpia from that period were discovered in different places in this land. After the occupation of the western Bulgaria by the Byzantines, Basil II proceeded to abolish the Bulgarian Patriarchate, reduced to the level of an Archbishopric, based in Ohrida, directly dependent on the emperor.[16] In one of the three diplomas of organization of the Archbishopric given by Basil II between the years 1019-1020, can be found the list of the dioceses subject to Ohrida. The bishopric of Branitza (Branicevo-Serbia) was placed on the 11th place, with six "*episcopal Roman camps*".[17] Although there are still researchers who opt for the old Tibiscum-Jupa (Caraş-Severin County), more recently, this eparchial Roman camp is identified with Timisoara. In fact, the existence of this ecclesiastical center can be followed until after 1232, when it was probably moved to Mehadia.[18]

At the beginning of the 11th century, the Hungarians led by King Stefan I the Holy (1000-1038) expanded the borders of their rule and established the "headquarters" or "center" of Bihor County in Biharea, documented for the first time in 1111. A Latin bishopric was also established in Biharea (or, according to others, in Oradea),[19] in the place where was the Orthodox one, with the aim of eliminating any trace of the organization of the old state and church, of the native population. This phenomenon of replacing an Orthodox church institution with a Hungarian Catholic one happened in the same period in Alba Iulia (Balgrad) and in Morisena (Cenad, near Timisoara).[20]

Despite these measures, the Romanians from the former dukedom of Crisana[21] kept and continued to confess their Orthodox faith, a fact that emerges from the correspondence between King Emeric of Hungary, Pope Innocent III, the Catholic bishop of Oradea, the Catholic archbishop of Kalocsa and the abbot of Pelis (Hungary), between the years 1204 to 1205. At the beginning of 1204, King Emeric of Hungary sent to the Pope Innocent III a letter in which he informed him of the fact that in his kingdom there are some monasteries where live "Greek monks" (Orthodox) and which have come to ruin because of "*the lack of care of the diocesan bishops and the monks themselves*". In order to correct this negative state, the king proposed two alternatives: either to establish a bishopric subject from the jurisdictional-canonical point of view directly to the Holy See, or to bring Latin rite monks to

[13] PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* 222.
[14] A. D. XENOPOL, Istoria românilor din Dacia Traiană. Dacia în vremea năvălirilor barbare 270-1290, II, (Bucureşti: ELF, 2008), 127.
[15] MUNTEAN, *Contribuţii la istoria Banatului*, (Timişoara: Mitropoliei Banatului, 1990), 122.
[16] Emanoil BĂBUŞ, *Bizanţul, istorie şi spiritualitate,* (Bucureşti: Sofia, 2003), 90-91.
[17] PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* 223-225.
[18] MUNTEAN, *Bizantinologie*, II, (Timişoara: Învierea, 2000), 22.
[19] Liviu BORCEA, *Bihorul medieval. Oameni. Aşezări. Instituţii,* (Oradea: 2005), 70-71.
[20] Ioan RĂMUREANU, „Începuturile încreştinării ungurilor în credința creştină ortodoxă a Răsăritului”, *ST*, 1-2 (1957): 37-43; Răzvan THEODORESCU, *Bizant, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV)*, (Bucureşti: 1974), 74-80; Vasile MUNTEAN, „Banatul şi Bizanţul (sec. XI-XII)”, *MB*, 1-4, (1976): 233-236; I. D. SUCIU, *Monografia Mitropoliei Banatului*, (Timişoara: 1977), 37-38.
[21] POP, *Românii şi maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, 135.

those monasteries. Following these proposals, on April 16, 1204, Pope Innocent III wrote to the bishop of the diocese of Oradea and the abbot of Pelis (Hungary), asking them to visit those monasteries. At the same time, in order to fulfil the king's proposals, the pope asked them to find the right ways to "*establish an episcopate headed by one of those...who will be subjected to us directly*".[22]

On May 3, 1205, the same sovereign pontiff wrote to the archbishop of Kaloksa - under whose canonical jurisdiction was the Latin Bishopric of Oradea from 1197 - that on the estates of the sons of prince Balea or Bela (*in terra filiorum Bele kneze*) there was a bishopric of the Greek rite, which was not under the jurisdiction of any Metropolitan Church. The Pope gave his consent for that Bishopric to be brought "under the obedience of the Apostolic See" and under the canonical dependence of the Archbishopric of Kalocsa, but, the Roman pontiff specified, this fact should be done "*with great care, so as to that episcopate does not be somehow subjected to the Church of Constantinople because, this Church of Constantinople has recently returned to the unity of the Apostolic See, we do not want to deprive it of its right*".[23] This specification was made because Constantinople was conquered by the Western Crusaders (during the Fourth Crusade) and in the former capital of the Byzantine Empire, where was located the Ecumenical Orthodox Patriarchate, a Latin Patriarchate was established, under the obedience of the Western Church, whose jurisdictional rights were not to be violated. Despite the fears expressed, it was about "*a local form of organization of the church of the native population...probably a continuation of an organization of an existing church even before the settlement of the Hungarians in the Pannonian Plain*."[24]

An important discovery, related to the existence of the monastery from Morisena, consisting of 23 gold vessels, was made near Sannicolau Mare (Timis County), in 1799.

From what has been presented, it can be seen that there was a strong Orthodox Romanian life in Transylvania. The recent archaeological discoveries, corroborated with the information given by Anonymus, attest the existence of flourishing Orthodox communities, headed by hierarchs, who were in close bonds with the Patriarchate of Constantinople, as the small voivodeships themselves were in the sphere of influence of Byzantium.

With the re-entry of the Balkan territories occupied by the Bulgarians in the 7th century into the possession of the Byzantine Empire, the new emperor, John I Tzimiskes (969-976),[25] proceeded to an administrative-territorial reorganization. Thus, the territory between the Balkan Mountains, the Danube, and the Black Sea, including the current Dobrogea too, was organized under the name "*thema*". The new form of administrative-territorial organization, led by a strategist, with residence in Dorostolon (the old Durostorum), received, from the second half of the 11th century, the name "*Paristrion*" or "*Paradunavon*".[26]

Changes also occurred in the organization of the church. Religiously, Romanians remain linked to Byzantium and the organizational structure of the church from the South of the Danube also after the "Great Schism" of 1054.[27] The Bulgarian Patriarchate of Durostorum was demoted to the rank of a bishopric. Only under Alexios I Comnenus (1081-1118), it seems that it was once again elevated to the rank of Metropolitan Church, dependent on the Ecumenical Patriarchate. The Metropolitan Church of Dristra, together with other

[22] Pavel CHERESCU, „Viața bisericească a românilor ortodocși din Bihor. Repere istorice", *OT*, 3-4 (2005): 47.
[23] Teodor M. POPESCU, „Cucerirea Constantinopolului de către latini ca mijloc de unire a Bisericilor (sec. XI XIV)", *ST* 1, (1929): 48-132; Ștefan PASCU, *Voievodatul Transilvaniei,* I, (Cluj-Napoca: Dacia, 1979), 164 și IV, (Cluj-Napoca: Dacia, 1986), 301.
[24] BORCEA, *Bihorul medieval. Oameni. Aşezări. Instituții,* 61; PASCU, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în secolele XIII și XIV,* (Sibiu: 1944).
[25] Nicolae IORGA, *Istoria românilor pentru poporul românesc,* (București: Minerva, 1993), 47.
[26] PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* 228.
[27] Ion BULEI, *O istorie a românilor,* (București: Meronia, 2004), 35.

Metropolitan Sees created now, took under their canonical jurisdiction territories that belonged, during the time of Basil II, to the Ohrida Archbishopric.[28]

Very few elements are known about the organization of the church of the former province Scythia Minor. However, it would not be excluded that some episcopates from today's territory of Dobrogea came under the jurisdiction of the Metropolitan Church of Dristra. In the now restored fortresses, belonging to the old *Scythian limes* (Noviodunum, Dinogetia, Arrubium, Troesmis, Carsium, Capidava, Axiopolis, etc.), a bishop could easily reside. It is assumed, therefore, that the territory of Dobrogea had at least one hierarchical center. Moreover, in the "Notitia Patriarchatum", from 1143, Nil Doxapatriul, nomophylax of the Empire, attests the existence of the Metropolitan Church of Dristra (Rodostolon) and the five bishoprics that came under its jurisdiction. At least one of these was certainly located in the territory between the Danube and The Black Sea.[29]

The most probable location of an Episcopal See was in Dinogetia - Garvan (Tulcea county), where, in the middle of the early feudal settlement (the 10th to 12th centuries), a wall church was built, which also gave the name to the rocky island on which it had risen, the "The Chapel". Both the chapel and the other discoveries recorded here (bronze bell, about 50 small crosses, a bronze pattern for simple small crosses, double reliquary crosses, etc.) date from the 11th to 12th centuries. Another clue for the existence of a bishop here, is also a small plumbum seal, with holy inscriptions and images, which accompanied a personal letter, addressed by "*Mihail, the archpriest of Russia*" to a hierarch who had his residence here.[30]

The ruins of a chapel, from the 11th to 12th centuries come from Cetatuia, near Niculitel (Tulcea county), considered to be the oldest trefoiled plan construction in Romania. Several houses were discovered around it, as well as numerous coins and ceramic fragments. Satzas (Sacea), one of the three local rulers mentioned by Ana Comnena in "Alexiada", apparently had his residence somewhere around Niculitel. It can be assumed that he had a bishop next to him (in the Niculitel - Isaccea area), successor of the ancient See from Noviodunum from the 6th century.[31]

Recently, thanks to the research undertaken by the historian and archaeologist Ion Barnea, the existence of a bishopric in Axiopolis, in the 11th century, which depended on the local Metropolitan Church ruled by Vasile and Anicet (Anichit), has been documented.[32] The same bishopric is attested by the "Treaty of transfers" (register of the Patriarchate), published by Jean Darrouzes, it existing during the time of the Ecumenical Patriarch Nicholas III the Grammatikos (1084-1111).[33] A holder of this See was moved in the 11th century to Abydos in Asia Minor, from where he was later appointed administrator of the Archbishopric of Apros.[34]

Episcopal centers could also exist in other cities rebuilt after 971 and which experienced maximum development during the Komnenians period of time, such as: Arrubium (Macin), Troesmis (Iglita), Carsium (Harsova), Capidava (Topalu), Pacuiul lui Soare and so on. The hypothesis is strengthened by the numerous Byzantine reliquary crosses, from the 11th to 13th centuries, discovered in the above-mentioned centers or around them. Such crosses were found in Capidava (Constanta County), Pacuiul lui Soare (Constanta County), Noviodunum (Tulcea County), Enisala (Tulcea County), etc.[35]

---

[28] Răzvan THEODORESCU, *Bizanţ, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV),* (Bucureşti: Academia Română, 2005), 71.
[29] Emanoil BĂBUŞ, „Dobrogea în perioada Comnenilor", *BOR,* 11-12, (1989): 97.
[30] PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* 232.
[31] PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* 233.
[32] MUNTEAN, *Bizantinologie*, 21.
[33] Petre DIACONU, „Despre organizarea eclesiastică a regiunii Dunării de Jos", *ST,* 1, (1990): 115.
[34] BĂBUŞ, *Dobrogea în perioada Comnenilor …*, p. 98.
[35] PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* 234.

The cave chapels from Murfatlar (Basarabi), attested in the 4th to 5th centuries, had an almost permanent existence, until the end of the 10th century or the beginning of the next.

The existence of prosperous Christian communities is also attested, in addition to the previously mentioned places of worship, by other numerous objects of a certain Christian nature, most of them of Byzantine origin. For example, in Dinogetia were found parts of a bronze bell, considered to be the oldest bell on the territory of our homeland. In Capidava, was discovered a tenth-century jug on the surface of which the letters of the Greek alphabet and the name of the Romanian Petre, written in Hellenic characters, are inscribed in reverse.[36]

All these discoveries reflect the close bonds existing between the local Church, on the territory of the present-day Dobrogea, and the capital of Byzantium, Constantinople. The statement is also strengthened by the discovery of some seals, such as the one from Nufaru (Tulcea County). Here, was found a seal that accompanied a letter from the Kokkinobaphos monastery, near Constantinople and also, that of Michael, "*Archpriest of Russia*". Other seals, belonging to the archbishop of Akadiopolis or to bishop Grigorie of the Severides, constitute an additional proof of the close relations existing between the clergy of different ranks, from Dobrogea, and the metropolitan bishops, bishops, priests from other parts of the Empire.[37]

It is not known exactly how long the Metropolitan Church of Dristra lasted, nor the bishoprics that were probably under its jurisdiction. It is assumed that until the beginning of the 13th century, when the young Vlach-Bulgarian state of the Asanesti came into existence. Shortly after, however, a new bishopric is attested on the territory of the present-day Dobrogea, that of Vicina, which will last until 1359, when its titular, Iachint, will become the first Metropolitan Bishop of Hungarian-Wallachia (Ungro-Vlachia).

In the absence of reliable historical-literary evidences, the archaeological discoveries are the only ones able to provide a fairly conclusive picture of the continuity of Christian life in the extra-Carpathian territories, respectively in the territories of the current Romanian provinces, Moldavia, Muntenia and Oltenia. Their presence is not only a proof of the existence of a large Romanian Orthodox population, but also of the multiple and long bonds with the Byzantine world or with the neighbouring Russian principalities (in the case of Moldavia), influenced by Byzantium.

A particular emphasis, in the study of the socio-religious life of the Romanians from the beginning of the early medieval feudalism, should be placed in connection with the highlighting of the main characteristic features of the Carpathian-Danube or "Dridu" culture type (so named after the eponymous settlement located on the valley of Ialomita). Developed from elements of Dacian-Roman and Roman-Byzantine origin, the "Dridu" culture type is the only material culture attested on the Romanian territory and also in some regions from the South of the Danube, in the 7th to 12th centuries, with its stage of maximum development in the 10th to 11th centuries. It constitutes the archaeological evidence of the process of assimilation of the Slavs and the affirmation of the Romanians as a population of Roman culture and civilization.[38]

This culture must definitively be considered as a starting point in the process of establishing the Romanian feudal culture. Covering almost the entire territory of Romania and some lands from the South of the Danube, it overlaps, to a very large extent, the area of Geto-Dacian civilization from the beginning of the Christian era. It proves both the persistence of Christianity in these lands, and also the fact that the Romanians were not evangelized by the Bulgarians, after their official Christianization in 864, as has sometimes been tried to prove.

---

[36] MUNTEAN, *Contribuţii la istoria Banatului,* 232.
[37] Petre DIACONU, *Despre organizarea eclesiastică* a *regiunii Dunării de Jos*, 118.
[38] Ion BARNEA, *Arta creştină în România,* II, (Bucureşti: EIBMBOR, 1981), 9.

Despite the absence of written testimonies, it is assumed that there will have been Orthodox hierarchs in these territories organized in this way, having their residence either in voivodeship fortresses, or in a monastery or hermitage near the political leader.[39]

The proof of the existence of such hierarchs is the large number of reliquary crosses or Engolpian crosses. These were worn by bishops and contained the particles of holy relics or of the wood of the Holy Cross. About 20 reliquary crosses were discovered, some of certain Byzantine provenance. Such crosses come from the 11th to 13th centuries, discovered in Adjud (Vrancea County), Daneşti (Vaslui County), Batca Doamnei (Neamt County), Lunca (Botosani County), Bercesti (Iasi County), Focuri (Iasi County).[40] At the base of the reliquary crosses discovered in the counties of Botosani, Iasi, Vaslui, Bacau, of old Russian origin, was also the Byzantine influence. The reliquary crosses, discovered throughout the Eastern Carpathian territory, were certainly produced in Byzantine workshops, especially in Syria and Egypt, where, starting from the 6th century, they had a wide circulation. Starting with the 9th century, they also spread in the Lower and Middle Danube regions, being frequently encountered especially in the 10th to 11th centuries. Of course, such products were rare, being quite expensive and difficult to procure.

Two cult vessels come from Iasi, one made of clay decorated with crosses (10th to 11th centuries),[41] the other, made of plumbum (11th to 12th centuries), having the same ornamentation. This type of vessel, known as "evloghia", was used since the 4th to 6th centuries to transport, when returning home from pilgrimages to the Holy Places, holy oil or holy water (agheasma).[42]

We face the same lack of written literary evidence in the case of Muntenia and Oltenia provinces. Also in this case, only the archaeological discoveries shed some light on the existence of an organized church life. But this news reaches us from the 8th century. In a letter of Pope Gregory IX (1227-1241), addressed to the future king Bela IV of Hungary (1235-1270), dated November 14, 1234, the disobedience of the Wallachians is mentioned, headed by some pseudo - bishops belonging to the Greek rite (orthodox), to the Catholic bishop of the Cumans, from the southern area of the Sub Carpathians (Carpatii de Curbura).[43] Another mention of the existence of the organization of a church can be found in the diploma given by the Hungarian king Bela IV, on June 2, 1247, to the Knights of Malta, on which occasion a series of Romanian pre-state formations are mentioned: the Land of Severin, the princedoms of Ioan and Farcas , the voivodeship of Litovoi, the Land of Hateg and the Land of Seneslau. Certainly, the existence of these pre-state formations was not limited to the 13th century, because their foundations had been laid in the 12th century or even earlier.

This organization of the church could not be of recent date either, because the archaeological discoveries have shown a continuity of religious life in the Romanian territory since ancient times. It is assumed that in the centers of residence of these political formations, there was also a bishop, along with the military leader. And because there was a direct opposition to the Catholic bishop of the Cumans, Constantinople had certainly remained, at least from the ecclesiastical point of view, the point of reference, as the nucleus of the civilized world, of these Romanian communities.

With all the research undertaken so far, we have no mention, in this part of the country, of the existence of any religious edifice. It is assumed that here, as in the rest of the

[39] PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* 247-248.
[40] Vasile CHIRICA, „Noi descoperiri de provenienţă bizantină în spaţiul est-carpatic al României", MMS, 3-4, (1986), 259.
[41] CHIRICA, *Noi descoperiri de provenienţă bizantină în spaţiul est-carpatic al României,* 262.
[42] Ilie CATRINOIU, „Influenţa bizantină asupra teritoriului Moldovei în secolele VIII-XIII, în lumina izvoarelor literare, arheologice şi numismatice", *BOR,* 1-2, (1985): 128.
[43] PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* 242-244.

country (with the exception of Dobrogea), the native Christians used wooden chapels, traces of which could not be preserved. In these chapels, a priest read the prayers from the Orthodox Prayer Book (Moliftelnic) and from the Orthodox Missal (Liturghier), in Slavonic. The very ordination of these priests leads to the conclusion of the existence of some bishops in the Romanian countries, because it is not conceivable that a candidate for the priesthood would go all the way to Vicina, Tarnovo or Vidin, to be ordained.[44]

BIBLIOGRAPHY

ANONYMUS, „Faptele ungurilor (Gesta Hungarorum)", în G. POPA-LISSEANU, *Izvoarele istoriei românilor*, I, (București: 1934).

BARNEA, Ion, *Arta creştină în România,* II, (Bucureşti: EIBMBOR, 1981).

BĂBUŞ, Emanoil, *Bizanţul, istorie şi spiritualitate,* (Bucureşti: Sofia, 2003).

BĂBUŞ, „Dobrogea în perioada Comnenilor", *BOR,* 11-12, (1989).

BORCEA, Liviu, *Bihorul medieval. Oameni. Aşezări. Instituţii,* (Oradea: 2005).

BRANIȘTE, Ene, BRANIȘTE, Ecaterina, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase,* (Caransebeș: Diecezana, 2001).

BULEI, Ion, *O istorie a românilor,* (București: Meronia, 2004).

CATRINOIU, Ilie, „Influenţa bizantină asupra teritoriului Moldovei în secolele VIII-XIII, în lumina izvoarelor literare, arheologice şi numismatice", *BOR,* 1-2, (1985).

CHERESCU, Pavel, „Viața bisericească a românilor ortodocşi din Bihor. Repere istorice", *OT,* 3-4 (2005).

CHIRICA, Vasile, „Noi descoperiri de provenienţă bizantină în spaţiul est-carpatic al României", MMS, 3-4,

(1986).

DIACONU, Petre, „Despre organizarea eclesiastică a regiunii Dunării de Jos", *ST*, 1, (1990).

GLUCK, E., „Contribuții cu privire la istoria părților arădene în epoca ducatului lui Ahtum", I, în *Ziridava*, VI, (1976).

IORGA, Nicolae, *Istoria românilor pentru poporul românesc,* (București: Minerva, 1993)

MUNTEAN, Vasile, *Organizarea mănăstirilor româneşti în comparaţie cu cele bizantine*, (Bucureşti: EIBMBOR, 1984).

MUNTEAN, *Bizantinologie*, II, (Timişoara: Învierea, 2000).

MUNTEAN, „Banatul şi Bizanţul (sec. XI-XII)", *MB,* 1-4, (1976).

PASCU, Ștefan, *Voievodatul Transilvaniei,* I, (Cluj-Napoca: Dacia, 1979), 164 şi IV, (Cluj-Napoca: Dacia, 1986).

PASCU, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în secolele XIII şi XIV,* (Sibiu: 1944).

PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* (București: EIBMBOR, 1992).

PĂCURARIU, *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei,* (București: EIBMBOR, 1980), 13.

PĂCURARIU, *Istoria Bisericii românești din Transilvania, Banat, Crișana, și Maramureș,* (Deva: Episcopia Devei și Hunedoarei, 2018), 82.

POP, Ioan Aurel, *Românii şi maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania,* (Cluj-Napoca: Tribuna, 2003).

[44] PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* 249.

POPESCU, Teodor M., „Cucerirea Constantinopolului de către latini ca mijloc de unire a Bisericilor (sec. XI XIV)”, *ST* 1, (1929).

RĂMUREANU, Ioan, „Începuturile încreştinării ungurilor în credința creştină ortodoxă a Răsăritului”, *ST*, 1-2 (1957).

SUCIU, I. D., *Monografia Mitropoliei Banatului,* (Timişoara: 1977).

THEODORESCU, Răzvan, *Bizant, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV),* (Bucureşti: Academia Română, 1974, 2005).

XENOPOL, Alexandru D., *Istoria românilor din Dacia Traiană,* vol. I, II: *Dacia anteromană, Dacia romană şi năvălirile barbare*, (Bucureşti: Ştiinţifică şi Enciclopedică, ELF, 1986, 2008).

ESSENTIAL ASPECTS RELATED TO THE DYNAMICS OF THE DEFINITION OF A GREAT POWER FROM THE 20TH CENTURY TO TODAY

Andrei Alexandru Achim

Lecturer, PhD, Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: The present paper intends to map the essential points highlighting the transformation of the definition of a great power from the 20th century all the way to the present. This morphodynamical approach to conceptualization and definition brings traditional and modern elements into a complex structure of power (in its every relevant aspect) and influence, which transforms along the 20th century and in these first decades of the 21st century.

Keywords: Great Powers, international relations, politics, technology, ideas

Pentru John Mearsheimer, atributul de mare putere este legat de capacitatea militară relativă, adică de abilitatea unui stat de a face față cu succes unui conflict militar cu cel mai puternic stat din lume[1] (și, am putea adăuga, în mod trivial, că statutul de prima putere a lumii reprezintă automat includerea în rândul marilor puteri). Chiar dacă acest lucru nu înseamnă că doar cei ce pot înfrânge militar principala putere mondială de la un moment dat pot fi mari puteri, pentru Mearsheimer abilitatea de a transforma conflictul într-unul prelungit, de uzură, care sa slăbească statul dominant, reprezintă o condiție *sine qua non* pentru statutul de mare putere[2], într-un sens general, transistoric. Un aspect particularizant este introdus de către Mearsheimer în ceea ce privește lumea post-1945, odată cu atacurile de la Hiroshima si Nagasaki și cursa nucleară ce a urmat acestora, întrucât, potrivit istoricului american, ”în era nucleară, marile puteri trebuie să aibă un factor de descurajare nucleară care să poată supraviețui unei lovituri nucleare împotriva acesteia, precum și forțe convenționale formidabile. În cazul improbabil în care un stat a câștigat superioritatea nucleară asupra tuturor rivalilor săi. ar fi atât de puternic încât ar fi singura mare putere din sistem. Echilibrul forțelor convenționale ar fi în mare măsură irelevant dacă ar apărea un hegemon nuclear.”[3]

Puterea militară, pentru Mearsheimer, este o latură a ecuației care face un stat să fie mare putere. Acesta vorbește despre o legătură între puterea actuala și cea potențială. Puterea militară este putere actuală, iar puterea potențială este reprezentată de bogăția statului și populația acestuia. Puterea potențială este ceea ce susține, la nivel operațional și strategic, puterea militară, permițând menținerea unor forțe armate din ce în ce mai mari pe termen din ce în ce mai lung (sau, dimpotrivă, cauzând pierderea cursei înarmărilor, în caz de inabilitate a unui stat de a face aceste lucruri), iar, în caz de conflict deschis, permite susținerea operațiunilor militare. Mearsheimer mai numește puterea potențială putere latentă, pentru că, deși este deosebit de importantă în a susține puterea militară (reprezintă ”ingredientele socio-economice care intră în construcția puterii militare”[4]), nu este atât de evidentă ca aceasta. În

[1] John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton & Company, New York & London, 2001, p. 5.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem*, p.55.

cuvintele istoricului american: ”Marile puteri au nevoie de bani, tehnologie și personal pentru a construi forțe militare și a purta războaie, iar puterea latentă a unui stat se referă la potențialul brut la care poate apela când concurează cu state rivale.”[5]

Această perspectivă este împărtășită de Paul Kennedy, care vede o conexiune ”foarte clară între ascensiunea și decăderea economică a unei mari puteri, pe de o parte, și creșterea, respectiv declinul său ca putere militară importantă (sau ca imperiu mondial), pe de altă parte.”[6] Resursele economice sunt cele ce dau măsura construirii unor edificii militare de mari dimensiuni.[7] Kennedy insistă pe corelativitatea bogăției și a puterii, și a relativității inter-naționale a acestora, deși atrage atenția că acest lucru nu înseamnă că ”puterea economică relativă și cea militară relativă vor crește și vor scădea în paralel.”[8]

Nucleul dur al puterii militare, pentru Mearsheimer, este reprezentat de forțele terestre, care sunt completate și potențate (dar nu depășite) de forțele aeriene și de cele navale. Aici, profesorul de la Universitatea din Chicago polemizează cu Giulio Douhet si William Mitchell (și urmașii acestora), care avansau ideea supremației forțelor aeriene asupra celorlalte mijloace militare, respectiv cu Alfred Thayers Mahan și urmașii acestora, care insistau pe primatul forței navale, în special la nivel strategic. ”Armatele (forțele terestre, n.n.) sunt ingredientul central al puterii militare, deoarece sunt instrumentul principal pentru cucerirea și controlul teritoriului - obiectivul politic primordial într-o lume a statelor teritoriale. Pe scurt, componenta-cheie a puterii militare, chiar și în era nucleară, este puterea terestră.”[9]

Ceea ce îl face pe Mearsheimer să propună un asemenea model pentru definirea unei mari puteri este modelul explicativ-operațional dominant de interpretare al relațiilor internaționale (care acționează și ca mecanism al istoriei la nivel macro), și anume ceea ce acesta numește ”realism ofensiv”. Potrivit acestui principiu explicativ, ”forța este *ultima ratio* a politicii internaționale.”[10] Marile puteri, în cadrul acestui model cvasi-fizic, ”sunt ca bile de biliard care diferă doar prin mărime.”[11]

Ceea ce pune în mișcare aceste forțe ce acționează pe plan internațional este frica și tendința de a umple orice gol de putere al adversarilor prin puterea proprie, într-un joc constant al oportunităților, un joc cu sumă nulă. Frica, deoarece Mearsheimer subliniază că sistemul internațional este astfel construit încât statele sunt într-o stare de perpetuă anarhie (lipsa unei autorități care să fie deasupra acestora), orice stat are măcar o minimă capabilitate ofensivă și acestea se află într-o formă de nesiguranță perpetuă cu privire la intențiile reale ale celorlalte state.[12] Un joc constant al oportunităților, deoarece ”realiștii ofensivi (...) cred că puterile adepte ale *status quo*-ului sunt rareori întâlnite în politica mondială, deoarece sistemul internațional creează stimulente puternice pentru ca statele să caute oportunități pentru a câștiga puterea în detrimentul rivalilor și să profite de acele situații când beneficiile depășesc costurile. Scopul final al unui stat este să fie hegemonul în sistem.”[13]

Glenn Diesen vine pe aceeași direcție în a surprinde ceea ce înseamnă o mare putere de-a lungul istoriei (cel puțin până la un punct, când o părăsește), dar nuanțează și completează această perspectivă, insistând pe aspectul economic, inserând aspectul diplomatic și potențând latura tehnologică (prezentă și la Mearsheimer si Kennedy, dar cu un

[5] *Ibidem*.
[6] Paul Kennedy, *Ascensiunea și decăderea marilor puteri. Transformări economice și conflicte militare din 1500 până în 2000*, Ed. Polirom, Iași, 2011, p. 28.
[7] *Ibidem*.
[8] *Ibidem*.
[9] John Mearsheimer, *op.cit.*, p. 43.
[10] *Ibidem*, p. 56.
[11] *Ibidem*, p. 18.
[12] *Ibidem*, p. 3.
[13] *Ibidem*, p. 21.

accent mai scazut, poate). Diesen subliniază că marile puteri sunt definite de "abilitatea lor de a acționa independent și de a influența pe o scară globală cu putere economică, militară și diplomatică."[14] Dar, pe de alta parte, accentuează faptul că după sfârșitul Războiului Rece a apărut o deplasare de la era geopoliticii (dominată de puterea militară și teritorialitate) la o era a geoeconomiei în care puterea se măsoară în "influența asupra piețelor globale."[15] Această paradigmă o vede la trecerea de la ceea ce acesta numește A Treia Revoluție Industrială la a Patra Revoluție Industrială. Dacă a Treia Revoluție Industrială, apărută la mijlocul secolului XX, a adus revoluția digitală (tranzistori, microprocesoare, calculatoare personale), nucleară (arme nucleare, o condiție deja, ca și la Mearsheimer, pentru statutul de mare putere), spațială (sateliți de comunicații, GPS sau GLONASS etc.)[16], a Patra Revoluție Industrială accelerează la paroxism toate acestea, introduce noi elemente în ecuație (calculatoare cuantice, inteligență artificială, biotehnologie, tehnologie blockchain etc.), făcând ca "noua distribuire internațională a puterii să fie determinată de aceia care vor avea cele mai mari capabilități tehnologice."[17] Tehnologia (mai precis, capacitatea de a rămâne pe vârful valului tehnologic și a-l folosi la maximum), devine, în secolul 21, o altă notă definitorie a unei mari puteri.

Ceea ce observăm drept o continuitate în istorie este că puterea militară, puterea economică și tehnologia (sau, mai degrabă, capacitatea de a rămâne relevant din punct de vedere tehnologic), continuă să reprezinte ingredientele unei mari puteri; deși unii sau alții dintre teoreticieni insistă pe unul sau altul din ingrediente, ca fiind mai important, în detrimentul celorlalte, în fapt, amestecul optim al acestora, echilibrul elementelor troicii, dă seama de accederea (și rămânerea) în poziția de mare putere.

Astfel, nu putem vorbi de mare putere în absența unei puteri militare relevante, dar aceasta nu reprezintă doar rezultatul unui calcul contabil, ci reprezintă un concept complex ce implică integrarea tehnologică de vârf cu o structură logistică capabilă și o resursă umană bine instruită, eficient organizată și înalt-motivată, susținută de o economie puternică (în condițiile în care această susținere nu grevează, în condiții normale, viața economico-socială a civililor).

Capacitatea de a proiecta forța militară la nivel global se detașează ca un aspect relevant pentru a discerne între mari puteri reale și mari puteri aparente, mai mult decât simpla posesie, de exemplu, a unor forțe armate terestre numeroase sau, chiar, a unor arme nucleare. În acest sens, Statele Unite ale Americii reprezintă, fără îndoială, o mare putere, având mijloacele ofensive și logistice necesare de a proiecta forța oriunde în lume (capacitatea de a lovi, convențional sau nuclear, orice țintă pe glob, de a trimite unități militare terestre oriunde în timp scurt, ex: prin Forța de Răspuns Global[18], de a susține logistic ofensive la scară largă oriunde în lume).

Federația Rusă *părea* o mare putere înainte de invazia din Ucraina din 2022, prin dimensiunea forțelor convenționale (în special terestre și aeriene) și a celor nucleare, dar testul militar din terenul ucrainean a arătat că forțele armate ruse de pe hârtie sunt departe de realitate (prin starea tehnică a materialului militar, impactul corupției, lipsa de antrenament a forțelor, incompetenței la toate nivelurile conducerii, a structurii organizaționale ineficiente etc.): ”a doua armată a lumii” cum a fost denumită s-a arătat departe de acest renume. Au existat studii cu privire la limitarea drastică în a proiecta forța la nivel global de către

[14] Glenn Diesen, *Great Power politics in the Fourth Industrial Revolution. The Geoeconomics of Technological Sovereignty*, I.B. Taurus, 2021, p. 22.
[15] *Ibidem*.
[16] *Ibidem*, p.24.
[17] *Ibidem*, p. 38.
[18] vezi și Christopher G. Pernin et alii, *Enabling the Global Response Force. Access Strategies for the 82nd Airborne Division,* RAND Corporation, Santa Monica, 2016.

Federația Rusă[19], care trimiteau către posibilitatea de a proiecta eficient și viguros forța militară doar în zonele de la granița Federației Ruse, dar vedem că, în realitate, și aceste zone pun probleme de proiecție a forței Federației Ruse. Un alt exemplu în acest sens o reprezintă Irakul, despre care în 1990 se spunea că ar avea a patra armată ca mărime din lume (pe hârtie), armată care s-a dezintegrat neașteptat de repede în februarie 1991.

În ceea pe privește armele nucleare, simpla posesie a lor nu este, de unul singur, un criteriu suficient pentru a detașa o mare putere: India, Pakistan, Coreea de Nord (oficial) sau Israelul (neoficial) posedă arme nucleare, dar nu pot fi (cel puțin pentru unele, nu încă) definite ca mari puteri.

Pe de altă parte, o putere militară consistentă care să nu devină o povară pentru cetățeni poate fi susținută durabil în condițiile unei puteri economice reale. Când cheltuielile militare devin de nesusținut, entitatea statală decade dintre marile puteri (atunci când nu eșuează, de-a dreptul): cum a fost cazul, de exemplu, Uniunii Sovietice.

În ceea ce privește tehnologia (sau menținerea echilibrului pe valul schimbărilor tehnologice), aceasta reprezintă atât o precondiție pentru celelalte două elemente ale troikăi (transformarea modului de a duce războiul, respectiv transformările economice sunt determinate în mare parte tehnologic), cât și o consecință a nevoii de menținere și dezvoltare a acestora.

În secolul XXI, candidați serioși pentru o revenire la multipolaritate (de la unipolaritatea determinată de Statele Unite ale Americii, imediat după disoluția Uniunii Sovietice) sunt China și Uniunea Europeană. China are, deja, ”pe hârtie” toate ingredientele unei mari puteri: o armată terestră numeroasă, forțe aeriene și navale în continuă și accelerată dezvoltare, îndreptându-se vertiginos spre posesia unei triade nucleare veritabile (posibilitatea de a lansa arme nucleare de la sol, din aer și de pe submarine, inclusiv doctrina necesară pentru funcționarea acesteia). Pe de altă parte, puterea militară îi este încă netestată (ar putea foarte bine fi doar un ”tigru de hârtie, ca și Rusia), din punct de vedere tehnologic încă depinde de potențialii ei inamici, iar puterea economică, reală, este și ea puternic dependentă de piețele occidentale (în special de cerere). Uniunea Europeană are o putere economică și o capacitate tehnologică extrem de importantă, dar din punct de vedere politico-militar încă nu și-a clarificat perspectiva pe termen lung: va continua spre o construcție de tip federal sau spre altă construcție care va integra strâns statele membre într-o politică externă unitară? Va merge mai departe înspre înființare și menținerea unei armate a Uniunii? Marea Britanie, Franța și Germania, deși înscriu puncte la capitolul putere economică și capacitate tehnologică, au rămas în urmă din punctul de vedere al puterii militare. Germania, cel mai pregnant, a lăsat acest capitol de izbeliște, în special după disoluția Uniunii Sovietice). Marea Britanie și Franța păstrează, încă, o importantă forță de descurajare nucleară și o bună capacitate de a proiecta forța, dar, acesta din urmă, mult sub nivelul celor din perioada interbelică sau din timpul celui de-al doilea război mondial.

BIBLIOGRAPHY

Connable, Ben; Doll, Abby; Demus, Alyssa; Massicot, Dara; Reach, Clint; Atler, Anthony; Mackenzie, William; Povlock, Matthew; Skrabala, Lauren, *Russia's Limit of Advance. Analysis of Russian Ground Force Deployment Capabilities and Limitations*, Rand Corporation, Santa Monica, 2020

Diesen, Glenn, *Great Power Politics in the Fourth Industrial Revolution. The Geoeconomics of Technological Sovereignty*, I.B. Taurus, 2021

[19] e.g. Ben Connable et alii, *Russia's Limit of Advance. Analysis of Russian Ground Force Deployment Capabilities and Limitations*, Rand Corporation, Santa Monica, 2020.

Kennedy, Paul, *Ascensiunea și decăderea marilor puteri. Transformări economice și conflicte militare din 1500 până în 2000*, Ed. Polirom, Iași, 2011

Mearsheimer, John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton & Company, New York & London, 2001

Pernin, Christopher G.; Best, Katharina Ley; Boyer, Matthew E.; Eckhause, Jeremy M.; Gordon, John IV; Madden, Dan; Pfrommer, Katherine; Rosello, Anthony D.; Schwille, Michael;

Shurkin, Michael; Wong, Jonathan P., *Enabling the Global Response Force. Access Strategies for the 82nd Airborne Division*, RAND Corporation, Santa Monica, 2016.

JUST WAR THEORY AND THE CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY

Arthur Mihăilă

Lecturer, PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: When is a war moral and necessary? The pros and cons of beginning a war are complicated in the XXI century and raise strategic, technical, and moral questions. The Just War tradition, with roots in antiquity, assumes some preconditions for an ethical war. In this paper the author analyses the classical theories of the Just War and the challenges of the 21st Century: nonstate actors, terrorism, civilian casualties, nuclear weapons, humanitarian interventions, spheres of influence and the necessity of preemptive war against a future threat.

Keywords: Just War Theory, Superpower Defense, Preventive Intervention, Ethics of War, Humanitarian Intervention.

Conceptul de război just a apărut în scrierile filosofilor din antichitate, fiind dezvoltat de-a lungul timpului, însă preocuparea oamenilor politici de a justifica prin argumente de ordin moral decizia de a declanșa un război este mai recentă, și ține mai degrabă de necesități propagandistice și de nevoia mobilizării propriei populații, pentru ca aceasta să susțină operațiunile militare, decât de niște convingeri etice autentice.

Până la mijocul secolului al XIX-lea eforturile diverșilor autori s-au concentrat asupra conduitei militarilor în timpul ostilităților armate și în special pe necesitatea comportamentului onorabil față de adversar și de populația necombatantă, neglijându-se în oarecare măsură domeniul motivelor acceptabile pentru declanșarea războiului. În secolul al XX-lea, după au fost semnate Convențiile de la Geneva privind tratamentul necombatanților și prizonierilor de război și mai ales după Al Doilea Război Mondial, subiectul cel mai important al polemologilor a fost cel al necesității eliminării războiului ca metodă de tranșare a conflictelor politice dintre state și a delimitării motivelor acceptabile pentru declanșarea unui război. Mai recent, preocuparea umanitară pentru înlăturarea efectelor cauzate de războaie a dus la formularea unor datorii morale pe care le au puterile combatante față de victimele necombatante afectate de conflict.

Prin urmare, în momentul de față, teoria războiului just este divizată în trei seturi de principii: ***jus ad bellum***, care cuprinde condițiile în care o entitate poate să declanșeze un război, ***jus in bello***, care cuprinde regulile cu privire la cum poate fi purtat un război și ***jus post bellum***, care trasează drepturile și îndatoririle pe care le au combatanții după război, unul față de altul și față de populațiile afectate de conflagrație[1] sau după cum sintetizează Larry May și Emily Crookston: "Teoria tradițională a războiului just distinge între trei întrebări:

[1] Fabre, Cecile,"*Cosmopolitanism, Just War Theory and Legitimate Authority*" în ***International Affairs*** 84, nr5/2008, pp. 963-976, p. 963.

Când este just să inițiezi un război? Ce tactici sunt juste în timpul unui război? Și ce trebuie făcut după ce războiul s-a sfârșit?"[2]

Principiile formulate de diverși autori, ca răspuns la aceste întrebări, au devenit mult mai complicate în secolul XXI datorită contextului politic mondial în care au loc conflictele armate. În secolele anterioare războaiele se purtau de obicei între vecini. În momentul de față, ca urmare a evoluției mijloacelor de transport moderne care permit deplasarea rapidă a trupelor pe tot teritoriul globului, precum și datorită politicii sferelor de influență, multe dintre războaie sunt declanșate de către superputeri la distanțe considerabile față de propriul teritoriu. Un alt factor care complică situația este faptul că în special în secolul XXI unele conflicte sunt declanșate de entități nestatale iar conflictele se reduc uneori la activități teroriste inițiate de o organizație politică sau religioasă și la activități antiteroriste ale statului atacat sau la insurecții care amenință interesele globale ale unui alt stat decât cel în care au loc luptele. În acest caz avem de-a face cu un război hibrid în care o parte intervine militar implicând forțele armate regulate pe când în cealaltă tabără se află atât membri ai organizației care recurge la metode teroriste cât și sprijinitori civili care uneori participă activ la ostilități. În acest caz conflictul este asimetric, iar organizația care inițiază ostilitățile, neputând înfrunta direct forțele armate superioare, preferă să atace civili, care sunt o țintă mai facilă. În doctrina tradițională, atacarea de noncombatanți era considerată ca fiind o încălcare a principiilor războiului just, pe când în momentul de față, în special în contextul conflictului dintre diverse organizații teroriste islamice și statele occidentale care fac parte din N.A.T.O., unii autori tind să dea dreptate teroriștilor și să accepte că eforturile acestora se înscriu în cadrul unui "război între civilizații" iar uciderea noncombatanților este justificată de faptul că populațiile statelor respective susțin inițiativele guvernamentale și asta le face să fie parte în conflict.

Teoria războiului just a fost contestată de către adepții pacifismului, care consideră că nu există o diferență între războaiele considerate de unii ca fiind "juste" și cele injuste, pentru că rezultatul în ambele cazuri este același - suferința la care sunt expuși atât personalul combatant cât și civilii. Datorită acestui fapt pacifiștii se opun necondiționat oricărui război. Pacifismul poate să se manifeste la nivel personal sau la nivelul unor instituții sociale[3]. Pacifismul personal pleacă de la teza că războiul nu este niciodată just pentru că duce la omorârea unor persoane iar omorul nu este niciodată justificat. Unii pacifiști, plecând de pe poziții creștine consideră chiar că este interzis să omori chiar și într-o situație de legitimă apărare. Pacifismul personal s-a manifestat prin refuzul de a accepta încorporarea, adepții săi preferând chiar să facă câțiva ani de închisoare în urma acestei decizii. Obiecțiile pacifiștilor se pot grupa în două categorii – invocarea injustiției războiului și a inumanității sale[4]. Războiul este considerat înjust prin definiție pentru că atât pregătirea lui cât și desfășurarea sa sunt însoțite de încălcarea drepturilor indivizilor și grupurilor. În perioada războiului, fie acesta însoțit de legea marțială fie doar de restrângerea temporară a unor drepturi și de cenzură, care survine aproape de fiecare dată, libertățile individuale nu mai contează iar mecanismele democratice de control asupra deciziilor politice, pe care le au cetățenii în perioada păcii,sunt suprimate. Un stat aflat în război se comportă ca un stat autoritar sau chiar

[2] May, Larry; Emily Crookston, "Introduction" în May, Larry (ed), ***War: Essays in Political Philosophy***, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, p. 2.
[3] Ryan, Cheyney, "*The pacifist critique of the just war tradition*" în Fiala, Andrew (ed), ***The Routledge Handbook of Pacifism and Nonviolence***, New York: Routledge, 2018, pp. 125-141.
[4] Ryan, Cheyney, ***op. cit.***, p. 126.

ca o dictatură. Războiul este considerat inuman pentru că impune sacrificarea vieții celor înrolați, de multe ori pentru obiective absurde sau care nu au nici o legătură cu interesele celor sacrificați.

Pacifismul a fost un curent de gândire dominant în perioada care a urmat Primului Război Mondial, fiind stimulat de milioanele de morți cauzate nu numai de luptele inevitabile ci și de incompetența generalilor de pe front. Chiar dacă Puterile Centrale au declanșat acest război, mulți autori considerau că vina este împărțită între participanți, pentru că evenimentul care a declanșat războiul a condus la o serie de reacții ale statelor europene care au contribuit toate la agravarea situației politice și au intrat în război fără să-l dorească și fără să-l anticipeze[5]. În cel de-Al Doilea Război Mondial vinovăția declanșării războiului a fost mai clară iar numărul pacifiștilor a a fost diminuat și mai mult după descoperirea lagărelor de concentrare și a crimelor de război săvârșite de către puterile Axei[6]. În momentul de față pacifismul este considerat de majoritatea autorilor ca fiind un comportament patologic pentru că poate conduce la tolerarea și perpetuarea opresiunii și la încurajarea țărilor agresoare[7]. Mai mult încă, unii autori îi consideră pe pacifiști ipocriți pentru că dacă ar fi atacați s-ar apăra dar totodată susțin că statele atacate nu ar trebui să opună rezistență agresorului.

O altă critică adresată teoriei războiului just, pornită de pe poziții asemănătoare cu cele ale pacifismului, este cea care contestă însăși validitatea acestui concept. Andrew Fiala consacră o întreagă carte demontării ”mitului războiului just”[8]. Fiala observă că scopul teoriei războiului just a fost de a face războiul posibil din punct de vedere moral, prin formularea situațiilor în care poate fi justificată folosirea violenței în relațiile dintre state. După cum am arătat mai sus, pacifismul consideră că războiul în sine nu e moral și deci teoria războiului just nu are fundament. Fiala respinge atât poziția pacifistă, pentru că aceasta nu admite faptul că un stat agresat are dreptul să se apere dar și teoria războiului just, pe care o consideră prea naivă, situându-se între cele două poziții. E de dorit, observă el, ca un război să se poarte cu mijloace cât mai morale însă în realitate ”Războiul este în cel mai bun caz ambiguu din punct de vedere moral. Este brutal, haotic și oribil. Da, pot exista motive bune pentru declanșarea unui război. Și pot exista eroism și fapte nobile în război. Dar cei care susțin că unele războaie sunt în mod clar juste se iluzionează”[9]. Fiala observă că principiile războiului just au fost invocate de fiecare dată când un stat a decis să declanșeze un război dar analiza războaielor din în ultimele decenii arată că ele au fost purtate pentru alte motive decât cele

[5] A se vedea în acest sens argumentele lui Christopher Clark din ***Somnambulii: Cum a intrat Europa în război în 1914***, București: RAO, 2016.

[6] Trebuie remarcat faptul că, dacă luăm în considerare criteriile potrivit cărora unele fapte sunt caracterizate drept crime de război, obsrvăm că unele acțiuni ale aliaților, precum ar fi bombardamentele masive care aveau drept scop decimarea populației germane sau japoneze pentru demoralizarea ei pot fi considerate și ele drept crime de război. Convențiile de la Geneva interziceau atacurile intenționate asupra obiectivelor nemilitare și a populației civile. Totuși, aceste acțiuni nu aveau la bază dorința de exterminare a populației sau credința că o anumită etnie sau rasă este inferioară și poate fi exterminată, ca în cazul acțiunilor naziste, ci doar credința că o populație demoralizată îi va sili pe lideri să încheie pacea. Din aceast motiv nu putem stabili o echivalență între crimele de război naziste și cele săvârșite de către aliați, chiar dacă trebuie să le condamnăm și pe acestea din urmă.

[7] Orosco, José-Antonio, ”Pacifism as Pathology” în Fiala, Andrew (ed), ***The Routledge Handbook of Pacifism and Nonviolence***, New York: Routledge, 2018, pp.199-210.

[8] Fiala, Andrew, ***The Just War Myth: The Moral Illusions of War***, Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2008.

[9] Fiala, Andrew, ***The Just War Myth: The Moral Illusions of War***, Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2008, p. Xi.

invocate și deseori s-au bazat pe minciuni elaborate de servicile secrete ale statului agresor[10]. Metodele juste sau onorabile prin care se poate purta un război sunt și ele urmarea unui raționament naiv care nu ține seama de faptul că participanții la război sunt supuși unui stres intens și că trec prin situații care accentuează posibilitatea ca aceștia să dezvolte afecțiuni psihice. Războiul îl pune pe soldat în situații în care trebuie să ucidă sau să fie ucis. În aceste situații încercarea de a te purta onorabil poate duce la moartea combatantului pe de o parte pentru că disimularea intențiilor face parte din strategiile eficiente de război iar pe de altă parte pentru că un civil poate deveni combatant atunci când crede că este posibil să elimine un invadator[11]. Soldații care sunt supuși acestui stres se manifestă deseori prin comportamente pline de cruzime, mai ales atunci când știu că majoritatea nu au șansă să scape cu viață în lunile de război care urmează. Fiala remarcă și faptul că după încheierea războiului de cele mai multe ori statul câștigător va profita din punct de vedere economic de pe urma celui învins. Deci, de obicei, războaiele nu sunt juste sau morale ci doar unele sunt mai morale decât altele.

De cele mai multe ori, atunci când este vorba despre un război caracterul just este atribuit în funcție de motivele declanșării sale, deci de ***jus ad bellum***. Atunci când o țară este agresată încălcarea metodelor morale de ducere a războiului sunt deseori tolerate sau trecute cu vederea pentru că se consideră că victima se poate folosi de orice metode pentru a se apăra.

Jus ad bellum cuprinde următoarele cerințe[12]: 1) O declarație publică, 2) O șansă rezonabilă de succes, 3) Proporționalitate, 4) Războiul să fie ultima alegere, 5) Cauza justă. 6) Autoritate legitimă.

Declarația publică este considerată o condițție importantă pentru că permite adversarilor, în special cetățenilor civili, să evite pagubele materiale sau omenești. Populația civilă se poate îndepărta de granițe sau poate să se orienteze din timp în privința adăposturilor antiaeriene, să își pregătească provizii necesare în cazul în care aprovizionarea cu hrană în regiune devine problematică, etc. Unii autori au remarcat faptul că în ultimele decenii necesitatea obținerii efectului surpriză a determinat pe unii lideri să omită declarația de război formală. Totuși, de cele mai multe ori, statele atacate sesizează faptul că declanșarea războiului este inevitabilă pentru că inamicul va face pregătiri care sunt ușor de observat – masează trupe în apropierea graniței, orchestrează o campanie pro-război în mass-media pentru a obține sprijinul populației sau caută să facă alianțe cu alte state care să îl ajute. În unele cazuri lipsa declarației e justificată prin faptul că agresiunea nu e un război propriu-zis ci doar o ”intervenție militară” sau o ”intervenție umanitară” și deci nu ar avea amploarea unui război. Declarațiile de război lipsesc și atunci când ostilitățile sunt inițiate de către o organizație politică sau religioasă sau de către o mișcare de eliberare sau în cadrul unui război

[10] Fiala, dar și alți autori invocă motivul fals al posesiei de arme chimice de către Irak sau pretinsa legătură, inexistentă de fapt dintre Sadam Hussein și Osama bin Laden, care au fost invocate înainte de invadarea Irakului.

[11] Războiul actual din Ucraina este o ilustrare a acestei realități. Pe de o parte soldaților ruși li se cere să nu agreseze populația civilă iar pe de altă parte conducerea țării cere cetățenilor din zonele ocupate să ucidă atunci când e posibil soldați ruși iar în mass media ucraineană publică periodic articole despre cetățeni civili care au reușit să omoare soldați prin diverse metode. În cazul războaielor din Orient deseori persoane care spuneau că se predau aveau asupra lor cantități importante de explozibil pe care îl declanșau atunci când erau siguri că pot omorî soldați inamici.

[12] Calhoun, Laurie, ”*Legitimate Authority and Just War in the Modern World*” în Peace & Change, vol. 27, nr.1/2002, pp. 37-58.

civil. În acest caz avem deseori de-a face cu un ”război hibrid”. Un exemplu elocvent este situația din Palestina unde periodic membri ai organizației Hamas atacă de pe teritoriul autonom din Gaza orașe din statul Israel cu rachete sau drone fără să intervină și cu trupe terestre. Scopul organizației este de a provoca o ripostă violentă care să atragă condamnarea internațională a acțiunilor Israelului și implicarea marilor puteri în favoarea palestinienilor.

Șansa rezonabilă de succes este o cerință care ține de prudența liderilor politici și de evitarea unor pierderi omenești, în situații în care statul respectiv are mai mult de pierdut decât de câștigat de pe urma conflictului. Încălcarea acestei cerințe are loc mai ales în cazul unor războaie de pe continentul african inițiate de state care aveau forțe armate inferioare statului atacat, motivele atacului fiind de cele mai multe ori un conflict etnic sau religios. O aplicare a principiului șansei rezonabile a survenit în cazul ultimatumului dat de U.R.S.S. României în anul 1940 prin care era revendicată Basarabia și o parte din Bucovina. Consiliul de Coroană a acceptat ultimatumul cu 20 de voturi pentru și 6 voturi împotrivă. În acest caz disproporția de forțe dintre țara noastră și agresor a fost foarte mare iar împotrivirea ar fi fost inutilă ducând la mari pierderi de vieți omenești și poate chiar la invazia întregii țări[13].

Cerința proporționalității implică faptul că un război nu poate fi declanșat decât pentru un motiv important. Inițiativa Imperiului Austro-Ungar de a declanșa un război care să implice majoritatea țărilor Europei pentru că Serbia nu permitea anchetatorilor austrieci să desfășoare activități de cercetare penală a fost deseori criticată. Uciderea unei persoane, fie și ea membră a casei imperiale nu poate fi acceptată ca un motiv pentru declanșarea unui conflict care a dus la un număr de mai mult de 20 de milioane de morți. Principiul proporționalității a fost invocat și în cazul războiului din Afghanistan sau a celui de-al doilea război din Irak. Războiul dintre S.U.A. și Afghanistan a fost declanșat pentru că afghanii au oferit adăpost lui Osama bin Laden și au refuzat să îl predea invocând principiile islamice ale ospitalității. În urma războiului au murit mai mult de 100.000 de civili afghani iar bin Laden nu a fost capturat în această țară.

Cerința ca ***războiul să fie ultima alegere*** impune folosirea de metode alternative pentru rezolvarea conflictului înainte de declanșarea sa. Unii autori consideră că această cerință a fost încălcată de S.U.A. în cazul celui de-al doilea război din Irak, pentru că în săptămâna dinaintea invaziei regimul irakian s-a declarat de acord cu inspecțiile pentru a dovedi că nu deține arme chimice, însă americanii nu au mai vrut să poarte tratative ci au recurs la intervenția armată[14]. Investigația făcută de o comisie senatorială după război în legătură cu informațiile privind armele de distrugere în masă deținute de Irak a ajuns la concluzia că C.I.A. nu a deținut informații sau probe concrete și alegația respectivă era o simplă presupunere fără fundament[15].

---

[13] În literatura istorică sau în articolele dedicate acestui eveniment unii autori critică decizia de cedare a teritoriului ”fără să fie vărsată nici o picătură de sânge”. Este evident însă că România nu avea nici o șansă. Cu puțin timp înainte U.R.S.S. a cerut Finlandei să cedeze istmul Karelia, care era considerat de către sovietici de importanță strategică în cazul unui conflict militar cu Germania (Finlanda fusese parte a Imperiului rus până în 1918). Finlandezii s-au opus dar în urma războiului sângeros care a urmat au fost nevoiți să cedeze teritoriul revendicat de sovietici. Eroismul soldaților finlandezi este deseori invocat dar valoarea împotrivirii este doar simbolică, pentru că sovieticii au obținut teritoriul revendicat iar în acest conflict și-au pierdut viața peste 25000 de finlandezi și peste 50.000 au fost grav răniți. Din cauza aceasta opinia celor care critică decizia Consiliului de Coroană este cel puțin discutabilă.

[14] Imediat după declanșarea ostilităților invazia a fost declarată ilegală de către secretarul general al O.N.U., Kofi Annan iar în literatura de specialitate opiniile privind legalitatea acestei intervenții sunt contradictorii.

[15] A se vedea în acest sens ***Report of the Select Commitee on Intelligence on Postwar Findings about Iraq's WMD Programs and Links to Terrorism and How They Compare with Prewar Assesments, together with***

Cauza justă pentru declararea războiului a suferit diverse interpretări de-a lungul timpului. În momentul de față se consideră că această cerință este sintetizată în articolul 39 din capitolul al VII-lea a Cartei Națiunilor Unite care menționează că ”Consiliul de Securitate va constata existența unei amenințări împotriva păcii sau a unui act de agresiune și va face recomandări ori va hotărî ce măsuri vor fi luate, în conformitate cu Articolele 41 și 42, pentru menținerea păcii și securității internaționale”[16]. Deci amenințările împotriva păcii și actele de agresiune sunt considerate motive care pot fi invocate pentru justificarea unei intervenții armate. Deși la prima vedere prevederile Cartei par clare în realitate ele sunt destul de vagi. Atât amenințările împotriva păcii cât și actele de agresiune pot fi interpretate diferit. Multe dintre războaiele ultimelor decenii au fost declanșate de către marile puteri care doreau să își apere interesele sau să pedepsească acte de agresiune. Pentru S.U.A. insatalarea unor rachete nucleare sovietice în Cuba în 1962 a fost considerată o amenințare atât de gravă la adresa securității statului încât justifica chiar și declanșarea unui război nuclear care ar fi putut distruge omenirea. În momentul de față posibilitatea aderării Ucrainei la N.A.T.O. și eventuala instalare a unor arme nucleare ale acestei alianțe la granița Rusiei a fost considerată o amenințate suficient de mare pentru ca Rusia să invadeze statul vecin. Găzduirea lui bin Laden de către Afghanistan a fost considerată o amenințare suficient de importantă, pentru că acesta ar fi putut plănui alte atentate teroriste, ca să justifice invadarea Afghanistanului. Invocarea pericolului terorist a fost considerată de S.U.A. suficientă pentru justificarea unor atacuri cu drone în Pakistan, Irak, Yemen, Afghanistan, Somalia și Libia. Aceste atacuri, utilizate pentru asasinarea unor lideri teroriști, ar putea fi considerate acte de război împotriva statelor gazdă, fiind contrare dreptului internațional. Disproporția de forțe dintre statele în care au fost date loviturile și S.U.A., a făcut ca ele să nu protesteze chiar și atunci când au existat și victime colaterale.

Implicarea mai multor state în războiul din Siria[17] a fost motivată prin amenințările la securitatea lor cauzate de organizația I.S.I.S, de încercarea de a înlătura regimul dictatorial al lui Bashar al-Assad, de amenințările cauzate de milițiile iraniene care operau în zonă, de pericolul terorismului Kurd, etc. Fiecare dintre puterile care au intervenit invoca alte motive pentru intervenție. Unii analiști politici au susținut însă că miza este de fapt păstrarea influenței în zonă sau extinderea sferei de influență a actorilor implicați.

După prăbușirea U.R.S.S., S.U.A. a rămas singura supraputere. În aceste condiții și-a asumat calitatea de ”polițist global”, adică s-a angajat să rezolve conflictele majore apărute pe glob și să impună respectarea drepturilor omului în cazul gravei încălcări ale acestora. Unele țări care nu se află în sfera de influență a S.U.A. au contestat legitimitatea acestor intervenții. În momentul de față ascensiunea economică a Chinei a făcut ca aceasta să își lărgească și sfera de influență și chiar să revendice porțiuni din Marea Chinei de Sud sau insulițe care nu îi aparținuseră, implicându-se într-o competiție politică și economică deschisă cu S.U.A. Rusia, care a reușit să își rezolve o parte din problemele politice care o handicapaseră la sfârșitul secolului XX, revendică la rândul ei o sferă de influență în zona țărilor aflate la granița ei și care au făcut parte din fostul U.R.S.S. Aceste supraputeri consideră că cerințele războiului just sunt respectate atunci când intervin militar în sfera lor de influență. Până nu

---

Additioanal Views, September 8, 2006, consultat în 05.10.2022 la https://web.archive.org/web/20060921074629/http://intelligence.senate.gov/phaseiiaccuracy.pdf

[16] http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf

[17] Printre statele care au trimis trupe în sprijinul unor combatanți se numără S.U.A., Marea Britanie, Franța, Rusia, Turcia, Iran, Arabia Saudită și Israel.

demult dreptul de control al propriei sfere de influență era acceptat tacit dar în momentul de față competiția dintre puteri pare să conducă la o un conflict deschis pentru o nouă delimitare a sferelor de influență.

Printre cauzele juste acceptate aproape unanim se numără și intervențiile umanitare sau pentru menținerea păcii în țările implicate într-un război civil. Fixdal și Smith consideră chiar că deși multe dintre aceste acțiuni sunt controversate, O.N.U. are obligația de a interveni cât mai rapid în astfel de situații[18].

Cerința ca ***autoritatea care declanșează războiul să fie legitimă*** se referă la faptul că decizia de a recurge la agresiunea armată trebuie să fie luată de către autoritățile dintr-un stat, respectiv guvern și parlament cu respectarea legislației în vigoare. O acțiune militară întreprinsă de un general care nu are aprobarea autorităților din țara sa nu este considerată a fi legitimă. În momentul de față unii autori consideră că această cerință este discutabilă. Dacă o considerăm validă atunci diversele mișcări de eliberare națională, cei care luptă împotriva unui dictator sau luptătorii de gherilă care luptă pentru cauza unor categorii oprimate vor fi considerați teroriști, care întreprind acțiuni imorale[19].

Modul în care este purtat un război pentru a fi considerat just, sau ***Jus in bello***, presupune 1) Ținte legitime, 2) Proporționalitate și mijloace acceptabile și 3) Tratamentul just al prizonierilor.

Datorită faptului că aceste cerințe sunt mai dificil de respectat de obicei un război este considerat just dacă sunt respectate cerințele jus ad bellum.

Cerința ***țintelor legitime*** implică faptul că adversarii care trebuie să fie anihilați sunt doar cei din forțele armate inamice. În realitate însă deseori este dificil de determinat cine sunt combatanții. În cazul războaielor hibride membrii organizației care amenință interesele unui stat atacat, nu poartă uniformă și sunt adăpostiți de civili. Din această cauză se pune și problema statutului lor legal. Datorită faptului că nu au fost înrolați în armata unui stat nu pot fi considerați combatanți, și deci apărați de prevederile Convențiilor de la Geneva. De obicei ei sunt considerați de către statul atacat teroriști iar alte state decid dacă să îi considere luptători pentru liberate, care trebuie să aibă statutul unor soldați, sau să fie de acord cu eticheta de terorist. Organizația pentru Eliberarea Palestinei a avut un astfel de statut find considerată de unele state ca fiind o organizație teroristă iar de alte state ca fiind reprezentanta legitimă a statului palestinian. În această din urmă calitate a avut chiar reprezentanți diplomatici în unele state chiar dacă nu își exercita puterea asupra unui teritoriu.

Cerința ***proporționalității*** presupune folosirea unor mijloace proporționale de luptă cu cele folosite de adversar sau cu cele considerate morale. În acest sens unii autori critică de pildă decizia S.U.A. de a folosi bomba atomică în războiul împotriva Japoniei. Unele arme sunt considerate mijloace neacceptabile pentru purtarea unui război fie pentru că provoacă daune sau suferințe care nu sunt necesare fie pentru că pot afecta și populația civilă. În Evul Mediu de pildă se considera că un mijloc neacceptabil este folosirea otrăvii în război. În momentul de față este considerată neacceptabilă folosirea armelor nucleare, a gazelor de luptă, a armelor bacteriologice, care pot afecta și populația civilă, a bombelor cu fragmentație care provoacă infirmități, etc. Bombardarea masivă a populației sau chiar a unor obiective

[18] Fixdal, Mona; Smith, Dan, "*Humanitarian Intervention and Just War*" în Mershon International Studies Review, vol 42,1998, pp. 283-312.

[19] Pentru o analiză detaliată și argumente în favoarea considerării revoluționarilor sau forțelor de gherilă ca fiind autorități legitime vezi Finlay, Christopher J., ***Terrorism and the Right to Resist: A Theory of Just Revolutionary War***, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

militare este considerată și ea un mijloc inacceptabil de purtare a războiului. Tot un mijloc inacceptabil este folosirea unor metode de terorizare a populației cum ar fi executarea pentru represalii a unor civili sau violul în masă.

Tratamentul just al prizonierilor presupune pe de o parte ca cei care se predau să nu fie executați iar pe de altă parte să li se asigure condiții de viață decente până la sfârșitul conflictului, în captivitate. În această categorie se înscrie și folosirea torturii pentru obținerea de informații sau ca formă de represalii. Problema folosirii torturii s-a pus din nou în timpul războaielor din Irak, Siria și Afghanistan. Tortura a fost folosită de către combatanții țărilor respective pe scară largă și uneori nu numai pentru obținerea de informații ci chiar și pentru divertisment sau pentru înfricoșarea adversarilor. Membrii I.S.I.S. au postat de-a lungul timpului numeroase clipuri video cu prizonieri torturați în moduri diverse. În timpul ”războiului împotriva terorii” a izbucnit un scandal mediatic atunci când s-a aflat că agenții C.I.A. foloseau sistematic tehnici de tortură pentru interogarea adversarilor[20]. Chiar dacă tortura este interzisă printr-o convenție internațională, în momentul de față unii autori consideră că folosirea ei ar trebui să fie permisă.

Jus post belum presupune: 1) Pedeapsa justă a celor vinovați de crime de război, 2) Reconcilierea, 3) Reconstrucția, 4) Restituția și reparația și 5) Proporționalitatea în momentul încheierii păcii.

Cerința ***pedepsei juste*** a celor vinovați presupune pedepsirea persoanelor vinovate de crime de război dar nu și a celorlați combatanți care au acționat conform regulilor jus in bello. Pedepsele nu trebuie să constituie o formă de răzbunare ci o aplicare a tratatelor internaționale. Judecarea și condamnarea celor vinovați de crime de război nu trebuie să se facă de către învingători ci de către organisme internaționale independente. Pedepsele trebuie să fie proporționale cu importanța celor acuzați, cei care au dat ordine fiind considerați mai vinovați decât executanții.

Cerința ***reconcilierii*** este o garanție a stingerii conflictului dintre statele combatante. Faptul că la sfârșitul Primului Război Mondial statele învingătoare au impus condiții excesiv de grele statelor învinse și în special Germaniei a împiedicat reconcilierea părților. Frustrările acumulate ca urmare a privațiunilor impuse au condus către cel de-Al Doilea Război Mondial. Pentru a se evita această situație după această conflagrație nu au mai fost impuse condiții atât de grele iar S.U.A. a contribuit prin Planul Marshal la ușurarea situației Germaniei și celorlalte țări europene.

Cerința ***reconstrucției*** a fost formulată de unii autori la începutul secolului XXI. Ea presupune nu numai reconstrucția clădirilor, străzilor sau utilităților ci și reconstrucția societății civile și a organelor democratice care să preia conducerea țării învinse. Cerința impunerii democrației a fost considerată ca fiind importantă pentru că se considera că între țările democratice nu intervin războaie, conflictele fiind rezolvate doar prin negociere. În realitate sarcina ”construirii statului”, în cazul unor ”state eșuate” nu s-a dovedit atât de ușoară precum credeau teoreticienii. Eforturile americanilor de instaurare a democrației în Afghanistan, sau anterior, în timpul primăverii arabe, în statele islamice din nordul Africii, au eșuat pentru că ei au avut de-a face cu o cultură tradiționalistă care nu a cunoscut niciodată democrația și care avea la bază fundamentalismul religios. Chiar dacă reconstrucția

[20] Printre acestea cea mai folosită era metoda numită ”waterboarding” care presupunea simularea înecului persoanelor interogate. Reprezentanții C.I.A. au declarat că metodele care nu au ca rezultat traumatisme fizice de durată sunt doar ”metode îmbunătățite de interogatoriu”.

infrastructurii unui stat este relativ ușor de efectuat, construcția structurilor politice democratice este limitată de elementele culturale, care constituie un handicap important.

Reconstrucția și reparația presupun stabilirea vinovăției unui stat care este apoi obligat să plătească pentru pagubele provocate. În mod ideal este vorba de restabilirea unei stări anterioare războiului, ***status quo ante***. Restaurarea trebuie să corecteze un rău moral și pleacă de la ideea că cei care au comis acest rău nu au dreptul să profite de pe urma lui. Restaurarea presupune acordarea de sume bănești sau de servicii pentru refacerea bunurilor distruse și înapoierea bunurilor însușite pe nedrept. Acest principiu pleacă bineînțeles de la teză că a învins partea cea mai îndreptățită din punct de vedere moral. În lumea reală nu este posibilă întotdeauna îndeplinirea acestei cerințe. Uneori învinge statul agresor care nu poate fi obligat să își achite datoriile.

Proporționalitatea presupune că termenii păcii trebuie să fie proporționali cu drepturile violate. Măsurile excesive care presupun confiscări teritoriale sau excluderea statului respectiv din comunitatea internațională nu trebuie să fie impuse pentru că periclitează șansa unei păci viitoare.

Concluzie

După cum am arătat mai sus, teoria războiului just este imperfectă și în multe cazuri este chiar inaplicabilă. Interesele statelor și faptul că persoanele implicate în conflicte nu acționează totdeauna pe baze raționale, ci se lasă stăpânite de emoții, face ca cerințele războiului just să fie mai degrabă un deziderat decât un set de reguli aplicabile în orice situație. Teoria războiului just constituie însă un reper necesar iar renunțarea la cerințele morale impuse de ea este o renunțare la umanitate și o victorie a întunericului asupra luminii.

BIBLIOGRAPHY

Allhoff, Fritz; Evans, Nicholas G.; Henschke, Adam (eds), ***Routledge Handbook of Ethics and War: Just War Theory in the Twenty-First Century***, New York: Routledge, 2013.

Brough, Michael W.; Lango, John W.; Linden, Harry van der (eds.), ***Rethinking the Just War Tradition***, Albany NY: State University of New York, 2007.

Buchanan, Allen, ”*Institutionalizing the Just War*” în ***Philosophy & Public Affairs*** 34, nr. 1/2006, pp. 2-38.

Butler, Michael J., ***Selling a ”Just” War: Framing, Legitimacy, and US Military Intervention***, New York: Palgrave Macmillan, 2012.

Calhoun, Laurie, ”*Legitimate Authority and Just War in the Modern World*” în Peace & Change, vol. 27, nr.1/2002, pp. 37-58.

Cole, Darrell, ”*Torture and Just War*” în **Journal of Religious Ethics**, nr. 1/2012, pp. 26-51.

Fabre, Cecile,”*Cosmopolitanism, Just War Theory and Legitimate Authority*” în ***International Affairs*** 84, nr5/2008, pp. 963-976.

Falah, Ghazi-Walid; Flint, Colin; Mamadouh, Virginie, ”Just War and Extraterritoriality: The Popular Geopolitics of the United States’ *War on Iraq as Reflected in Newsapapers of the Arab World*” în ***Annals of the Association of American Geographers***, vol. 96, nr 1/2006, pp.142-164.

Fiala, Andrew (ed), ***The Routledge Handbook of Pacifism and Nonviolence***, New York: Routledge, 2018.

Fiala, Andrew, ***The Just War Myth: The Moral Illusions of War***, Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2008.

Finlay, Christopher J., ***Terrorism and the Right to Resist: A Theory of Just Revolutionary War***, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Gentry, Caron E.; Eckert, Amy E. (eds.). ***The Future of Just War: New Critical Essays***, Athens: The University of Georgia Press, 2014.

Heinze, Eric A.; Steele, Brent J.(eds), ***Ethics, Authority and War: Non-State Actors and The Just War Tradition***, New York: Palgrave Macmillan, 2009.

Kainz, Howard, ”*Is ”Just War” Theory Justifiable?”* în ***Journal of Social Philosophy***, vol. 27, nr. 2/1996, pp. 158-167.

Kainz, Howard, ”*Suicide Bombing: A Challenge to Just-War Theory and Natural Law*” în ***Human Rights Review***, October-December, 2003, pp. 72-76.

Lee, Steven P. (ed), ***Intervention, Terrorism, and Torture: Contemporary Challenges to Just War Theory***, Dordrecht: Springer, 2007.

May, Larry (ed), ***War: Essays in Political Philosophy***, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

O’Donovan, Oliver, ***The Just War Revisited***, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

O’Driscoll, Cian, ***The Renegotiation of the Just War Tradition and the Right to War in the Twenty-First Century***, New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Reed, Charles; Ryall, David (eds), ***The Price of Peace: Just War in the Twenty-First Cen***tury, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Toner, Christopher, ”*Just War and the Supreme Emergency Exemption*” în ***The Philosophical Quarterly***, vol. 55, nr. 221, Octomber 2005, pp. 545-561.

Toner, Christopher, ”*The Logical Structure of Just War Theory*” în ***The Journal of Ethics***, 14, nr. 2/2010, pp. 81-102.

Walzer, Michael, ***Arguing about War***, New Haven: Yale University Press, 2004.

Walzer, Michael, ***Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations***, New York: Basic Books, 2015.

Weeks, Albert L., ***The Choice of War: The Iraq War and the ”Just War” Tradition***, Santa Barbara: ABC-CLIO, 2010.

NATO'S NEW STRATEGIC CONCEPT AND KEY DECISIONS

Oana-Mihaela Vladu

Lecturer, PhD, "Carol I" National Defence University, Bucharest

Abstract: This year, NATO leaders met at the summit in Madrid, Spain, to debate and make decisions on issues of the international scene that directly concern the Alliance. As I mentioned above, the Madrid Summit established NATO's strategic directions of action, which give the Alliance the opportunity to adapt to today's society and to maintain or save the security of the citizens who are part of the member countries .

Keywords: security and defense, crisis management, NATO, summit.

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord a trecut de-a lungul timpului prin mai multe transformări menite să-i păstreze rațiunea de a fi.

Putem vorbi despre o *prima transformare* între anii 1990 și 1991 când au avut loc summiturile din Marea Britanie, Danemarca și Italia ce au "politizat" organizația, și au reafirmat misiunea sa de apărare colectivă.

„Războiul din Golf" a creeat un context geopolitic diferit, unul în care NATO pregătise indirect confruntarea, conflictul iugoslav în care NATO avea să le succedă în anul 1995 Căștilor Albastre, primul caz de interferență autorizat de ONU în Irak, multiplicarea operațiunilor de menținere a păcii ale ONU, Principalele rute au fost trasate. Arma nucleară nu era decât o armă „de ultimă instanță"; armele nucleare tactice ar fi doar aeriene; ar fi create forțe multinaționale; o Forță de reacție rapidă condusă de britanici ar avea sediul în Germania; o „identitate europeană de securitate" a fost acceptată cu condiția întăririi Alianței; au fost planificate parteneriate cu Estul, inclusiv o cooperare civilă extinsă în zone non-militare. Noul concept strategic din 1991, care urma să fie revizuit în 1999, se baza pe „unitatea strategică".1

Cea de-a doua transformare

După crearea în 1991 a Consiliului de Cooperare Nord-Atlantică, asociind Alianței fostele țări est-europene și apoi țări neutre și nealiniate, summit-ul de la Bruxelles din 1994 a deschis noi drumuri. Grupuri de forțe mixte multinaționale vor vedea lumina zilei, folosite dacă este necesar de către europeni, sub rezerva contribuției la „securitatea Alianței" pentru misiunile de menținere a păcii (cunoscute sub numele de Petersburg), așa cum fuseseră specificate în 1992 de către Europa de Vest. Uniunea (UEO),

Pe de altă parte, a fost creat Parteneriatul pentru Pace (PPP), deschis către toate țările OSCE cu condiția respectării regulilor (instituții democratice, negociere în caz de conflict, transparență a bugetelor apărării etc.). Planificarea comună, antrenamentul și exercițiile au fost priorități. Nici un loc de salvare pentru viitorul membru, nici un premiu de consolare, PPP a permis Statelor Unite să formeze un veritabil club de securitate paneuropean, ocolind OSCE, luând prin surprindere Uniunea Europeană și dorința acesteia pentru o politică externă și de securitate comună. (PESC) prevăzută de Tratatul de la Maastricht din 1991,

deschizându-se numeroase activități civile; în 1997, a stabilit chiar principiul furnizării obligatorii a datelor economice și financiare. Anumiți experți au vorbit despre „protectorate de facto", mergând NATO până la realizarea periodică a auditurilor bancare pe motive de cooperare civilă. În 2000, NATO va avea ca scop chiar „combaterea imigrației ilegale, a violenței etnice și a criminalității internaționale"2

Alianța mai plănuia să intervină într-o țară membră a PPP, pentru a „depăși efectele unei crize interne grave" (conflictul cecen a apărut în Caucazul rus). Rusia s-a alăturat în 1994, fără statut special, înainte de a profita de „Actul de înființare NATO-Rusia în 1997" („Prima parte va avea o carte specifică NATO-Ucraina în 1997.

A treia transformare

Summitul de la Madrid din 1997 a confirmat această influență americană, într-un dublu context, intern, odată cu crearea de către Alianță a Consiliului de Parteneriat Euro-Atlantic (EAPC), succedând COCONA într-un mod mai ambițios; extern odată cu semnarea Tratatului de la Amsterdam de revizuire a Tratatului de la Maastrich"

S-a reamintit apoi că identitatea securității și apărării europene ar trebui să se dezvolte „în cadrul Alianței" și s-au deschis negocierile de aderare cu Polonia, Cehia și Ungaria (teritoriile fostului Pact de la Varșovia); au fost lăudate meritele unei lupte comune împotriva diferitelor proliferări (critici puternice, în special din partea Franței).

• *A patra transformare*

Aproape după aderarea a trei noi membri, în plin război împotriva Serbiei întreprins fără sprijinul ONU, summitul de la Washington din 1999, sărbătorea cea de-a 50-a aniversare a NATO, a anunțat un nou concept strategic.

O „Alianță pentru secolul XXI". Managementul conflictului permite „luarea în parte" a beligeranților; a fost reafirmată „capacitatea autonomă a Uniunii Europene", adjunctul comandantului (european) al comandantului suprem (american) al Forțelor Aliate din Europa ar fi urmat să beneficieze de un mandat ; PPP a devenit „elementul central al unei rețele de securitate cooperativă între NATO și partenerii săi, care nu putea, în niciun caz, să mulțumească OSCE, care dorea să fie campionul securității cooperative și al așa-zisei _diplomații". preventivă; extinderile ulterioare fiind amânate.

Transatlantică prin definiție, mediteraneană prin Statele Unite, Orientul Mijlociu prin rolul său implicit în conflictul din Golf, NATO devenise paneuropeană și asiatică, concurând deschis cu instituții europene specifice (UEO, UE), ocolind OSCE care era însă, devenise american-euro-asiatic cu mult înaintea Alianței.

În fine, dacă „umbrela nucleară" americană a putut exercita o tutelă politico-militară asupra Europei de Vest timp de patruzeci de ani, europenilor le-a fost propus în 1999-2000 un sistem antirachetă de securitate regională, riscând astfel să-i lege de un sistem care va fi ab initio și în cele din urmă comandat de cealaltă parte a Atlanticului (rețea de avertizare, sisteme de arme, comunicații etc.).

Transformările Organizația Tratatului Atlanticului de Nord continuă și astăzi. NATO și-a lansat noul Concept Strategic în cadrul Summit-ul de la Madrid din iunie 2022, prin care se stabilește direcția Alianței, NATO până în 2030. În cadrul Conceptul Strategic adoptat în anul 2010, Rusia era. Considerată ca fiind „partener strategic" iar China nu era menționată. Actualizarea conceptului Strategic devenise obligatorie în contextul fierbinte de la granița de est a NATO, marcată de disponibilitatea tot mai mare a Rusiei de a continua agresiunea împotriva Ucrainei, începută official în data de 24.02.2022 și Chinei care contest ordinea internațională dominată de Occident.

Secretareul general al NATO, Jens Stoltenberg, prezintă conceptul strategic în timpul conferinței de presă a Summitului NATO Madrid din iunie 2022. *Susana Vera / Reuters*

În cadrul noului Concept Strategic s-au stabilit sarcinile fundamentale pe care va trebui să le asume Alianța. Acesta definește priorități clare între amenințări, care necesită un răspuns militar direct, și provocări, care necesită o stare mai largă de pregătire. Noul concept strategic descrie Rusia ca fiind „cea mai semnificativă și directă amenințare la adresa securității Aliaților".

Stoltenberg *, afirma în săptămâna în care urma să aibă loc summitul de la Madrid următoarele:"Vom transforma forţa de răspuns a NATO şi vom creşte numărul forţelor noastre de înaltă pregătire la peste 300.000*".

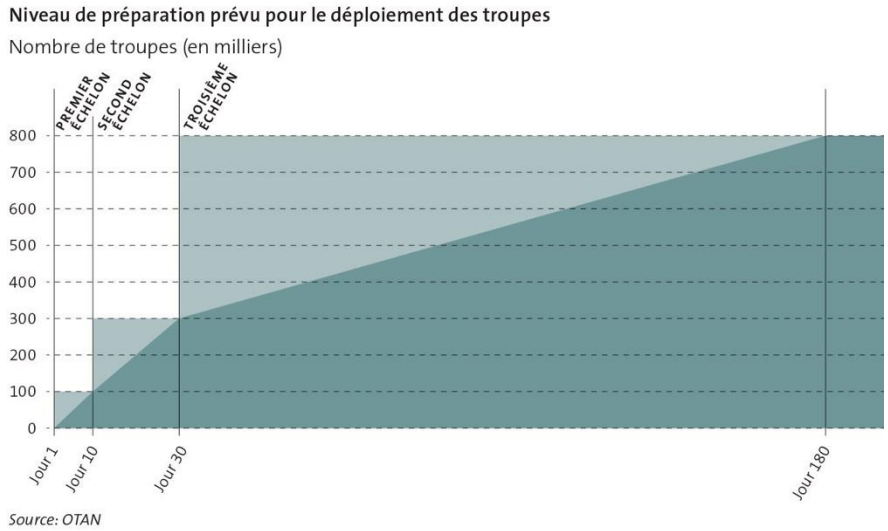

Nivelul de pregătire prevăzut pentru dislocarea de trupe

Unele dintre subiectele fierbinți, pe ordinea de zi, este reprezentat de postura colectivă de descurajare și apărare, discutându-se despre sprijinul pentru Ucraina și pentru partenerii vulnerabili, încercând să se asigure resursele pentru apărare.

În cadrul summitului, liderii au trecut la o nouă paradigmă de asigurare a apărării înaintate ce implică Grupurile aliate de Luptă susținute și sprijinite inclusive de componenta de apărare aeriană precum și de cea antirachetă.

Așa cum susținuse Stoltenberg, noul model ce asigură dezvoltarea și operaționalizarea unei forte aliate a trecut de la nivelul de 40.000 de militari al Forței de Răspuns al NATO la 300.000.

Astfel că, în data de 26.02.2022, pentru prima oară în istoria Alianței, a fost dislocat Grupul Aliat de Luptă în România, asigurându-se comanda, încă din luna mai, de către Franța cu susținere de forte beligene și olandeze.

Măsurile propuse se adaptează noului model de apărare, ele fiind menite să completeze și nu să înlocuiască măsurile deja existente din domeniile operaționale, indiferent dacă vorbim despre domeniul terestru, aerian, naval, spațial sau cybernetic.

În agenda summitului de la Madrid, liderii statelor membre NATO, au hotărât pachetul consolidat de asistență pentru Ucraina, menit să susțină eforturile acestora în fața agresiunii militare Ruse. Acest pachet conține sprijin în domenii precum comunicații securizate, sisteme antidronă și combustibil.

Tot pe ordinea de zi a summitului au fost trecute și pachetele de sprijin pentru Bosnia și Herțegovina, Georgia și Republica Moldova, oferindu-se sprijin în implementarea reformelor din carul sectoarelor de securitate și apărare, dezvoltarea capacităților și capabilităților de apărare atât celor fizice cât și celor de natură cibernetică sau hibridă.

Pentru partenerii sudici Mauritania și Tunisia, formele de sprijin s-au axat pe aprofundarea cooperării practice, sprijin în dezvoltarea capacităților în combaterea terorismului și a migrației ilegale.

În cadrul Summitului NATO de la Madrid s-a stabilit poziția Alianței față de Rusia și China, au fost definite obiectivele și trasate sarcinile NATO, asigurând liniile de acțiune pentru adaptarea și consolidarea apărării colective. Rusia, este catalogată ca fiind amenințarea directă, relațiile viitoare rezumându-se la promovarea transparenței și evitarea neînțelegerilor.

China, poate reprezenta și ea o provocare la adresa valorilor euro-atlantice, intereselor și provocărilor pentru securitatea alianței.

De la concept la realitate

În concluzie, în cadrul summitului s-au stabilit sarcini fundamentale ale Alianței în ceea ce primește prevenirea și managementul crizelor printr-o abordare colectivă. Succesul strategiei de adaptare a NATO la noua realitate internațională, în care Rusia și China își negociază rolul important la masa trratativelor, va depinde de diviziunea muncii. Conceptul indică faptul că aliații își vor împărtăși responsabilitățile își vor asuma riscurile pentru securitatea și apărarea comună și reafirmă dorința NATO de a se asigura că țările sale își îndeplinesc angajamentul de a aloca 2% din PIB-ul lor apărării până în 2024.

BIBLIOGRAPHY

DUMOULIN Andre et REMACLE Eric: L'Union. De l'Europe occidentale, Phenix de la defense europeenne, Bruylant, 1998.

GHEBALI Victor-Yves:L'OSCE dans l'Europe post-communist, 1990-1996. Vers une identite paneuropeenne de securite, Bruylant,1996.

Assemblee de l'Union Europe occidentale:L'UEO, Union de l' Europe occidentale,1998.

SURSE WEB

https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse309-FR.pdf

https://www.google.ro/search?q=nato+strategic concept2022

https://www.nato.int/nato-welcome/index_ro.html

LES ÉVÊQUES MISSIONNAIRES DANS L'EMPIRE ROMAIN. LA RETRAITE AURÉLIENNE

Ștefan Lifa

Lecturer, PhD, West University of Timișoara

Abstract: The growing number of bishops is also due to the fact that, in troubled times, they replaced the civil authority. It was more than a form of grassroots organization.
The missionary bishops, without having a certain diocese, had an important role; by their position and situation they were closer to the people. In general, bishops have also replaced public authority.
In the territories inhabited by Roman populations, the Latin language quickly took the place of the Greek language. Auxentiu de Durostorum, the disciple of Wulfila, driven out by the Emperor Theodosiu, finds, in Mediolanum, a protector in the Aryan Empress Justina, who offers him a second episcopate.
The Greek and Roman philosophical systems made their contribution to the propagation of Christianity by proving themselves superior to the old polity religions, but they showed, to their contemporaries, the incapacity of human reason to arrive at God. Christian messianic hope was also superior to Roman nationalist aspirations. The Chessianism and the sacrifice of redemption which were at the center of Christian doctrine, the proper eschatological vision, all made it superior to other religions. In the 4th century, Constantine the Great realized the important role that Christianity could play in maintaining the unity of the Empire, threatened from without, but also from within, by the centrifugal tendencies of the peoples.

Keywords: bishop, missionarism, Roman Empire, Christianity, Aurelian retreat

Le nombre croissant des évêques est dû aussi au fait que, dans des périodes troubles, ceux-ci se sont substitués à l'autorité civile. Cela représentait plus qu'une forme d'organisation populaire.

Les évêques missionnaires, sans avoir un certain diocèse, ont eu un rôle important; par leur position et leur situation, ils étaient plus proches du peuple. En général, les évêques se sont substitués aussi à l'autorité publique, comme nous disions ci-dessus. Par exemple, Wulfila a été ordonné *„évêque des chrétiens du pays gothique. Il avait soin aussi de leurs autres problèmes”* (Philostorgios, *L'histoire...*, II, 5) et a employé la langue latine au nord du Danube. En fait, dans les territoires habités par des populations romaines (voir Novella XI), la langue latine a pris, vite, la place de la langue grecque[1]. Auxentiu de Durostorum, le disciple de Wulfila, chassé par l'empereur Theodosiu, trouve, à Mediolanum, une protectrice dans l'impératrice aryenne Justina, qui lui offre un deuxième épiscopat. Ici il a rédigé *„Disertatio Maximi contra Ambrozium”*, qui comprend aussi *„Lettre sur la croyance, la vie et la mort de Wulfila”*. Cette oeuvre prouve, déjà, des déviations phonétiques, morphologiques et syntaxiques du texte vers le latin populaire du Danube, comme, par exemple:

- le passage de la diftongue *„ae”*, de temps en temps, à *„e”*, qui doit avoir été prononcé ainsi: *predicator, universe, creatura, memorie, saepe,* à côté de: *graecum, béate, memoriae, Romaniae*, etc.;
- le remplacement de „b” avec „v”: *passiviliter, incorruptivilkas, immovilis, immoviliter*, et inversement: *parbam, sibe, laborabit, vibere, varvarico* - l'archaïque roumain *varvar*, etc.;

- la tendance du groupe consonantique *„bt”* vers *„pt”*: *scripturis, descriptisse, scripturarum*;
- on trouve, souvent, *Cristus* au lieu de *Christus*, *cristiani* au lieu de *chrestiani*, ce qui prouve l'évolution visible vers le latin arrière-roumain;
- dans la syntaxe, on a observé la préférence pour les constructions analytiques et pour la topique plus ou moins fixe, avec un commencement d'indépendance envers la flexion nominale – ainsi, à l'accusatif avec infinitif du latin classique, on préfère, ici, la subordination conjonctivale à l'aide des conjonctions *quia* et *quod*;
- on apprend, aussi, du texte de Maxim-Auxentius les termes: *basilica* (roum. *biserica*), *scribture* (roum. *scriptură*), *ora* avec le sens de *montre* (roum. *oară*)[2].

Les systèmes philosophiques grecs et romains ont apporté leur contribution à la propagation du christianisme en se prouvant supérieurs aux vieilles religions politéistes[3], mais ils ont montré, à leurs contemporains, l'incapacité de la raison humaine d'arriver à Dieu. L'espérance messianique chrétienne était, elle aussi, supérieure aux aspirations nationalistes romaines. Le chessianisme et le sacrifice de rachat qui se trouvaient au centre de la doctrine chrétienne[4], la vision eschatologique propre, toutes l'ont fait supérieure aux autres religions. Au IVe siècle, Constantin le Grand s'est rendu compte du rôle important que le christianisme pourrait jouer dans le maintien de l'unité de l'Empire, menacée de l'extérieur, mais aussi de l'intérieur, par les tendances centrifuges des peuples[5].

Theodoce I (379-395) et Gratian (376-383), à l'ouest et à l'est, ont été les premiers empereurs qui ont renoncé au titre de *„pontifex maximus”* et, de leur temps, le christianisme est devenu religion d'État[6].

Dans la deuxième moitié du IVe siècle, l'hérésie aryenne a provoqué de grands problèmes à l'église chrétienne, en particulier en Illyricum, où les Aryens ont essayé de dominer sur les conceptions dogmatiques des autres clergés. Les empereurs Gratian et Valentinian, à l'ouest, ou Theodoce le Grand, à l'est, ont été ceux qui se sont élevés contre l'aryénisme, avec des arguments offerts par les Saints Basile le Grand, Grigore de Nice et, en particulier, Ambrosie de Milan. La préfecture d'Illyricum est devenue sujet de dispute entre Rome et Constantinople[7].

Dans cette ambiance de fin du IVe siècle, a vécu, au sud du Danube, l'évêque Nicetas de Remesiana (dans le voisinage de Naïssus). Dans l'historiographie, sa personnalité, mais en particulier, son activité, sont controversées. Ainsi, les coryphées de l'École Transylvaine lui ont attribué le baptême des territoires nord-danubiens[8], en le confondant avec le Saint Niquita, martyrisé pendant la persécution d'Atharique. Mais les documents nous montrent que celui-ci a été un autochtone du nord du Danube (puisque dans le *„Sinaxaire de l'Église de Constantinople”*, septembre, 15, 24-30, on note qu'il a été *„né et élevé dans le pays des barbares, nommés Goths, de l'autre côté de l'Istre”*. Les six pages de l'écriture *„La souffrance de Saint Niquita” (Analecta bolandiana XXXI)* montre que celui-ci, tout comme Wulfila, *„a été initié par l'évêque Teophil, qui a pris part aux synodes de Nicée et Constantinople”*. Les informations apprises sur le Saint Niquita et la période quand il a été martyrisé nous empêchent de le confondre avec Nicetas de Remesiana.

Des auteurs de nos temps, comme Radu Vulpe ou Ion Coman, ont attribué à Saint Nicetas le rôle d'apôtre des Daco-romains; Vasile Pârvan[9] considère que l'existence des chrétiens avant 270 était une nécessité logique-historique, et que Nicetas de Remesiana était l'un des missionnaires de plus tard. Dans ce sens, Nicolae Iorga[10] affirme que son rôle a été exagéré, en particulier dans une *„Dacie sans organisation et hiérarchie ecclésiastique”*. Mircea Păcurariu[11] soutient qu'entre Remesiana et Le Danube il y avait, en plus, quelques autres sièges épiscopaux (Aquae, Ratiaria, Castra Martis et Oescus), et c'est naturel que les

missionnaires viennent de ceux-ci, conformément aux canons ecclésiastiques; c'est une idée que nous trouvons aussi chez I. D. Suciu[12], qui arrive à la conclusion qu'il ne s'agit pas du territoire du Banat, en ce qui concerne l'activité de Saint Nicetas; D. M. Pippidi[13] encourage l'analyse correcte des textes et de la situation d'ensemble du christianisme à la fin du IVe siècle. La conclusion[14] est que le Saint Nicetas n'aurait fait pâtre que les Daces passés à la droite du Danube, après la retraite d'Aurelianus et les Gothes venus ici après la persécution d'Atharique.

En conséquence, nous constaterons que des informations de Saint Nicetas nous transmet Guenadie de Marseille (*„De vin ilustribus", XXII*) et, en particulier, Paulinus de Nola (*„Des lettres"*, XXIX, 14). Celui-ci laisse comprendre qu'il a été visité en Italie, au moins deux fois par l'évêque de Remesiana, la deuxième fois, probablement, pour lui présenter les résultats de sa mission. Dans *„Le poème"* (XVII, 17), dédié à Nicetas, il affirme clairement: *„tu iras au loin, jusqu'aux ? du nord"*, donc il ne se réfère pas à son épiscopat.

En ce qui concerne la situation d'ensemble du christianisme, jusqu'à la fin du IVe siècle, elle a été présentée ci-dessus, tant pour les territoires nord-danubiens que pour l'Empire Romain d'Est et d'Ouest, où le christianisme est devenu religion officielle. Quant aux Daces qui seraient passés à la droite du Danube, après la retraite d'Aurelianus, on peut considérer qu'attendre un siècle, donc quatre ou cinq générations jusqu'à leur baptême, quand entre temps même, dans le nord du Danube, ont prêché tant de missionnaires venus des coins lointain de l'Empire: Capadoquia ou même Mésopotamie (Epiphanios, *„Contre les 80 hérésies"*, 70, 1, 1), c'est trop dit. Paulinus de Nola affirme aussi clairement que l'évêque Nicetas ira aux Daces du Nord et pas contrairement.

Il est parfaitement vrai que les Goths aryens persécutés par Atharique sont passés comme Wulfila à droite du Danube. Une série d'auteurs d'époque se réfèrent à la persécution d'Atharique: Auxentius de Durostor dans *„Lettre sur la foi, la vie et la mort de Wulfila"*; Socrates le Scolastique dans *„L'histoire ecclésiastique"*, IV, 33, 1; Theophanes Confessor, *„La chronographie"*, l'année 5869, *„Analecta bolandiana"*, *„Acta Sanctorum"*, etc. Là où les documents littéraires existent et sont clairs, ils ne doivent pas être interprétés autrement.

Pendant que, pour les Daces, qui seraient passés à la droite du Danube, on aurait attendu un siècle jusqu'au baptême, les Goths aryens venus ici ont été amenés à la bonne foi immédiatement qu'ils sont arrivés dans l'Empire. La contribution de Nicetas de Remesiana n'a pas été, probablement, plus grande dans ce sens, que celle des autres évêques de la zone. Mais les Goths y venus ont été ramenés à l'orthodoxie par rapport à la description faite par Theodoretos de Cyros, dans son oeuvre *„L'histoire ecclésiastique"*, III, 30, 1. Ici, l'auteur notait sur Theodoce que celui-ci *„en voyant le grand nombre de Scythes péchés par le fillet de pêche aryen, il inventa, lui aussi, des moyens pour en lutter contre, et il trouva un chemin de pêcher. En posant, en avant, de prêtres qui parlaient la même langue, comme ceux-ci, des diacres et ceux qui lisaient les divines prophéties, leur donna une seule église et par eux, captiva beaucoups de ceux qui ont été perdus (V, 30, 2), lui-même venant fréquemment là (l'église de la colonie gothique de Constantinople), prononçait des discours ayant, comme interprète, l'un de ceux qui connaissaient les deux langues".*

Cette solution nous la considérons être la plus correcte dans le problème du baptême des Goths aryens venus dans l'Empire, à cause de la persécution d'Atharique. C'est consigné dans les documents, tenant compte, en particulier, de plusieurs facteurs, comme la langue des Goths, etc.[15]

Revenant au problème de l'évêque de Remesiana, nous devons montrer qu'un spécialiste dans l'histoire de l'église comme Mircea Păcurariu fait appel au canon numéro deux du Deuxième Synode, qui prévoyait à ce que *„les évêques n'étendent pas la jurisdiction sur d'autres églises, à l'exception de leur diocèse"* et aussi autres canons qui les arrettent d'exercer leur pouvoir de sanctification, sur des territoires étrangers – canons adaptés aux

Synodes d'Antiohia, Sardica et Cartagyne. Mais le même auteur présente, aussi, quelques unes des mésententes et des rivalités qui ont généré les synodes, les problèmes de dogme, les divergences. On doit montrer qu'il se réfère, aussi, dans un autre chapitre de son oeuvre, aux essais de Rome pour s'imposer, au moins, en Illyricum; à la suite de divers conflits, à peine, en 437, Illyricum a été perdu, définitivement, par Rome, mais, quand-même, en 531, un évêque, Theodoce, présentait des copies des documents, ,,d'une improbable authenticité, qui prévoyaient les droits de Rome en Illyricum Oriental".

Dans la tradition ecclésiastique[16] s'est perpétuée l'idée conformément à laquelle l'évêque de Rome, descendant de Saint Pierre, devait détenir le primat devant les autres évêques. En opposition avec cette idée, est venue une autre, conformément à laquelle le Saint André a fondé l'évêque de Constantinople, avant de celle de Rome. Il y a de nombreuses opinions sur les provinces christianisées par le Saint Apôtre André[17]; les unes ne peuvent ne pas être prises en considération (un seul exemple: les absurdes prétentions russes, basées – aussi – sur *,,La chronique de Nestor"*, V, qui fait de Saint André l'apôtre de Novgorode). D'autres, en conformité à la vérité, sont rédigées par des auteurs de l'époque: Origene, *,,Des commentaires à la Genèse"*, III; Hypolite le Romain, *,,Sur les douze apôtres"*; Eusèbe de Césarée, *,,L'histoire ecclésiastique"*; Épiphane, *,,La vie, les faits et la fin du Saint et loué Apôtre André, le premier appelé"*.

Aussi, le *,,Sinaxaire de l'église de Constantinople"* garde deux variantes de *,,La Souffrance de Saint André"*, un problème duquel s'est occupé, en particulier, le chercheur Ion Coman[18]. Toutes celles-ci soutiennent le primat des descendants de Saint André[19] sur les descendants de son Frère. La tradition s'est perpétuée le long des siècles, la mieux évidenciée étant même au XIIIe siècle, quand Nil Doxopatris, dans *,,Les Formes des Sièges Évêcheques"*, une chronique commandée par Robert de Sycelle, affirme la même chose. Les documents littéraires sont, bien sûr, beaucoup plus riche et nombreux et nous en retenons, seulement, l'idée du primat de Constantinople, mais si nous revenons à l'époque de Nicetas de Remesiana, nous observons que la dignité de patriarche à l'église n'était pas encore reconnue, cette chose s'est passé, à peine, au quatrième synode de Calcedon, en 451.

Dans ce contexte, nous pouvons supposer que l'évêque de Remesiana a visité l'Italie aux certains buts, sa position étant beaucoup plus rapprochée de Rome que de Constantinople. Une preuve de plus est constituée par les six livres d'enseignement *,,Libelli instructiones"*, sur lesquels nous informe Guenadie de Marseille dans *,,De viris ilustribus"*. Ils sont écrit en latin et non pas en grec, tout comme, cent ans plus tard, ***Novella XI***, élaborée au temps de Justinian et relativement à la fondation de la préfecture d'Illyricum et de l'archevêché Justiniana Prima, est la seule Novelle en latin. *,,Libelli instructiones"*, en nombre de six, ont été publiés, tant qu'ils se maintiennent en bon état, par Klaus Gamber à Regensburg et étudiés par Ion Coman[20]. Dans une région, sur laquelle les auteurs parlent d'un christianisme à un caractère occidental.

Nicetas de Remesiana engageait les barbares conformément à celles écrites dans *,,Libelli instructiones"*, de *,,chanter Christ avec coeur romaine"*. *,,Libelli instructiones"*, tant pour le contenu que pour les problèmes tenant de l'évolution de la langue dans laquelle ils ont été écrits, ont constitué, jusqu'aujourd'hui, l'objet de quelques recherches détaillées[21]. Relatif à leur auteur, Paulinus de Nola affirme, en outre (*,,Le poème"*, 215): *,,maintenant le besse plus riche par la valeur de son travail / se dresse; l'or qu'il cherchait / avant, à la main dans la terre / il le ramasse, maintenant, avec la raison, de ciel"*. Nous ne doutons pas sur le fait que l'évêque de Remesiana a été un bon dirigeant spirituel des besses du sud du Danube. Sur eux, Paulinus de Nola affirmait séparément (*,,Le poème"*, 205): *,,voilà que les besses, impétueux comme les moutons, et sous ton conseil / se bousculent vers le demeure de la paix"*. L'activité de l'évêque Nicetas parmi les besses, renommés comme brigands, mais, aussi, comme mineurs avec expérience, aura été fructueuse: *,,les montagnes inaccessibles,*

avant sauvages / défendent, maintenant, des brigands transformés en moines" (*„Le poème"*, 220).

Dans une histoire de la littérature latine, Eugen Cizek[22] affirme que „Nicetas de Remesiana, contemporain avec Augustin, vivant entre 335-340 et 414-415, a déroulé une intense activité missionnaire comme prêtre et évêque, sur les deux bords du Danube". Vasile V. Muntean[23] considérait que „sinon Nicetas lui-même, alors ses apprentis" ont prêché la gauche du Danube, étant en accord avec des autres chercheurs comme Ion Coman[24] ou Stefan Alexe[25].

Nous considérons que le contexte dans lequel a activé l'évêque de Remesiana constitue un argument de plus en faveur de sa mission au Danube.

Aucun des évêques de la Dacie Ripensis et la Dacie Méditerrannée (où se trouve Remesiana) n'a pas visité l'Italie au but d'aller, ensuite, en mission jusqu'aux Daces du nord. Il est très possible, aussi, qu'au début du IVe siècle, le Banat soit, encore, sous le gouvernement romain, et certains chercheur posent l'oeuvre de missionnarisme de Saint Nicetas en rapport avec ce fait[26]. De toute manière, Paulinus de Nola (*„Le poème"*, 205) affirme: *„tous les territoires du nord te nomment: père"*. On connaît le fait que, dès l'antiquité, les régions du nord, en particulier quand on fait référence au Danube, désignent les territoires de la gauche du fleuve et, par correspondance, ceux du midi se réfèrent aux territoires du sud du Danube[27]. Nous soulignons, aussi, le fait que la langue latine a aidé au succès de l'action de Nicetas de Remesiana.

En conclusion, on peut affirmer que le problème de la diffusion du christianisme a été moins étudié à cause des étroits intérêts politiques[28] étrangers. Sur Nicetas de Remesiana, l'un des grands missionnaires du christianisme de langue latine au nord du Danube, on affirme, de plus en plus, à l'esprit de la vérité historique, qu'il a posé une pierre à l'édifice de la spiritualité du peuple roumain, dont les valeurs perpétuées, le long des siècles, ont signifié la perpétuation même du peuple.

À la moitié du IIIe siècle, l'État romain est passé par de grandes difficultés. Dans cette période, les invasions barbares ont eu lieu presque chaque année. En ce qui concerne la situation interne, l'Empire a été, *pratiquement*, partagé pour une certaine période. Nous pourrions mentionner, en ce sens, „la période des 30 tyrans" (usurpateurs), les diverses révoltes et les luttes portées par Gallienus, etc. Pour les régions danubiennes, on peut mentionner la révolte de Regalianus, le gouverneur de la Moesie Inférieure, qui soutenait être un descendant de la famille de Decebal. Il est évident que cette descendance serait difficile à démontrer; elle a été soutenue seulement pour lui conférer la légitimité dont il avait besoin. Nous avons mentionné ce problème pour mettre en évidence l'idée que le souvenir du roi dace était, encore, vivant[29].

Regalianus s'est proclamé empereur et il a battu sa propre monnaie à Carnuntum[30]. Ses actions ont visé, surtout, l'Illyricum et la Pannonie, mais les régions danubiennes ont été, elles aussi, impliquées. Son autorité s'est étendue jusqu'à Durostorum, ville qu'il a même conduit pour peu de temps (à peu près une semaine)[31]. La révolte de Regalianus, des années 258-259 d. Chr., n'a pas eu de succès.

Nous considérons, tout de même, que, pour les temps troubles de la période, cette chose est insuffisante pour parler de la perte définitive de la Dacie. Mais, après le complot contre Gallienus, Claudius – ayant le surnom de *„Gothicus Maximus"* et Aurélien - *„restitutor orbi Romana"*, ont eu à affronter de nombreuses attaques des Gothes, des Carpes, des Chérules, etc. Pourtant, la *Dacia Félix* est, encore, mentionnée dans une inscription[32] du temps de Decius, qui a porté, aussi, le titre de *„restitutor Daciarum"*, tout comme Gallienus[33].

Les sources que nous connaissons sur la retraite des Romains de la Dacie ne présentent pas l'événement en détail et ne lui sont pas contemporaines (Sextus Aurelius

Victor, Rufius Festus, VIII; Eutropius, IX, 5 et IX; *Historia Augusta Aurelianus*, 394 – du IVe siècle; Orosius, VII, 22, 7 – du Ve siècle; Iordanes, *Romana*, 217; Le Dictionnaire *Suidas*, II, 2 – du VIe siècle). Mais toutes ces sources lient la retraite de l'administration romaine à l'évolution des événements du sud du Danube, et non pas à l'impuissance de garder les territoires nord-danubiens[34].

Aurelianus, lui-même, a intervenu au nord du fleuve; ainsi, bien que la Vème Légion Macedonica a été déplacée de Potaissa à Oescus, des unités de celle-ci ont travaillé au renforcement de Sucidava[35]. Au temps de Constantius (la fin du IIIe siècle) on parlait de la „province de Dacie réétablie" *(Panegyrici latini)*, affirmation incerte, mais digne à être mentionnée.

Gallerius, surnommé *Armentarius („Le Pasteur")* – originaire de Dacia Ripensis et nommé, en 293 d. Chr., Caesar, par Diocletian – intentionnait, selon Lactantius (*De mortibus persecutorum*, XVII, 9), de *„refaire l'empire dace"*. En ce sens, il fallait exister les conditions pour l' accomplissement de cette refaite et il fallait y inclure, aussi, le nord du Danube.

En tout cas, les problèmes concernant cette zone-ci sont revenus, plusieurs fois, à l'attention de l'Empire Romain (et, puis, de l'Empire Romano-Byzantin, qui y a exercé son influence). Après la retraite aurélienne, beaucoups de habitats de IIe et IIIe siècles ont continué leur existence à la fin du IIIe siècle aussi, puis aux IVe et Ve siècles.

Notes

[1] La querelle avec le Saint Ambrozie s'est déclanchée parce que celui-ci était un grand adversaire de l'arianisme.

[2] Voir, en ce sens, I. Stoian, *Auxentiu de Durostorum (veacul al IV-lea)*, Bucureşti, 1938, apud I. Rotaru, *O istorie a literaturii române*, vol. I, Galaţi, 1994, p. 31 et les suivantes.

[3] Earle E. Carins, *Creştinismul de-a lungul secolelor. O istorie a bisericii creştine*, trad. B.E.E. International, Dallas, X, 1992, p. 36.

[4] Victor Kernbach, *Biserica în involuţie*, Bucureşti, 1984, p. 199; Josep Mitsuo Kitawaga, *În căutarea unităţii. Istoria religioasă a omenirii*, Bucureşti, 1994, p. 112-114; Earle E. Carins, *op. cit.*, p. 35-36, etc.

[5] Nicolae Iorga, *Istoria vieţii bizantine. Imperiul şi civilizaţia după izvoare*, Bucureşti, 1974, p. 61 ff.

[6] *Enciclopedia civilizaţiei romane*, coord. D. Tudor, Bucureşti, 1982, p. 234 ff.

[7] Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 122-124.

[8] *Ibidem*, p. 132.

[9] Vasile Pârvan, *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-român*, Bucureşti, 1911, p. 74.

[10] Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 95; concernant V. Pârvan, *op. cit.*

[11] M. Păcurariu, *op. cit.*

[12] I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timişoara, 1977, p. 30-31.

[13] D. M. Pippidi, *Contribuţii la istoria veche a României*, Bucureşti, 1967, p. 497-516.

[14] M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 133.

[15] *Ibidem*, p. 138-139.

[16] Pour les deux variantes de *„La Souffrance de Saint André"*, voir Ion Rămureanu, *Sfinţi români şi apărători ai legii strămoşeşti*, Bucureşti, 1987, p. 104 ff.

[17] Ion Coman, dans *Scriitorii bisericii în epoca străromână*, Bucureşti, 1979, p. 133, présente les six livres d'enseignement *„Libelli instructiones"* pour les candidats au baptême, en soulignant la langue latine simple et claire dans laquelle ils ont été écrits.

[18] *Ibidem*.

[19] Nicolae Grudea, Ioan Ghiurco, *Din istoria creştinismului roman. Mărturii arheologice*, Oradea, 1988, p. 23.

[20] Ion Coman, *op. cit.*, p. 133 ff.

[21] *Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României*, coord. Constantin Preda, vol. I, Bucureşti, 1994, p. 177.

[22] Eugen Cizek, *Istoria literaturii latine*, vol. II, Bucureşti, 1994, p. 807.

[23] Vasile V. Muntean, *Contribuţii la istoria Banatului*, Timişoara, 1980, p. 51.

[24] Ion Coman, *„Aria misionară a Sfântului Nicetas de Remesiana”*, dans *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 1942, p. 356.

[25] Stefan Alexe, *Sfinţi români, apărători ai legii strămoşeşti*, Bucureşti, 1987, p. 208 ff.

[26] *Ibidem*.

[27] Par correspondance à celle du midi, les premières attestations, dans ce sens, nous les trouvons dès les VIe-Ve siècles a. Chr.: *Hecateu, 170 (crobydes: nation au midi d'Istre), 171 (trydes: nation au nord d'Istre); sur le Danube Esquel, de la même période (fr., 73): L'Istre d'hyperboréens et depuis les montagnes de Ripe, descend* – ces montagnes s'allongeaient selon la conception des antiques d'Ural jusqu'à la Britannie.

[28] En conformité avec Priscus Panites (*Izvoarele istoriei romanilor*, vol. VIII, p. 95, 105), Ausons rencontrés par lui, ici, autochtones, servaient comme interprètes entre les Huns et les Romains.

[29] Stein, *Die Legaten von Moesien*, Budapesta, 1940, p. 264, avec des références, aussi, à *L'historia Augusta – Claudius*, 7, 4 (*Kaiser Claudius*), I; I. Pachia Tatomirescu, *Regallianus*, Timişoara, 1999, *passim*.

[30] A. Alfödi, *Studien zur Geschichte der Weltkrise des Jahrunders nach Christus*, Darmstadt, 1967, p. 102-103.

[31] *Ibidem*.

[32] I.D.R., III, 2, 82.

[33] D. Tudor, *Sucidava*, Bucureşti, 1976, p. 95.

[34] *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. II, Bucureşti, 1970, p. V; voir Ligia Bârzu, Stelian Brezeanu, *Originea şi continuitatea românilor. Arheologie şi tradiţie istorică*, Bucureşti, 1991, p. 189.

[35] D. Tudor, *op. cit.*, p. 96-98.

THE POLITICS FOR DIGITAL TRANSFORMATION: A PRESCRIPTIVE APPROACH

Angela Ioniță

Senior Researcher, PhD, Research Institute for Artificial Intelligence "Mihai Drăgănescu", Romanian Academy

Abstract: The term digital transformation is multidisciplinary, spanning fields such as information systems, management, and other business disciplines. This is because digital transformation processes increasingly take place at wider scales, beyond individual organizations and their business processes. Digital transformation(s) affect financial markets, healthcare, or government. As consequence, when developing politics for digital transformation, on the one side specialists are faced with an elusive definition of digital transformation, on the other the digital transformation seems most often used to as a just a shorthand for IT-enabled organizational transformation, an organization-centric approach. There are numerous prescriptions for the development of digital transformation politics that are a tribute to an elusive definition but also to the level of development of the digital society in each country. This paper presents an opinion according to a good prescription for politics for digital transformation starts from clarify the terms and from adopted/accepted definitions and in the first section, there are presented some terminological aspects identifying the components and the layers – the expression of the technological level from the entity. The next section pay attention to some pillars that support the change. The paper concludes that despite the rather unclear definitions and politics development options based on the technological level and the entity's culture, two aspects clearly stand-out: digital transformation is an ongoing process, not a one-time activity and digital transformation means continuous improvement.

Keywords: Digital Transformation, Digitization, Digitalization, Transformation, Technology

Introduction

The world is dominated by a few benchmarks such as historical and the analyzes carried out from time to time. On September 15, 1997, 25 years ago Sergey Brin and Larry Page registered the domain name google.com, and 15 years ago in San Francisco, Steve Jobs introduced the iPhone. In this relatively short period, digital technologies have upended the world. It is and exciting subject of the analysts to trace the emergence of a "digital planet," how physical interactions — in communications, social and political exchange, commerce, media, and entertainment — are being displaced by digitally mediated ones. It was identified many hotspots around the world where these changes are happening rapidly and other spots where momentum has slowed. Digital transformation is reshaping life and business around the globe, but the pace of change varies widely from one country to the next.

A lot of analyses concerning investments and adoption of digital technologies by firms in the EU and the USA were made. All these provides evidence on better performance of digital firms compared to non-digital ones were made. One of the newest reports on digitalization (EIB Economics Department, 2021) sheds light on the state of digitalisation in European countries. The report shows that the EU, has fallen behind in the digital services transformation race but it might be able to take up leading positions in new races. This will depend on Europe 's ability to seize the opportunities arising from automation, artificial intelligence and other emerging digital technologies.

Digital transformation is one of the important trends that have been imposed many industrial and societal domains. This broad range resulting from the analysis of several points of view lead to a lack of consensus of "digital transformation" as both a theoretical concept and an empirical field (Warner and Wager, 2019).

The term digital transformation is multidisciplinary, spanning fields such as information systems (Vial, 2019), management (Hanelt et al., 2021) and other business disciplines (Verhoef et al., 2021). This is because digital transformation processes increasingly take place at wider scales, beyond individual organizations and their business processes.

Digital transformation(s) affect financial markets (Currie et al., 2018), healthcare (Pouloudi et al., 2016) or government (Weerakkody et al., 2016). Digital transformation(s) often have disruptive effects in relation to industry structures, corporate strategy, consumer experiences, policies, and overall economic and societal trajectories (Legner et al., 2017; Zuboff, 2015; Vial, 2019).

As mentioned in (Gray and Rumpe, 2017), in the analyse of the term digital transformation composed from two words are identified two well-known concepts. "Digital" suggests that many changes in society, business and industry will be driven by information technologies that allow data to be processed in real-time and even used to intelligently derive information to provide stakeholders with improved knowledge about their processes and products. Downstream digitization would also allow optimization, automation activities and production techniques of various forms. "Transformation" describes a general process that starts with some initial situation that moves toward a changed, and supposedly better situation. "*May be the word transformation is not the best word choice because the underlying transformation may never meet a stable end, but rather undergo a continual set of evolutionary optimizations related to new forms of business, production, logistics, medicine, or other changes within the targeted domain."*

As consequence, when developing politics for digital transformation, on the one side specialists are faced with a single elusive definition of digital transformation, on the other hand the digital transformation seems most often used to as a just a shorthand for IT-enabled organizational transformation (Besson and Rowe, 2012; Wessel et al, 2020), an organization-centric approach.

There are numerous prescriptions for the development of digital transformation politics that are a tribute to this elusive definition but also to the level of development of the digital society in each country.

According to (Statista Research Department, 2022): "*Digital transformation, broadly defined, is the integration of digital technologies in all areas of a business, improving current and creating new operation processes and delivering more value to customers. It represents a cultural shift to more agile and more intelligent ways of doing business, powered by technologies such as advanced analytics and artificial intelligence (AI). Companies' efforts to transform digitally have largely begun, and are going broader and deeper - by 2023, digitally transformed organizations are forecast to contribute to more than half of global GDP*."

In our opinion, a good prescription for politics for digital transformation starts from clarify the terms and from adopted/accepted definitions and in this paper, there are presented some terminological aspects identifying the components. This step continues by considering the layers – the expression of the technological level from the entity – and, at the same time, the next step is to pay attention to some pillars that support the change. And it goes on like this until come back around to where started, at which point the existing solutions are ready for additional refinement.

1. Components and layers driving Digital Transformation

1.1. Components

Digitization and digitalization go intertwined in the idea to transform organizational entities and society focusing on the digital paradigm and in this way allowing for more agility and performance improvements. Although used as interchangeable the two are not at all interchangeable. On the short it can see that Digitization is the process of transforming information from a physical format to a digital version. While digitalization is the practice of utilizing technology to enhance processes. On the other words, digitization relates to information, whereas digitalization relates to processes. **The next table (Table 1)** summarizes at first side the difference between digitization and digitalization.

Term	Definition	Related to	Benefits
Digitization	Transforming analog data to digital	Information	• Faster access to information • Reduced storage cost • Improved digital preservation & archiving • Ability for integration
Digitalization	Using technology to enhance processes	Processes	• Efficiency & productivity improvements • Improved transparency • Faster & better decision making

Table 1: The difference between digitization and digitalization (adapted from (Malak, 2022))

The term *digitization* has two meanings. In the first, digitalization means the conversion of a physical object into a digital version. In the second, is the process of converting something into data and transmitting it digitally.

The goal of digitization is to make information more easily accessible, storable, maintained, and shared. The term digitize has been used in many contexts such as digitizing books, digitizing music, digitizing information, digitizing video games, etc. It has also been used to describe the process of converting something into data and transmitting it digitally. Digitization is the process of transforming information from a physical format to a digital version (Urbach and Ahlemann, 2019; Gbadegeshin, 2019; Ilcus, 2018; Kuusisto, 2017; Schallmo and Williams, 2018; Heilig et al. 2017). Digitize refers to the act of transforming anything non-digital into a digital representation that computer systems may utilize to automate operations or workflows. Gartner defines it as: "*digitize is the process of changing from analog to digital form, also known as digital enablement. Said another way, digitization takes an analog process and changes it to a digital form without any different-in-kind changes to the process itself*."

The definition of *digitalization* is the use of digital technology to transform a company or society model to improve revenue and value-added prospects (Urbach and Ahlemann, 2019). Digitalize incorporates the process of adapting old business models to new technologies and embraces digital technology's potential to collect data, identify patterns, and make smarter decisions. The purpose of digitalization is to describe the process of enabling, improving, and transforming operations through the use of digitized data and technologies in

order to transform how organizations or society conduct business and improve productivity. Digitalization necessitates the digitization of information. Organizations cannot embark on the digitalized path unless they have digital assets and automation is one of the most effective ways to implement it.

On the short, digitalize is the process of leveraging digitization and transforming processes for digital. The term *digital transformation* refers to a shift in any activity, model, and competencies in order to make use of newly accessible technology. It's the process of fundamentally changing anything using digital technologies, and it refers to the use of technology and, perhaps, cultural shifts to better or use or replace what was previously available.

1.2.Layers

There are many layers that compete to assess the technological level in society or an entity and that must be taken into account for digital transformation. This section listed some, not all, that seemed to us to be very important now and in the next future: cybersecurity, wireless 5G technology, artificial intelligence, natural language processing, Web3.

Cybersecurity

Digital transformation is no doubt bringing a paradigm shift in business operation and changing cybersecurity requirements. With introduction newer levels of risks, cybersecurity teams must leverage both proactive and reactive measures to ensure business continuity and enjoy the competitive advantage. Protection of business and assets from malicious threats should include ongoing integration and automation of cybersecurity strategy is half job done without an effective implementation. Because security should support new initiatives and project development, driving solutions to market in short time frames, focus is on shifting with digital transformation, where the security team is an integral part of the mainstream and plays a strategic role.

In addition, a digital transformation requires some elements of systems integration so that data can be shared between varying systems and platforms easily. This means that once a cybersecurity breach happens and access to one system has been achieved, hackers can move much quicker through network. In order to prevent this from happening, there have to be no weak spots within systems, and even much smaller platforms need to be properly secured.

Communications: Wireless 5G technology

In the opinion of author, 5G could be a prerequisite for continued digital transformation, with global 5G smartphone subscriptions anticipated to reach 1B in 2022, and over 3B by 2026[1]. 5G allows for 10-20 times higher data speeds, significantly greater device connectivity and a greatly improved user experience with little to no lag times. 5G's footprint is growing exponentially. This new generation of cellular broadband has unlocked

[1] ***Forecast number of mobile 5G subscriptions worldwide by region from 2020 to 2027 (in millions), https://www.statista.com/statistics/521598/5g-mobile-subscriptions-worldwide/?_sp=ba6512e5-027a-4cc1-a19a -562efd398ab8.1663850088691***

applications such as autonomous vehicles, smart factories, immersive retail[2], safer transportation, precision agriculture, and remote healthcare. Any use case demanding rich data experience, automation, hyperfast analytics, and low latency is an ideal candidate for 5G.

In a study conducted on the 5G Economy by Qualcomm (https://www.qualcomm.com/5g/the-5g-economy) cited in "What is 5G Wireless Technology and How it Works?" (https://www.geeksfo rgeeks.org/what-is-5g-wireless-technology-and-how-it-works/) it emerged that the full economic effect of 5G Wireless Technology would appear around 2035 in a broad range of industries which would produce up to $12.3 trillion worth of goods and services that were directly enabled by 5G. It also emerged that the 5G Wireless Technology could potentially generate up to $3.5 trillion in revenue in 2035 and also directly support up to 22 million jobs.

Artificial Intelligence

Although a clear definition of artificial intelligence (AI) would be the foundation for its regulatory and governance framework, there is still no widely accepted definition of what AI is (Buiten, 2019; Scherer, 2016). Definitions that focus on intelligence are often circular, meaning that defining the level of intelligence required to qualify as "artificial intelligence" remains subjective and situational. Pragmatic definitions simply group under the labels of AI a wide range of technologies, applications and uses (e.g., robots, cobots, machine learning and deep learning, computer vision, speech recognition, diagnostic systems, autonomous manufacturing machines, self-driving cars, and dozens more). The European Commission, for example, in its 2018 Communication (European Commission, 2018) defines AI as referring to: "*systems that exhibit intelligent behavior by analyzing their environment and executing actions – with some degree of autonomy – to achieve certain objectives. AI-based systems can be software-based, acting in the virtual world (e.g., voice assistants, image analysis software, search engines, speech and face recognition systems) or AI can be embedded in hardware devices (for example, advanced robots, autonomous cars, drones or Internet of Things applications)*". More general definitions of AI cover several technologies, including machine learning (algorithms whose performance improves as they are exposed to more data over time), deep learning, predictive analytics, computer vision, and natural language processing (Annoni et al., 2018). According to (Buiten, 2019), the focus is on algorithms and the data they use, for two reasons. First, algorithms and underlying data are what most, if not all, of the technologies and applications grouped under AI have in common. Second, they are at the same time the source of new opportunities and risks that are currently the subject of ethical and political debates. The European Commission expects AI to significantly improve

[2] **"Due to its young age, immersive retail is a diffuse concept overlapping several different well-defined technologies, including Holograms, Augmented Reality, Virtual Reality, Mixed Reality, Smartphones, Headsets, 3D Television sets, and much more", From "Immersive retail? Our next In-Depth report...", (2019), https://www.styleintelligence.com/blogs/news/immersive-retail-our-next-in-depth-report#:~:tex t=Due%20to%2 0its%20young%20age%2C%20immersive%20retail%20is,Smartphones%2C%20Headsets%2C%203D%20Television%20sets%2C%20and%20much%20more.**

the lives of EU citizens and bring major benefits to society and the economy through better healthcare, more efficient public administration, safer transport, more competitive industry and sustainable agriculture (European Commission, 2018). Along with opportunities, AI also brings risks and challenges, as it always does with new waves of technological innovation. All these discussions on the definition of AI and many aspects highlighted in the discussions are reflected directly and indirectly on digital transformation.

The virtual world where people can work, play, and interact with one another through immersive online experiences will continue to see its popularity and sophistication grow. AR/VR gaming and digital marketplaces that include livestream shopping, virtual art galleries, and digital real estate (the latter alone surpassing over $500M in 2021 and expected to more than double to over $1B in 2022[3]) will continue to expand and integrate with social networks over the next several years. Again, AI and Machine Learning (ML) technologies will assist with powering the metaverse forward.

In order to summarize, AI's footprint is much broader and with equally deep impact in other business areas, with the market projected to reach over $126B by 2025[4]. At a high level, AI-based tools allow entities to forecast more precisely, in turn helping to improve organizations, project sales and revenue more accurately, and recognize market trends much faster.

Natural Language Processing

Natural Language Processing (NLP) is one of the most interesting and widely used AI technologies (Siri and Alexa virtual assistants as examples). Natural language processing (NLP) is a branch of AI used to manipulate written or spoken languages. NLP itself is an umbrella term that refers to a bunch of related technologies. NLP is at the core of Sentiment analysis, text extraction, machine translation, conversational AI, document AI, text summarization and many others. As AI systems become more and more intelligent, these systems would need to interact with humans in a rich and nuanced, context-aware manner. NLP make it possible for machines to understand the context in which they operate.

However, NLP is still formative, and as advancements continue, companies will create machines with the ability to engage with humans in a way that will disrupt multiple aspects of our business and personal lives in ways many might currently deem unimaginable.

Web3[5], [6].

The 3rd generation of web development and design is referred to as Web3.0. It utilizes AI, Machine Learning (ML), and blockchain technology to allow real-time interpersonal interactions. Web3.0 is a decentralized ecosystem that runs on a blockchain platform. In this

[3] **Metaverse real estate sales top $500 million, and are projected to double this year, https://www.cnbc. com/2022/02/01/metaverse-real-estate-sales-top-500-million-metametric-solutions-says.html?_sp=ba6512e5-02 7a-4cc1-a19a-562efd398ab8**

[4] https://www.theglobeandmail.com/investing/markets/stocks/AMST-Q/pressreleases/3752080/investornewsbreaks-amesite-inc-nasdaq-amst-founder-and-ceo-to-share-ai-driven-solutions-at-q4-virtual-investor-summit/?_sp=ba6512e5-027a-4cc1-a19a-562efd 398ab8

[5] https://www.freecodecamp.org/news/what-is-web3/; https://ethereum.org/en/web3/

[6] Web 3.0 is also called the Internet 3.0, and it normally refers to the third generation of Internet technology, which allows for more sophisticated and advanced interaction between devices and users. Tim Berners-Lee, the WWW creator, was among the first to call Web 3.0 the Semantic Web, and these terms are still sometimes used interchangeably (https://4irelabs.com/articles/what-is-web-3-0/#:~:text=Web%203.0%20is%20also%20called%20the%20Internet%203.0%2C,and%20ese%20terms%20are%20still%20sometimes%20used%20interchangeably)

platform, users are in complete control of their data. Web3.0 applications ideally adhere to the principles of openness, decentralization, censorship-resistance, immutability, trustlessness, and permissionlessness. Current Web3 applications only fulfill these ideals to a varying extent. The key features of Web3.0 technology are:

- Web3.0 make use of the blockchain technology. Through blockchain, data is stored in a distributed ledger that is immutable and secure. This implies that the data can be shared without the need for a central authority, making it very difficult for hackers to tamper with any data.
- Use of smart contracts which are digital contracts that self-execute when certain conditions are met. This ability can automate many tasks making transactions more efficient.
- Web3.0 allows decentralization which means that there is no central point of control or failure. Instead, the authority is spread among many different nodes making the applications less prone to hacking and data leaks.
- Web3.0 lays strong emphasis on privacy and security. With the rise of data breaches, it is becoming increasingly important to protect user data. Web3.0 applications make use encryption and other security measures to protect user data.

Web3 is a new iteration of the internet that harnesses blockchain to "decentralize" management thus reducing the control of big corporations, such as Google or Meta, and making it more democratic. It is defined by open-source software, is trustless – doesn't require the support of a trusted intermediary – and is permissionless - it has no governing body - (Mersch and Muirhead, 2019). Web3.0 is considered as the future of the internet and will continue to grow and get better at the same time. In the future, it is expected that there will be a radical demand for skilled Web3.0 developers who have deep knowledge of building decentralized applications on blockchain platforms. As more hacking activities are observed other illegal cyber-criminal activities, building decentralised web and mobile applications is imperative if user data must be protected.

2. Some pillars that support the change requested by digital transformation

Some typical digital transformation practices or methods include but are not limited to: information architecture, service design, user experience design, product management, interaction design, data science, computer science and engineering. Implementation of methodologies are a critical part of any sort of digital transformation. The implication in a digital transformation requests a long-term strategy, not a short-term tactic.

Methods and tools for digital transformation vary widely depending on the depth interest and on the domain of entity. There is a variety of different implementation methodologies. In fact, these methodologies can mostly conflict with one another, and it can be difficult to know which methodology or methodologies to use (Kimberling, 2021).

Because usually everyone starts from a different place, there's no digital transformation framework, playbook, or roadmap that's universally accepted and applicable. The society or entity has a culture and good experiences but may need to rethink its existing software, development methodologies, business processes, and personnel responsibilities—or might already be in a good architectural position and just need to add new functions.

In (Newman, 2018) it is argued that digital transformation is not about technology; it's about "tech-enabled change." As consequence, to build policies for digital transformation, must start from some pillars that support the change. Among these pillars are experiences, people, change, innovation, leadership, culture.

Experiences — In general, successful digital transformations lead to a positive experience for the people who are affected by it.

People — The people affected by tech-enabled changes and expect positive results cannot be neglected. It can strengthen the people pillar by designating change leaders who actively support and accelerate transformation. The key is the designing an initiative that leverages technology to improve the human experience. Culture is one of the top drivers of digital transformation as well as its greatest barrier.

Change — The change pillar can be addressed by borrowing from proven change management models and best practices in change management communication. The change pillar encourages to communicate the expectations for a transformation and establish clear goals. Transformations can't happen without change. This pillar also ties back to the people pillar, as no change can be successful without the support of the people affected by it.

Innovation — The innovation pillar focuses on creating space for collaboration and new ideas. Innovation supports digital transformation by encouraging businesses to find creative solutions to problems.

Leadership — It's crucial for leaders to proactively monitor not just the implementation plan but also the outcome of any digital transformation initiative. It's leadership's responsibility to establish key performance indicators (KPIs) and guide teams towards a successful transformation.

Culture — Business culture is a crucial aspect of digital transformation. In (Newman, 2018) it is recommended a people-first approach — "*worry about employee and customer experience first and then move onto technology*".

There are many points concerning prescriptive approach and different points of view for digital transformation. In (Kimberling, 2021a) some methodologies are analised: Agile (Dening, 2017), Lean Six Sigma (Stroeher, 2020), Prosci (https://www.prosci.com) ADKAR (https://www.prosci.com/meth odology/adkar), Kotter's (Kotter, 1996), Customer Experience (Kimberling, 2021b), PMBOK (Project Management Body of Knowledge produced by the Project Management Institute).

Conclusions

Despite the rather unclear definitions and politics development options based on the technological level and the culture of entity or society, two aspects clearly stand-out: digital transformation is an ongoing process, not a one-time activity and digital transformation means continuous improvement.

Digital transformation is an ongoing process to transform and improve performance by changing the way the society and an entity thinks and operates. Unlike common perception, digital transformation isn't only about the adopted technology, but also involves people, processes, innovation and culture.

Digital transformation takes many forms and paradoxical is, in some ways, unique. No matter the initial reason an entity begins digital transformation, one thing is certain: one should never rely on the fact that there will be only one project at a given time. Additionally, using digital transformation to solve problems can only happen when it is simultaneously used to support internal processes which contribute to those experiences.

Any prescriptive, methodological approach for digital transformation must request involvement lasting cultural and technological change in order to bring lasting societal, organizational and business success.

It should also be emphasized that in the absence of a clear definition of AI there are many difficulties in order to design and to recommend some prescriptive policies or methodological approaches to be successfully generalized.

An important conclusion from practice refers to the fact that has been observed that one way to approach digital transformation as an ongoing process is to transform internal

processes by taking a cue from targets improvements and optimizations. Once one part of the process has been transformed and proven effective, organizations can take what they've learned and move on to the next process or problem to be solved through digital transformation. It goes on like this until come back around to where started, at which point the existing solutions are ready for additional refinement.

There's no one size fits all answer to the question: what sort of methodology might make the most sense for society and/or an entity? It's important to look at the six pillars enumerated in Section 2 representing the goals, objectives, and what is it that needs to be accomplished with this digital transformation. Sometimes the specialists recommend to use a mixed methodological approach composed by pieces that might work together. But it is vital to be identified potential conflicts or tensions between these different methodologies. That should be one of the basic concerns of project governance and figuring out when looming a conflict between different schools of thought and different methodologies, frameworks, toolsets, and what is that the final target to look like. Mainly this is the reason why it is hard to recommend and to adopt one or other from prescriptions approach of the digital transformation. This is the prerogative of project governance and it involves assuming responsibility for what is desired to be achieved in a short, medium and long-time horizon and with what resources.

BIBLIOGRAPHY

Annoni, A., Benczur, P., Bertoldi, P., Delipetrev, P., De Prato, G., Feijoo, C., Fernandez Macias, E., Gomez, E., Iglesias, M., Junklewitz, H., López Cobo, M., Martens, B., Nascimento, S., Nativi, S., Polvora, A., Sanchez, I., Tolan, S., Tuomi, I., & Alujevic, L. V. (2018). Artificial Intelligence: A European Perspective. Joint Research Centre, European Commission. https://doi. org/10.2760/11251

Besson and Rowe, F. (2012) Strategizing information systems-enabled organizational transformation: A transdisciplinary review and new directions. The Journal of Strategic Information Systems 21 (2), 103-124.

Buiten, M. C. (2019). Towards Intelligent Regulation of Artificial Intelligence. European Journal of Risk Regulation 10(1):1-19

Currie, W.L., Gozman, D.P., Seddon, J.J.M. (2018) Dialectic tensions in the financial markets: A Longitudinal Study of Pre- and Post-Crisis Regulatory Technology. Journal of Information Technology, 33, 304-325.

Denning, Steve (2017), What is Agile? the four essential elements by Steve Denning, https://www.forbes.com/sites/stevedenning/2017/10/15/what-is-agile-the-four-essential-elements/#4c15 9a826e85

EIB Economics Department (2021), Digitalisation in Europe 2020-2021. Evidence from the EIB Investment Survey, https://www.eib.org/en/publications/digitalisation-in-europe-2020-2021

European Commission. (2018). Artificial Intelligence for Europe. COM (2018) 237 final, Brussels: European Commission. Factsheet: Artificial intelligence for Europe. Retrieved from https://ec.eur opa.eu/digital-single-market/en/news/factsheet-artificial-intelligence-europe

Gbadegeshin, S. A. (2019). The effect of digitalization on the commercialization process of high-technology companies in the life sciences industry. Technology Innovation Management Review, 9(1), 49-63. https://doi.org/10.22215/timreview/1211

Gray, J., Rumpe, B. (2017). Models for the digital transformation. Softw Syst Model 16, 307–308 https://doi.org/10.1007/s10270-017-0596-7

Hanelt, A., Bohnsack, R., Marz, D., Antunes Marante, C. (2021) A Systematic Review of the Literature on Digital Transformation: Insights and Implications for Strategy and Organizational Change. Journal of Management Studies 58 (5) 1159-1197.

Heilig, L., Lalla-Ruiz, E., and Voß, S. (2017). Digital transformation in maritime ports: analysis and a game theoretic framework. NETNOMICS: Economic Research and Electronic Networking, 18(2-3), 227–254.

Ilcus, M. A. (2018). "Impact of Digitalization in Business World", Review of International Comparative Management, Faculty of Management, Academy of Economic Studies, Bucharest, Romania, vol. 19(4), pages 350-358.

Kimberling, Eric (2021a), What is the Best Digital Transformation Methodology?, https://www.thirdsta ge-consulting.com/what-is-the-best-digital-transformation-methodology/

Kimberling, Eric, (2021b), What is Customer Experience? https://www.thirdstage-consulting.com/what-is-customer-experience/

Kotter, John (1996), Kotter's 8 step Model of Change, https://www.managementstudyguide.com/kotters-8-step-model-of-change.htm

Kuusisto, M. (2017). Organizational effects of digitalization: A literature review. International Journal of Organization Theory and Behavior, 20(3), 341–362. https://doi.org/10.1108/IJOTB-20-03-2017-B003

Legner, Christine, Torsten Eymann, Thomas Hess, Christian Matt, Tilo Bohmann, Paul Drews, Alexander Madche, Nils Urbach, Frederik Ahlemann, (2017), Digitalization: Opportunity and Challenge for the Business and Information Systems Engineering Community, https://aisel.aisnet.org/cgi/view conten t.cgi?article=1431&context=bise

Malak, H. A. (2022), Digitization vs Digitalization: What's The Difference?, The ECM CONSULTANT Information Management Simplified, https://theecmconsultant.com/digitization-vs-digitalization/#:~ :text=Digitization%20is%20the%20process%20of%20transforming%20information%20from ,relates%20to%20information%2C%20whereas%20digitalization%20relates%20to%20proce sses

Mersch, Max and Richard Muirhead, (2019), What Is Web 3.0 & Why It Matters, in fabric Ventures, https://medium.com/fabric-ventures/what-is-web-3-0-why-it-matters-934eb 07f3d2b

Newman, D, (2018), Understanding The Six Pillars Of Digital Transformation Beyond Tech, https://www.forbes.com/sites/danielnewman/2018/05/21/understanding-the-six-pillars-of-digital-transf ormation-beyond-tech/?sh=207635b83f3b

Pouloudi, A. Currie, W.L., Whitley, E. (2016) Entangled stakeholder roles and perceptions in health information systems: a longitudinal study of the UK NHS N3 network. Journal of the Association for Information Systems 17 (2). pp. 107-161.

Stroeher, Nathan, (2020), Top 5 Change Management Metrics to Measure, https://www.thirdstage-consulting.com/top-5-change-management-metrics-to-measure/

Schallmo, D. R. A. & Williams, C. A. (2018). Digital Transformation Now! Guiding the Successful Digitalization of Your Business Model. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319- 72844-5

Scherer, M. (2016). Regulating Artificial Intelligence Systems: Risks, Challenges, Competencies, and Strategies. Harvard Journal of Law & Technology, 29(2), 353-400.

Statista Research Department, (2022) Digital transformation - Statistics & Facts" (https://www.statista.c om/topics/6778/digital-transformation/)

Verhoef, P.C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong J.Q., Fabian, N., Haenlein, M. (2021) Digital Transformation: A Multidisciplinary Reflection and Research Agenda. Journal of Business Research, 122, 889-901.

Vial, G. (2019) Understanding Digital Transformation: A Review and a Research Agenda. The Journal of Strategic Information Systems 28 (2) 118-144.

Warner, K., Wager, M. (2019) Building dynamic capabilities for digital transformation: An ongoing process of strategic renewal. Long Range Planning 52 (326-49).

Weerakkody, W.V., Omar, A., El-Haddadeh, R., Al-Busaidy, M. (2016) Digitally-enabled service transformation in the public sector: The lure of institutional pressure and strategic response towards change. Government Information Quarterly 33 (4) (2016), pp. 658-668

Wessel, L., Baiyere, A., Ologeanu-Taddei, R., Cha, J., Jensen, T.B. (2021). Unpacking the Difference Between Digital Transformation and IT-Enabled Organizational Transformation, *Journal of the Association for Information Systems*, 22(1), https://aisel.aisnet.org/jais/vol22/iss1/6

Urbach, N., and Ahlemann, F. (2019). IT Management in the Digital Age: A Roadmap for the IT Department of the Future. Springer.

COUNTERFEITING MONEY IN THE INTERWAR PERIOD. THE CASE OF VICTOR FENYVESY

Ferencz Iozsef Truța

Research Assistant, „Gheorghe Șincai" Institute for Social Sciences and the Humanities of the Romanian Academy, Târgu Mureș

Abstract. Historical evidence suggests that, for as long as physical money has existed, it has been counterfeited. Among the most illustrious counterfeiters we can list Octavian Augustus, Nero, Napoleon, Louis XIV who reduced the amount of metal used in precious metal coins. And it seems that even the famous philosopher Diogenes would have had this occupation. In the Romanian space, the first manufacture of a BNR false banknote is recorded in 1883 when Vasilache Țucală together with two Bulgarian accomplices managed to forge 20 lei banknotes in Varna with a total value of 21. 720 lei.
In the interwar period, the phenomenon of money counterfeiting has gained momentum, a fact also recorded by the periodicals. The present paper proposes to reproduce the way of counterfeiting and laundering money, emphasizing the case of the fake engineer Victor Fenyvesy from Cluj.

Keywords: counterfeiting, money, interwar, fake, law violation

Falsificare banilor, „valul criminalității cu cea mai rapidă creștere din lume"[1], este un subiect pe care îl regăsim aproape zilnic în cadrul unor producții cinematografice și în literatură. Un subiect care pare să fascineze publicul prin mirajul câștigului facil. Cu toate că, din punct de vedere istoric, acest fenomen este la fel de vechi ca și banii, cercetările istorice dedicate subiectului sunt foarte puține.

Falsificarea banilor are o lungă istorie și în spațiul românesc, acest fapt ne este confirmat și de expresia „*a-și da arama pe față*". „Această locuțiune ne-a rămas din vremea banilor de aur și argint. Falsificatorii de monede le făceau din aramă și le acopereau numai cu un strat foarte subțire de metal prețios. După un timp de întrebuințare, când se rodea pojghița de aur sau de argint, apărea de dedesubt arama banilor falși sau „calpi", cum li se spunea pe atunci"[2]. Despre circulația unor astfel de monede, în spațiul românesc, încă din antichitate, scrie medicul radiolog pasionat de istorie și numismatică, Dr. George Severeanu. Acesta publică în 1919 un articol intitulat „„*Numi aerati" dela Theodosius I*", prin care prezintă descoperirea a două monede, una în împrejurimile orașului Constanța și cealaltă la Măcin. Ambele monede sunt niște falsuri fiind „formate dintr-un nucleu central de aramă acoperit de o foaie subțire de aur; sunt deci monede cunoscute în numismatică sub numele de nummi aerați, pelliculati, mixti, monnaies, etc"[3]. Referitor la aspectul, la execuția acestor monede, Dr. George Severeanu, susținea că „monedele aerați bătute de Theodosius sunt perfect identice cu similarele lor de aur, având inscripțiunile perfecte și alegoriile reproduse cu arta timpului, astfel că nu rămâne nici o îndoială că aceste monede au fost bătute în atelierul

[1] *Vezi* Tim Phillips, *Knockoff : the deadly trade in counterfeit goods : the true story of the world's fastest growing crime wave*, (London: Kogan Page, 2007).
[2] https://dexonline.ro/definitie/a%20%C8%99i%20da%20arama%20pe%20fa%C8%9B%C4%83 accesat la data de 07.10.2022.
[3] Dr. George Severeanu, „„*Numi aerati" dela Theodosius I*", Buletinul Societății Numismatice Române, anul XIV, nr. 29-30, ianuarie-iunie (1919): 20-21.

monetar imperial din Constantinopol... Sigurul punct de deosebire faţă de *aureii* lui Theodosius…, constă în metalul din care au fost fabricate, monedele noastre fiind… de aramă şi numai la suprafaţă acoperite cu o foaie de aur care pe alocurea este roasă de timp şi întrebuinţare”[4]. De asemenea, Dr. George Severeanu, scria că asemenea piese nu sunt rare, ci apar destul de des în numismatică... Ele au fost desigur bătute în scopul de a înşela publicul prin punerea în circulație a unor piese lipsite de valoarea metalului prețios”[5].

Se pare că în timpul crizelor financiare, în antichitate, statul recurgea la „falsificarea” monedelor fie prin micșorarea greutății acestora, fie la scăderea titlului metalului prin aliajul argintului sau al aururului cu metale comune[6]. De exemplu „în 407 în. d. Cr. Atena a bătut monete de aur ce aveau un foarte mare procent de aramă, monete zise de necesitate, care au circulat numai în Atena până după luptele din Knidos, când sub administraţia fericită a lui Konon, aceste monede fiduciare au fost scoase din circulaţie. De asemenea, într-o inscripţie din Teba se constată cum statul recurgea la asemenea monede de credit sau de necesitate care erau de aramă, acoperite fiind cu o foaie subţire de argint”[7].

Cea mai mare creștere a numărului de aerați (*aeratus*) o putem constata la romani, în mod special în timpul republicii. Motivul emiterii unui număr mare de astfel de monede, în special în timpul lui Caesar, era ca ele să fie date pentru uzul popoarelor barbare. Acest fals a fost repede descoperit, aşa că Celţii, Panonii, Galii, Dacii etc., au luat măsuri contra circulaţiei monetelor false, contramarcând monetele de metal pur prin diferite semne[8].

Ca și predecesorii săi, Theodosius I, în anul 381 bate în monetăria statului din Constantinopol monede aeraţi pentru uzul soldaţilor vizigoţi[9] puşi în solda armatei romane. În timpul lui vizigoții cer o soldă aproape dublă de 160 denari de aur, câte un lanț de aur și pe deasupra pământ în Sciția Mică[10]. Forțat de împrejurări, Theodosius, „diluează” banii, dar va fi forțat în cele din urmă să retragă faslurile şi să le dea barbarilor iarăşi aurul mult râvnit și iubit[11].

În perioada medievală cu problema falsurilor s-a confruntat întreaga societate europeană. Astfel putem menționa multiple cazuri de reducere drastică a greutăţii şi a titlului monedelor. De exemplu, regele Franței Filip cel Frumos a reușit să modifice în timpul domniei sale de 22 de ori cantitate de metal prețios folosit în monede. Regele Angliei, Henric al VIII-lea a reușit performanța de a diminua cantitatea de metal prețios cu 60%[12]. În spațiul românesc printre domnitorii care au falsificat sau au permis falsificarea banilor îi putem enumera printre alții: pe Vlad Dracul și Mircea cel Bătrân în Țara Românească; pe Petru Mușat, Alexandru cel Bun, Ștefan I și Ștefan cel Mare în Moldova[13]. Moldova se remarcă în mod special în operațiunile frauduroase de falsificare a monedelor. Un caz aparte l-a constituit falsificare șiligilor poloni, de aici și celebra zicală popular poloneză „*nu face nici un șiling*”[14] care se mai păstrează și astăzi. Monetăria lui Dabija-Vodă (1661 —1665) de la Suceava a falsificat moneda poloneză pe o scară uriașă producând probleme economice grave

[4] *Ibidem,* 21.
[5] *Ibidem,* 21-22.
[6] *Ibidem,* 22.
[7] *Ibidem.*
[8] *Ibidem,* 23.
[9] ţinuturile Dobrogei au fost locuite de soldaţi vizigoţi
[10] Dr. George Severeanu, *Op. cit.,* 23-24.
[11] *Ibidem,* 24-25.
[12] Radu Negrea, *Moneda – de la scoicile moneda la cecul electronic,* (București: Editura Albatros, 1988):. 30-38.
[13] Florin Ciulavu, „*Cases of coins forgery in Wallachia and Moldavia, in the fourteenth and fifteenth centuries*”, *Buletinul Cercurilor Științifice Studențești,* nr. 17-18, (2011-2012): 35-48.
[14] P.P. Panaitescu, „*Date noi despre falsificarea de monete polone în Moldova*” , Buletinul Societății Numismatice Române, anii XXVII-XXVIII, nr. 81-82, (1933-1934):129.

în cadrul ţării vecine. Acest fapt ne este confirmat de memoriile nobilului şi scriitorului Jan Chryzostom Pasek din Gosławice (c.1636–1701), *Pamiętniki*. Referitor la anul 1662 acesta nota: „*Atunci au fost aduse de unii supuşi poloni şilingi moldoveneşti în Polonia, şi s'a dat pentru ei peste graniţă atâta monetă de aur şi argint, încât acei cari au făcut acest lucru sânt demni de ocară şi vor trebui să dea socoteală poporului polon şi lui Dumnezeu, căci acei şilingi moldoveneşti au provocat o mare sărăcie, disperare şi crude ucideri între oameni. începând dela Liov se ucideau pentru ei la iarmaroace, dar apoi au trecut din Polonia Mică (Galiţia) în cea Mare şi au ocupat toate oraşele mari, ne oprindu-se până la râul Oder şi la Marea Baltică ca nişte lăcuste înfiorătoare*”[15]. Marea operațiune de falsificare a monedelor poloneze este evidențiată și de o hotărâre a dietei din Halicz[16] tot în cadrul acesteia se precizează că un rol important în acest proces de falsificare l-ar fi avut un italian pe nume Boratini[17].

În paralel cu aceste falsificări „oficiale” existau și particulari care falsificau monede cu toate că pedepsele pentru o asemenea infracțiune erau destul de aspre[18]. „De exemplu, în Franţa, cei prinşi erau pedepsiţi prin tăierea mâinii drepte, iar mai târziu prin tăierea capului, arderea de vii, spânzurătoare sau prin moarte cu apă fiartă sau ulei fiert . Pedepse asemănătoare se aplicau şi în ţările române, mai ales tăierea mâinii drepte şi turnarea de metal topit pe gură”[19]. Cu toate acestea practica falsificării a continuat.

În perioada fanariotă, în „*epoca haosului monetar*”[20], vremea în care un număr de parale, cam 40 erau socotite ca formând un leu (inițial o monedă fictivă)[21], practica falsificării

---

[15] *Ibidem*, 129-130.

[16] „***Instrucţiile Bietinei din Halicx către deputaţii la Dietă, 8 Octombrie 1664***. *Deputaţii cercetând marea sărăcie (depauperatia) din Republică, să stăruiască în aşa chip ca acest secol de aramă să se poată transforma într'unul de argint, deci ca monetăria să fie închisă şi să nu admită nici un lucru, până ce acesta nu va fi îndeplinit. Să fie îngăduită numai monetăria de aur şi acesta numai bine legat. Să nu îngădue în nici un chip mărirea numărului banilor şi nici aprobarea şi aducerea şilingilor moldoveneşti, căci aceasta ar fi ultima pierzanie şi sărăcire a Republicei.*

Ce epidemie au fost în Republică şilingii moldoveneşti, aceasta a cunoscut-o şi cel mai sărac om şi oasele goale ale celor morţi de foame o mărturisesc. Deci domnii deputaţi vor stărui din toate puterile, înaintea tututor celorlalte treburi, şi să nu îngădue nimic până nu se va face o lege împotriva acelora cari vor deschide porţile ţării pentru asemenea şilingi şi acei ce îi vor transporta sau aduce să fie aduşi în faţa tribunalului coroanei, între procesele fiscale cu pedeapsă, ca mari defraudatori. Deasemenea să fie observaţi (cercetaţi) cu atenţie negustorii cari, acolo în Moldova, ard potasă, prin care mijloc se face "baterea acelor şilingi. Acei cari, însă, au suportat în dauna averii lor pierderile şi sărăcirea aceasta a Repiiblicii, să nu fie năpăstuiţi cu condamnări nedrepte, şi acele sentinţe date împotriva lor de ori ce fel de judecată a ţării, sa fie casate. Deoarece şi acum ciuma izbucneşte din Moldova prin baterea monetelor aurite, să fie liber fiecare să adune asemenea bani aduşi din Moldova, fără însă să aducă prejudiciu fiscului.

Este cunoscută statelor Republicii înşelătoria în privinţa baterii şilingilor împotriva declaraţiei lui Boratini, care a asigurat că plecase în Moldova şi că nu se mai întoarce, nici nu va mai administra monetăria.

Totuşi visteria, împotriva angajamentelor luate, şi azi i-a lăsat administraţia monetăriei. Deci domnii deputaţi să ceară ca pentru pagubele, atât din trecut, cât şi din prezent, să fie făcut răspunzător domnul visternic (podscarbi), întrucât a fost o asemenea înşelătorie în această chestie şi pentru pierderile cu baterea monetelor de aur”. Vezi, Ibidem, 131

[17] Se apre că „în veacul al XVII-lea falsificările monetare au pornit mai ales din Italia, mai târziu rolul principal în afacerile de acest fel a trecut asupra Franţei, ceea ce de altfel nu trebuie sa producă mirare, de oarece însuş Napoleon I, cu prilejul războaielor cu Austria, a pus să se falsifice efecte de stat austriace în valoare de mai multe milioane franci, pen t r u a submina creditnl statului inamic”. *Vezi* C. Bănaru, „*Cu privire la numismatica levantină*”, Buletinul Societății Numismatice Române, anul XVIII, nr. 45, ianuarie-martie (1923): 25.

[18] Falsificarea monetelor se pedepsea decele mai multe ori cu moartea

[19] Florin Ciulavu, „*Cases of coins forgery in Wallachia and Moldavia, in the fourteenth and fifteenth centuries*”, Buletinul Cercurilor Ştiinţifice Studenţeşti, nr. 17-18, (2011-2012): 45.

[20] „Pentru a ilustra haosul monetar ce exista în acea epocă la noi, putem spune că monetele străine, cari circulau în Principatele Române, treceau de 60 de feluri”. *Vezi* C.I. Condurache „*Istoricul sistemelor monetare în ţările române până la 1857*”, Buletinul Societății Numismatice Române, anii XXVII-XXVIII, nr. 81-82, (1933-1934): 44-45

sau așa zisul „*calpuzanlâc*”[22] era practicat mai ales de către țigani și evrei[23]. De asemenea, multe monede false erau introduse în principate printr-o categorie de negustori cunoscuți sub numele de zarafi[24]. Aceștia și-au desfășurat activitatea pe teritoriul țării chiar și în timpul domniilor regulamentare, cu toate că în aceasta perioadă s-a încercat impunerea unor măsuri menite să oprească intrarea în țară a monedelor avariate și falsificate, dar fără niciun rezultat practic[25]. Dacă ne raportăm la lucrarea profesorului Anastase N. Hâciu, „*Evrei în țările românești”* aflăm că „*falsificarea banilor avea loc și în Ardeal. În Brașov, în 1796, un bancher evreu înșelase cu bani falși pe niște ciobani ardeleni. Cu cât se înmulțeau acești noui oaspeți, cu atât se înmulțeau și falsifiările de monede, dar, cum făceau și cum dregeau, acești abili calpuzani scăpau adesea de pedeapsă*”[26].

După o lungă istorie a falsificării monedelor în spațiul românesc, la doar doi ani de la emiterea de către BNR a bacnotelor de 20 de lei, în 1883, este înregistrată prima „falsificare a unei bacnote BNR. În 1883 supusul grec Vasilache Țucală cu ajutorul a doi complici de origine bulgară a reușit să falsifice la Varna bacnote de 20 lei în valoare totală de 21.700 lei[27].

Scurta istorie a falsificării banilor din spațiul românesc, prezentată în rândurile anterioare, este departe de a fi un completă. Dar chiar și așa ea dovedește existența și continuitatea acestei practici din antichitate și până la perioada supusă cercetării în cadrul acestui articol.

În perioada interbelică de falsificarea banilor se ocupau o vastă categorie de persoane. De la copii de 8 ani și până la ingineri sau mai exact falși ingineri cum este cazul lui Victor Fenyvesy.

Începând cu 1919 ziarele vremii publică numeroase articole ce au ca subiect falsificare banilor. Din cadrul acestora se va putea observa faptul că falsificatorii au profitat de orice schimbare din cadrul sistemului monetar. Astfel, după instaurarea ocupației germane, „Reprezentanţii Puterilor Centrale au hotărât, la Berlin, tipărirea unor bani de hârtie pentru teritoriul ocupat al României. Ca instituţie emitentă a fost desemnată Banca Generală Română (BGR), o bancă cu capital german înființată în anul 1895. Întregul volum al emisiunii urma să fie acoperit printr-un depozit special constituit la Reichsbank, la cursul de 80 RM = 100 lei, care trebuia să fie acoperit la sfârșitul războiului de guvernul român. Banii BGR au fost tipăriţi la Berlin și aveau valorile nominale de 25, 50 bani, 1, 5, 20, 100 și 1 000 lei. Circulaţia leilor BNR nu a fost interzisă, dar Administraţia Militară Germană a impus un curs mai scăzut față de cel al leului BGR”[28]. După Marea Unire cele două monede au

---

[21] *Ibidem,* 45.
[22] *Ibidem,* 46.
[23] *Ibidem.*
[24] Zarafi erau în general persoane care se ocupau cu schimbul banilor. „La începutul secolului al XIX-lea, în Țara Românească și Moldova nu existau bănci în sensul propriu al termenului, activităţile acestora fiind suplinite de zarafi, negustori specializaţi în stabilirea echivalenţelor dintre numeroasele nominaluri care circulau în lipsa unei monede oficiale. Documentele vremii arată că activitatea lor nu era lipsită de nemulţumiri din partea clienţilor, care se plângeau autorităţilor, fie că foloseau cântare mincinoase, fie că dădeau la schimb monede cu greutatea diminuată sau deteriorate sau chiar că puneau în circulaţie monede false. Zărăfia s-a dezvoltat mai ales după Tratatul de la Adrianopol din 1829, care prevedea libertatea comerţului cu cereale pentru Țările Române. În acest context, au crescut nevoile de creditare, astfel încât activitatea zarafilor a căpătat un caracter bancar din ce în ce mai pronunţat. În urma acumulării unor capitaluri importante, unii zarafi au trecut de la comerţul ambulant cu bani, desfășurat de obicei în curţile marilor hanuri, la constituirea unor mari case de zarafi și case de bancă, care se ocupau și cu exportul de cereale și cu importul de produse de lux. *Vezi Istoria leului,* https://www.bnr.ro/files/muzeu/2016/resurse/BNR_Istoria_Leului_ro.pdf acesat la data de 06.10.2022
[25] C.I. Condurache, *Op. cit,* p. 49.
[26] Anastase N. Hâciu, *Evrei în țările românești*, (București: Tiparul „Cartea Românească”, 1943), 66.
[27] https://www.bnr.ro/files/muzeu/2016/resurse/BNR_Istoria_Leului_ro.pdf acesat la data de 06.10.2022
[28] *Ibidem.*

continuat să circule în paralel cu condiția ca leii germani să fie ștampilați de către forurile competente, dar s-a constat că anumiți speculanți au încercat să păcălească publicul neorientat prin aplicarea unor stampile indescifrabile. Pentru a descuraja aceste practici, șeful resortului finanțelor, Dr. Aurel Vlad (1875-1953), emite în data de 3 februarie 1919 „către toate prefecturile, pentru publicare şi conformare şi respectiv către toate casieriile publice şi private”[29], ordonanța nr. 574, numită „*Ordonanţă asupra cursului leilor şi a ştampilării banilor românești”*[30]. În ordonanță se specifica faptul că „*aplicarea unor astfel de ştampile se urmăreşte pe cale legală, ca şi falsificarea bancnotelor. Autorii astorfel de fatsificaţiuni vor fi trataţi conform procedurei penale pentru falşificatorii de bancnote*”. De asemenea, preciza ordonanța, „*se constată, că stampilare legală este numai aceea, care arată clar denumirea unei cassierii publice din teritoriul fost ocupat de trupele germane în vechiul regat al României, apoi stampilarea, ce se va face prin Consiliul Dirigent conform unei ordinaţiuni speciale. Orice altă stampilare se va consideră ca falsificaţiune şi contra autorilor se va procedă cu toată rigoarea legală. Contravenienţii se vor pedepsi, după măsura circumstanţelor, cu o amendă dela 1000-10,000 Lei şi închisoare până ta 6 luni”*[31]. După cum se poate observa din textul ordonanței, după Marea Unire, era o debandadă monetară și pedepsele aplicate falsificatorilor erau realtiv mici. Toate aceste lipsuri au creat un cadru ce a permis speculanților să creeze facil bani falși.

În perioada interbelică de cele mai multe ori falsificatorii erau considerați a fi, de către opinia publică, evrei[32] sau țigani. De exemplu, atunci când realizează un articol despre țigani, Ștefan Pașca (1901-1957)[33], preciza printre alte îndeletniciri(așa zise țigănești) și falsificarea banilor: „*Alte obiceiuri ţigăneşti caracteristice?! Minciuna, furtul, cerşetoria şi furtul copiilor, falsificarea banilor, beția, fumatul, etc., care puse alături de felul trivial de a blestema și de a vorbi, dau o imagine foarte desagreabilă a caracterului ţigănesc*”[34]. Se pare că stereotipurile apărute în secolul al XVIII se mențin pe durata a mai multor secole. După cum susținea și Jacques Le Goff „mentalitatea este, fără îndoială, ceea ce se schimbă cel mai încet în societăţi şi în civilizaţii”[35]. Nu la fel se întâmplă cu tehnologia și cu capacitatea de adaptare la nou a falsificatorilor.

În 1924, revista „*Poliția*”, confirmă ipoteza de mai sus printr-un articol dedicat falsificării și falsificatorilor de bani. „*Excursia în lumea criminală*”[36] evidențiază faptul că „*progresele mari ale ştiinţelor tehnice din nenorocire servesc prea adesea şi la perfecţionarea artei criminale a falsificărilor. Falsificatorii lucrează şi ei servindu-se de toate cuceririle şi fineţele ştiinţei, — şi mai cu osebire se întâmplă aceasta la cel mai periculos dintre toate meşteşugurile de falsificare, falsificarea de bani. Această îndeletnicire tenebroasă a ajuns cu timpul la o perfecţionare, încât adesea chiar un funcţionar financiar cu oarecare experienţă nu poate să deosibească dela prima vedere şi fără o cercetare mai de aproape, o monetă falsă de una veritabilă, — iar viclenia şi precauţia, mijloacele ajutătoare şi trucurile profesionale ale falsificatorilor s'au desvoltat într'o astfel de măsură, încât*

---

[29] *Vezi* „*Ordonanţă asupra cursului leilor şi a ştampilării banilor românești*”, Gazeta Oficială, nr. 7-12, februarie (1919): 5; „*Ordonanță asupra cursului leilor și a ștampilării banilor românești*”, Unirea, anul XXIX, nr. 30, 11 februarie (1919), 3-4.

[30] *Ibidem.*

[31] *Ibidem.*

[32] „*Răvas”* , Vestul României. Ziar românesc independent din Oradea-Mare, anul I, nr. 55, 9 decembrie (1923), 1.

[33] Filolog și lingvist, membru corespondent al Academiei Române. *Vezi* https://acad.ro/bdar/armembriLit.php?vidT=P accesat la data de 08.10.2022

[34] Ștefan Pașca, „*Ţiganii*”, Societatea de mâine, anul VII, 1-15 decembrie (1930): 446.

[35] Jacques Le Goff, *Pentru un alt ev mediu,* (București: Editura Meridiane, 1986), 14.

[36] „*Falșificările și falșificatorii de Bani. O excursie în lumea criminală*” în Poliția. Revistă polițienească de specialitate, anul V, nr. 5, mai (1924): 86.

autorităţile poliţieneşti dintre toţi criminalii cu aceştia au de luptat mai greu"[37]. După lecturarea articolului constatăm că acesta este aproape un elogiu la adresa celor care falsifică bani. Organele abilitate pentru identificarea și arestarea acestor infractori par a fi niște admiratori impresionați de inteligența, precauția, dibăcia și experiența pe care au acumulat-o falsificatorii.

„Poliția" este prima revistă care vorbește despre specializare în rândul falsificatorilor de bani. Aflăm că aceștia se împart în două clase distincte: fabricanții și plasatorii monedelor false. Cei din urmă se recrutau mai ales din rândul femeilor. Femeile implicate nu cunoșteau fabricantul și nici locul în care se fabricau monedele, monedele le erau livrate de către un părtaș la „afacere" care le plătea o treime din profit[38]. Aceasta era probabil cea mai dificilă și mai importantă activitate în condițiile în care bani sau monedele false nu au nici-o valoare înainte de a fi preschimbați în bani reali.

Cu privire la preschimbarea banilor falși în bani reali, revista „*Poliția*", prezintă trei scenarii posibile[39] în care regăsim „*plasatori de monede*" ce pozau în doamne din înalta societate, în bărbați bogați sau chiar în familiști. Ingeniozitatea și iscusința acestei categorii profesionale nu avea limite, mai ales atunci când traiul se scumpea și banul devenea din ce în ce mai greu de câștigat[40].

Cel mai probabil traiul greu din interbelic i-a motivat pe cei implicați în astfel de infracțiuni. „Epoca de aur", din perspectiva unui studiu dedicat fasificării banilor, pare a fi formată dintr-o multitudine de segvențe dintr-un film de acțiune. Ziarele vremi vorbesc despre cârciumari care si-au transformat locuința în fabrică de bani, fabrica ulterior

---

[37] *Ibidem.*

[38] *Ibidem*, 86-87.

[39] "*De pildă: În prăvălia unui pantofar dintr'o suburbie a Londrei intră o damă de aspect serios, gospodăresc, la braţ cu un coş în care are diferiie cumpărături din piaţă. — „Aş vrea o pereche de ghete" zice dama. — „Poftim doamnă, alegeţi cev ă place". — „N'aş vrea să dau însă mai mult de o liră sterlină", adaogă cumpărătoarea. — „Prea bine, avem şi de acelea." — „Astea-mi plac, dar nu dau mai mult de 1.9 şilingi", zice dama. — „Ei, pentru atâta diferenţă, nu face nimica, le las". — Dama scoate portmoneul. — „Ah, esclamă, uite că n'am băgat de seamă, — am cheltuit în piaţă mai mult decât credeam. Nu-mi ajung paralele. Ştii ce? Trimite-mi ghetele la locuinţa mea, nu e departe de aici. Sunt D-na Adams şi stau în strad a Oashway No. 42; peste un ceas voi fi acasă, băiatul să-mi aducă ghetele şi îi voi da banii." — „Bine, peste un ceas băiatul va fi acolo", zice cismarul.*

Într'adevar, când băiatul vine peste un ceas, doamna, din întâmplare, îl întâmpină în poartă. — „A, mi-ai adus ghetele? — Da aci sunt". — „Foarte bine; ghetele costă 19 şilingi, nu-i aşa? Iată o liră, ce e în plus, s ă fie bacşiş pentru d-ta". Băiatul e foarte vesel, — dar nu tot aşa stăpânul, când observă că lira e falsă. Plângerea la poliţie ar fi zadarnică, fiindcă fireşte în strada Cashway, la No. 42 sau la oricare altul, nimeni nu cunoaşte pe d-na Adams. Păcălitul tace din gură, sau în ju ră în sine-şi, căci vede că şi-ar face de lucru de geaba, ba poate ar deştepta bănuieli asupra lui însuşi. Un a lt fel de a plasa bani falşi, foarte obişnuit, e următorul: — Un domn elegant imbrăcat, în gură cu o mare ţigară de foi, in tră distrat în tr'un local de aperetive dintruna din suburbiile cele mai populate ale oraşului. — „Bună seara", îl salalută patronul. — „Bună seara" răspunde muşteriul scoţând din gură havana scumpă; — aş vrea un coniac cu sifon. — Ia paharul şi pune pe m a să o liră de aur, veritabilă. Negustorul îi dă restul în arg in t. Muşteriul strânge paralele, — deodată se opreşte, îşi aduce aminte că are atâta mărunţiş ca să plătească coniacul şi fiindcă nu vrea să se încarce cu atâta'argint, roagă pe negustor să ia mărunţişul şi să-i înapoieze lira. Negustorul nu bănueşte nimic, şi abia mai târziu, prea târziu, observă că muşteriul strecurase cu dibăcie mai multe monete de arignt false în locul celor bune ale lui. Piese de mai mică valoare se schimbă cu a jutorul copiilor. Un tată se opreşte cu fetiţa lui înaintea unei cofetării. — „Ai vrea ceva bomboane, ştrengă roaică, — glumeşte părintele, — ei, iată duite de-ţi cum pără de un farthing, şi să-mi aduci restul". — Copila face aşa, şi până ce cofetarul să-şi dea seama că jiesa e falsă, tată l dispare în mulţime cu copila şi cu restul". *Ibidem*, 87

[40] Revista *Furnica* prezintă încă înainte de război situați similiare și în București. „*Din spiritul altora. Diverse",* Furnica, anul IX, nr. 30, 28 martie (1913): 2.

incendiată pentru a ascunde de autorități dovezile ce îi încriminau[41] și de planuri de asasinat în stil mafiot[42].

Falsificarea banilor în interbelic avea loc preponderent în mediul urban, pe parcursul prezentei cercetări am identificat mai multe cazuri în Arad[43],Turda[44], Făget[45], Mediaș[46], Cluj, etc. În cea ce privește etnia falsificatorilor regăsim atât români cât și unguri, evrei și respectiv rromi, din categorii profesionale diverse, de la oameni fără ocupație și până la așa zișii ingineri. În principal se falsificau monedele de 5, 100 și 250 lei și foarte rar bacnotele de 500 și 1000 de lei. Monedele de 100 de lei din argint și respectiv cele de 250 lei erau suspecte în ochii publicului în unele orașe fiind boicotate. Și nu de puține ori se întâmpla ca un comerciant să verifice autenticitatea unei monezi prin lovirea ei de o piatră sau cu un magnet[47].

Referitor la flagelul social al falsificării, în 1937, „*Revista economică*" publica următoarele: „*falsificarea monetei noastre diuizionare a luat proporţii neliniştitoare. În cele mai diferite colţuri ale ţării se ivesc bande înzestrate cu maşinile cele mai moderne de batere, şi deja la câteva zile după noua emisiune oficială, apar seriile de monete falsificate pe care câte odată nici specialistul nu le poate deosebi de cele originale. Tehnica aşa de mult îmbrăţişată azi de profesionişti, a ajuns să fie o primejdie socială. Binele pe care îl produce, e aproape anihilat de răul ce-l implică. Stârpirea cuiburilor de falsificatori a devenit o problemă de stat, care cere din partea autorităţilor poliţieneşti şi judiciare eforturile cele mat mari fără ca acestea să poată repurta până acuma o victorie definitivă. După fiecare ridicare de cuib de falsificatorii răsar ca din pământ noui echipe, cari continuă munca criminală a predecesorilor lor cu o perfecţiune şi mai mare. Dar activitatea lor nu se mărgineşte numai la ţara proprie, ei au legături şi cu falsificatorii din statele vecine, ajutâudu-se reciproc la valorizarea monedelor fabricate de ei, şi trecerea lor peste graniţă*"[48].

Pentru a accentua amplitudinea acestui fenomen ziarele vremii consemnau că „*falsificarea banilor a ajuns în zilele noastre ca o boală lipicioasă. Şi tot mai mulţi se îmbolnăvesc de această boală*"[49]. Și nu greșeau dacă ne raportăm la un articol din „*Unirea Poporului*" intitulat „*Un bandit de 8 ani*". Articolul prezintă actiunile unui copil de 8 ani din București, elev în clasa a II-a, care era membru într-o bandă de hoți formată din 6 copii cu vârsta cuprinsă între 6 și 14 ani. Toți cei șase erau din familii bune, bogate, dar cu toate acestea ei se înteletniciau cu furtul bicicletelor, a aparatelor foto, cu portul de revolvere, dar și cu falsificarea banilor de 5 și 20 lei. Ziarul susținea că comportamentul acestora e rezultatul „*învățăturii de azi. În școală se pune preț numai pe desvoltarea trupului. Sufletul e lăsat în părăsire iar urmele se văd*"[50].

După cum se poate observa, principala țintă a falsificatorilor erau monedele, probabil acestea erau mai ușor de falsificat decât bacnotele. Nu au lipsit nici falsificatorii de bacnote, un caz aparte a fost cel al lui Victor Fenyvesy care împreună cu alți complici a reușit să falsifice „hârtia monedă de 1000 lei"[51]. Afacerea lui Fenyvesy a fost descoperită de către

[41] „*Descoperirea unor falsificatori de bacnote de 500 lei*", Gazeta Transilvaniei, anul XCVII, nr. 13, 11 februarie (1934), 4.
[42] „*Három évi fegyházra ítélték a pénzgyártó királyt*", Új Kelet, anul VII, nr. 247, 5 noiembrie (1924): 3.
[43] „*Prinderea unor falsificatori de monede*", Românul, anul XV, nr. 39, 2 noiembrie (1930): 4.
[44] „*Falsificatori de bani*", Unirea Poporului, anul XIII, nr. 15, (1931): 10.
[45] „*Prinderea unor falsificatori de bani", Ibidem,* anul XIV, nr. 26, 26 iunie (1932): 3.
[46] „*Falsificatori de bani la Mediaș*", *Ibidem,* anul XVI, 1 aprilie (1934): 7.
[47] E. Vancu, „*Moneta noastră divizionară*", Revista economică, anul XXXIX, nr. 47, 20 noiembrie (1937): 303.
[48] *Ibidem,* 303-304.
[49] „*Falsificatori de bani la Mediaș*", *Ibidem,* anul XVI, 1 aprilie (1934): 7.
[50] „*Un Bandit de 8 ani*", Unirea Poporului, anul XVIII, nr. 31, 2 august (1936): 4.
[51] T. Puticiu, „*Falsificarea biletului de bancă de 1000 lei*" , Poliția, anul V, nr. 8, august (1924): 133.

organele abilitate ale statului în anul 1924, după ce acestea „au fost sesizate în repetate rânduri, că în Ardeal operează o asociație periculoasă de falsificatori de hârtie-monedă de 1000 lei”[52]. În urma cercetărilor secrete întreprinse de către Inspectoratul General de Siguranță din Cluj, s-a constatat că sediul asociației era în Cluj. Ca și cap al acestei afaceri a fost indetificat Victor Fenyvesy, un desenator isteț și talentat care a fost în repetate rânduri în serviciul litografiilor din localitate. Fenyvesy nu era la prima abatere, încă de pe vremea stăpânirii ungurești el a mai suferit încă două condamnări, una de 6 luni și alta de 3 ani pentru falsificarea biletelor de bancă de 10 și respectiv 20 de coroane[53]. Așadar Victor Fenyvesy era un expert în domeniul falsificării.

După achiziționarea în 1923 a unor clișee de la Viena, Victor Fenyvesy și complicele său, Ion Parasca, au pus bazele unui atelier de falsificare în subsolul unei locuințe de pe stratada Slacâmilor nr. 15. Afacerea a mers inițial foarte bine. În doar câteva luni de activitate s-au plasat hârtii false în valoare de 300-400.000 lei[54]. „Și poate ar fi mers şi pe mai departe dacă autorii, orbiţi de succesele începutului, n-ar fi început plasarea hârtiei într-un mod aşa de grosolan, încât era absolut cu neputinţă să nu fie descoperiţi”[55].

Pentru a-și mări plasările, Ioan Parasca împreună cu alți 4 complici, au început să cutreere satele pentru a cumpăra la suprapreț cai, vite și alte animale pe care le vindeau ulterior pe bani reali. Faima pe care și-au dobândit-o în rândul sătenilor, acești abili cumpărători, a alertat organele polițienești care au dat de urmele falsificatorilor, descoperindu-i[56]. În data de 28 octombrie 1924 începe procesul celor șase persoane implicate, Fenyvesy fiind supranumit de către presa maghiară „rege al falsificării banilor/ *pénzgyártó király*”[57]. Fenyvesy și-a recunoscut vinovăția în prima fază a procesului și a fost condamnat în data de 4 noiembrie la 3 ani de închisoare. Ceilalți membri ai bandei de falsificatori au fost condamnați la un total de patru ani și jumătate de închisoare[58].

După prinderea bandei lui Fenyvesy bacnotele false au continuat să circule. Poate că au apărut alți falsificatori sau poate că numărul bacnotelor falsificate de către Fenyvesy era mai mare decât au estimat autoritățile. Chiar și în anul 1929 „*Revista economică*” avertiza casierii de la bănci de existența acestor bacnote[59].

Falsificarea banilor nu s-a încheiat în perioada interbelică, acest tip de infracțiune este și în zilele noastre în continuă creștere. Departe de a fi exaustivă, prezenta cercetare, evidențiază faptul că reala dezvoltare a României după Primul Război mondial, redată în mii de pagini, era dublată și de un număr crescut de infracțiuni provocate de sărăcie. Falsificarea banilor a fost doar una dintre numeroasele infracțiuni comise de către români din dorința de a duce o viață mai bună. Lumea interbelică era o lumea a contrastelor, o lume în care coexistau distinși intelectuali și oameni politici cu infractori notorii precum: Victor Fenyvesy, Terente, Ludwig Gemming, Tata-Moşu, Voinescu, Cairo[60], etc.

BIBLIOGRAPHY

Bănaru, C., „*Cu privire la numismatica levantină*”, Buletinul Societății Numismatice Române, anul XVIII, nr. 45, ianuarie-martie (1923);

[52] *Ibidem.*
[53] *Ibidem.*
[54] *Ibidem.*
[55] *Ibidem.*
[56] *Ibidem.*
[57] „*Három évi fegyházra ítélték a pénzgyártó királyt*”, Új Kelet, anul VII, nr. 247, 5 noiembrie (1924): 3.
[58] *Ibidem.*
[59] „*Bacnote false a Lei 1000*”, Revista economică, anul XXXI, nr. 16, aprilie (1929): 156.
[60] ultimii doi erau apropiați ai ministrului de interne Teohari Georgescu.

Ciulavu, Florin; „*Cases of coins forgery in Wallachia and Moldavia, in the fourteenth and fifteenth centuries*", Buletinul Cercurilor Științifice Studențești, nr. 17-18, (2011-2012);

Condurache, C.I., „*Istoricul sistemelor monetare în țările române până la 1857*", Buletinul Societății Numismatice Române, anii XXVII-XXVIII, nr. 81-82, (1933-1934);

Hâciu, Anastase N., *Evrei în țările românești*, (București: Tiparul „Cartea Românească", 1943);

Le Goff, Jacques, *Pentru un alt ev mediu,* (București: Editura Meridiane, 1986);

Negrea, Radu, *Moneda – de la scoicile moneda la cecul electronic,* (București: Editura Albatros, 1988);

Panaitescu, P.P. „*Date noi despre falsificarea de monete polone în Moldova*" , Buletinul Societății Numismatice Române, anii XXVII-XXVIII, nr. 81-82, (1933-1934);

Pașca, Ștefan, „*Țiganii*", Societatea de mâine, anul VII, 1-15 decembrie (1930);

Phillips, Tim, *Knockoff : the deadly trade in counterfeit goods : the true story of the world's fastest growing crime wave,* (London: Kogan Page, 2007);

Puticiu, T., „*Falsificarea biletului de bancă de 1000 lei*" , Poliția, anul V, nr. 8, august (1924);

Severeanu, George, „„*Numi aerati" dela Theodosius I*", Buletinul Societății Numismatice Române, anul XIV, nr. 29-30, ianuarie-iunie (1919);

Vancu, E. „*Moneta noastră divizionară*", Revista economică, anul XXXIX, nr. 47, 20 noiembrie (1937);

*** „*Din spiritul altora. Diverse",* Furnica, anul IX, nr. 30, 28 martie (1913);

*** „*Ordonanță asupra cursului leilor și a ștampilării banilor românești*", Gazeta Oficială, nr. 7-12, februarie (1919);

*** „*Ordonanță asupra cursului leilor și a ștampilării banilor românești*", Unirea, anul XXIX, nr. 30, 11 februarie (1919);

***„*Három évi fegyházra ítélték a pénzgyártó királyt*", Új Kelet, anul VII, nr. 247, 5 noiembrie (1924);

*** *Falșificările și falșificatorii de Bani. O excursie în lumea criminală*" în Poliția. Revistă polițienească de specialitate, anul V, nr. 5, mai (1924);

*** „*Bacnote false a Lei 1000*", Revista economică, anul XXXI, nr. 16, aprilie (1929);

*** „*Prinderea unor falsificatori de monede*", Românul, anul XV, nr. 39, 2 noiembrie (1930);

*** *Falsificatori de bani*", Unirea Poporului, anul XIII, nr. 15, (1931);

*** „*Prinderea unor falsificatori de bani",* Unirea, anul XIV, nr. 26, 26 iunie (1932);

*** „*Falsificatori de bani la Mediaș*", Revista economică, anul XVI, 1 aprilie (1934);

*** „*Descoperirea unor falsificatori de bacnote de 500 lei*", Gazeta Transilvaniei, anul XCVII, nr. 13, 11 februarie (1934);

*** „*Un Bandit de 8 ani*", Unirea Poporului, anul XVIII, nr. 31, 2 august (1936);

https://acad.ro/bdar/armembriLit.php?vidT=P

https://www.bnr.ro/files/muzeu/2016/resurse/BNR_Istoria_Leului_ro.pdf

Anexe

Fig .1.

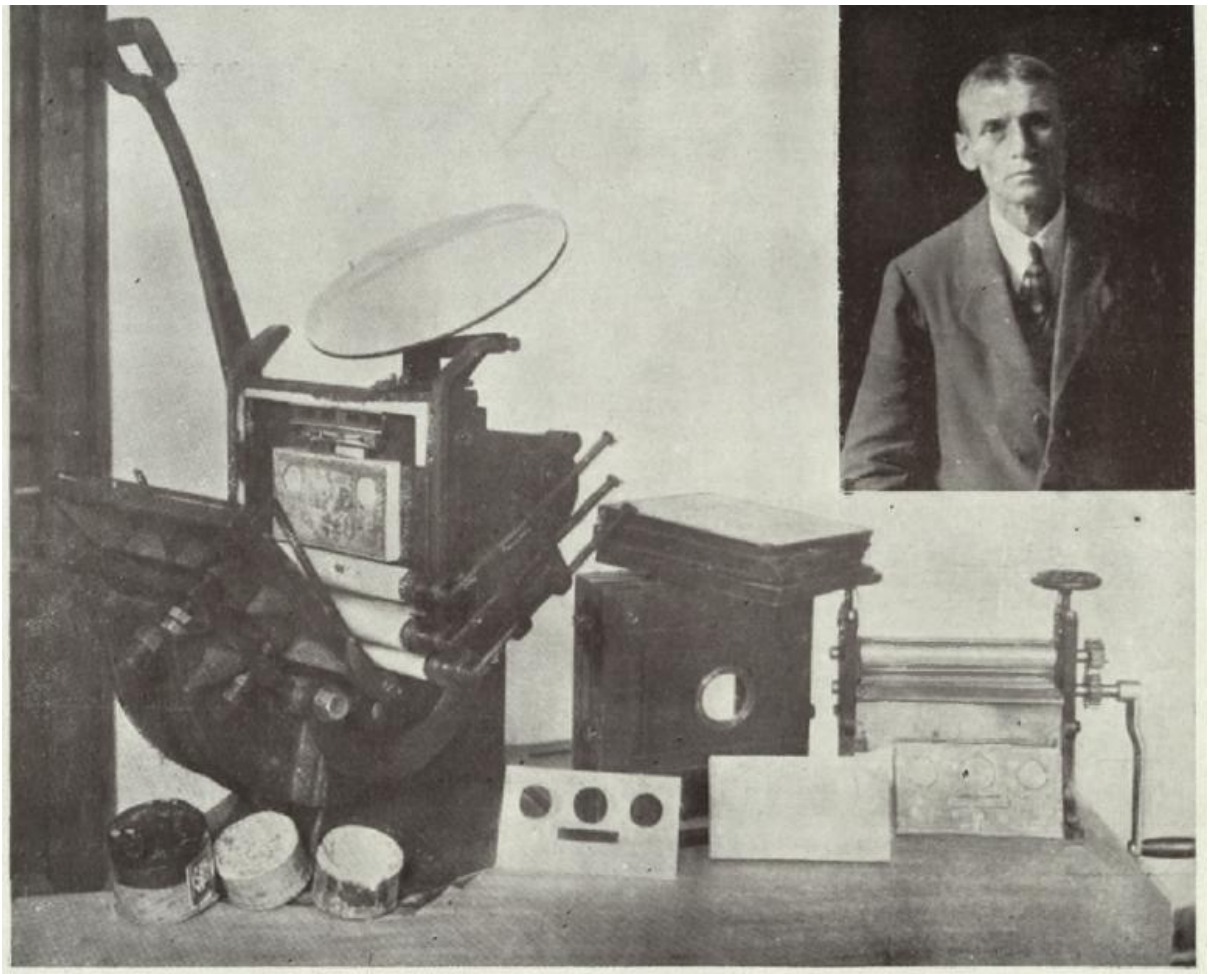

INSTALAŢIA „FABRICEI" DE BANI ŞI FOTOGRAFIA FALŞULUI-INGINER V. FENYVESY

CAMIL PETEU (1946-2013): PROFILE OF AN ERUDITE GREEK CATHOLIC PRIEST

Narcis-Mihai Martiniuc

Research Assistant, „Gheorghe Șincai" Institute for Social Sciences, Târgu Mureș

Abstract: Camil Peteu (1946-2013): profile of an erudite Greek Catholic priest. The Camil Peteu priestmonk was born in Săcele (BV). His family had no Greek-Catholic traditions: his mother was Roman Catholic and his father Orthodox. He graduated from the Faculty of Medicine in Cluj in 1970 and became a psychiatrist. He became a member of the Basilian Order (Order of St. Basil the Great) in 1973. He was ordained as a priestmonk - hieromonk - in 1973 by Bishop Ioan Dragomir. He became a psychiatrist. The psychodrama circles he organized and his Greek-Catholic apostolate have attracted the attention of security from Cluj; he was forced to move to Sighișoara as psychiatrist.
In 1985 he went to Rome where he had a meeting with Pope John Paul II. He was to be resettled as a priest in Brazil, for the Brazilian Greek Catholics, but he declined the invitation.
Between 1991-1994 he studied at the Pontifical Sant'Anselmo Institute in Rome. After he returned in Romania, starting in 1994-1995 he became a teacher at the Greek-Catholic Theological Insitute from Blaj, and until he's death, he was the priest of a parish in Cluj-Napoca.

Keywords: Greek-Catholic Church, Camil Peteu, Order of Saint Basil the Great, Dogmatic Theology, Pshychology, „Securitate".

Preliminarii

Acest studiu s-a structurat pe baza informațiilor de pe blogul lui Remus Mircea Birtz la care s-au adăugat unele idei de natură teologică din caietele scrise la cursul de Teologie Dogmatică din perioada anului 1994 – 1995, atunci când Camil Peteu a fost profesorul autorului acestor rânduri. Toate acestea au fost completate cu luările de poziție ale lui Peteu din perioada cât a fost la Roma, predici ale acestuia de la Radio Vatican și cu unele amintiri cu caracter personal din perioada facultății și din perioada anilor 1996 – 2013.

În anul 1990 Biserica Greco-Catolică din România era deficitară sub toate aspectele și avea o singură certitudine[1]: libertatea de existență. Această „libertate" ar fi trebuit să garanteze racordarea acestei Biserici la trecutul ei de dinainte de 1948 pe de o parte prin resuscitarea interesului și a memoriei credincioșilor rămași fideli după aproximativ cincizeci de ani de dictatură în care cultul greco-catolic a fost interzis prin lege iar pe de altă parte prin sensibilizarea celor născuți după 1948, mai ales al acelora cu trecut catolic.

În tot acest context complicat de după 1989, un moment important în recunoașterea și reînvigorarea Bisericii Greco-Catolice atât din România cât și din întreg spațiul post-socialist din estul Europei a fost „Declarația de la Balamand" din anul 1993, un document adoptat la Universitatea Balamand din Liban. Pe lângă avantaje, această declarație are și recomandări cu

[1] Această așa-zisă „libertate" a fost un dat relativ, interpretabil și ajustabil după normele statului și în raport cu pozițiile ferme ale Bisercii Ortodoxe încă de la revenirea pe eșichierul socio-politic a Bisericii Greco-Catolice în 1990, lucru cunoscut de unii clerici, mai ales de cei din ierarhia superioară greco-catolică (n.n.).

un caracter clar restrictiv pentru evoluția Bisericilor Orientale unite cu Roma din acest spațiu.[2]

Așadar, așa-zisa „libertate" ar fi trebuit să ducă – cel puțin în concepția declarativă a unor înalți clerici greco-catolici, după 1990 – la renașterea greco-catolicismului în România.

Din această prespectivă am putea defini perioada 1990 – 1996 ca pe una de încercări și tatonări, unde accentul s-a pus pe cereri oficiale pentru retrocedări de terenuri, biserici și alte imobile – puține încununate de succes – și prin activități de resuscitare ale vechilor parohii; ultima categorie de activități a avut, se asemenea, un succes limitat.[3]

Tot în această perioadă un important succes pentru Biserica Greco-Catolică din România a fost redeschiderea facultăților de teologie din Blaj, Cluj și Oradea. O existență scurtă a avut institutul „Ep. Dr. Alexandru Rusu" din Baia Mare. Un aspect deficitar pe planul formării preoțești a fost lipsa profesorilor cu pregătire universitară în recent deschisele institute de teologie. Parțial s-a încercat acoperirea acestui deficit prin reîntoarcerea unor tineri teologi de la universități de prestigiu din Europa Occidentală, mai ales din Italia și Vatican, după un stagiu de pregătire de câțiva ani. Astfel, în anii 1992 – 1993 sosesc primii teologi români trimiși la studii după 1948, în special din Italia și Franța.[4] Unul din preotii

[2] „Declarația de la Balamand este un document adoptat de Comisia Mixtă de Dialog Teologic Catolic-Ortodox pe data de 23 iunie 1993 în Mănăstirea Balamand din Liban.Titlul complet al documentului este "Uniatismul, metodă de unificare ce aparține trecutului, și căutarea deplinei comuniuni în prezent" (orig. fr. L'Uniatisme, méthode d'Union du passé, et la recherche actuelle de la pleine communion). Părțile au căzut pe de o parte de acord că uniația este o metodă revolută pentru realizarea unității Bisericii, iar pe de altă parte au stabilit că bisericile unite cu Roma au dreptul la existență. Prin Declarația de la Balamand bisericile ortodoxe au recunoscut astfel existența bisericilor catolice orientale." Cf. *Uniatism, method of Union of the past, and the present search for full Communion, Balamand (Lebanon), June 23rd, 1993*, https://ro.wikipedia.org/wiki/Declara%C8%9 Bia_de_la_Balamand [accesat 07.10.2022]. Preoții greco-catolici români au avut tot timpul tendința de a minimaliza importanța acestui act; de fapt mulți ori nu-l cunosc ori sunt dispuși în permanență să-i minimalizeze importanța în relațiile diplomatice dintre Sfântul Scaun și fostele state socialiste ori în cele dintre Sfântul Scaun și Bisericile Ortodoxe , mai ales atunci când vine vorba de statutul actual al Bisericii Greco-Catolice în tot acest context (n.n.).

[3] Toate aceste activități au fost marcate de obicei de tensiuni și violențe extreme care au dus chiar la conflicte contondente între „greco-catolici" și „ortodocși". Sunt puține acele cazuri unde s-au retrocedat biserici pe baza unei bune înțelegeri perfecte și fără tensiuni. De asemenea, avem foarte puține cazuri de „reîntoarcere" spre greco-catolicism a unor comunități întregi în anii '90 pe baza ideii că înainte de 1948 localitatea a fost una exclusiv greco-catolică din punct de vedere confesional; am putea spune mai exact că avem aici de fapt de-a face cu unele cazuri accidentale. Un asemenea caz este localitatea Călinești din Maramureș. Între timp însă Biserica Ortodoxă a recucerit „terenul pierdut" prin construirea de biserici noi și prin prozelitism, după 1995 și în prima decadă de după anul 2000 (n.n.).

[4] Totuși, dacă luăm cazul Institutului de Teologie Greco-Catolică din Blaj, în perioada 1990-1995 majoritatea profesorilor de aici au fost cei „din vechea gardă", clerici în vârstă care au activat cu toții și înainte de 1948. Amintim pe viitorul cardinal Alexandru Todea care a predat doar un an între 1990- 1991. Acești preoți ce sunt activi atât înainte de 1948 cât și în deceniul 1990- 2000 (sau chiar și după această dată) sunt Nicolae Lupea (1918-2005) la Teologie Biblică – el a fost și rectorul institutului între 1990-1992 precum și părinte spiritual (duhovnic) pentru studenții teologi (acest ultim statut l-a păstrat până după anul 2000); Bernard Ștef (1916-2010) la Teologie Ascetică; Vasile Mărginean la Drept Canonic și la studiul documentelor Conciliului Vatican II (între 1948-1990 a activat la Roma); Eugen Popa (1913-2005) la Teologie Morală; Teodor Racoviţan (1913-2006) la Filosofie; Ioan Gherman, la Filosofie (din 1992, după Racoviţan); Ioan Roșca (1920-2009) la Teologie Dogmatică. Singurii preoți-profesori născuți după 1948 și care au activat în anii 1990-1992 au fost Anton Moisin (Istorie; Istoria Bisericii) Nicolae Dănilă (Ebraică; Greacă; Latină) și Ioan Fărcaș (Liturgică; Tipic Bisericesc) la care s-a adăugat pentru un an Traian Olănescu (1958 -2021) la Drept Canonic, urmat în anul 1992 de Petru Ioan Puiu. Anton Moisin și Ioan Fărcaș își vor continua activitatea la catedră.Tot în 1992 se va întoarce primul val de preoți de după 1948 cu formare la celebrele institute de teologie de la Roma: Ioan Mitrofan - viitorul rector al institutului de la Blaj, profesor de Teologie Morală; Virgil Bercea - viitorul episcop - pentru Teologie Dogmatică. Ridicarea la rangul de episcop al lui Virgil Bercea va aduce la Blaj un alt profesor

profesori întorşi de la Roma a fost şi Camil Peteu, însă el va ajunge în România de-abia în 1994. Autorul acestui studiu l-a avut profesor un an de zile – 1994 -1995 – la Institutul de teologie din Blaj, unde a predat Teologie Dogmatică.

Câteva date biografice. Relația cu Securitatea

Ieromonahul Camil Peteu a fost genul de personalitate care a influențat într-un fel sau altul pe aproape oricine venea în contact.

Vom prezenta mai jos câteva date biografice întocmite de către Remuz Mircea Birtz: „ Ieromonahul Dr.Med. Camil Pavel Sever Peteu (3.VI.1946 – 18.XII.2013, Cluj-Napoca), fiul lui Dumitru şi al Olgăi, provenea dintr-o familie mixtă (tatăl ortodox, mama romano-catolică), fără antecedente greco-catolice. A absolvit Facultatea de Medicină din Cluj în 1970, şi dorind asumarea unei comuniuni între cele două tradiții liturgice, a intrat în Ordinul Bazilitan[5] în 14.XI.1968, depunând voturile provizorii în 21.XI.1970 iar pe cele definitive în 26.X.1973. A devenit medic specialist psihiatru, terminând specializarea cu o notă finală mai mare decât colegul său, dr. Traian Neamțu, dar care i-a ocupat postul de la Laboratorul de Sănătate Mintală. Cercurile lui Peteu de psihodramă dar şi de apostolat clandestin au iritat Securitatea din Cluj, care au impus trimiterea acestuia la Sighişoara. A fost hirotonisit preot în 29.XII.1973 de PS Ioan Dragomir[6] [...] A profesat la Sighişoara între 1978 – 1990, reuşind ca în 1991 să vină bursier la Roma, obținând o licență în teologie la Ateneul Pontifical San Anselmo (1994). Anterior mai făcuse o excursie la Roma, în 1985, trimis de S.A. Prunduș[7] (cu binecuvântarea sincronă a Securității), urmând să fie trimis în Brazilia, la o mănăstire bazilitană, pentru a nu încurca planurile de romano-catolicizare a rezistenților greco-catolici. A refuzat propunerea, revenind în țară. Adesea evoca acest episod, arătând cum fusese trimis de John Bukovski care l-a chestionat despre drepturile romano-catolicilor (Peteu, neinspirat, a

---

de Teologie Dogmatică: Camil Peteu. Nu analizăm aici situația din celelalte școli de teologie greco-catolică - Cluj, Baia Mare sau Oradea - personajul de care ne ocupăm a activat ca profesor doar la Blaj. (n.n.).

[5] „Ordinul Sfântul Vasile cel Mare, siglă *OSBM*, (în latină *Ordo Sancti Basilii Magni*, în ucraineană *Чин Святого Василія Великого*) este un ordin călugăresc greco-catolic.Membrii acestui ordin, călugării şi călugărițele, poartă denumirea de bazilieni sau mai vechiul bazilitani ori basilitani, respectiv baziliene sau bazilitane. De notat faptul că în Biserica Ortodoxă, aproape toți monahii şi monahiile urmează regula Sfântului Vasile cel Mare, iar în Biserica Ortodoxă Română, în unanimitate, călugării şi călugărițele urmează această regulă." Cf. *OrdinulSf.VasilecelMare*https://ro.wikipedia.org/wiki/Ordinul_Sf%C3% A2ntul_ Vasile_cel_Mare [accesat 05.10.2022].

[6] „Ioan Dragomir (n.11 octombrie 1905, Arinis, din Austro-Ungaria – d. 25 aprilie 1985, București, din România) a fost un episcop clandestin al Bisericii Române Unite cu Roma, care a activat în Episcopia de Maramureș în perioada interdicției din timpul regimului comunist. În anul 1948 era protopop greco-catolic de Satu Mare. A fost arestat pentru prima dată în aprilie 1948" Cf. Gheorghe Velea, „Episcopul Ioan Dragomir", în *Viața Creştină* XVI, nr.11 (2005): 20-21; Cicerone Ioniţoiu, *Procesul comunismului. Episcopii greco-catolici*:6, https://ro.wikipedia.org/wiki/Ioan_Dragomir [accesat 05.10.2022]. Tot Ioan Dragomir a fost cel care l-a ridicat hirotonit preot şi pe actualul cardinal greco-catolic din România, Lucian Mureşan [n.n.].

[7] *„Silviu Augustin Prunduş, cu numele de călugărie Silvestru s-a născut în 3 mai 1915 în comuna Căşeiu, jud. Someş, azi jud. Cluj. După doi ani de teologie la Academia Teologică din Cluj, între 1933-1935, în 21 noiembrie 1935 este trimis la Colegiul Pio Romeno al Buneivestiri din Roma şi urmează cursurile de filosofie-teologie la Institutul De Propaganda Fide, luându-şi licenţa în teologie în 1939. Continuă să studieze la Institutul Pontifical de Studii Orientale, luându-şi doctoratul în ştiinţele bisericeşti orientale. A fost hirotonit preot în 11 decembrie 1938, de către Episcopul diecezan Dr. Iuliu Hossu, şi în 21 noiembrie 1947 intră în noviciatul Părinților Basilitani de la Mănăstirea Bixad, unde este înveşmântat călugăr în 7 februarie 1948. Părintele Silvestru este unul dintre mărturisitorii credinței: după arestarea Preasfințitului Hossu, în 3 ianuarie 1949 este arestat, trecând prin închisorile din Lugoj, Aiud, Văcăreşti şi Jilava [...]". Cf. „Simpozionul Omagial „Silvestru Augustin Prunduş - preot greco-catolic călugăr al ordinului <<Sfântul Vasile cel Mare>>", în Business Forum, http://business-forum.ro/index.php?option=com_content&view =article&id =89833:simpozionul-omagial-silvestru-augustin-prundus-preot-greco-catolic-si-calugar-al-ordinului-sfantului-vasile-cel-mare&catid=35& Itemid=100180 [accesat 05.10.2022].*

afirmat că aceştia aveau drepturi, faţă de greco-catolici), Bukovski considerându-l <<securist de-al lui Prunduş>>. A avut întrevederi şi cu arhiepiscopul Achille Silvestrini[8], fiindu-i prezentat şi Papei Ioan Paul al II-lea, după o audienţă colectivă. Întors în România, dorea plin de zel să-i comunice lui Prunduş <<ce a zis Papa>>, la care acesta i-a bătut cu pumnul în masă <<nu mă interesează ce a zis Papa. Ce a zis Silvestrini este important>>. Episodul l-a şocat pe psihiatrul Camil Peteu, care ne istorisea adesea aceste întâmplări caracteristice unui mod de a gândi. Un alt episod rememorat de preotul medic Peteu a fost cel în care, convocat fiind de părintele Prunduş, de faţă fiind preotul Vasile M. Ungureanu, acesta din urmă enervat de opoziţia lui Peteu la romano-catolicizarea greco-catolicilor, l-a ameninţat pe medic că va fi călcat de o maşină. Peteu nu îşi aminteşte anul precis, dar înclina spre 1984. Membru fondator a comunităţii monahale Stavroanastasis din Feleacu (jud. Cluj), Camil Peteu a cerut ieşirea din Ordinul Bazilitan (ceea ce i s-a aprobat) iar printr-un gest gratuit a fost expulzat din Provincia românească a acestui Ordin (2003).”[9]

Este interesantă – sau de-a dreptul ciudată, poate nu şi pentru serviciile de informaţii româneşti din epoca lui Ceauşescu – relaţia dintre Camil Peteu şi Securitate în perioada comunistă. Citäm tot din Remus Mircea Birtz: „mult mai interesant este cazul medicului psihiatru Camil Sever Peteu, *alias* <<Reveş>>, preot clandestin şi monah bazilitan [...] A fost hirotonit preot în 29.XII.1973 de PS Ioan Dragomir. În niciun dosar studiat de mine în 10 ani de activitate în arhivele ANCNSAS, nu am aflat să se fi ştiut <<oficial>> ca Peteu Camil Sever să fie cunoscut ca şi preot clandestin, doar că a dialogat cu unii membrii ai Securităţii precum enigmaticul ofiţer Toma din Sighişoara, care în mod suprinzător nu îl propune spre racolare, ci doar ca sursă (aş zice <<sursă deschisă>>). (Obs. Cristian Butaru Keller) [...] contracandidatul lui Peteu la postul de medic psihiatru în Cluj, medicul Traian Neamţu (1934-2019), a fost deţinut politic, din nefericire a acceptat racolarea ca informator al Securităţii încă din timpul detenţiei, având numele conspirative de <<Musora Ioan>> şi <<Eugen Moraru>>, fiind activ în reţea până în 1988. Astfel medicul Camil Peteu era şicanat pe linie eclesiastică de către superiorul său monastic (ieromonahul Silvestru Augustin Prunduş), pe linie profesională fiind luxat de medicul Traian Neamţu. Totul la instigarea Securităţii. [nota 42: <<O mărturiseşte chiar Părintele Dr. Silvestru Augustin Prunduş, într-un document datat 23.V. 1979 >>...] În declaraţia dată la Securitate, la Sighişoara, în 16.I.1986, imediat după sosirea de la Roma, Dr. Sever Camil Peteu omite câteva lucruri. Nu pomeneşte de întâlnirea sa cu Papa, nu se referă la aprecierile lui John Bukovski despre Prunduş, nu îşi menţionează statutul de preot (avem aici o dovadă certă că ofiţerul de caz din Sighişoara îl acoperea pe Peteu), fiind doar <<amator al ritului bizantin>>, recunoscând însă conflictele cu preoţii Prunduş şi Ungureanu, pedalând pe reale sentimente patriotice pe care atât psihiatrul cât şi ofiţerul de Securitate le aveau. Doi ofiţeri îl monitorizau pe Camil Sever Peteu. Unul era colonelul Tiberiu Băţagă (1936-2001) celălalt fiind maiorul Ioan Toma. Se pare că ultimul era cel care îl acoperea pe Camil Peteu, cei doi având conversaţii în afara biroului şi probabil punându-se de acord asupra unor eventuale relatări informative. De remarcat că nu

[8] „Achille Silvestrini (25 October 1923 – 29 August 2019) was an Italian cardinal of the Catholic Church. He served in the Vatican diplomatic corps, either in Rome or abroad, from 1953 to 1990, and later as Prefect of the Congregation for the Oriental Churches from 1991 to 2000”. Cf. „Biography: Silvestrini Card. Achille", *Press Office of the Holy See*, https://en.wikipedia.org/wiki/Achille_Silvestrini [accesat 06.10.2022].

[9] Remus Mircea Birtz, Cristian Butaru Keller, „II. Operaţiunea Mureş 1988”:35-67, în Dimitrie Poptămaş, Remus Mircea Birtz, Cristian Butaru Keller, *Operaţiunea Mureş 21(1988)* Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, (2021): 53-54.

se menționează existența unui dosar de rețea pe numele lui Camil Sever Peteu, nefiind deci informator racolat, ci doar <<obiectiv>> și eventual <<sursă>>.[10]

Conform „Documentului Nr.00735564/07.03.1988 al Centrului de Informatică și Documentare (CID) putem afla următoarele: „Peteu – Petcu Sever, persoană necunoscută. (Un exemplu tipic de protejare din partea unui ofițer de securitate Dr. Camil Sever Peteu era sursa <<Reves>>, binecunoscut în Sighișoara și de ofițerii de caz din județul Mureș. N.n.).[11]

Denominațiunea „persoană necunoscută" a fost un termen special folosit de Securitate pentru persoanele ținute sub observație, cu totul diferite de cele desemnate ca „sursă", „obiectiv", „candidat", „informator" sau „agent": „<<Persoanele necunoscute>> reprezintă o categorie aparte. Fie sunt persoane care nu au condamnări penale pe motive politice sau nu au suferit detenție politică (nefiind catagrafiate în arhivele sistemului opresiv) fie sunt persoane care nu au fost anterior în atenția Securității, dar ajungând în contact cu obiective ale acesteia stârneau curiozitatea ofițerilor responsabili de problemă sau de obiectiv. Acesta era cazul eventualilor candidați la hirotonisiri clandestine sau a celor ce fecventau regulat servicii religioase ale preoților urmăriți. Un ultim grup al acestei categorii era reprezentat de cei luați în studiu pe plan local de către ofițerii de Securitate, până la clarificarea importanței/relevanței acestora pentru problema respectivă. Mai există posibilitatea <<acoperirii>> acestor persoane de către ofițerii locali, în vederea optimizării procesului de urmărire. Nu ne explicăm altfel de ce o persoană ca medicul psihiatru, preot clandestin și monah bazilitan Dr. Camil Peteu era trecut ca persoană necunoscută, când era urmărit de Securitate încă din timpul studenției (pe temeiul relației cu unii preoți clandestini din Cluj) iar odată cu dobândirea specializării medicale a fost mutat la Sighișoara, în urma delațiunilor medicului Traian Neamțu, a intervenției Pr. Dr. Silvestru Augustin Prunduș și a generalului de Securitate Constantin Ioana în 1979. Analog pentru preotul Lucian Mureșan care era desemnat ordinariu diecezan pentru Dieceza Maramureșului de către Alexandru Todea în 1986, ca o contrapondere la capitlul diecezan maramureșan constituit de episcopul Dr. Ioan Dragomir[12] și împotriva episcopului Octavian Cristian, cel care avea calitatea de ordinariu diecezan legitim după decesul episcopului Ioan Dragomir".[13]

Întâlnim mai multe „persoane necunoscute" în actele Securității; cel mai notoriu exemplu este totuși, cel oferit de către Lucian Mureșan, episcop clandestin. Există posibilitatea ca acesta să fi fost „protejat" de Securitate pentru alte operațiuni.

Ieromonahul Camil Peteu, teolog, polemist și om de acțiune

În anul 1994 Peteu va finaliza studiile de la Colegiul Sant' Anselmo[14] din Roma cu o lucrare care nu va mai fi publicată.

---

[10] Remus Mircea Birtz, *ibidem*.

[11] Remus Mircea Birtz, Cristian Butaru Keller, „IV. Evidența Centrului de Informatică și Documentare", *ibidem*:121.

[12] Despre Ioan Dragomir v. *nota 6*, Cicerone Ioniţoiu. Este regretabil faptul că există foarte puține date publicate - sau cunoscute - despre episcopul Octavian Cristian, cel care ar fi ocupat scaunul episcopal de Maramureș în locul lui Lucian Mureșan, care va fi numit episcop de Maramureș de către Alexandru Todea, după care va ocupa funcția de mitropolit iar mai târziu va ajunge cardinal. Despre acesta tot Birtz afirmă „8. Lucian Mureșan, persoană necunoscută. (Suspectă ignorarea lui Lucian Mureșan, numit ordinariu diecezan de Maramureș de către Alexandru Todea în 1986, n.n. [nota Birtz]".Cf. Remus Mircea Birtz, *ibidem*:104.

[13] *Ibidem*:102.

[14] „The Anselmianum, also known as the Pontifical Athenaeum of Saint Anselm (Italian: Pontificio Ateneo Sant'Anselmo; Latin: Pontificium Athenaeum Anselmianum) is a pontifical university in Rome associated with the Benedictines.It offers courses in philosophy, theology, liturgy, monastic studies, languages, sacramental theology, and the history of theology [...] The university was founded in its present form by Pope Leo XIII in

După ce s-a întors în România, începând din 1994-1995 a devenit profesor la Institutul Teologic Greco-Catolic din Blaj. După această scurtă activitate la catedră – doar un an – se va stabili la Cluj unde va funcționa ca preot la „biserica Bob": va rămâne în această poziție în jur de zece ani.

„Autorul acestui studiu [Remus Mircea Birtz, n.n.] a avut nenumărate convorbiri cu acest preot extrem de erudit, poliglot, pe alocuri speculativ (ajunsese la poziții teologice vecine episcopalianismului[15] în ultima parte a vieții) și în mod sigur, neconformist. Din păcate, începând cu anul 1994 relațiile Păr. Peteu cu Păr. Prunduș au ajuns la nivel invectival. Ieromonahul Camil Peteu s-a dovedit și un excelent analist al istoriei recente eclesiastice, dar din nefericire fiind un tip oral, nu a lăsat în scris decât comentarii și predici."[16]

Proaspăt revenit în România, Camil Peteu va fi numit profesor de Teologie Dogmatică la Institutul Greco-Catolic din Blaj. Așa cum s-a mai zis, va preda aici timp de un an de zile, între 1994-1995.

Autorul acestui studiu l-a avut profesor în această perioadă și va ține legătura cu el până în ultimii săi ani de viață, atunci când Camil nu va mai sluji la biserica Bob și se va retrage la casa sa de pe strada Avram Iancu din Cluj; în toată această perioadă va ține legătura cu mulți oameni, foști enoriași și cu personaje din domenii dintre cele mai diverse.

Cursul său de Teologie Dogmatică de la Blaj a fost mult mai mult decât o prezentare a dogmei creștine în varianta sa catolică – modelul anterior fiind construit strict pe baza volumelor interbelice de Teologie Dogmatică semnate de mitropolitul Vasile Suciu[17], așa cum a fost această materie predată în intervalul 1990-1991 de către părintele Ioan Roșca[18], protopop de Reghin și preot la Hodac, jud. Mureș.

Peteu va fi în permanență atras de Tradiția liturgică bizantină căreia va încerca să-i structureze un fundament dogmatic bazat în primul rând pe textele evanghelice iar în al doilea rând pe scrierile Părinților Apostolici, pe cele ale Apologeților iar apoi pe vasta literatură patristică – atât cea răsăriteană cât și cea occidentală – până în preajma anului 1000. A fost un foarte bun și fin cunoscător a literaturii din primul mileniu creștin – și nu numai – fiind profund atras și de mistica ordinelor monahale occidentale, benedictin, dominican și franciscan. De altfel Camil Peteu va menține întotdeauna vie amintirea părinților benedictini

---

1887, created in honor of St. Anselm of Canterbury." Cf. Pius Engelbert, „Sant'Anselmo in Rome", *College and University: From the Beginnings to the Present Day* , Collegeville, Liturgical Press,(2015): https://en. wikipedia.org /wiki/Anselmianum.

[15] Chiar dacă Camil Peteu punea sub semnul întrebării multe din deciziile la nivel episcopal ale Bisericii Greco-Catolice - sau chiar pe cele ale Bisericii Catolice în general - nu putem spune că ar fi aderat la Biserica Episcopală; într-adevăr, așa cum afirmă și Remus Mircea Birtz - și afirmă cu exactitate - gândirea teologică a lui Camil - și care treptat s-a structurat drept convingeri personale - putea fi interpretabilă pentru cineva neavizat sau din cale afară de riguros în chesituni de teologie dogmatică catolică.

[16] Remus Mircea Birtz, *ibidem*:54.

[17]„ *Teologia Dogmatică Fundamentală*, 2 volume, Blaj, 1907 (vol.I. „Apologia Creștină", VI pagini de introducere + 387 pagini; vol. II „Tradițiunea și Biserica", 402 pag; urmează ediția a II-a, Blaj, 1927, 516 + 522 pagini ambele volume). *Teologia Dogmatică Specială*, 2 vol, Blaj, 1908 (vol.I, „Dumnezeu unul. Sfânta Treime. Dumnezeu Creatorul. Întruparea Domnului. Grația", 606 pag; volumul II. „Sacramentele în general. Sacramentele în special. Eshatologia", 604 pag. Urmează ediția a II-a, Blaj, 1927, 631 + 700 pag. ambele volume). Cf. https://ro.wikipedia. org/wiki/ Vasile _Suciu_(mitropolit) [accesat 01.04.2020]". Cf. Narcis-Mihai Martiniuc, „O corespondență inedită: Mircea Eliade către mitropolitul Vasile Suciu, 1928, *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai"*, Târgu-Mureș (2020):95-96.

[18] După Ioan Roșca la catedra de dogmatică va veni, pentru scurt timp,Virgil Bercea – viitorul episcop greco-catolic de Oradea. Cursul său de Teologie Dogmatică va fi racordat la teologia romano-catolică contemporană, după modelul de structurare și de interpretare a dogmei creștine adoptat în institutele de formare teologică de la Roma (n.n.).

de la Colegiul Sant' Anselmo, unii din profesorii și colaboratorii săi. Se va distanța însă de spiritualitatea benedictină din ce în ce mai mult, considerându-se încă de la început un monah de tradiție bizantin-răsăriteană.

Pe lângă aceasta Peteu a fost și un foarte bun liturgisist; una din formulele folosite de el – devenite aproape definiție – a fost aceea după care greco-catolicii sunt „ortodocși uniți cu Roma", elementul de unitate cu Biserica Ortodoxă fiind ritualul, dogma și „Crezul", sau "Credeul" – așa-zisa declarație ritualică a fundamentelor credinței creștine.[19] Comuniunea cu Biserica Romano-Catolică se face pe baza „untății în diversitate" din viața Bisericii, în care papa are doar un rol jurisdicțional, ca păstor suprem; congregațiile și structurile de conducere romano-catolice nu pot interveni în amănuntele Bisericilor locale, în tot ceea ce ține de dogmă, ritual, artă și arhitectură sacră.

Camil afirma des – ceea ce i-a atras suficienți dușmani din mediul clerical, declarați sau nu – că în perioada comunistă Securitatea a susținut pierderea identității greco-catolice prin împingerea Bisericii spre Romano-Catolicism; astfel ea ar fi preferat identificarea acesteia cu romano-catolicismul sub toate aspectele: renunțarea la ritualul bizantin prin înlocuirea sa treptată cu cel romano-catolic, introducerea devoțiunilor catolice, adoptarea unei arte și arhitecturi bisericești de factură vestică, catolică. Aceste aspecte s-ar fi perpetuat și în Biserica Greco-Catolică de după 1990.[20]

În continuarea aceleași idei Camil refuza orice devoțiune ce nu ar fi avut origini creștin răsăritene, inclusiv practica Sfântului Rozariu sau novenele de rugăciune în cinstea sfinților catolici (cum ar fi Sfântul Anton de Padova), introduse în mediul greco-catolic încă din perioada antebelică. De asemenea, afirma că singurul ordin monahal specific răsăritului creștin este Ordinul Bazilitan (sau Bazilian), Ordinul Sfântului Vasile cel Mare – comun cu monahismul din toate Bisericile Ortodoxe; așadar, orice monah franciscan, benedictin, dominican, iezuit, etc, nu poate fi în același timp și cleric greco-catolic și slujitor în ritul bizantin. În aceeași idee, celibatul preoțesc în Biserica Greco-Catolică era privită ca fiind „o aberație", mulată perfect pe specificul istoric romano-catolic de după anii 800 – 900 dar cu totul atipic pentru răsăritul creștin. Aici celibatar poate fi doar clericul-călugăr, așadar ieromonahul. Acesta are și un plus: reunțarea – măcar teoretică – a bunurilor pământești, comparativ cu preotul celibatar care nu are nicio rânduială de acest fel și poate cumula bunuri materiale; în plus, acest lucru poate încuraja și „nepotismul", mai ales că în Biserica Greco-Catolică, odată cu a doua decadă a secolului al XIX-lea, s-a produs o ruptură față de tradiția bizantin-ortodoxă după care episcopul – iar mai apoi gradele superioare, arhiepisop, mitropolit, patriarh – se alege doar din rândul ieromonahilor (a preoților-călugări). În Biserica Greco-Catolică din România (și nu numai) episcopul poate fi ales și din rândul clerului celibatar, apartenența monahală nemaiavând aproape niciun rol. Ba mai mult, această apartenență la cinul călugăresc devine ceva aproape formal și pur simbolic, într-o singură zi candidatul la scaunul episcopal primind toate ungerile ridicării la rangul de ieromonah.

[19] În acest ultim caz, atunci când estre vorba despre „purcederea Sfântului Spirit (sau al „Sfântului Duh") Camil insista pe păstrarea integră a vechii formule originare, fără adausul „*Filioque*" romano-catolic. Așadar, Fiul nu purcede „de la Tatăl și Fiul" ci doar „de la Tatăl" (n.n.).

[20] Toate aceste manifestări introduse nenatural, aproape cu forța, întâreau ideea după care greco-catolicii români „ar fi fost vânduți ungurilor", uitându-se sau mai curând neținându-se seama de faptul că majoritatea maghiarilor din România sunt protestanți și nu romano-catolici.

Camil Peteu susținea și o idee originală asupra soteriologiei[21], a istoriei mântuirii precum și a problemelor de conștiință ce țin de mântuirea individală. Era în mare parte un susținător al origenismului[22] și se opunea doctrinei Sfântului Augustin, unul din cei care a dezvoltat în creștinism „problema predestinării". Hristos s-a jertift odată pentru totdeauna pentru fiecare – așadar suntem mântuiți; pe de altă parte spunea des că împărtășania „nu este premiu de bună purtare" ci medicament pentru suflete; ne cuminecăm nu pentru a arăta sau a ne demonstra nouă înșine cât de perfecți pe drumul sfințeniei suntem ci din contră, din nevoia de medicament sufletesc. A insistat mult și pe importanța Epiclezei din ritualul de transsubstanțiere din cadrul Sfintei Liturghii.

Pe de altă Camil a fost și psihiatru (cu un doctorat în domeniu), cu o lungă experiență practică „de teren" însușită în peste douăzeci de ani, cât a fost medic practician; avea și cunoștințe profunde de psihologie aplicată și de psihanaliză. Adeseori cita din Carl Gustav Jung sau din Sigmund Freud – de cele mai multe ori opunându-i - și reușind să-i integreze în cursurile sale de dogmatică. A avut un talent oratoric ieșit din comun, bazat pe umor, erudiție și spontaneitate, lucru evidențiat atât la cursuri cât și în predici.[23]

Ieromonahul Peteu vorbea limbile italiană, franceză, germană, maghiară (ultimele două le învățase din copilărie, din mediul „post-secuiesc și săsesc" din Săcele și Brașov) precum și limbile clasice greacă koiné (greaca Noului Testament), latină, ebraică și siriacă. Deținea o impresionantă bibliotecă ce avea multe exemplare de scrieri în siriacă. La un moment-dat a venit cu propunerea de a înființa la Blaj o catedră de limbi orientale biblice, cu studiul ebraicii și a siriacei. Nu s-a concretizat acest proiect, cu toate că preotul Nicolae Dănilă[24] lăsase catedra neacoperită deja din 1992, când intrase în conflict cu ierarhia superioară; îi va urma la aceeași „nesupunere" și Camil, în anul 1995.

Acest conflict reflectă mai mult o anumită obtuzitate din partea ierarhiei care nu era dispusă la o adevărată reformă a Bisericii de după 1990; astfel au ajuns să fie tolerate vechi formule și structuri pseudo-organizatorice și moduri de gândire care au asigurat funcționarea

[21] Soteriologia este o parte a Dogmaticii creștine care se ocupă cu studiul problemelor ce țin de salvarea, de mântuirea creștinului atât în prezent cât și în viitor. De aceea acesta se numește „viitor soteriologic"; uneori se îmbină cu idei teologice ce țin de viziunea Apocalipsei; acest aspect nu este însă esențial și nici central în gândirea soteriologică (n.n.).

[22] Origen (sec. II – III d.H.) a fost un prolific teolog și scriitor alexandrin; maestrul său a fost neoplatonicianul Amonios (Amonius) Saccas.Menționăm unele din ideile sale: Dumnezeu a creat dintotdeauna, din veșnicie; nu există un moment prim al creației. El a creat patru genuri de ființe: îngeri, „lumini" (sau „luminați"), oameni și demoni. Biblia are înțelesuri multiple, infinite la fel ca însuși Dumnezeu. Ideea pentru care a fost cel mai mult acuzat – de unii – a fost așa-zisa „apocatastază", unde afirmă că însuși diavolii au posibilitatea de a se mântui; nu putea concepe ca o ființă liberă, înzestrată cu rațiune și simțire nu ar putea la un moment-dat „să se întoarcă" spre Dumnezeu și astfel să se mântuiască. După Origen toate ființele pot accesa liber înălțarea către Dumnezeu, de pe orice palier de cunoaștere, trăire, lume sau mediu (n.n.).

[23] Ca amănunt, Camil a fost un mare amator al fumatului din pipă/lulea. Avea o adevărată colecție de astfel de obiecte, multe exotice. Spunea că „niciodată nu se fumează din aceeași pipă în timpul aceleiași zile. Ea trebuie lăsată să se odihnească". Făcea diferența clară dintre „lulea" și „pipă", ca și pe cea dintre „pipa de fumat acasă" și cea „de fumat pe stradă"; formele acestora difereau, pe lângă alte calități. Examenele cu el au fost întotdeauna orale; se intra pe rând și întotdeauna aveau ca fond sonor muzică simfonică ce se revărsa dintr-un pick-up (n.n.).

[24] Nicolae Dănilă a fost la rândul lui un preot cu adevărat erudit; avea studii serioase de ebraică la care s-au adăugat greaca clasică, greaca koiné și latina. A fost și unul dintre primii specialiști în domeniul „Arheologie Creștină" din România; a avut chiar un stagiu de pregătire de câțiva ani în Israel, Siria și Iordania. Dănilă a venit dinspre Biserica Ortodoxă,la fel ca preoții-profesori Traian Olănescu, Ioan Fărcaș sau Petru Ioan Puiu; dacă ultimii trei vor rămâne fideli Bisericii Greco-Catolice, părintele Dănilă se va reîntoarce în ortodoxie, însă va manifesta fățiș simpatie pentru greco-catolici.Va publica în continuare studii importante, atât pentru mediul ortodox cât și pentru cel greco-catolic - chiar dacă acum activa deja ca preot ortodox - până la moartea sa timpurie (n.n.).

relativă a Bisericii în perioada socialistă dar care acum nu aveau cum să-i asigura reînvierea și succesul ci doar perpetuarea unii status-qvo călduț. Camil Peteu – ca și alții – milita pentru o Biserică a spiritului și a trării creștinești vii, în contradicție cu o Biserică ce punea accentul în cea mai mare parte doar pe revendicări de bunuri imobiliare și pe deschiderea de „parohii" aproape inexistente.

Camil Peteu va intra repede în conflict cu ierarhia bisericească a Blajului, la fel cum, în același timp, printr-un proces „care se va perpetua" până în anul 2003, va fi acuzat de nesupunere de către superiorul său bazilitan, Silvestru Augustin Prunduș (v. mai sus, la Remus Mircea Birtz**).**[25]

În anul 1995 va fi obligat să renunțe la catedra de dogmatică; acum va începe o nouă etapă din viața sa, cea de la Cluj. Va activa la „biserica Bob", unde va fi sufletul comunității; predicile sale neconvenționale, extrem de energice, de bine realizate și profunde, au avut o mare priză la public; în scurt timp va veni din ce în ce mai multă lume la „biserica Bob": studenți și tineri nonconformiști, oameni simpli, dar și persoane din elita intelectuală a orașului. Astfel, în perioada 1996 – 2005 se va forma o adevărată comunitate în jurul preotului Camil Peteu de la „biserica Bob"; oamenii au ajuns cu adevărat nu doar să-și respecte ci au ajuns chiar să-și iubească duhovnicul. Totuși, să nu uităm că nu el era parohul acestei biserici ci doar cel de-al doilea preot al ei, lucru care a stârnit animozități și chiar invidii.

Tot în această perioadă va începe, împreună cu ieromonahul Sabin Făgăraș, un proiect la care visa de mai multă vreme – ridicarea în localitatea Feleacu a mănăstirii „Stavroanastasis" – proiect căruia i se va dedica cu toată forța, mai ales după ce a cerut, în 2003, ieșirea din ordinul Bazilitan. Mai mult, în intervalul de timp care a urmat, prin unele remarci acide din predicile sale duminicale la ardresa ierarhilor bisericești ai Eparhiei de Cluj va fi suspendat din oficierea publică. Astfel nu va mai putea sluji la „biserica Bob". Se va retrage în locuința sa de pe strada Avram Iancu, unde va amenaja o capelă; o mare parte a comunității de la Bob îl va urma aici. De asemenea, va începe slujirea în noua biserică a mănăstirii „Stavroanastasis" din Feleacu, unde încetul cu încetul se va închega o comunitate.

În loc de concluzii

Reproducem un text tot din Remus Mircea Birtz: „ părintele ieromonah medic psihiatru Dr. Pavel Camil Sever Peteu a trecut la Domnul, întărit cu Sf. Taine și împăcat cu ceilalți, în 18.XII.2013 în urma unui neoplasm agravat de diabet. Fusese sfințit preot în 1972, în clandestinitate, de regretatul IPS Dr. Ioan Dragomir [...] Intrase în Ordinul Sf. Vasile cel Mare (de obedință ucraineană), din care a cerut (și a obținut) ieșirea, dorind revitalizarea unui monahism de tip autohton. A refuzat orice soluții veninoase de <<îngropare>> a Bisericii Greco-Catolice, propuse de M.A.I. prin preoți colaboraționiști, între 1983 – 1989, fiind amenințat și cu moartea de câteva ori. Medic specialist psihiatru, a obținut și Licența în Teologie la Ateneul Pontifical San Anselmo – Roma. Uneori prea extrovert, alteori retras, se făcuse tuturor toate. Cu greșeli și păcate ca noi toți, a avut însă o mare calitate (dublată de o impresionantă erudiție): orice idee care o trăia la un anumit moment, o făcea publică, aclamând-o << de pe acoperișurile caselor>>. Era un om spontan. La Roma, împreună cu P.Dr. Sebastian Sabin Făgăraș, OSVM, au constituit un pol de rezistență spirituală, de instrucție, de reconfortare, de ajutor practic a tuturor celor ce am studiat teologia în aceleași

[25] De exemplu deseori Camil afirma, imprudent, în public către studenții teologi că „cea mai mare greșeală a lui Todea a fost că l-a făcut episcop pe Lucian Mureșan".

timpuri cu ei. Despre situația deplorabilă din Biserică, au avut curajul să scrie o scrisoare deschisă și papei, și episcopilor (ratându-și <<cariera lumească>>) în 1993 – 1994. Sunt onorat că l-am cunoscut, și că la Roma cei doi preoți m-au acceptat în cercul lor de prieteni."[26]

Remus Mircea Birtz a publicat pe blogul său mai multe materiale semnate Camil Peteu. Se pot găsi aici un set de predici spuse la Radio Vatican din perioada anilor 1991 – 1994, în format scris.

Un alt material interesant este cel cu titlul „Proteste deschise la Roma 1993 – 1994", semnate „P. Dr. med. Pavel Camil Peteu, Ieromonah P. Sebastian Sabin Făgăraș"; este vorba de scrisorile trimise Papei Ioan Paul al II-lea și altor înalți ierarhi de la Vatican și unde se face analiza Bisericii Greco-Catolice din România în intervalul 1990 – 1994.

[26] Remus Mircea Birtz, „In Memoriam Ieromonah Dr. med. Pavel Camil Sever Peteu, OSVM (3.VI.1946 – 18.XII.2013), *Remus Mircea Birtz Blog. Blog dedicat Bisericii Tăcerii*: https://remusmirceabirtz.wordpress.com/2013/12/23/in-memoriam-ieromonah-dr-med-pavel-camil-sever-peteu-osvm-3-vi-1946-18-xii-2013/[accesat 11.10.2022].

MYTHS, PERCEPTIONS, ALTERITIES ON THE ROMANIAN-SOVIET BORDER ON THE PRUT RIVER

Alexandru Aioanei

Scientific Researcher, PhD, „A.D. Xenopol" Institute of History, Iași, Romanian Young Academy

Abstract: Invested, after the Second World War, with the status of a border between two socialist states, the Prut river carried a negative symbolism since the 19th century, as the memorial works and popular ballads do not reveal. The Cold War years extrapolated this image. Barbed wire fences, watchtowers, electric wires, excessive militarization, aggressive propaganda, and mobilization of fringe communities to defend the border, created the image of an "Iron Curtain" inside the socialist camp. For the officials of the Moldavian Soviet Socialist Republic, the Prut River was the border with the "West", a fact that required special attention and specific institutional practice. The research towards the quest to put in the myths, perceptions and alterities that circulated across this border during the years of the Cold War and to analyze the projections on the border of the inhabitants on one side and to the other. Attitudes towards the "border" were influenced both by official propaganda and by personal or family experience. Although this border was intended to be an airtight one, radio waves, geography and some economic investments broke the ideological wall established by the two states.

Keywords: Soviet border, Romanian Border, Prut River, Propaganda, Illegal cross-border

La începutul lunii octombrie anul curent, după ce Vladimir Putin a semnat decretele de încorporare a patru regiuni din Ucraina la teritoriul Rusiei, Moscova a interzis circulația de o parte și de a alta a noii granițe[1]. Cu 78 de ani în urmă, rușii au procedat în aceeași manieră, în martie 1944, când primele unități militare sovietice au atins linia Prutului. Sovieticii au impus imediat trupe de grăniceri pe noua frontieră și au închis circulația de o parte și de alta. Astfel, sute de familii au fost despărțite pentru decenii, generând adevărate drame[2]. Organele NKVD ale noii puteri din stânga Prutului a luat în evidență pe toți riveranii care au avut legături strânse cu România (barcagii, contrabandiști, pescari), cu scopul identificării celor care intenționau să treacă partea cealaltă[3].

Investit, după al Doilea Război Mondial, cu statutul de graniță între două state socialiste, râul Prut purta o simbolistică negativă încă din secolul al XIX-lea, așa cum ne relevă lucrările memorialistice și baladele populare. Anii Războiului Rece au extrapolat această imagine. Gardurile de sârmă ghimpată, turnurile de pază, firele electrice, militarizarea excesivă, propaganda agresivă, mobilizarea comunităților de margine în apărarea frontierei, au creat imaginea unei „Cortine de Fier" în interiorul lagărului socialist. Pentru oficialii din Republica Socialistă Sovietică Moldovenească, râul Prut era frontiera cu „Vestul", fapt care a impus o atenție specială și o practică instituțională specifică. Cercetarea de față încearcă să supună atenției miturile, percepțiile și alteritățile care au circulat pe această frontieră în anii

[1] https://jurnalul.ro/stiri/externe/izolati-in-propria-tara-ucrainenii-incearca-sa-treaca-prin-cortina-de-fier-ridicata-de-rusia-911247.html.

[2] Alexandru D. Aioanei, *Trecerile ilegale peste frontiera româno-sovietică în anii 1946-1948*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol» din Iași", t. LVIII, 2021, p. 395-396.

[3] Alexandru Malancenco, *Instituționalizarea puterii sovietice în RSS Moldovenească în anii 1944-1946: Contribuția organelor NKGB-MGB,* Chișinău, Editura Bons Offices, 2022, p. 132-133.

Războiului Rece și să analizeze proiecțiile locuitorilor de o parte și de alta asupra graniței. Atitudinea oamenilor față de „hotar" a fost influențată, deopotrivă, de propaganda oficială și de experiența personală sau de familie. Deși s-a dorit ca această graniță să fie una ermetică, undele radio, geografia și unele investiții economice au spart zidul ideologic instituit de cele două state.

Hastings Donnan și Thomas M. Wilson definesc zonele de graniță ca fiind, deopotrivă, locuri și simboluri ale puterii statului. Anumite state, precum Uniunea Sovietică, au ales să-și afișeze puterea și suveranitatea într-un mod ostentativ sau extrem, prin garduri de sârmă ghimpată sau turnuri de observație[4]. Granița este mai mult decât o fâșie de teren sau o apă, care desparte două state. Drept urmare, când vorbim de istoria frontierei, vorbim de fapt despre istoria zonelor de frontieră. În acest teritoriu se întâlnesc culturi și practici sociale diferite, legale și mai puțin legale, formale și informale. Donnan și Wilson au vorbit chiar de o „cultură a frontierei" (borders culture), ce ar include toate dimensiunile vieții celor care trăiesc pe frontieră. Această cultură nu este indusă mereu de la centru. Oamenii își construiesc propriile practici culturale locale sau regionale[5]. Granițele sunt locuri ale emoțiilor, fricii și memoriei. Granițele pot permite exprimarea unor identități și a unei memorii și să inhibe altele. Granițele sunt contestabile de la nivel de stat până la viața de zi cu zi[6].

Zonele de frontieră sunt ele însele niște procese, definite de propria dinamică. Donnan și Wilson au vorbit despre societățile de frontieră (border societies), ca agenți, conștienți sau nu, ai națiunii și ai statului[7]. Granițele sunt privite în mod uzual drept niște mecanisme instituționale și politice care protejează ce este la interior[8]. Totuși, comunitățile de o parte și de alta a frontierei, se influențează reciproc, sfidează regulile, stabilesc contacte, mai ales în situațiile în care aparțin aceleași comunități etno-lingvistice. De altfel, etnicitatea sau identitatea națională este forța principală care a alimentat și alimentează acțiunile comunităților situate pe frontieră. Grupurile etnice sau naționale, de obicei, transcend limitele politice ale statului în care trăiesc, iar acest lucru poate pune probleme statelor și zonelor sale de frontieră[9]. Zonele de graniță sunt privite în imaginația populară ca zone periculoase, în care ilegalitățile par a fi la ordine zilei, prin urmare, oamenii își fac propriile reguli și testează limitele acțiunii statelor[10].

Aceste fenomene sunt foarte evidente în zonele în care frontierele au separat comunități etno-lingvistice puternice. Voința conservării identității naționale s-a dovedit a fi, în multe cazuri, mai puternică decât orice stat totalitar. În cazul nostru, după cum subliniază Igor Cașu, Basarabia a fost singura republică sovietică ce aparținea din punct de vedere istoric și ento-cultural de un stat vecin[11]. Pentru unii autori, precum Terry Martin, experimentele politice cum era cel al RSSM, ar fi permis URSS, ca prin legăturile transfrontaliere, să-și extindă influența asupra statelor vecine[12]. Din acest motiv, cercetarea

[4] Hastings Donnan, Thomas M. Wilson, *Borders. Frontiers of Identity, Nation and State*, Oxford, 2001, p. 1.
[5] *Ibidem*, p. 11, 13.
[6] Corey Johnson, Reece Jones, Anssi Paasi, Louise Amoore, Alison Mountz, Mark Salter, Chris Rumford, *Interventions on rethinking 'the border' in border studies*, în „Political Geography", nr 30, 2011, p. 62.
[7] Hastings Donnan, Thomas M. Wilson, *Ethnography, security and the „frontier efect" in borderlands* in Idem, *Ethnographic approaches to security, power, and identity*, University Press of America, 2010, p. 8.
[8] David Newman, *The lines that continue to separate us: borders in our „borderless" world* în „Progres in Human Geography", t. 30, nr. 2, 2006, p. 8.
[9] Hastings Donnan, Thomas M. Wilson, *Ethnography, security and the „frontier efect"…*, p. 9.
[10] *Ibidem*, p. 13.
[11] Igor Cașu, *Moldova under the Soviet Communist Regime: History and Memory*, în V. Tismăneanu, Bogdan C. Iacob, *Remembrance, History and Justice. Coming to Terms with Traumatic Pasts in Democratic Societies*, CEU, 2015, p. 349.
[12] *Ibidem*, p. 353.

zonelor de frontieră reprezintă un mijloc important de analiză a modului în care regimurile comuniste din Europa de Est s-au definit în raport cu ceilalți, dar cel mai mult, ne permit să înțelegem modul în care deciziile politice majore au influențat viața comunităților de pe frontieră, au perturbat viața indivizilor și au generat transformări de ordin cultural și identitar la nivel local și regional.

„Frăția socialistă" sau „prietenia popoarelor", a fost unul din miturile specifice propagandei comuniste. Realitatea a arătat că statele comuniste aveau o temere la fel de mare față de potențialele pericole ce puteau veni dintr-un stat socialist ca și dintr-o țară capitalistă. Țările socialiste, în pofida mitului „frăției socialiste" și a faptului că erau membre în aceleași alianțe politice și militare, au fortificat granițele dintre ele într-o manieră similară cu frontierele dintre țările comuniste și cele democratice[13]. De exemplu, în 1946, frontiera dintre Polonia și RSS Ucraina era fortificată prin „abatize înfășurate în sârmă ghimpată, fâșia de frontieră era arată, a fost creat un sistem de semnalizare mecanică în principal cu rachete, câmpuri minate și alte capcane – gropi de lup, lațuri de sârmă și alte dispozitive"[14].

Ion Rațiu a descris în jurnalul său Cortina de Fier, așa cum se afișa aceasta pe linia de frontieră dintre Ungaria și Austria, în 1960: „sunt patru rânduri de sârmă ghimpată de doi metri înălțime, întins pe piloane de beton armat, câte două de fiecare parte a unei benzi de pământ de 25 metri lățime. Trei sferturi din această bandă este câmp de mine iar restul este arat ca să se vadă urmele celor care trec sau încearcă să treacă în Apus"[15].

Alain Brossat a denumit aceste granițe ca fiind „suprafrontiere" sau „superfrontiere", un fenomen specific Europei de Est postbelice[16]. În cazul de față, Sovieticii au securizat frontiera cu România într-o manieră care i-a făcut pe unii istorici să declare că pe Prut a fost instituită o adevărată Cortină de fier, cu scopul de a reduce cât mai mult posibil legătura dintre România și noua Republică Sovietică Socialistă Moldovenească[17]. Au fost construite garduri de sârmă ghimpată, cu instalații electrice de semnalizare, au fost ridicate turnuri de observație, toate acestea fiind modernizate succesiv, de-a lungul întregii perioade a Războiului Rece. Pentru oficialii din RSSM, râul Prut era frontiera cu Occidentul[18]. Acest lucru a marcat profund viața locuitorilor de pe cele două maluri ale râului. Comunități care odinioară se aflau în centrul unei provincii istorice, s-au transformat brusc în teritorii periferice, situate în două state diferite, supuse unor politici represive și unor campanii propagandistice menite să dilueze orice reflexe identitare.

Muriel Blave și Thomas Linderberger vorbesc despre un „soviet-style borders governance". În primii ani, URSS a avut o politică relativ permisivă în ceea ce privește tranzitul frontierelor și a mizat pe instrumentalizarea tensiunilor etnice de la granițe în scopul exportului de revoluție. După adoptarea strategiei „socialismului într-o singură țară", frontierele URSS s-au transformat dintr-o zonă de export a revoluției într-un câmp de luptă cu capitalismul. A fost stabilită o zonă restricționată pe o distanță de 7,5 km, de la frontieră spre interior, rezidenții erau obligați să participe la paza frontierelor, iar cei indezirabili au fost

[13] Bastian Sendhardt, *Border Types and Bordering Processes A Theoretical Approach to theEU/Polish-Ukrainian Border as a Multi-dimensional Phenomenon*, în Arnaud Lechevalier, Jan Wielgohs, *Borders and Border Regions in Europe. Changes, Challenges and Chances*, Transcript Verlag, 2013, p. 22.

[14] Alexander Gogun, *Între Hitler și Stalin. Insurecționiștii ucraineni*, trad. Antoaneta Olteanu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2019, p. 248.

[15] Ion Rațiu, *Jurnal. Printre spioni și trădători de țară (1955-1962),* vol. 2, prefață Nicolae Rațiu, studiu introductiv, note și ediție Stejărel Olaru, Editura Corint, București, 2017, p. 411.

[16] Alain Brossat, *Frontiera ca muzeu și laborator al exceptării*, în Octavian Groza (coord.), *Teritorii. Scrieri, dez-scrieri,* București, Editura Paideia, 2003, p. 104.

[17] Octavian Țîcu, *Homo Moldovanus Sovietic. Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924–1989),* Chișinău, Editura Arc, 2018, p. 238.

[18] Valentin Arapu, Radu Dan, *Frontiera de la Prut în perioada postbelică (aspect istorico-etnologice),* în „Acta Terrae Fogarasiensis", t VIII, 2019, p. 350-352.

deportați. După al Doilea Război Mondial, Armata Roșie a exportat, către vecinii vestici, împreună cu dictatura comunistă și practicile privind administrarea frontierei[19].

Frontiera este un spațiu care separă, însă, tocmai acest lucru o face să fie străbătută mereu de gândurile, percepțiile, reprezentările oamenilor, care prin ajutorul unor practici discursive recompun periodic granița[20]. Acest efort continuu de redefinire a ce este dincolo, a fost direct influențat de organizarea instituțională a zonelor de graniță, și de nivelul de intervenție al centrului în mecanismele socio-economice specifice „teritoriilor de margine", cu atât mai mult cu cât vorbim de teritorii cu granițe fluide aflate la intersecția unor interese diverse și concurente. Mabel Berezin definește granițele ca fiind „metafore ale proprietății, care includ achiziția, excluderea, protecția, iubirea, ura și violența"[21]. Complexitatea granițelor este dată de o îngemănare de procese sociale, politice, culturale și mentale legate de manifestarea puterii în sensul ei cel mai hard[22].

Cele două maluri ale Prutului au un profil identic, nu doar din punct de vedere geografic ci și socio-economic. Însă, după al Doilea Război Mondial comunitățile riverane au experimentat istorii diferite, care le-au influențat modul de a se raporta la graniță și la teritoriile de „dincolo". Comunismul s-a instalat mai devreme și mult mai brutal pe malul stâng decât pe malul drept al Prutului, iar o problemă serioasă pentru URSS a fost cine să facă parte din noua societate din Moldova sovietică[23]. Dacă în România construcția societății comuniste s-a desfășurat prin raportare la „clasele exploatatoare", în RSSM acest proces a avut o altă dimensiune. În Moldova Sovietică, construcția noilor identități politice s-a realizat printr-o raportare continuă la pericolul care venea din vest. Iar în acest caz, în vest era România, oficial prezentată de propagandă ca o țară prietenă, neoficial un teritoriu dinspre care puteau veni multe pericole. Din acest motiv, populația de pe frontieră trebuia să fie menținută într-o stare de mobilizare continuă, inclusiv copii erau instruiți să anunțe prezența oricărei persoane străine în localitățile de pe graniță. Procesul de rusificare a fost unul foarte intens în RSS Moldovenească. Charles King susține că doar RSS Ucraineană și RSS Belarus erau mai rusificate între republicile sovietice unionale[24].

Din perspectivă administrativă, avem două maniere diferite de raportare la această frontieră. În RSSM a fost construit un gard de sârmă ghimpată, accesul populației pe malul râului fiind restricționat. Grănicerii organizau mereu acțiuni de informare, menite să cultive vigilența populației pentru apărarea graniței sau denunțarea oricărei încercări de trecere. Pe lângă toate acestea, zona de frontieră avea un statut special, în care circulația se făcea pe baza unor permise eliberate de autorități, iar orice persoană străină, care nu era rezidentă, trebuia să-și anunțe prezența la organele de miliție. Mărturiile de istorie orală ne vorbesc de o adevărată strategie bazată pe lansarea de zvonuri care să cultive o stare de frică. De peste Prut veneau animalele sălbatice care distrugeau culturile de pe malul stâng, de acolo veneau hoți care furau bunurile cetățenilor sovietici, în fond, tot dinspre vest, putea veni oricând inclusiv imperialismul american. De exemplu, în anii 70, a circulat un zvon potrivit căruia Ceaușescu

[19] Muriel Blave, Thomas Linderberger, „Border Guarding as Social Practice A Case Study of Czech Communist Governance and Hidden Transecripts",in Mare Silberman, Karen E. Till, Janet Ward (ed.), *Walls, Borders, Boundaries Spatial and Cultural Practices in Europe*, Berghahn Books, New York, Oxford, 2012, p. 97-99.
[20] Romanița Constantinescu, *Pași peste granițe. Studii despre imaginarul românesc al frontierei*, Polirom, Iași, 2009, p. 8.
[21] Silviu Miloiu, *The „soft" borders in the Baltic Sea Region* (I), în „Revista Română de Studii Baltice și Nordice", Vol. 13, nr. 2, 2021„ p. 89.
[22] *Ibidem*.
[23] Mark Sandle, Igor Caşu, *Leonid Brezhnev in Soviet Moldavia, 1950-52: the making of a GenSek?*, în „PLURAL*",* Vol. 4, nr. 2, 2016, p. 135.
[24] Charles King, *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală,* Chișinău, Editura Arc, 2002, p. 119.

urma să aducă și să așeze în lunca Prutului comunități de chinezi ceea ce a generat, pentru o perioadă, un stare de tensiune în rândurile riveranilor din RSSM[25].

De cealaltă parte, malul românesc era mult mai puțin securizat, oamenii aveau acces pe malul râului destul de facil, copiii în general mergeau la scăldat fără nici o interdicție. Și în România trupele de grăniceri organizau periodic acțiuni de informare cu populația locală sau prin școli, însă din mărturiile adunate accentul era pus pe evitarea încălcării regimului de frontieră de către localnici, fără a se face referiri la ce este „dincolo" sau la eventuale pericole care ar putea veni dinspre partea cealaltă.

Frontiera face parte din cotidianul oamenilor de pe malul Prutului. Amintirile acestora, memoria transmisă de la o generație la alta, relevă influența frontierei în viața de zi cu zi a riveranilor. Existența gardului de sârmă ghimpată, simbol al unei izolări aproape totale față de lumea exterioară paradisului sovietic, a făcut ca frontiera să fie mult mai prezentă în imaginarul cotidian în stânga Prutului decât pe malul drept. „Nu se făcea nici o aluzie la România, care era la o aruncătură de băț peste Prut și pe care o vedeam de fiecare dată când mă plimbam în apropierea frontierei, ca pe un pământ înstrăinat... Era interzis să vorbești de România Regală. Însă legătura cu frații de dincolo există în subconștientul fiecăruia"[26], afirmă în cartea sa de memorii „Culoarea frontierelor", Mircea Blajin, din Lipcani, R. Moldova. În localitățile din Republica Moldova sentimentul dominant era cel de ruptură. Dincolo de frontieră era un întreg de care ei simțeau că aparțineau prin prisma trecutului și a legăturilor etno-lingvistice.

În România, memoria frontierei este strâns legată de evenimente dramatice din familie sau de amintiri transmise din generație în generație. Pe malul drept, există un sentiment de conexiune cu partea cealaltă, oamenii conștientizează că au ceva în comun cu ceilalți, însă această legătură este alterată de faptul că dincolo de acest râu se află „răul", nu doar cel din memoriile lui James Noyce, dar și cel care a adus comunismul după al Doilea Război Mondial[27]. Pe malul drept s-a produs o transformare în reprezentarea celuilalt odată cu schimbul de generații. Unul dintre intervievați, a afirmat foarte clar faptul că cei mai în vârstă din sat când vorbeau de satele de „dincolo", o făceau folosind mereu termenul de „Basarabia" sau expresia „peste Prut în Basarabia", care începând cu anii 70, au fost înlocuite de generațiile mai tinere cu expresia „la ruși"/„peste Prut la ruși"[28]. Pe de altă parte, trebuie precizat că în România se vorbea liber despre Basarabia, fără să existe vreo temere că s-ar fi putut întâmpla ceva cu persoana respectivă.

Astăzi, frontiera nu mai are aspectul militarizat pe care l-a avut odinioară, a rămas însă o memorie traumatică, ce se încearcă a fi cultivată pe alocuri. Există câteva sate în care, locuitorii au simțit nevoia să ridice monumente cu scopul de a comemora evenimentele dramatice care le-au marcat istoria recentă a comunităților. Avem aici două exemple, troițele ridicate pe fâșia de frontieră în satul Oroftiana din jud. Botoșani și troița ridicată de locuitorii satului Șarbaca, din raionul Râșcani, R. Moldova, strămutat odată cu amenajarea lacului Stânca-Costești. În acest caz, câțiva locuitori au realizat și o hartă a vechiului sat, așa cum era el poziționat într-un belciug al Prutului, hartă de pe care nu putea lipsi gardul de sârmă

[25] Alexandru D. Aioanei, *Memory and identity on the border with the USRR: arguments for an experimental research project*, in „Transylvanian Review" (Cluj-Napoca), t. XXIX, 2020,, suppl. 2, p. 143.
[26] Mircea Blajin, *Culoarea frontierelor*, Editura Cartier, Chișinău, 2018, p. 34.
[27] În drumul său de la Viena spre Constantinopol, acolo unde intenționa să ajute trupelor otomane ca medic militar, James Oscar Noyes a trecut, în 1854, prin Principatele Dunărene. În fața unui han, a văzut mai mulți țărani care se veseleau. Ghidul său ia spus că se bucurau de plecarea rușilor și cântau „Cântecul Prutului" care, spune el, era cunoscut de orice daco-român. Mai mult, Noyes ne spune în memoriile sale că „pentru daco-romani, Prutul este un Cocytos cu ape întunecate, despărțind România de tărâmul groazei". James O. Noyes, *România. Țară de hotar între creștini și turci. Cu aventuri din călătoria prin Europa Răsăriteană și Asia Apuseană*, traducere Eugen Popa, Editura Humanitas, București, 20016, p. 107.
[28] Interviu realizat de autor cu Costel Vieru, n. 1970, Darabani, R. Moldova.

ghimpată și o patrulă de grăniceri[29]. Această frontieră a fost reprezentată inclusiv prin opere de artă, și avem exemplul artistului plastic Dumitru Verdianu, originar din Ungheni și opera sa „Piatra de hotar".

Unul din miturile care au însoțit această frontieră este acela că râul Prut a fost o graniță ermetică. Bariera ideologică și propagandistică construită abil de sovietici a fost fisurată de undele radio-TV, de inventivitatea populației în a comunica de la distanță și de vizitele între rude permise începând cu anii '60. Ivan Bodiu, secretarul general al Partidului Comunist Moldovenesc, afirma în 1966, că radioul de la Chișinău nu reușea să acopere întregul teritoriu al republicii, prin urmare, peste 6000.000 de locutori erau influențați de televiziunea Română. Ce însemna acest lucru pentru conducerea PCM? Locuitorii de pe malul stâng al Prutului aveau acces, prin radio-televiziunea de la București, la informații naționaliste, occidentale inclusiv despre China[30].

Conducerea Uniunii Sovietice privea cu îngrijorare competiția româno-sovietică în plan istoriografic și propagandistic, dar Leonid Brejnev avea încredere că Ivan Bodiu va apăra RSS Moldovenească de influențele venite dinspre România, mai ales în contextul evenimentelor de la Praga. Igor Cașu susține că, în 1968, Moscova era preocupată să combată orice formă de iredentism românesc[31].

În pofida acestor eforturi, locuitorii satelor de pe malul stâng al Prutului au povestit cum au crescut cu emisiunile radioului și televiziunii românești, cum ascultau teatru radiofonic sau cum urmăreau artiștii de muzică de la București. Performanțele sportive ale României îi inspirau pe copii din zona de graniță, astfel că de multe ori, băieții, când jucau fotbal își dădeau porecle după nume de fotbaliști români, evident numele lui Dobrin fiind echivalent cu recunoașterea supremă a talentului[32]. Avem aici un exemplu din ceea ce Sarah Green a numit „grey zones", un spațiu în care granițele culturale nu se suprapun peste granițele politice[33].

Acolo unde geografia făcea ca localitățile de o parte și de alta a râului să fie foarte aproape și să existe un contact vizual direct, locuitorii de pe ambele părți ale granitei au găsit mijloace de a comunica la distanță sub diferite forme, încălcând regulile de securitate. O formă de a transmite informații dintr-o parte în alta era discuția directă de pe un mal pe celălalt, în condițiile în care geografia și orarul de patrulare al grănicerilor permitea acest lucru. O altă formă de comunicare era cea indirectă, care se petrecea în general la momente festive sau în zilele unor mari sărbători religioase. Supuși unei prigoane antireligioase foarte agresive, locuitorii satelor de pe malul stâng au cultivat o firavă viață religioasă fiind direct influențați de programul liturgic al bisericilor de pe malul drept. Trebuie precizat aici că în zonele din RSSM în care cimitirele aveau o expunere spre frontieră, era interzisă aprinderea de candele/lumânări pe timpul nopții. O altă formă de comunicare simbolică de la distanță avea loc în cadrul sărbătorilor de iarnă. Mai multe mărturii orale vorbesc despre faptul că în satele care erau foarte apropiate, se organizau obiceiuri de iarnă, îndeosebi de Anul Nou, iar cântările, strigăturile, versurile erau interpretate cu voce cât mai tare, astfel încât să se audă partea cealaltă. Acest lucru genera o anumită concurență de o parte și de alta a frontierei, care sat își prezintă mai artistic aceste obiceiuri. Oricât de dure ar fi regulile și de securizate

[29] Interviu realizat de autor cu Ion Costețchi, n. 1959, Râșcani, R. Moldova.

[30] Elena Negru, *Campania „frățească" a PCM împotriva audiovizualului din RSR (anii 70-80 ai secolului XX)*, în „Revista de Istorie a Moldovei", nr. 2 (98), 2014 p. 114-115.

[31] Igor Cașu, *'Down with Revisionism and Irredentism': Soviet Moldova and the Prague Spring, 1968-72*, în Kevin McDermott, Matthew Stibbe (ed.), *Eastern Europe in 1968. Responses to the Prague Spring and Warsaw Pact Invasion*, Palgrave Macmillan, 2018, p. 283.

[32] Interviu realizat de Alexandru D. Aioanei și Valentin Arapu cu Vasile Iucal, n. 1963, Ungheni, R. Moldova.

[33] Sarah Green, *Making Grey Zones at the European Peripheries*, în Ida Harboe Knudsen, Martin Frederiksen (coord.), *Ethnographies of Grey Zones in Eastern Europe*, Anthem Press, 2015, p. 173-174.

frontierele, locuitorii acestor teritorii vor găsi mereu soluții să străpungă în vreun fel aceste bariere[34].

Vizitele între rude au rămas momentele cele mai bine întipărite în memoria intervievaților, mai ales în cazul basarabenilor. Întoarcerea copiilor, fraților, surorilor se lăsa de multe ori cu petreceri serioase, la care se cântau melodii în vogă în România de atunci. Fără a insista foarte mult pe acest subiect, care impune o cercetare separată. Semnele care marcau linia despărțitoare între state aveau o valoare simbolică deosebită pentru membrii familiilor despărțite de hazardul istoriei mari. Acest lucru este demonstrat de cei care, precum Mihai Crețu, din Darabani, jud. Botoșani, care, în 1973, s-a fotografiat alături de verișorul său din Ucraina venit în vizită, lângă o bornă de hotar[35].

Cercetările de istorie orală pe Valea Prutului, scot la lumină o multitudine de universuri, de alterități, reprezentări, opinii, în fapt o sumă de trăiri care cuprind în interiorul lor 70 de ani de istorie. Cele mai multe dintre aceste comunități par încremenite în timp, însă, discuția despre viața pe graniță, despre cotidian, despre solidarități și alterități identitare par să le facă să-și conștientizeze propria identitate de frontieră. Sentimentul de izolare este unul curent în localitățile de pe malul românesc, ceea ce nu se întâmplă și pe malul stâng. Cu alte cuvinte, sentimentul de periferie este mult mai prezent în România decât în R. Moldova. Aceste teritorii de margine, dețin un patrimoniu cultural și material bogat, și, cel mai important, au foarte multe povești de spus, care așteaptă să fie ascultate și nu doar de cei din mediul universitar-academic ci și de turiști interesați de fosta graniță cu Uniunea Sovietică.

Memoria colectivă tinde să dea uitării un fenomen care a marcat cotidianul de pe această frontieră în primii ani postbelici și anume trecerile ilegale. Sute de persoane, împinse de nevoia de a căuta hrană sau din dorința de a ajunge la familiile dezbinate de granița impusă arbitrar, au încercat să treacă de o parte și de alta a frontierei. Fenomenul a fost unul de mare amploare și a pus serioase probleme grănicerilor români și sovietici. Persoanele care veneau din URSS în România, de obicei lansau și multe zvonuri. De exemplu, Constantin Hrușciuc, care a trecut în România în anul 1947, din Uniunea Sovietică, a spus unor persoane pe care le-a întâlnit în satul Pomârla, pe atunci în județul Dorohoi, faptul că „în URSS era o foamete mai mare ca în România și că oamenii mâncau rozătoare și știuleți de porumb măcinați. În anumite localități, dispăreau oameni și copii, care erau mâncați de alți oameni. Prizonierii români din URSS mureau de foame, în timp ce poliția politică făcea multe arestări în Basarabia și Bucovina”[36].

Frontiera și apărătorii ei au fost teme centrale ale propagandei culturale sovietice. „Un pichet liniștit”, lansat în 1985, în regia lui Vasile Pascaru, este unul din filmele realizate în Moldova Sovietică, ce nu impresionează prin valoarea artistică. Însă, subiectul, acțiunea și locul filmărilor ar putea prezenta interes pentru istorici. Filmul a fost turnat în satul Măcărești, raionul Ungheni, R. Moldova, o localitate aflată chiar pe malul Prutului. Un colonel de grăniceri, tânăr, vine cu soția să-și prea noul post. Ea se adaptează greu, nu-i plac locurile, dar este consiliată de o văduvă al cărui soț a fost tot grănicer. „Cei slabi de inimă nu au ce căuta pe graniță. Poate pentru voi granița este o linie, o limită geografică, pentru noi ea este plină de sângele bărbaților noștri”, îi spune văduva tinerei soții de ofițer. În film apar și câteva încercări de evadare din „raiul socialist”, evident, eșuate datorită pregătirii și vigilenței grănicerilor. Deși filmul își dorește să arate fața umană a grănicerului sovietic, scenele de acțiune lasă clar să se înțeleagă faptul că aceștia puteau executa pe orice încerca să treacă în

[34] Mihaela Botnari, Alexandru D. Aioanei, *Războiul Rece din spatele Cortinei de Fier. Memoria frontierei dintre Republica Sovietică Socialistă Moldovenească și România* în Nicolae Mihai, Antonie Dumitru Chelcea (coord.), *Lanțul generațiilor: arhive, narativizări, culturi ale memoriei*, Cluj-Napoca, Argonaut/Mega, 2020, p.100-101.

[35] Interviu realizat de autor cu Mihai Crețu, n. 1944, Darabani, jud. Botoșani.

[36] Alexandru D. Aioanei, *Trecerile ilegale peste frontiera româno-sovietică...*, p. 404.

cealaltă parte. Nu apar de loc cadre cu gardul de sârmă ghimpată sau cu malul românesc, doar câte un turn de observație pe ici pe colo. Ar fi bine să putem avea acest film și cu traducere, măcar pentru valoarea lui ca document istoric[37].

Simboluri ale vechii frontiere dar și a propagandei care a însoțit mitul sovietic încă se regăsesc pe malul stâng al Prutului. Dacă sârma ghimpată a dispărut, turnurile de pază rămân parcă să amintească celor de astăzi de realitățile anilor de demult. Mai mult, în satul Bălăurești, raionul Nisporeni, încă se mai păstrează un monument de piatră care îi atenționează pe cei care ajung prin zonă, că, odinioară, acele terenuri au aparținut colhozului „Grănicerul sovietic".

***

Cotidianul frontierei româno-sovietice de pe râul Prut a generat o panoplie de mituri, imagini și reprezentări, marcate de propaganda oficială și de influența instituțiilor media. Memoria dramatică a războiului, amintirile transmise din generație în generație au avut o influență majoră asupra modului în care locuitorii de pe cele două părți ale frontierei s-au văzut și s-au perceput în anii comunismului. Cercetarea zonelor de frontieră este un mijloc important de sondare a modului în care națiunile se definesc și cum îi percep pe ceilalți. Rolul ideologiei și a propagandei oficiale în această ecuație este foarte important. Modul în care aceasta a fost percepută și însușită în zonele de graniță rămâne încă un subiect deschis, care își așteaptă cercetătorii.

[37] https://www.youtube.com/watch?v=N8TK4tyPWOA&ab_channel=%D0%92%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BE-%D1%82%D0%B5%D0%B0%D1%82%D1%80.

SHOULD WE FEAR POPULISM?

Vasile Pleșca

Scientific Researcher III, PhD, „Gh. Zane" Institute of Economic and Social Research, Romanian Academy, Iași

Abstract: More than a complex symptom of all the hidden shortcomings of liberal democracy, contemporary populism has become the new star of politics. In its contemporary forms, populism is a stand-alone doctrine, one that seeks, like any other, to provide exhaustive solutions to any political problem. Moreover, populism is the most obvious characteristic of 21st century autocracies, giving them, in a subtle blend with nationalism, traditionalism and anti-globalism, theoretical vigor and a coherently outlined message. These make necessary a renewed vision of the populist phenomenon, one in which, in order to counteract it, not only its visible manifestations must be identified, but, first of all, its causes.

Keywords: Populism, Liberal Democracy, Rights, Rule of Law, Iliberal

Fiecare discurs politic își țese propria poveste a realității, iar omenirea a fost tot timpul sensibilă în fața poveștilor bine spuse (Hararri 2017). Vreme de mai bine de un secol, democrația și-a spus propria poveste mai bine decât oricine, reușind astfel să domine, atât teoretic, dar și practic - printr-o combinație de valori solide și de succese economice, celelalte discursuri politice. Cele mai mari dovezi ale acestui succes au fost, în secolul 20, victoria împotriva extremismelor de dreapta, odată cu sfârșitul celui de-al doilea război mondial, și a celor de stânga, odată cu prăbușirea celor mai multe regimuri comuniste, la sfârșitul secolului trecut. Combinația democrație, prin manifestarea voinței poporului, și principiile liberale asumate în democrație, domnia legii, respectarea drepturilor omului și separea și echilibrul puterilor au făcut ca atracția democratică să pară de neînvins.

În ultima vreme însă, regimurile non-democratice au început să spună povești din ce în ce mai atractive (Applebaum 2021, Goșu 2019, Pleșca 2021) ce au făcut ca expresii precum „democrația iliberală" să capete consistență și vizibilitate. O pleiadă întreagă de autori (Stoetz 2022, Calhoun 2022, Ringe 2022 etc.) caută să înțeleagă și să explice ultimele evoluții, chiar și în contextul transformărilor complexe determinate de pandemia Covid 19. Astfel, o observație mai veche, aceea că regimurile non-democratice contemporane reușesc să dovedească, mai ales prin exemplul Chinei, dar și prin evoluții pozitive (chiar dacă multe temporare) la nivelul Turciei sau Azerbaidjanului, că pot avea reușite economice comparabile sau chiar superioare democrațiilor consolidate, a căpătat noi valențe în context pandemic și al crizei economice din posteritatea sa. În al doilea rând, sintagma de „democrație iliberală" reușește, prin activitatea susținută a premierului maghiar Victor Orban, să se transforme într-o realitate palpabilă. Pentru prima dată după multă vreme, înseși conceptele fundamentale ale democrației liberale sunt puse la îndoială.

Astfel, supremația drepturilor omului este contestată din perspectivă tradiționalistă, religioasă sau cultural-locală. De la formele foarte dure din multe țări islamice, până la lungi discuții din multe țări europene sau din SUA despre nevoia dominației valorilor tradiționale asupra valorilor democratice, drepturile omului nu (mai) sunt idealul suprem al societății umane, așa cum apăreau la începutul ultimului deceniu al secolului trecut. Mai mult, supremația legii se transformă în dictatul celui aflat la putere, regimuri democratice tranformându-se în simple autocrații elective (așa cum este cazul evident și clar al Ungariei),

acest fapt reflectându-se și asupra principiului separației și echilibrului puterilor în stat). În al treilea rând, o boală ce macină intern dintotdeauna democrația – populismul, a căpătat o putere deosebită în vremuri în care comunicarea e instantanee și capacitatea manipulatorie a rețelelor sociale asupra oamenilor este la cote nemaiîntâlnite.

Democrația a oferit, mai mult decât orice regim politic, speranță. Speranță că omul este egal cu oricare alt om, că vocea sa este egală cu a oricărui altcuiva, că e liber și că cei mai puternici, politic, economic, militar nu valorează mai mult decât el. Și această poveste a convins! A convins pentru că, realmente, de cele mai multe ori, chiar oferea ceea ce promitea, demnitate, respect și speranță pentru fiecare dintre noi. Asta a făcut ca ultimul val al democratizării să fie cel mai lung, mai profund și mai stabil dintre toate. Început prin anii 70 ai secolului trecut, odată cu prăbușirea dictaturilor militare din sudul Europei, din Grecia, Spania sau Portugalia, acest val a atins apogeul odată cu prăbușirea regimurilor comuniste din estul Europei, dar a continuat încă destui ani și din mileniul trei. În această perioadă, mesajul plin de speranță al democrației a fost mai puternic decât oricând. Atât de puternic, încât opinia lui Fukuyama, că asistăm, sub vraja cuvintelor lui Hegel, la un sfârșit al istoriei în care democrația liberală a învins definitiv, a avut un succes imens la sfârșitul secolului trecut. În această perioadă s-au scris zeci, dacă nu sute de constituții democratice ce ofereau generos drepturi și le garantau supremația. În această perioadă au fost sute de scrutinuri electorale care au dat oamenilor senzația (chiar dacă, nu odată, falsă) că ei conduc, așa cum au învățat din noile și vechile manuale că trebuie să se întâmple în democrație. În această perioadă oamenii au învins, iar dictatorii au pierdut. În această perioadă, discursurile iluministe despre rațiune și libertate s-au unit, astfel încât toate reținerile chiar și ale celor mai puțin optimiști decât Fukuyama față de victoria definitivă a democrației au fost obnubilate. Și apoi, de nicăieri parcă, s-a întâmplat ceva.

Aproape din nimic, idealul democratic s-a prăbușit. Aproape din nimic, ecranele televizoarelor, conturile din social media, filmele vloggerilor celebri s-au umplut de noi imagini. Nu de oameni ce-și celebrează libertatea, ci de o nouă generație de autocrați care s-au impus nu doar în țări cu mare tradiție autocratică, ci și în țări cunoscute pentru succesele democratice din ultimele secole sau decenii. Aproape din nimic, nu doar China sau Rusia au revenit fățiș spre un autoritarism din ce în ce mai apăsat, spulberând minimele progrese spre democrație, ci și țări democratice de tradiție și de referință, precum SUA, sau campioane ale democratizării din ultimii ani ai secolului trecut, precum Ungaria sau Polonia, au început să experimenteze derapaje iliberale din ce în ce mai apăsate.

Bineînțeles, toată lumea se întreabă „de ce?", „cum a fost posibil?" Întrebările sunt întemeiate pentru că, pur și simplu, situația poate părea de necrezut. Ce a făcut sau ce nu a făcut democrația în ultimii 20 de ani pentru ca reculul să fie atât de puternic, iar democrația să devină, aproape peste noapte, din învingătorul suprem la început de mileniu, doar un simplu regim politic aflat într-o presiune continuă? Iar răspunsurile există și niciunul dintre ele nu e greșit.

Promițând multe, democrația a creat și așteptări imense! Dacă oamenilor li se spune că ei conduc, ei chiar se așteaptă să conducă! Dacă oamenilor li se spune că statutul lor în societate e identic cu al altcuiva, indiferent de rasă, națiune, culoare, avere, sex sau educație, atunci ei chiar așa se așteaptă să fie. Dacă oamenilor li se spune că sunt egali în fața legii, că abuzul celor puternici este limitat și pedepsit, atunci ei asta așteaptă să se întâmple. Iar democrația a început să cadă când, pur și simplu, oamenii au început să creadă că sunt mințiți. Chiar dacă prosperitatea a ajuns, la nivel global, la cote nemaiatinse în istorie, chiar dacă sărăcia absolută e în recul sistematic de peste jumătate de secol și lovește doar locuri blestemate din lume care nu au nicio legătură cu ideile de libertate sau demnitate, chiar dacă (și în ciuda evidenței unui război în inima Europei), trăim cea mai pașnică perioadă din istoria omenirii, oamenii au motive să fie nemulțumiți și nemulțumirea lor să fie o cauză a declinului

democratic. Ei sunt nemulțumiți din cauza inegalităților, a evidenței că societatea nu e așa cum li se promitea că va fi, din cauza nesiguranței și a deziluziilor. Politicienii sunt din ce în ce mai corupți, bogații din ce în ce mai aroganți, iar toată fibra socială ce unea în trecut comunități și state pare a se destrăma cu o viteză nemaivăzută.

Iar procesul nu este nou. Există un ciclu continuu al creșterii și descreșterii, un ciclu pe care-l cunoaștem încă de la Aristotel. Problema e că acum pare a fi ceva mai mult. Ciclurile de creștere și de descreștere ale democrației au fost influențate, până acum, în mare, de factori externi, lovituri militare, războaie, crize economice devastatoare etc., cauze care, odată îndepărtate, au permis revenirea democrației și a încrederii în ea. Regimurile democratice de azi nu mai sunt demantelate sumar cu ajutorul tancurilor sau cu prăbușirea unei monede naționale, ci se erodează lent dinăuntru, odată cu succesul populiștilor iliberali. Mai mult decât atât, democrația nu e în criză doar în țări precum Rusia, unde n-a avut niciodată succes, sau ca România, unde democrația a fost mai tot timpul o pastișă tristă a unei democrații reale, ci în țări precum Marea Britanie, unde procesul Brexit-ului a fost, de fapt, o lungă și continuă degradare a reperelor democratice, sau în SUA, unde patru ani de administrație populistă și antidemocratică, cu excese rasiste în vremea președintelui Trump, au culminat cu nerecunoașterea violentă a rezultatelor alegerilor din 2020. Lucrul cel mai important însă, la nivelul discursurilor politice ale tuturor anti-democraților, populiști, autoritarieni, fanatici religioși, rasiști sau simpli demagogi, e faptul că folosesc ei înșiși democrația ca discurs dominant. Toți autocrații zilelor noastre folosesc discursul democratic, aspectele formale ale democrației, iar toate atacurile lor împotriva ideii de drepturi, de exemplu, se bazează tocmai pe ideea de drepturi.

Mulți autori consideră aceasta ceva nefast. Și e nefast. Atacurile continue la adresa democrației o erodează și o pun în defensivă. În același timp însă, trebuie subliniat lucrul cel mai important: la nivel discursiv, mesajul și valorile democratice au devenit, odată cu ultimul val al democratizării, intangibile. Niciun autocrat, niciun populist, niciun fanatic nu-și va mai permite a promova propriile valori contrapunându-le celor democratice. Din contră, în acest moment, toți autocrații se erijează în democrați, în apărători ai drepturilor și ai libertăților. Și dacă aici e o problemă a democrațiilor, cum discursul le-a fost pervertit și manipulat, este o problemă și mai mare și a autocrațiilor, pentru că succesul lor nu se poate baza decât pe pe ceva extern propriului discurs, mai mult, pe ceva total opus propriilor tendințe democratice.

Și aici avem un prim răspuns la întrebarea din titlu! Populismul este parazitul perfect al democrației. Dorința de a câștiga puterea punând poporul în situația ideală de a decide orice și de a-i fi satisfăcută orice doleanță nu poate fi îndeplinită decât într-un cadru democratic. Bineînțeles, acest cadru democratic poate fi denaturat și demantelat, dar referința supremă, democrația, rămâne și nu este uitată de același popor, unealtă banală a populismului.

Un al doilea răspuns la întrebarea din titlu este oferit printr-o analogie a evoluției democrației cu evoluția populismului. Ca și democrația, populismul oferă, discursiv vorbind, speranță. Populismul luptă împotriva corupției elitelor și pune puterea „cu adevărat" în mâinile poporului. Problema e când populistul ajunge la putere. Între 2008 și 2020, Ungaria lui Victor Orban a stagnat din punct de vedere economic, PIB-ul țării fiind în 2008 de 158,1 miliarde de dolari, conform Băncii Mondiale, iar în 2020 fiind de 155 de miliarde de dolari. Puterea de cumpărare a cetățeanului mediu din Ungaria a ajuns penultima din UE (https://adevarul.ro/economie/harta-puterii-de-cumparare-cum-sta-romania-fata-2103034.html), iar, în 2022, inflația la produsele de bază în Ungaria a fost, conform EUROSTAT, dublă decât ale oricărei alte țări din UE. În Turcia lui Erdogan, alt model pentru toți autocrații și populiștii din lume, inflația a atins 83,45% (https://www.mediafax.ro/economic/inflatia-din-turcia-a-atins-un-nou-maxim-al-ultimilor-

24-de-ani-de-83-21210239) dovedind, odată în plus, că „soluțiile” populiste nu sunt decât simple, dar vaste, operațiuni de manipulare.

Trebuie să ne temem de populism? Bineînțeles! Tot timpul! Și aceasta tocmai din cauza faptului că nu e și nu poate fi o alternativă solidă, înțeleaptă și pragmatică a „domniei poporului” și că nu-i poate asigura acestuia drepturi, libertate și reprezentare. Nefiind nici măcar capabil de a avea un discurs propriu, ci doar deturnând și plagiind mesajul, ideile și valorile democratice, populismul e un inamic insidios și greu de devoalat. Chiar dacă știm că un regim populist se va prăbuși inevitabil la un moment dat, răul pe care-l poate produce la nivelul arhitecturii societății umane e mult prea mare ca să ne permităm să-l ignorăm. De aceea, orice discurs populist trebuie demantelat de la început. Fiecare mesaj pe care-l transmite e o pastișă deturnată și malignă a unei idei democrate și trebuie tratat ca atare. Iar ideea originală democrată e tot timpul mai bună, mai profundă și cu mai mult respect față de natura umană și acest lucru trebuie subliniat tot timpul. Trebuie, așa cum observă și Salman Rushdie, pur și simplu, „să spunem o poveste mai bună decât cea a autocraților”...

BIBLIOGRAPHY

Applebaum, Anne. 2021. *Amurgul democrației. Seducătoarea atracție a autoritarismului*. Litera.

Calhoun, Craig, Dilip Parameshwar Gaonkar, Charles Taylor. 2022. *Degenerations of Democracy*, Harvard University Press.

Goșu, Armand, Alexandru Gussi. 2019. *Democrația sub asediu*. Humanitas.

Harari, Yuval Noah. 2017. *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii*. Polirom.

Plești, Vasile. 2021. *Democrația și crizele ei*. Școala Ardeleană.

Ringe, Nils, Lucio Rennó (eds.). 2022. *Populists and the Pandemic. How Populists Around the World Responded to Covid-19*. Routledge.

Stoesz, David. 2022. *Meritocracy, Populism, and the Future of Democracy*. Routledge.

SOCIAL DEMOCRACY IN PRAHOVA COUNTY IN THE PERIOD 1929-1938

Vasile-Virgil Coman

PhD

Abstract: From the end of 1929, Prahova county became one of the centers of the country, where the conflict between workers and employers registered a special permanence and virulence, especially in the oil companies. The period corresponding to the years 1929-1938 was marked by phenomena and events that anticipated the dissolution of the democratic system at the end of the fourth decade of the 20th century: "Restoration", the economic crisis, the failure of national-peasant governments, the fragmentation of parties , the rise of right-wing parties. The phenomenon of fragmentation of party life also characterized Prahove's political life. It was demonstrated both by the numerous local dissidences, such as those of PhD. Nicolae Lupu- at P.N.Ț, Ion Ionescu-Quintus at the P.N.L., PhD. Victor Peteu at the L.A.N.C., but also by the multiplication of some parties, entered in the electoral campaigns of 1931, 1932 , 1933. Thus, if in the elections of December 1928 entered the competition 7 party lists in the Chamber of Deputies, in the elections of July 1932 there were 16 lists, and in December 1933, 15 lists, which was more than a doubling of the number of political formations on the local scene. The parliamentary session of 1932/1933 was the last in which P.S.D. it also had representatives in the country's legislature. P.S.D candidates they obtained only 382 votes (0.47%) in the December 1937 parliamentary elections in Prahova County, one of the worst results recorded in the interwar period. This result places P.S.D. on one of the last places among the parties that ran in the elections.

Keywords: social democracy, Prahova county, electoral elections, the economic crisis, the fragmentation of parties.

Perioada corespunzătoare anilor 1928-1933, a fost marcată de fenomene şi evenimente, care anticipau disoluţia sistemului democratic de la sfârşitul deceniului şi anume: „Restauraţia”, criza economică, eşecul guvernărilor naţional-ţărăniste, fărâmiţarea partidelor, ascensiunea mişcărilor şi a partidelor de dreapta. Fenomenul de fărâmiţare a vieţii de partid a caracterizat şi viaţa politică prahoveană. El a fost demonstrat atât de numeroasele dizidenţe locale, genul acelora ale dr. Nicolae Lupu- la ţărănişti, Ion Ionescu-Quintus la liberali, dr. Victor Peteu la L.A.N.C., dar şi de înmulţirea unor partide, intrate în campaniile electorale din 1931, 1932, 1933. Astfel, dacă în alegerile din decembrie 1928 intrau în concurenţă 7 liste de partide la Camera Deputaţilor, în alegerile din iulie 1932 erau 16 liste, iar în decembrie 1933, 15 liste, ceea ce a fost mai mult decât o dublare a numărului formaţiunilor politice pe scena locală.

Partidul Social-Democrat, care nu a fost nici el scutit de aspectele crizei pluripartidismului şi a democraţiei a constituit principala forţă politică de stânga. Chiar dacă rolul său pe scena politică s-a diminuat aproape continuu, mai ales după mişcările de la începutul anului 1933, nu au lipsit încercările şi eforturile de a adapta partidul la schimbările apărute în viaţa politică, la necesităţile şi obiectivele categoriilor sociale muncitoare.

După preluarea puterii de către Partidul Naţional-Ţărănesc, la sfârşitul anului 1928, social-democraţii credeau că în viaţa ţării s-a deschis o amplă etapă de democratizare. După circa un an de guvernare naţional-ţărănistă, pe măsură ce aspectele crizei economice deveneau tot mai evidente şi în România, social-democraţii s-au arătat tot mai dezamăgiţi.

Momentul care a marcat ruptura colaborării parlamentare a social-democraţiei cu puterea naţional-ţărănistă a fost legat de reprimarea sângeroasă a grevei minerilor de la Lupeni din august 1929.

În sesiunile parlamentare ale anilor 1929-1930 s-au evidenţiat, prin contribuţia lor, şi cei nouă deputaţi social-democraţi, preocupaţi de situaţia muncitorimii şi a ţărănimii, care înregistrau atunci primele efecte dureroase ale crizei economice. Deşi social-democraţia prahoveană nu avea reprezentanţi în Parlament, unele dintre dezideratele acesteia şi dintre nevoile lucrătorilor au fost susţinute chiar de deputaţii puterii, de către naţional-ţărăniştii prahoveni, precum Costică Brezeanu, Ioan G. Pardos, Nae P. Georgescu, Const. Popescu-Gruia, precum şi de ţărănistul lupist Cristel Ceauşoglu. Iniţiativa din 4 iunie 1930 a patru deputaţi naţional-ţărănişti prahoveni, prin care aceştia propuneau produse agricole şi 8 categorii de produse animaliere, în scopul încurajării producţiei agricole şi a diminuării preţurilor de pe piaţă, implicit creşterii puterii de cumpărare a populaţiei. Datorită faptului că proiectul a fost adoptat cu unele amendamente, care îi eliminaseră aspectele cele mai benefice, deputatul Ioan G. Pardos declara la votul final „*necesitatea de a ne gândi că dacă n-am ştiut să ajutăm pe producător, măcar să protejăm pe consumator*[1].

Pe măsură ce guvernarea Iuliu Maniu s-a abătut, tot mai mult, de la programul promis în campania electorală, unii dintre deputaţii prahoveni, precum Ioan G. Pardos şi Cristel Ceauşoglu, au criticat vehement actele puteri. Ţărănistul Cristel Ceauşoglu, într-o intervenţie făcută la Cameră, în ziua de 20 mai 1930, condamna practicile puterii naţional-ţărăniste, dezvăluind totodată, problemele care se abăteau asupra lucrătorilor. „*Vedem zilnic în fiecare şedinţă, cu liste de căpătuiţi, de nepoţi ajunşi în diferite slujbe. La Prahova este o indignare generală împotriva acestui domn, Lazăr şi între muncitori şi între ingineri. Eu aduc la cunoştinţă că din acest accident sunt 29 de răniţi şi un mort din cauza unui incapabil*[2].

În alte interpretări, adresate miniştrilor, ori în intervenţiile pe marginea unor proiecte legislative, cei doi deputaţi ai judeţului Prahova au reclamat risipa financiară din regiile autonome ale statului, în care partizanii politici ai guvernului Maniu încasau salarii de milioane, în timp ce lucrătorii erau disponibilizaţi sau primeau salarii de mizerie. Era evident cazul directorului de la Regia C.F.R., Vidrighin, care primea un salariu de 3 milioane anual şi despre care deputatul Ceauşoglu declara, că „*având leafa prea mare, nu ştie omul ce să facă mai întâi: să consume leafa sau să-şi facă treaba*[3] . Într-o interpelare adresată Ministerului Muncii, deputatul naţional-ţărănist Nae P. Georgescu cerea ministrului protejarea lucrătorilor autohtoni. *„Şomajul care se anunţă în industria de pe Valea Prahovei unde cele mai multe fabrici sunt gata să oprească lucrul în cel mai scurt timp, a afectat îndeosebi pe muncitorii români, care sunt defavorizaţi de cei străini, care sunt consideraţi specialişti. Faţă de această situaţie se impune grabnic protecţia muncitorilor indigeni, faţă de cei străini, prin presiuni legislative şi fiscale ce se pot face asupra patronilor*[4].

Partidul Social-Democrat din România a înregistrat o serie de schimbări şi adaptări programatice, determinate atât de conjunctura economică şi politică a vremii, cât şi de probleme interne din partid. Într-o formă asemănătoare s-au desfăşurat lucrurile şi în celelalte două formaţiuni politice de factură social-democrată: Partidul Socialist al

[1] Dezbaterile Adunării Deputaţilor, şedinţa din 30 iunie 1930, în „Monitorul Oficial”, nr. 96 din 14 noiembrie 1930, p.5239.
[2] Dezbaterile Adunării Deputaţilor, şedinţa din 20 mai 1930, în „Monitorul Oficial”, nr. 59 din 26 august 1930, p.2865.
[3] Dezbaterile Adunării Deputaţilor, şedinţa din 18 decembrie 1930, în „Monitorul Oficial”, nr. 21 din 15 ianuarie 1931, p.395.
[4] Dezbaterile Adunării Deputaţilor, şedinţa din 10 decembrie 1930, în „Monitorul Oficial”, nr. 17 din 2 ianuarie 1931, p.257.

Muncitorilor din România apărut în 1928 şi devenit, în septembrie 1931, Partidul Socialist Independent şi Partidul Socialist-Popovici, constituit în martie 1933.

În zilele de 18-20 mai 1930 se desfăşurau la Bucureşti lucrările Congresului al XIV-lea al P.S.D., lucrări prezidate de Constantin Titel Petrescu. La congres au fost prezenţi delegaţi ai 80 de secţiuni din ţară, printre care şi cel din judeţul Prahova, sub conducerea dr. Ilie Horodniceanu, Gogu Rădulescu, Florea Mărăcineanu. În raportul politic prezentat de Comitetul Executiv, care reconfirma opoziţia faţă de actele abuzive ale cabinetului naţional-ţărănesc, analiza atât rezultatele din alegerile locale, cât şi activitatea parlamentară a aleşilor social-democraţi. Congresul a ales un nou Comitet Executiv, format din 15 membri, în care se afla şi liderul prahovean, dr. Ilie Horodniceanu.

În anul 1931 au avut loc mai multe congrese regionale ale organizaţiilor social-democrate. Astfel, la Congresul Regional Social-Democrate din Vechiul Regat, desfăşurat la Bucureşti, în zilele de 25-26 octombrie 1931, au participat şi delegaţi ai secţiunilor din judeţul Prahova. Raportul asupra situaţiei politice a ţării prezentat aici de către dr. Ilie Horodniceanu, sublinia legătura între criza economică şi criza politică –criza cabinetului Nicolae Iorga.

În perioada 1931-1934, acţiunea de organizare şi de propagandă a P.S.D. a continuat, dar modestele sale forţe politice, lipsa mijloacelor financiare şi criza economică, nu au fost aspecte, care să faciliteze munca din partid. Şomajul din centrele industriale, ca în cazul judeţului Prahova a provocat, aproape continuu, o scădere a numărului membrilor de partid şi o diminuare a încrederii publice în forţele social-democraţiei. În iunie 1932, C.E. al P.S.D. a preluat conducerea organizaţiei regionale a Vechiului Regat, în frunte cu Constantin Popovici, şi-a dat demisia pe chestiuni doctrinare.[5]

Congresul al XV-lea al P.S.D. din 14-16 mai 1933 s-a desfăşurat pe fondul problemelor interne şi al efectelor crizei economico-poltice. În cadrul lucrărilor acestuia, dr. Ilie Horodniceanu, membru al C.E. al P.S.D. a prezentat raportul despre situaţia politică şi economică a ţării. Raportul arăta că situaţia politică din ţară era dominată de două aspecte: efectele crizei economice şi ascensiunea mişcărilor de dreapta încurajate şi de Germania. La finalul lucrărilor a fost aleasă noua conducere a P.S.D, unde la C.E. figura şi Ilie Horodniceanu, iar la Comisia de Judecată: Gogu Rădulescu din Câmpina[6].

Partidul Socialist al Muncitorilor din România avea ca organizaţii mai importante în judeţul Prahova doar la Ploieşti şi Câmpina. De altfel, la Câmpina s-a desfăşurat în zilele de 26-27 septembrie 1931, o Conferinţă Naţională, în care a fost aprobată o „Declaraţie de Principii", modificându-se totodată , programul şi statutul partidului. P.S.M.R. şi-a schimbat titulatura în Partidul Socialist Independent, decizie explicată de dorinţa cvasi-independenţă faţă de Internaţionalele Social-Democrate existent la aceea vreme[7].

La 12-13 martie 1933 s-a ţinut în Bucureşti lucrările congresului de întemeiere a Partidului Socialist-Popovici. La Congres au participat 23 de delegaţi împuterniciţi cu 77 de mandate, niciunul din judeţul Prahova[8]. La congres a fost prezentă şi o delegaţie a P.S.I., care, a făcut propunerea, de viitor, a unei unificări a celor două forţe politice socialiste. Ideea unificării a căpătat amploare în vara anului 1933, mai ales că deosebiri programatice, între cele două partide, nu erau aproape deloc. Actul fuziunii între Partidul Socialist Independent şi Partidul Socialist-Popovici a avut loc în ziua de 24 august 1933, când întrunirea celor două Comitete Centrale a decis constituirea Partidului Socialist-Unitar. Conducerea era asigurată

[5] Ion Şt. Baicu, *Momente din istoria social-democraţiei române. Epoca contemporană. Studiu de caz: social-democraţia în Valea Prahovei,* Ploieşti, Editura Prahova, 2002, p.332.
[6] Constantin-Titel Petrescu, *Socialismul în România. 1835-6 septembrie 1940,* Bucureşti, Editura Societatea Națională de Editură și Arte Grafice Dacia Traiana, 1944, p.430.
[7] Ion Şt. Baicu, *op.cit.,* p.330.
[8] Nicolae Jurcă, *Istoria social-democraţiei din România,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică,1994, pp.93-94.

de Litman Gherlerter –preşedinte, Ştefan Voitec, Constantin Popovici – secretari generali. Prahovenii Nicu Stroescu şi Mihai Moraru făceau parte din Comitetul Central[9]. Consiliul General al noului partid s-a întrunit în septembrie 1933 pentru constituirea unor comisii însărcinate cu redactarea programului şi statutului P.S.U. Crearea noului partid a contribuit la procesul de unificare a mişcării social-democrate, dar menţinerea, în continuare, a două partide muncitoreşti a continuat efectele separatismului, cu implicaţii în plan politic şi electoral.

Alegerile din 1-6 iunie 1931 au oferit cabinetului Nicolae Iorga majoritatea necesară. P.S.D. a decis prin Consiliul General din 5-6 mai să participe la alegeri pe liste proprii, lăsând însă posibilitatea încheierii unor alianţe locale cu P.N.Ţ. Social-democraţii au depus liste în 41 de circumscripţii, printre care şi în judeţul Prahova. Listele de candidaţi ai P.S.D. au acumulat, la nivelul ţării, 94.957 voturi (3,3%), dobândind mandate de deputat şi prin redistribuire 7[10]. În circumscripţia Prahova, social-democraţii au întrunit 2.605 voturi (3,93%)[11]. Niciun candidat social-democrat al Prahovei n-a putut, însă, pătrunde în Parlament. Organizaţia P.S.M.R. n-a depus liste de candidaturi, aşa cum nici partidul n-a depus la nivelul ţării. Neavând reprezentanţii lor direcţi în parlamentul „Uniunii Naţionale", muncitorimea, lucrătorii şi funcţionarii prahoveni şi-au pus interesele şi nevoile în apărarea susţinută de forţele opoziţiei. Un rol important, în acest sens, l-a avut deputatul liberal georgist, Nicolae Constantinescu-Bordeni, care în nenumărate rânduri, s-a ridicat în apărarea lucrătorilor prahoveni şi nu numai.

Partidul Naţional-Ţărănesc revenea la putere în vara anului 1932 printr-un guvern condus de către Alexandru Vaida-Voevod, alegerile parlamentare fiind fixate pentru 17-26 iulie. P.S.D. a primit, încă de la început, o ofertă de colaborare a guvernului Vaida-Voevod, dar, oferta a fost refuzată. P.S.D. a candidat independent, depunând liste în 43 de circumscripţii, inclusiv în judeţul Prahova. P.S.D. a reuşit să pătrundă în parlament, obţinând în alegerile pentru Adunarea Deputaţilor, 101.068 voturi (3,4%), corespunzătoare a 7 mandate[12]. În circumscripţia Prahova, lista candidaţilor social-democraţi, în frunte cu dr. Ilie Horodniceanu, obţinea 1616 voturi (2,31%), ceea ce reprezenta o scădere cu circa 1000 de voturi faţă de alegerile anterioare[13]. Partidul Socialist Independent, o altă forţă politică a social-democraţiei, care a depus o listă de candidaturi în circumscripţia Prahovei, a înregistrat un rezultat extrem de slab: 583 de voturi (0,83%).

Sesiunea parlamentară a anului 1932/1933 a fost ultima în care P.S.D. a mai dispus de reprezentanţi în legislativul ţării. Aleşii social-democraţi au avut contribuţii meritorii în dezbaterile unor probleme deosebite precum: afacerea „Skoda", Planul de la Geneva, chestiunea conversiunii datoriilor agricole şi urbane, chestiunea taxei pe timbru, proiectul stării legii de asediu[14]. Deputatul liberal georgist Constantinescu-Bordeni a luat apărarea concetăţenilor săi cu prilejul dezbaterilor provocate, în parlament, de marile acţiuni greviste de la Ploieşti din ianuarie-februarie 1933. În opinia sa, grevele erau legitime, fiind expresia situaţiei materiale grave în care se zbătea muncitorimea. Din acest punct de vedere, afirma el în şedinţa Camerei din 3 februarie 1933 starea de asediu nu era justificată, căci încălca drepturile şi libertăţile cetăţeneşti[15].

---

[9] Ion Şt. Baicu, *op.cit.*, pp.334-335.
[10] Eugen Stănescu, Iulia Stănescu, Gavriil Preda, *România Mare. Putere politică,* Ploieşti, Editura Mectis, 1998, p.57.
[11] „Monitorul Oficial", nr. 131 din 10 iunie 1931, pp.5196-5198.
[12] Eugen Stănescu, Iulia Stănescu, Gavriil Preda, *op.cit.*, p. 58.
[13] „Monitorul Oficial", nr. 173 din 26 iulie 1932, pp.4456-4459.
[14] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Bucureşti, Editura Paideia, 1999, pp. 249-273.
[15] Dezbaterile Adunării Deputaţilor, şedinţa din 3 februarie 1933, în „Monitorul Oficial" nr. 32 din 15 februarie 1933, pp. 943-944.

Alegerile locale din primăvara anului 1930 s-au organizat pe baza unei noi legislaţii administrative, adoptate de P.N.Ţ. în iulie 1929[16]. Alegerile care vizau desemnarea consiliilor comunale şi a celor judeţene s-au desfăşurat în perioada 5 februarie-14 martie 1930. Alegerile locale din 1930 s-au desfăşurat în condiţiile erodării credibilităţii puterii naţional-ţărăniste pe fondul crizei economice, au avut o accentuată încărcătură politică, exprimată atât de putere, cât şi de formaţiunile aflate în opoziţie, îndeosebi de către liberali. P.S.D., aflat acum în opoziţie după gravele repercusiuni de la Lupeni au decis, în urma Consiliului General din 12-13 octombrie 1929, să se prezinte în alegeri în mod independent, recomandând şi organizaţiilor locale să evite, pe cât de posibil, încheierea unor carteluri electorale. Consiliul General al P.S.D. a dat expresie programului electoral şi principiile pe care trebuia să se bazeze activitatea comunală[17]. În urma acestor decizii, social-democraţii prahoveni au adoptat hotărârea de a merge singuri în alegeri.

În alegerile pentru consiliile judeţene, din 5 februarie 1930, P.S.D. a depus liste de candidaţi doar în şase judeţe nu şi în Prahova, acolo unde organizaţiile erau mai puternice şi aveau strânse legături cu lumea satului. Alegerile pentru comunele rurale din judeţul Prahova s-au desfăşurat în perioada 17-26 februarie 1930, fiind înscrişi la vot 79.424 de alegători, din care numai 46.601 au exprimat un vot valabil. Ele au fost dominate de candidaţii naţional-ţărănişti, aflaţi la putere, care au întrunit 29.697 de voturi (1629 locuri de consilieri)[18]. În opoziţie au candidat patru liste: liberalii, liberalii dizidenţi, Uniunea Cetăţenească şi social-democraţii. Aceştia din urmă au obţinut 157 de voturi în comunele Azuga şi Buşteni, primind 4 locuri şi, respectiv, 5 locuri în consiliul comunal[19]. În alegerile pentru comunele urbane din judeţul Prahova ţinute în ziua de 14 martie 1930 au votat 15.165 de alegători dintr-un total de 26.899 cetăţeni cu drept de vot. Şi în cazul acestor alegeri, candidaţii puterii au întrunit majoritate absolută: 8.002 voturi şi 75 de locuri în consiliile urbane[20]. Social-democraţii prahoveni, care, de această dată, au candidat în cartele electorale cu puterea naţional-ţărănistă, au obţinut doar trei locuri în consiliul local de la Câmpina. Astfel, în alegerile comunale din judeţul Prahova, social-democraţii au obţinut 12 locuri de consilieri comunali, cele mai importante în oraşul Câmpina, al doilea centru urban al judeţului Prahova.

Agravarea situaţiei sociale a muncitorimii, în condiţiile crizei economice, după anul 1929, a provocat treptat revigorarea acţiunilor revendicative şi de protest la adresa patronatului şi a autorităţilor publice, care se dovedeau incapabile în a atenua efectele negative ale crizei şi în ameliorarea situaţiei muncitorimii. Într-o notă informativă a Chesturii Poliţiei Ploieşti se specifică faptul că Gogu Rădulescu, preşedintele sindicatului petroliştilor din Câmpina „*afirmând că dacă societatea Steaua nu va respecta cele hotărâte, va fi dată în judecată şi dacă va fi nevoie se va forma o delegaţie din muncitori, cari vor merge la Domnul Ministru al Muncei"*[21]. Astfel, în ianuarie 1931, sindicatul petroliştilor câmpineni, condus de Gogu Rădulescu şi Ştefan Vasilescu, hotărau „*să nu se mai permită să se facă nici un fel de politică, decât numai politica sindicatului"*[22]. Cele mai puternice organizaţii sindicale se aflau în societăţile petrolifere şi metalurgice, în fabricile din industria materialelor de construcţii şi în cea alimentară din centre precum Ploieşti, Câmpina, Moreni, Scăeni, Buşteni, Boldeşti, Băicoi, Floreşti.

[16] „Monitorul Oficial", partea I, nr. 170 din 3 august 1929.
[17] S. Cutişteanu, Gh. I. Ioniţă, *Electoratul din România în anii interbelici (Mişcarea muncitorească şi democratică în viaţa electorală din România interbelică),* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981, p.164-165.
[18] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova , fond Prefectura Prahova, dosar 4/1930, f.13-62.
[19] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova , fond Prefectura Prahova, dosar 7/1930, f.9,27.
[20] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova , fond Prefectura Prahova, dosar 4/1930, f.18-27.
[21] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova , fond Chestura Poliţiei Ploieşti, dosar 182/1929, f. 72
[22] Arhivele Naţionale, Serviciul Judeţean Prahova , fond Chestura Poliţiei Ploieşti, dosar 253/1930, f.129.

De la sfârşitul anului 1929, judeţul Prahova devine unul dintre centrele ţării, în care stările conflictuale între muncitorime şi patronat au înregistrat o permanenţă şi o virulenţă deosebite, cu precădere în societăţile petrolifere. Primul conflict de muncă major, a izbucnit la societatea „Steaua Română", din noiembrie 1930, urmează cele de la regionala C.F.R., societatea „Astra-Română", apoi „Orion", „Unirea", Salina Slănic, Sticla Scăeni, hârtie Buşteni. În perioada 1929-1932, multe dintre aceste conflicte au fost aplanate prin negocierile dintre patronat şi sindicate, cu medierea Inspectoratului Muncii[23]. În urma negocierilor, muncitorimea a primit unele drepturi materiale: creşteri salariale, amânarea disponibilizărilor şi altele, fiind un succes al sindicatelor.

Mişcări greviste de o deosebită violenţă s-au produs în Ploieşti, în zilele de 30 ianuarie-1 februarie 1933 la societăţile petrolifere „Astra Română" şi „Româno-Americană". Greva celor peste 6.000 de lucrători din ambele societăţi a antrenat 8.000 de locuitori ai urbei, într-o manifestaţie impunătoare, care a stăpânit centrul oraşului, pentru mai multe ore, în seara zilei de 1 februarie 1933. Prefectura, poliţia, autorităţile militare se dovedeau incapabile de a rezolva problemele. Prefectul Şt. Stroe-Petrescu a făcut apel la ministrul de Interne, Alex. Vaida-Voevod. La Ploieşti au sosit secretarul de stat, Armand Călinescu, procurorul general Codin Ştefănescu şi şeful Marelui Stat Major al Armatei, generalul Cihovschi. S-au purtat negocieri între liderii sindicatelor şi autorităţi, iar Armand Călinescu a cerut patronatului reprimirea lucrătorilor la muncă şi plata integrală a salariilor. După aprecierile lui Armand Călinescu, mişcările de la Ploieşti au luat amploare şi s-au dovedit cu atât mai grave, cu cât autorităţile locale îşi pierduseră capul, paralizate de efectul surpriză[24]. Secretarul de stat recomanda ministrului său instaurarea stării de asediu în zonă, aceasta fiind promulgată în ziua de 3 februarie 1933. A doua zi, primul procuror al Tribunalului Prahova, Dim. Ştefănescu-Priboi, a început procesul cu audierile principalilor martori ai evenimentelor de la Ploieşti. În cele din urmă, au suferit condamnări doar cei care erau cunoscuţi ca agitatori comunişti şi instigatori care cochetau cu comuniştii, precum Gh. Vasilichi, Marin Răduţu, Nicolae Lambru, Nicu Moraru, Gh. Stoica, Ion Vasilescu, Dumitru Petrescu, Teofil Mareş, Ion Niculescu[25].

Aceste evenimente au făcut mult rău imaginii P.S.D. care a apărut ca profund dezinteresat şi neimplicat în susţinerea revendicărilor petroliştilor ploieşteni. În consecinţă, influenţa social-democraţiei în mediile muncitoreşti a fost în continuă scădere. Sfârşitul anului 1933 găsea social-democraţia prahoveană, dar şi pe cea românească într-o stare de accentuat recul. Însă se evidenţiase clandestinul P.C.d.R., care, în judeţul Prahova îl delegase pe Gheorghe Vasilichi, în urma unui proces, el a fost aruncat în temniţă, din care, însă, va evada şi va fugi în U.R.S.S.

La sfârşitul lunii decembrie 1933, guvernul liberal Ioan G. Duca organiza noi alegeri parlamentare. Campania electorală a cunoscut multe momente de violenţă, mai ales după interdicţia aplicată de premier legionarilor, între forţele şi autorităţile guvernamentale şi cele aflate în opoziţie. P.S.D. a decis să participe singur în alegeri, cu toată propaganda şi stăruinţele făcute atunci de Mihail Gheorghiu-Bujor, amnistiat în 13 iunie 1933 de la Doftana în vederea constituirii unui bloc electoral al stângii. În scrutinul din zilele de 20-29 decembrie 1933, P.S.D. a obţinut 37.672 voturi (1,3%) nerealizând pragul electoral de 2%, cerut de legea din 1926 pentru a avea reprezentanţi în Camera Deputaţilor. Rezultatele înregistrate în circumscripţia electorală Prahova au fost ceva mai bune 1309 voturi -1,86%[26].

---

[23] Ion Şt. Baicu, Mihai Rachieru, Victor Teodorescu, *Izvoare istorice prahovene. Contribuţii la istoria mişcării muncitoreşti. 1918-1928,* vol. I, Ploieşti, Muzeul de Istorie, 1975, p.110.

[24] Armand Călinescu, *Însemnări politice (1916-1939),* Bucureşti, Editura Humanitas, 1990, pp. 141-142.

[25] Ion Şt. Baicu Costin Vrânceanu, *O istorie a social-democraţiei din Ploieşti şi din Valea Prahovei 1870-1948,* Ploieşti, Editura Ploieşti-Mileniul III, 2008, p. 272.

[26] „Monitorul Oficial", nr. 300 din 29 decembrie 1933, pp. 8026-8028.

Înfrângerea social-democraţilor în scrutinul de la sfârşitul anului 1933 se datora unor cauze diverse şi a fost apreciată diferit de către liderii şi conducerea partidului. Constantin-Titel Petrescu afirma că „*Singur contra tuturor, Partidul Social-Democrat a ieşit din luptă înfrânt, dar nu dezonorat*[27]. Rezultatele alegerilor parlamentare din anul 1933, precum şi situaţia unei opoziţii de durată îndemnau P.S.D. să-şi revizuiască atitudinea în cadrul opoziţiei, atât pentru o eventuală colaborare cu forţele burgheze din opoziţie, cât mai ales pentru realizarea unităţii forţelor de stânga.

Comuniştii urmăreau, încă din primii ani ai deceniului patru, constituirea aşa-zisului „front unic muncitoresc de jos", de la nivelul sindicatelor, atelierelor şi al fabricilor, dar care, în fapt, erau concepute ca celule comuniste subversive şi clandestine. Propuneri de gen asemănător au mai fost lansate de către comunişti, în noiembrie 1933, octombrie 1934, martie, aprilie şi noiembrie 1935, ianuarie şi aprilie 1936, noiembrie şi decembrie 1937[28].

Congresul secţiunilor social-democrate din Vechiul Regat ţinut în zilele de 7-8 octombrie 1934 la Bucureşti a propus, prin intermediul unor lideri, precum prahoveanul dr. Ilie Horodniceanu, încheierea unor alianţe cu comuniştii şi denunţarea oricărei colaborării cu forţele burgheze. Comitetul Executiv al P.S.D. a stabilit contacte cu o delegaţie a P.C.d.R., însă activitatea ilegală şi clandestină a acestuia din urmă a împiedicat orice înţelegere oficială la nivel central. S-au putut încheia acorduri cu socialiştii-unitari şi cu sindicatele din plan local, precum la Ploieşti şi Câmpina, unde cu ajutorul lui Mihail Gheorghiu-Bujor, s-a ajuns la o colaborare între dr. Ilie Horodniceanu, Gogu Rădulescu, Constantin Mănescu, Alex. Dunăreanu, Nicu Stroescu, principalii lideri ai stângii din judeţul Prahova. La nivelul organizaţiilor de tineret din Ploieşti s-a mers, şi mai departe, în alianţă fiind cuprinşi şi comuniştii din Uniunea Tineretului Comunist.[29] Încheiate la începutul şi în primăvara anului 1935, ele au servit ca bază de colaborare în alegerile locale desfăşurate în anii 1935-1936.

Ideea Partidului Socialist-Unitar asupra formării Partidului Unic Muncitoresc excludea organizaţiile ilegale, acceptând ca parteneri, din partea comuniştilor, numai formulele sale legale precum Liga Muncii. Dezbaterea din timpul Conferinţei generale a P.S.U. din 8-9 iunie 1935 în jurul chestiunilor Frontului Unic şi Frontului Popular Antifascist pe fondul colaborării cu comuniştii, au determinat excluderea grupării Popovici din partid, la 15 octombrie 1935. Noua sciziune din interiorul P.S.U. agrava şi mai mult dezorganizarea care domina forţele stângii, mai ales că, din 1934, a fost interzisă activitatea sindicatele independente.

În alegerile locale din judeţul Prahova pentru comunele urbane din decembrie 1935 şi aprilie 1936, forţele stângii au sprijinit opoziţia naţional-ţărănistă. La rândul lor, liderii naţional-ţărănişti locali, Constantin Brezeanu şi Cristel Ceauşoglu, au avut numai cuvinte de apreciere faţă de colaborarea cu organizaţiile social-democrate. Într-o altă întrunire, Ştefan Burghelea, subliniind că „*muncitorimea de la sate şi oraşe care sunt cei mai nenorociţi , muncind din zi până-n noapte în special cei din fabrici care sunt plătiţi foarte prost , şi abia pot face faţă nevoilor de astăzi. Mai spune că Partidul Liberal a băgat mâna în vistieria comunală şi se cheltuieşte milioane, întorcând pietrele după trotuarele din centru să bage banii în buzunarele fără fund. Bietul muncitor nu poate da dările către stat care sunt îi trântite în spinare, iar dacă nu are cu ce plăti, vine percepţia cu toba, însoţit de jandarm şi îi vinde şi ţoalele cu care se învelesc copiii, lăsându-i să îngheţe în timpul iernii, iar aceasta nu a făcut nici un partid decât Partidul Liberal, […]nu staţi nepăsători, ci să vă încadraţi, să vă uniţi cu muncitorii intelectuali şi manuali, să vă strângeţi grupuri şi faceţi propagandă contra libertăţii voastre, contra cârmuirii oricărui partid politic va veni la putere, […],*

[27] Constantin-Titel Petrescu, *op.cit.*, p.430.
[28] Ion Şt. Baicu , Costin Vrânceanu, *op.cit.*, p. 278.
[29] *Ibidem*, p.279.

alegând pe Primarul Brezeanu"[30]. În urma scrutinului electoral de la Ploieşti, din 29 aprilie 1936, puterea liberală a fost învinsă, 17 mandate de consilieri faţă de cele 19 ale opoziţiei, din care 17 ale listei naţional-ţărăniste.

Cel mai important moment în evoluţia P.S.D. a organizării, a doctrinei şi a chestiunilor de strategie şi tactică politică l-a constituit Congresul al XVI-lea, desfăşurat în zilele de 5-7 aprilie 1936 la Bucureşti, sub preşedinţia lui Constantin –Titel Petrescu. În finalul lucrărilor sale, preşedinte era nominalizat George Grigorovici, având ca vicepreşedinţi pe Constantin –Titel Petrescu şi Alex. Bartalici. Comitetul Executiv era condus de Constantin –Titel Petrescu, iar din Comitetul Central, format din 15 membri titulari, făcea parte şi liderul prahovean, dr. Ilie Horodniceanu[31]. Pe fondul ascensiunii extremei dreptei, s-a realizat treptat apropierea între P.S.D. şi P.S.U. La 4 decembrie 1937, în preajma alegerilor generale, cele două forţe politice ale stângii realizau, la Casa Poporului din Bucureşti, o înţelegere, considerată ca un prim pas spre fuziunea acestora. Un rol important în cadrul negocierile l-a avut şi prahovenii dr. Ilie Horodniceanu şi Florea Mărăcineanu, dar şi Mihail Gheorghiu-Bujor.

Încheierea pactului de neagresiune în 1937, în care intra P.N.Ţ. alături de Partidul Totul pentru Ţară, i-au determinat pe social-democraţi să renunţe la orice colaborare cu partidul lui Iuliu Maniu. Singura înţelegere de alianţă electorală a social-democraţilor a fost semnată la 27 noiembrie 1937 cu Partidul Socialist Unitar.

În alegerile parlamentare desfăşurate în circumscripţia Prahova, la 20 decembrie 1937, lista de candidaţi a P.S.D. fiind compusă din personalităţi care aparţineau ambelor partide ce formau alianţa: social-democraţi precum Ilie Horodniceanu, Ion Ştefănescu, Constantin Oancea, socialişti precum Ştefan Voitec, Florea Mărăcineanu. Candidaţii P.S.D. au obţinut la alegerile din judeţul Prahova doar 382 de voturi (0,47%), unul dintre cele mai slabe rezultate înregistrate în perioada interbelică. Acest rezultat plasa P.S.D. pe unul dintre ultimele locuri între partidele care au candidat în alegeri. La polul opus, o surpriză totală au produs-o legionarii, care s-au plasat pe locul al treilea, după cele două forţe de guvernământ[32]. Nici la nivelul ţării, rezultatul obţinut de P.S.D. nu era bun, 28.840 voturi (0,94%)[33]. În urma alegerilor parlamentare din decembrie 1937, nicio forţă politică n-a reuşit realizarea majorităţii simple de 40% din voturi, cerută de legea electorală din 1926 pentru a putea primii prima electorală şi implicit guvernarea.

BIBLIOGRAPHY

I.Documente inedite

Serviciul Judeţean Prahova al Arhivelor Naţionale

1.Fond Chestura Poliţiei Ploieşti, dosar 182/1929,253/1930.

2.Fond Prefectura Judeţului Prahova , dosar 4/1930,7/1930. II. Presa : „Monitorul Oficial", nr. 170 din 3 august 1929 ; nr. 59 din 26 august 1930; nr. 96 din 14 noiembrie 1930; nr. 21 din 15 ianuarie 1931; nr. 17 din 2 ianuarie 1931, nr. 131 din 10 iunie 1931, nr. 173 din 26 iulie 1932, nr. 32 din 15 februarie 1933, nr. 300 din 29 decembrie 1933.

III.Lucrări

1.Baicu, Ion Şt., Rachieru Mihai, Ionescu G. Vasile, Teodorescu Victor, *Izvoare istorice prahovene. Contribuţii la istoria mişcării muncitoreşti. 1918-1928,* vol. I, Ploieşti, Muzeul de Istorie, 1975.

[30] Constantin Dobrescu, Mihai Rachieru, Ion Şt. Baicu, *Viaţa politică prahoveană 1919-1938, Documente,* Ceraşu, Editura Scrisul Prahovean, 2000, p. 364.
[31] Nicolae Jurcă, *op.cit.,* p.129.
[32] „Monitorul Oficial", nr. 301 din 30 decembrie 1937, pp. 9720-9792.
[33] Eugen Stănescu, Iulia Stănescu, Gavriil Preda, *op.cit.,* p.59.

2.Baicu, Ion Şt., Rachieru Mihai, Dobrescu Constantin, *Viaţa politică prahoveană 1919-1938- Documente.* Ceraşu, Editura Scrisul Prahovean, 2000.

3.Baicu, Ion Şt., *Momente din istoria social-democraţiei române. Epoca contemporană. 1918-2002. Studiu de caz: social-democraţia în Valea Prahovei,* Ploieşti, Editura Prahova, 2002.

4.Baicu, Ion Şt., Vrânceanu, Costin, *O istorie a social-democraţiei din Ploieşti şi din Valea Prahovei 1870-1948,* Ploieşti, Editura Ploieşti-Mileniul III, 2008.

5.Călinescu, Armand, *Însemnări politice.1916-1939,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1990.

6.Cutişteanu, S., Ioniţă, Gh. I, *Electoratul din România în anii interbelici (Mişcarea muncitorească şi democratică în viaţa electorală din România interbelică),* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981.

7.Jurcă, Nicolae, *Istoria social-democraţiei din România,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1994.

8.Petrescu, Constantin-Titel, *Socialismul în România. 1835-6 septembrie 1940,* Bucureşti, Editura Societatea Națională de Editură și Arte Grafice Dacia Traiana,1944.

9.Scurtu, Ioan; Buzatu, Gheorghe*; Istoria românilor în secolul XX,* Bucureşti, Editura Paideia, 1999.

10. Stănescu, Eugen, Stănescu, Iulia, Preda, Gavriil, *România Mare. Putere politică,* Ploieşti, Editura Mectis,1998.

KING CHARLES I JUBILEE. ORGANISATION OF THE GENERAL EXHIBITION FROM 1906 IN BUCHAREST

Bogdan Iulian Ranteș

PhD, „Valahia" University of Târgoviște

Abstract: This paper aims to analyze the way in which the Bucharest General Exhibition was organized in 1906. It was held on the occasion of the celebration of the Jubilee of the first forty years of the reign of King Charles I. This event was part of a series of many events organized on the occasion of the Jubilee and took place between June 6 and November 23, 1906. . This is a topic very rarely present in biographies dedicated to Charles I or in works studying that period. At the beginning we will present how the exhibition was organized, who was the composition of the organizing committee, how the location in the Filaret Hill area was chosen and how the construction works of the various buildings and pavilions were carried out. After that, we will present and analyze the main aspects during the exhibition. At the beginning we chose to describe how the opening of the Exhibition took place. Then we will highlight the schedule of the royal family during this time, and after that we will present other events that took place during this event such as incidents, inaugurations of some buildings or the various shows. The last part of this paper is dedicated to the participation of Romanians from outside the borders at the Exhibition. The Romanian pavilions from Bucovina, Transylvania and Bessarabia will be described, and finally the way Romanians from these regions came to visit the Exhibition will be presented.

Keywords: Filaret Hill, Constantin I. Istrati, Conservative Party, the Arts Palace, royal family.

Cel mai important eveniment realizat de autoritățile statului în București cu ocazia Jubilelului celor 40 de ani de domnie ai regelui Carol a fost organizarea unei Expoziții Generale în perioada 6 iunie-23 noiembrie 1906.

Ideea organizării Expoziției i-a aparținut lui Take Ionescu, care dorea să-l lingușească pe Carol, așa cum afirmau adversarii săi. De altfel, ei spuneau acest lucru deoarece 40 de ani nu reprezentau o cifră rotundă, cum ar fi fost cea de 50 de ani spre exemplu, astfel că festivitatea nu-și prea avea rostul. Liberalii și carpiștii nu au fost de-acord cu Expoziția deoarece considerau că dacă ar fi avut succes ar fi sporit popularitatea conservatorilor care se aflau la putere și urmau să organizeze evenimentul.

Comisarul general al expoziției a fost numit Constantin I. Istrati. În documentul oficial publicat, încă din luna iunie 1905, se anunta că Expoziția va avea urrmătoarele secțiuni : agricultura, silvicultura, horticultura și viticultura, cresterea vitelor-zootehnia, piscicultura și pescuitul, mine și cariere, industriile, geniul civil și militar, arhtectura, mecanica și electricitatea mijloacelor de transport, armata, instrucțiunea si educația, instrumentele și procedurile generale ale literelor științelor și artelor, artele frumoase, igiena, asistenta publică și economia socială, cultul trecutului.[1]

[1] Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată*, vol.III, ed.2, Eitura ziarului Universul, București, 1936, p. 98.

La început au fost propuse mai multe zone pentru organizarea Expoziției, având loc o amplă dezbatere între reprezentanții celor patru culori ale Bucureștiului, negru, verde, galben și albastru așa cum era vechea denumire a sectoarelor. În cadrul acesteia au apărut trei propuneri: zona Moşilor-Obor, zona şoselei Kiseleff, acolo unde mai fuseseră organizate expoziții și lângă Palatul Cotroceni. Într-un final aceste propuneri au fost refuzate și s-a stabilit ca expoziția să aibă loc în zona Filaretului, această idee venind din partea avocatului Ioan Theodor Florescu și fiind acceptată de ministrul domeniilor, Ion Lahovary.[2] În memoriile sale Constantin Bacalbașa susține că, în opina lui, cel mai potrivit loc pentru organizarea expoziției era șoseaua Kiseleff deoarece în zonă transportul era mult mai facil pentru oameni și era o zonă în plină dezvoltare, însă ministrul a fost fascinat de frumusețea dealului Filaretului.[3]

După aceea, în ședința Senatului din 5 mai 1905 a fost aprobat un credit în valoare de 1.600.000 lei pentru organizarea Expoziției de la Bucureşti cu ocazia aniversării a 40 de ani de domnie a Regelui Carol. Suma a fost pusă la dispoziția Ministerului de agricultură, comerț, industrie și domenii, urmând a fi acoperită în termen de 5 ani prin rate anuale egale prinse la bugetul de cheltuieli al ministerului începând cu 1 octombrie 1906. Ulterior au mai fost alocate și alte sume, costul total ajungând la aproximativ 6 600 000 lei, din care au fost recuperați doar 1 500 000 lei. Ministrul Domeniilor, Ion Lahovari, aprecia că, având în vedere semnificația momentului aniversat, n-a fost o cheltuială prea mare și niciun sacrificiu disproporționat.[4]

De asemenea, a fost înființat și un comitet care să se ocupe de organizarea Expoziției, acesta fiind condus de Ion Lahovary, ministrul domeniilor, și Contantin I. Istrati, Comisarul general al Expoziției.

La începutul anului 1906 în ziarul Adevărul a apărut un articol în care organizatorii Expoziției erau acuzați că nu făceau nimic pentru promovarea evenimentului. În acest sens, autorul dădea drept exemplu niște expoziții asemănătoare care avuseseră loc în 1905 la Liege și la Milano, dar care fuseseră promovate cu mai bine de un an înainte. Reclama acestora fusese realizată cu ajutorul presei, a plancartelor, broșurilor, afișelor, anunțuri în hoteluri, trenuri sau vapoare, în timp ce despre Expoziția de la București abia apăreau câteva informații. În finalul articolului autorul concluziona că timpul nu era încă pierdut și că ceea ce fusese întârziat până atunci se putea repara.[5]

Planurile de arhitectură ale pavilioanelor au fost realizate şi executate în cea mai mare parte de arhitecții Ștefan Burcuș și Victor G. Ștefănescu sub îndrumarea arhitectului Ion D. Berindey, inspector general al Expoziţiei și arhitectului peisagist Édouard Redont. Cu acestă ocazie, în zona unde a avut loc expoziția s-au construit printre altele Parcul Carol și Arenele Romane.

Mii de oameni au lucrat la amenajarea Expoziției pe dealul Filaretului, în Parcul Libertății, cum fusese numit la 1848, care acum, cu prilejul jubileului, avea să devină „Parcul Carol“. S-a depus o muncă uriașă, deoarece terenul avea stânci, râpe, mlaștini, arbori bătrâni de diferite esențe. S-au construit pavilioane, s-au trasat alei, s-au amenajat izvoare, cascade.

[2] *Ibidem,* p.100.
[3] *Ibidem.*
[4] Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi- Carol I,* Editura Enciclopedică, București, 2004, p.188
[5] *Adevărul,* an XVIII, nr. 5897, 17 ianuarie 1906, p.1

Ghirlandele din flori și becurile multicolore dădeau o imagine feerică întregului ansamblu expozițional.

Expoziția de pe întinsul teren al Filaretului avea intrarea principală dinspre strada 11 iunie, se întindea pe un teren plan iar apoi urca pe dealul Filaretului, numit și Trocadero, și se termina în strada Șerban Vodă. În partea stângă a intrării în Expoziție se afla Palatul Agriculturii, iar în dreapta era Palatul Industriei. La mică distanță de Palatul Agriculturii se afla Palatul Regal. Acesta era alcătuit din mai multe clădiri, în cea din mijloc fiind expuse doar obiectele familiei regale. Partea din dreapta a palatului era rezervată geniului militar, iar cea din stnga geniului civil și instrucțiunii. În fața Palatului Regal se afla Palatul Minelor, iar între aleea principală și lac se găseau pavilioane particulare. Una din atracțiile principale ale expoziției era lacul care avea 2 hectare și era poziționat chiar în mijlocul Expoziției. Acolo, erau expuse toate vasele marinei de război în miniatură și un mic vaporaș făcea curse de la un capăt la altul. Lacul avea și două insule, pe cea mai mare fiind amplasat un casino cu o sală de teatru și un restaurant, iar pe insula mai mică era pavilionul pescăriilor și o cafenea turcească. Cea mai impozantă clădire era Palatul Artelor, acesta fiind construit chiar în vârful dealului Filaretului. Lângă acesta se afla un turn construit în stil medieval, numit Cula. O altă clădire din acea zonă era Castelul Apelor, care era construit în întregime in piatră și avea un turn care semăna cu Turnul Chindiei din Târgoviște.[6]

În incinta Expoziției urma să intre și parcul Filaret, la amenajarea căruia se lucra încă din anul 1904, iar ulterior acesta a fost redenumit parcul Carol.

Având în vedere că în acel an se decisese să se sărbătorească și 1800 de ani de la cucerirea Daciei de către Traian, comisarul Expoziției , Constantin I. Istrate, a decis că ar fi bine să existe și ceva legat de romani în cadrul acesteia. Și astfel, între Institutul Meteorologic și biserica Cuțitul de Argint au fost construite Arenele Romane. În mijloc se afla o scenă care era împrejmuită de 40 de loji despărțite între ele prin coloane. Dedesubt se aflau în formă de amfiteatru o tribună cu bănci pentru spectatori. Aceasta avea o capacitate de aproximativ 5000 de locuri.[7]

În incinta Expoziției se aflau mai multe pavilioane ale diferitelor instituții, bresle, ale românilor din regiunuile aflate sub stăpânirea imperiului Austro-Ungar și ale altor state.

Ordinea la expoziție urma să fie asigurată de o companie de jandarmi rurali și de foarte mulți sergenți de stradă. Au mai fost aduși agenți ai poliției de siguranță pentru prevenirea furturilor, iar în incinta Expoziției au fost înființate un inspectorat și un comisariat de poliție.[8]

Despre pregătirile în vederea organizării expoziției a scris și ziarul Adevărul, fiind publicat un articol intitulat *Bucureștii și Expoziția* în numărul din 27 mai. Astfel, autorul observa faptul că orașul începea să-și schimbe fața datorită pregătirilor pentru expoziție. La început, acesta prezenta modificările și renovările aduse Gării de Nord, care era consierată a fi una din cele mai importante zone din timpul Expoziției deoarece pe acolo soseau cei mai mulți vizitatori străini, iar gara reprezenta primul contact al acestora cu România. În continuare, autorul observa faptul că și pe străzi se observă schimbările în vederea Expoziției. El remarca faptul că peste tot se reparau pavajele, iar piețele erau acoperite cu plante, observându-se o curățenie și o strălucire din ce în ce mai mare. În finalul articolului ziaristul

[6] Ion Bulei, *Atunci când veacul se năștea- lumea romînească între 1900-1908,* Editura Eminescu, București, 1990, pp.373-374
[7] *Ibidem,* p. 375
[8] *Ibidem,* p. 377.

a prezentat modul în care se realizau lucrările în zona din dealul Filaretului unde urma să fie amplasată expoziția și remarca faptul că Bucureștiul va rămâne la finalul acesteia cu foarte multe monumente valoroase. În acest sens el afirma: „*Capitala va rămâne cu un foarte frumos parc, cu arenele romane care vor servi pentru jocurile fizice de tot felul, cu marele palat al artelor care va rămâne o podoabă a Bucureștilor și va putea lesne fi prefăcut într-un măreț muzeu permanent, cu cula boierească, cu cetatea lui Țepeș Vodă, cu cascada și grota și cu splendida piață ce se face la intrarea expoziției.*"[9]

Pentru a facilita accesul oamenilor la Expoziție Direcția Tramvaielor a suplimentat numărul vagoanelor puse în circulație precum și numărul cailor. De asemenea, special pentru acest eveniment a fost adus și un tramvai pe motor cu abur. În schimb Direcția Căilor Ferate a redus costul unui bilet de tren cu 30%, iar mai târziu cu 50%., pentru a oferi posibilitatea tuturor românilor să viziteze expoziția. Pentru țăranii care veneau în capitală în grupuri mai mari reducerea era de 75% la vagoanele de clasa a III-a. Astfel s-a ajuns ca în perioada de vârf a Expoziției Gara de Nord să fie tranzitată de aproximativ 1500 de oameni pe zi.[10]

I. Inaugurarea Expoziției

Conform programului oficial Expoziția trebuia să fie inaugurată în data de 4 iunie 1906 însă a fost amânată din cauza ploii. Despre această situație ziarul Universul scria: „*...O dezlănțuire neîntreruptă și torențială de ploaie, care a început la orele 12 din noapte și a continuat până ieri la amiază a făcut imposibilă inaugurarea. La orele 8 dimineața s-a hotărât definitiv amânarea, înștiințându-se persoanele oficiale și autoritățile. Totuși, o mare parte din invitați a sosit la Expoziție în trăsuri, cu toată ploaia torențială și numai aici au aflat amânarea. Inaugurarea expoziției se va face marți 6 iunie, tot la orele 10 dimineața.*"[11]

Se mai preciza faptul că dacă ar mai fi plouat și atunci, festivitatea de inaugurare urma să se desfășoare în incinta Palatului Artelor și astfel nu s-ar mai fi ținut cont de vreme.

În data de 6 iunie, pe o vreme frumoasă a avut loc inaugurarea Expoziției. La ora 10.00 familia regală, în frunte cu regele și regina au plecat spre Expoziție de la Palatul Regal în trăsuri de mare gală, fiind înconjurați de o divizie de jandarmi.

La intrarea în Expoziție, aceasta a fost așteptată de peste 300 de primari și notari din satele din Ilfov care erau îmbrăcați în costum național. După ce s-au dat jos din trăsuri, regele Carol I, regina Elisabeta și ceilalți membri ai familiei regale au fost întâmpinați de membrii guvernului și comitetul de organizare a Expoziției, alături de care au intrat în incinta Arenelor Romane, acolo unde urma să aibă loc festivitatea de deschidere.

La inaugurarea Expoziției a asitat întregul corp diplomatic, în afară de ambasadorul Turciei, Kiazirn Bey. Acesta a lipsit din cauza că în cadrul Expoziției figura și bateria de la Calafat, aceea care a deschis prima focul împotriva turcilor în războiul de la 1877. Ceremonia s-a desfășurat în următoarea ordine: După serviciul divin oficiat de cei doi mitropoliți și toți episcopii, au vorbit în ordine: Ion Lahovary, ministrul domeniilor; dr. C. Istrati, comisarul general al Expozitiei, și la sfârșit regele, care a răspuns. Pe când vorbea doctorul Istrati principele Carol, fiul moștenitorului tronului, a leșinat din cauza căldurii și a uniformei pe care o purta, însă a fost salvat de doctorul Palatului care i-a dat să miroasă eter.[12]

---

[9] *Adevărul,* an XVIII, 27 aprilie 1906, p. 1.
[10] Ion Bulei, *Atunci când veacul se năștea- lumea romînească între 1900-1908,* Editura Eminescu, București, 1990, p. 377.
[11] *Universul,* an XXIV, nr. 152, 5 iunie 1906, p.1
[12] Constantin Bacalbașa, *op.cit.,* p. 136

Primul care a luat cuvântul a fost ministrul Ion Lahovary care a vorbit la început despre progresele realizate de România sub domnia regelui Carol. Ulterior, ministrul a vorbit espre greutățile întâmpinate în realizarea Expoziției. În acest sens el afirma: „ *Am tăiat dealuri, am secat bălți, am umplut o vale, am săpat un lac mare și în mai puțin e un an am scos la lumină parcul și clădirile Expoziției pe care astăzi, cu mulțumirea sufletească a celor care cu muncă grea au dus la bun sfârșit o operă anevoioasă, le arătăm Majestății voastre, națiunii române și reprezentanților puterilor străine.*"[13]

În continuare, Lahovary a prezentat cifrele oficiale ale realizării locului pe care a fost așezată Expoziția. În finalul discursului, acesta i-a lăudat pe toți cei care au participat la realizarea acelui eveniment, subliniind faptul că totul a fost făcut în doar 11 luni, în timp ce alte expoziții din Europa, precum cele de la Paris, Liege sau Budapesta au avut nevoie de ani de zile pentru a fi construite.

Ulterior a vorbit Constantin I. Istrati, comisarul general al Expoziției. Acesta a început discursul comparându-l pe Carol I cu împăratul Traian, iar apoi cu alte figuri ale istoriei României, precum Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul. După aceea, el a vorbit despre cei 40 de ani de domnie ai lui Carol I, considerând că aceștia au adus stabilitate țării, după o perioadă foarte incertă. În final, comisarul a mulțumit și el celor care au lucrat asiduu pentru a termina la timp locația expoziției.[14]

În răspunsul său la discursurile lui Lahovary și Istrati, regele Carol arăta faptul că, după cucerirea independenței și transformarea țării în regat Romnia trebuia să dovedească faptul că era dezvoltată și în celelalte domenii de activitate precum economia, industria și agricultura, iar Expoziția era momentul perfect pentru a arăta acest lucru. În acest sens el afirma: „*Privirile retrospective ce aruncați asupra României de ieri, cu date și fapte așa de nimerite, pun la iveală, în mod izbitor, progresele îndeplinite de România de astăzi. Salut dar, cu o adâncă bucurie sufletească, prima noastră expoziție națională, adevărată serbare a muncii românești și vrednică încoronare a 40 de ani de lupte și silințe.*"[15]

Reprezentanții Opoziției au boicotat festivitățile organizate cu ocazia deschiderii Expoziției, junimiștii nefiind deloc prezenți la ceremonii, iar din partea liberalilor a participat doar fostul ministru Vasile Missir. Mai mult, cele două partide criticau cu orice ocazie tot ce era legat de Expoziție. Constantin Mille a publicat un articol intitulat *Jubileul, Expoziția și partidele* în ziarul pe care-l conducea, Adevărul, în care critica pe un ton dur atitudinea partidelor politice față de organizarea acelui eveniment. Jurnalistul considera că în ciuda lipsurilor observate la Expoziție, cele două partide de opoziție ar fi trebuit să se abțină în a critica organizatorii și pe rege, deoarece aveau o atituine duplicitară și erau nemulțumiți că alt partid și nu al lor organiza Expoziția.[16]

II. Programul familiei regale la Expoziție

După terminarea festivităților de la Arenele Romane regele și ceilalți membri ai familiei regale s-au îndreptat spre Palatul Artelor, s-au urcat la etajul superior și au admirat panorama Bucureștiului. În același timp, în fața Palatului s-au strâns 300 de cântăreți care au cântat imnul dinastiei și muzică populară. După aceea, comisarul Istrati i-a prezentat regelui pe arhitecții, inginerii și personalul comisariatului care lucraseră la realizarea Expoziției, dar

[13] *Amintiri despre Jubileul de 40 de ani de domnie a M.S. Regelui Carol I,* Imprimeria Statului, București, 1906, p. 247
[14] *Ibidem,* p. 250
[15] *Cuvântările Regelui Carol I,* vol.II, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol I", București, 1939, p. 365
[16] *Adevărul, an XVIII,* nr. 6040, 13 iunie 1906, p.1

și pe reprezentanții comitetelor străine și ai expozanților. Apoi, familia regală s-a urcat în trăsuri și a mers pe toate străzile expoziției, în aclamațiile oamenilor și însoțită de muzica fanfarelor diferiților expozanți, iar la 12.30 au părăsit locația.

După-amiaza regele și regina au revenit la Expoziție pentru a vizita pavilioanele. Prima dată au vizitat Cula, acolo une erau expuse obiecte de artă veche religioasă, iar cei doi au fost însoțiți de Ministrul Agriculturii. În ziarul Universul se preciza faptul că Regina Elisabeta a fost foarte încântată de exponatele bisericești de acolo și „ *nu se îndura a părăsi acest scump tezaur, care reprezintă toată comoara de antichități bisericești de la noi.*"[17]

În aceeași zi, cuplul regal a mai vizitat pavilionul Comisiei Europene a Dunării, pavilionul austriac, cel maghiar și pe cel al Bucovinei. Acolo, regele și regina au fost întâmpinați de mai mulți deputați de origine română din camera austriacă, în frunte cu dr. Lupu și Iancu Flondor.

Înainte de părăsirea Expoziției Carol și Elisabeta s-au oprit la bufetul din pavilionul austriac la invitația primarului Vienei, dr. Lueger, care făcea parte din delegație, și au închinat un pahar în cinstea împăratului Franz Iosef.[18]

A doua zi, 7 iunie 1906, familia regală a revenit la expoziție, vizitând pavilionul Domeniilor Coroanei, pavilionul etnografic, cel al județului Dorohoi și cel al Societății Vega de exploatare a petrolului. Pe durata vizitei, cei doi monarhi au fost însoțiți de comisarul general al expoziției și mai mulți angajați ai casei regale. În timp ce regele și regina vizitau pavilionul Domeniilor Coroanei la Expoziție și-au făcut apariția și prințul moștemitor Ferdinand, însoțit de primul său fiu, prințul Carol.

Înainte să părăsească Expoziția, membrii familiei regale au făcut o plimbare cu trăsura pe străzile din incinta acesteia.

În data de 8 iunie Carol a venit din nou la Expoziție pentru a continua vizitarea celorlalte pavilioane, de data aceasta nefiind însoțit și de regină. El a vizitat prima dată pavilioanele mai multor fabrici străine și românești, fiind foarte atent și interesat de explicațiile oferite de expozanți. Apoi a urmat vizita la pavilionul Muzeului Chirurgical și pavilionul Societății Farmaciștilor. Ultimele locuri vizitate de rege au fost pavilionul Institutului Meteorologiei și Uzina Electrică. Apoi s-a deplasat la biserica Cuțitul de Argint situată la intrarea în Expoziție și care era proaspăt renovată, dând indicații ministrului Lahovary despre cum trebuiau să fie realizate ultimele finisaje ale acesteia. Înainte de plecare, Carol a făcut o plimbare printr-o grădină botanică organizată de ministerul domeniilor.[19]

Ulterior, suveranii au continuat să viziteze pavilioanele Expoziției în fiecare zi până în data de 14 iunie, iar după aceea au mai fost prezenți la câteva evenimente din cadrul acesteia în lunile septembrie și octombrie.[20]

III. Alte evenimente petrecute la Expoziție

Pe durata expoziției au fost organizate foarte multe evenimente care aveau ca scop atragerea cât mai multor oameni și aigurarea divertismentului acestora. Cei mai mulți vizitatori au avut waterchut-ul, toboganul, labirintul, spectacolul de lupte navale ce simula bătălia de la Port Arthur, o reconstituire a bătăliei de început a Războiului ruso-japonez din

[17] *Universul*, an XXIV, nr. 157, 11 iunie 1906, p. 1
[18] *Amintiri despre Jubileul de 40 de ani de domnie a M.S. Regelui Carol I,* Imprimeria Statului, București, 1906, p. 256.
[19] *Ibidem,* p.260
[20] Întregul program al vizitelor familiei regale la Expoziție se găsește în *Ibidem,* pp. 257-297

8–9 februarie 1904. S-au mai desfășurat și alte manifestările artistice și diverse concursuri precum festivalul coral de la sfârșitul lunii august sau concursurile de sănătate și frumusețe.

La 21 iunie 1906 a avut loc un incident la Expoziție care s-a terminat cu decesul unui om. Atunci trebuia să aibă loc simularea unor lupte navale pe lacul din incintă, iar accidentul provocat de sergentul marinar Alexandru Lazarescu. Tocmai când trebuiau să înceapă luptele pe lac, un depozit de praf de pușcă și alte explozibile au luat foc. Cinci persoane au fost grav rănite. Magazionerul Tomescu a fost omorât. Expoziția, instalată în mod primitiv, n-avea nici un instrument și nici alte mijloace de salvare. Apoi telefonul ne mai funcționând de la orele 8 seara, explozia s-a produs la orele 9, n-a mai existat posibilitatea de a se comunica cu orașul spre a cere ajutor.[21]

Despre acest incident a scris și ziarul Adevărul care a publicat un amplu articol intitulat *Teribila explozie de la Expoziție.* Acolo se menționa faptul că Expoziția nu era dotată cu niciun mijloc de prim-ajutor, acesta a fost acorat prima dată de către un medic comunal, iar răniții au fost transportați la spital cu birjele, ceea ce le-a creat un disconfort teribil.[22]

Pe durata Expoziției s-a desfășurat la Arenele Romane un eveniment numit Povestea Neamului, în regia lui Alexandru Davila, directorul teatrelor, ce cuprindea 16 tablouri istorice referitoare la istoria românilor de la cucerirea Daciei de către romani din 106 până la 1906.[23]

La realizarea acesteia au participat actori ai Teatrului național și studenți de la Conservator. Practic, în fiecare intre scenele menționate mai sus exista un decor și niște figuranți îmbrăcați în costume realizate după modelul fiecărei perioade în parte, iar aceștia organizau tot felul de scenete și defilau sub formă de cortegii.

În ziarul Universul se preciza faptul că alegerea lui Davila ca organizator al acestui eveniment era foarte bună, acesta având destul gust artistic și fiind un bun cunoscător al istoriei neamului, însă nu ar fi trebuit lăsat singur cu organizarea, ci ar fi avut nevoie de încă 3-4 oameni care să-l ajute.[24]

Autorul considera că momentele referitoare la istoria României erau reprezentate foarte bine însă la cele legate de domnia lui Carol a observat mai multe minusuri. În acest sens acesta afirma: „ *Eu cred că pentru acestea, în special trebuia o cheltuială și o atenție deosebită spre a realiza o alegorie deosebită în care să se perindeze toți bărbații importanți și vii și morți care au conlucrat la faptele mari împreună cu regele Carol. Unde e intrarea prințului Carol din 1866? Unde sunt Ion Brătianu și Lascăr Catargiu? Unde e o scenă eroică din războiul de la 1877? Unde e asaltul Griviței? Dar mama răniților? Unde-i regalitatea și apoteoza dinastiei regale române?*”[25]

Un alt eveniment important din cadrul expoziției a fost inaugurarea Palatului Artelor, situat în mijlocul acesteia, pe dealul Filaretului. Acest eveniment a avut loc în data de 17 august 1906 în prezența ministrului domeniilor, Ion Lahovary și a comisarului general al Expoziției, Constantin I. Istrati. Acesta din urmă a susținut și un discurs în carul ceremoniei, în care a realizat o descriere detaliată a Palatului. La început acesta menționa faptul că acolo se afla expus tot ce a fost produs mai de seamă de artiștii români. În sala centrală erau sărbătoriți împăratul Traian și regele Carol. Pentru a-l celebra pe primul dintre aceștia, Istrati a precizat că a comanat la Roma construirea unor statui reprezentând bustul împăratului, un

[21] Constantin Bacalbașa, *op.cit.*, p. 140
[22] *Adevărul,* an XVIII, nr. 6048, 22 iunie 1906, p. 3.
[23] https://www.bibnat.ro/dyn-doc/EXPOZITIA%20DE%20LA%201906%20-%201.pdf
[24] *Universul*, an XXIV, nr. 201, 25 iulie 1906, p. 1
[25] *Ibidem.*

legionar roman și un soldat dac. De asemenea, Muzeul Arheologic din Belgrad a trimis special pentru Expoziție, un bust din bronz al lui Traian, descoperit în localitatea Cladova. În acea sală se mai aflau printre altele, o reconstituire miniaturală a Podului de la Severin și una a podului peste Dunăre realizat de Anghel Saligny în timpul regelui Carol. În incinta Palatului se mai găseau foarte multe fotografii și alte materiale referitoare la istoria românilor. În celelalte zone ale palatului se găseau o expoziție a școlilor profesionale din România și picturile artiștilor români din acea perioadă, cel mai apreciat fiind Nicolae Grigorescu.[26]

După Primul Război Mondial Palatul Artelor a fost transformat în Muzeul Militar, iar în 1940 clădirea a fost foarte afectată de cutremurul din acel an și a fost demolată în 1940. După instaurarea regimului comunist pe locul în care se afla Palatul a fost construit Mausoleul comunist în care au fost înmormântați toți liderii marcanți ai PCR, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Între 26-30 august a avut loc Festivalul Coral. La început a avut loc o defilare a sătenilor din mai multe regiuni, inclusiv din Transilvania și Bucovina, în costume populare, iar apoi a avut loc un concert la care a participat și Corul din Lugoj, care era cel mai vechi cor românesc, fiind înființat înainte de 1850.[27]

Concertul a fost deschis de corul de 100 persoane, din Resita-Montana, Bocșăneni Bozovicenii din Cacova, din Beiuș, corul Hilaria, corul din Coștei, corul din Oravita română, corul Arrmonia, corul din San Miclau al lugojenilor. La sfârșit, toate impreuna cu cele 800 voci, au cântat „ Hai la horă !!" Imnul regal" și „ Pui de lei !".

La unele bucăți s-au asociat și fanfarele militare. În final s-a cântat „Deșteaptă-te Române" de către toate corurile prezente, inclusiv cele din vechiul regat, fanfarele militare si tot publicul din Arene, în total peste 1000 de oameni. A fost unul din spectacolele cele mai grandioase si din momentele cele mai înălțătoare.„ *Condeiul nu o poate reproduce cu viața de atunci*", așa cum afirma Constantin Bacalbașa.[28]

La 6 septembrie 1906 a sosit la București o replică din bronz a celebrei statui cu lupoaica alăptându-i pe Remus și Romulus, care a fost oferită în dar de municipalitatea orașului Roma. Aceasta a fost adusă de o delegație condusă de contele San Martino care avea funcția de prim-ajutor al primarului Romei. Drept răsplată, autoritățile române au decis să organizeze mai multe festivități în onoarea Italiei la Arenele Romane pe 8 septembrie, la care urmau să participe toți reprezentanții comunității italiene din România.[29]

După terminarea Expoziției lupoaica a fost așezată în fața bisericii Sfântul Gheorghe Nou din București, apoi, pentru o perioadă a fost mutată în Piața Romană, iar în zilele noastre a revenit în locația inițială.

IV. Participarea românilor din afara granițelor la Expoziție

Expoziția a avut o reală semnificație națională. Participarea unui mare număr de români din Transilvania și Bucovina la festivitățile jubileului regal, desfășurat în România în anul 1906, primirea entuziastă de care aceștia s-au bucurat, au constituit o puternică manifestare a voinței de unire a întregului popor român, în cadrul unuia și aceluiași stat. Sesizând acest aspect fundamental, Nicolae Iorga consemna: „*Bucureștii din acea vară 1906*

[26] Întregul discurs al lui Constantin I. Istrati se găsește în *Amintiri despre Jubileul de 40 de ani de domnie a M.S. Regelui Carol I,* Imprimeria Statului, București, 1906, pp. 273-275.
[27] *Universul,* an XXIV, nr. 233, 26 august 1906, p.1.
[28] Constantin Bacalbașa, *op.cit,* p.142.
[29] *Universul,* an XXIV, nr. 244, 6 septembrie 1906, p.1.

devenise în adevăr capitala poporului românesc. Nu era suflet simțitor care să nu simtă altfel după asemenea priveliști. Se pregătise numai ceva pentru trecut, acela personificat de un rege obosit, bolnav și trist, și corurile bănățene, ardelene, bucovinene chemau, peste toate legăturile, simpatiile și fidelitățile lor, viitorul."[30]

Pavilionul Bucovinei era construit sub forma bisericii din Rădăuți. Înăuntru se aflau mai multe exponate care proveneau de la mănăstirile Putna, Sucevița, Dragomirna, Humor și Voroneț. Unele dintre acestea îi aparținuseră chiar lui Ștefan cel Mare, sau din vremea acestuia. În mijlocul sălii se afla o machetă a cetății Sucevei, iar în altă secțiune să găseau mai multe manuscrise, cărți și documente vechi aduse de membrii delegației. Tot acolo se mai găseau și mai multe obiecte aparținând artei populare, dar și unele artizanale.[31]

Acest pavilion apărea în Expoziție ca o anexă a pavilionului austriac, fiind în imediata sa apropiere și având deasupra drapelul austriac.

În schimb, pavilionul românilor din Transilvania era construit separat de cel al Ungariei, la intrarea în cadrul acestuia fluturând tricolorul, iar toate inscripțiile erau scrise în limba română. Cu toate acestea între guvernul român și cel ungar a existat o înțelegere prin care denumirea pavilionului era *Românii de peste hotare* în loc de *Românii din Transilvania* așa cum se dorea la început. Inițial, guvernul maghiar interzisese participarea românilor transilvăneni la expoziție printr-o directivă dată în martie 1906 însă, ulterior a revenit asupra deciziei, iar delegația română a fost prezentă.

Obiectele expuse erau grupate în opt secțiuni: etnografică generală, industrie casnică, economică, bisericească, istorie și cultură, școlară, instituții de cultură și instituții financiare. Pe perete erau mai multe hărți ale Transilvaniei iar numele localităților erau scrise în limba română. În cadrul pavilionului se mai aflau niște tablouri mari, unele dintre acestea fiind cu adunarea de pe Câmpia Libertății de la Blaj, din 1848 și cu fruntașii transilvăneni din timpul Memorandum-ului.[32]

Pavilionul Basarabiei era mai mic și se afla în aceeași incintă cu cel al Transilvaniei și a fost organizat de o moșieră din acea regiune numită Maria Strumenska. În cadrul acesteia se găseau mai multe obiecte provenite din satele românești ale Basarabiei dar și mai multe fotografii cu grupuri de țărani îmbrăcați în costumele lor tradiționale.[33]

Pavilioane la Expoziție au avut și românii din alte regiuni, cele mai importante fiind ale celor din Banat și ale aromânilor din Balcani.

La sfârșitul lunii august 1906 foarte mulți români din afara granițelor au sosit la București pentru a vizita Expoziția. A fost pentru prima dată când aceștia au interacționat în mod direct și legal cu confrații lor din Vechiul Regat, iar din acest punct de vedere putem considera că Expoziția a fost în primul rând o sărbătoare a românismului și un semnal pentru realizarea unității naționale care s-a desăvârșit 12 ani mai târziu.

Primii care au sosit au fost românii bucovineni. Aceștia au plecat cu două trenuri din Cernăuți în data de 23 august și erau peste o mie de oameni. După ce au intrat în România trenurile au fost primite cu urale în foarte multe din gările pe unde treceau. Cele două trenuri au ajuns în București în data de 26 august. Prin dintre acestea a ajuns mai devreme și a fost întâmpinat de un reprezentant al primăriei numit Alexandru Ciurcu. Al doilea a fost întâmpinat de un reprezentant al ministerului cultelor. După aceea, bucovinenii au format un

[30] Nicolae Iorga, *O viață de om, așa cum a fost,* Editura N. Stroilă, București, 1934, p. 145
[31] *Universul*, an XXIV, nr. 224, 17 august 1906, p.1.
[32] Ion Bulei, *op.cit.*, p.381.
[33] *Universul*, an XXIV, nr. 236, 29 august 1906, p.1

cortegiu și s-au deplasat pe jos spre cazarma *Cuza*, acolo unde urmau să fie cazați, trecând pe Calea Griviței și pe Calea Victoriei.[34]

O zi mai târziu, pe 27 august, au sosit în Gara de Nord și peste 2000 de români ardeleni și bănățeni. În momentul sosirii gara era arhiplină deoarece acolo se mai aflau și alți ardelelni care ajunseseră mai devreme, niște coruri de băieți din Botoșani și Iași, dar și mai mulți bucovineni care veniseră să-i întâmpine pe ardeleni. După ce au ajuns trenurile s-a format un cortegiu care s-a plimbat prin București, trecând pe Calea Griviței, pe Calea Victoriei unde s-au oprit la Palatul Regal etc. După aceea românii ardeleni și bănățeni au fost cazați în mai multe locuri. Aproximativ o mie dintre aceștia au fost încartiruiți la Regimentul 24 infanterie, aproximativ 400 de femei au fost cazate la diverse pensioane, iar cei care făceau parte din coruri la diverse instituții particulare.[35]

Expoziția s-a încheiat în data de 23 noiembrie 1906 în urma unei festivități organizate la Arenele Romane la care a participat și familia regală. Printre cei prezenți s-au mai aflat diverși miniștri, parlamentari și reprezentanți ai corpurilor diplomatice. În cadrul evenimentului singurul care a luat cuvântul a fost Ion Lahovary, ministrul domeniului public. În cadrul discursului el a mulțumit Corpurilor Legiutioare care au sprijinit financiar expoziția și tuturor celor care au munict pentru ca acest eveniment să fie foarte bine organizat. De asemenea el a mai mulțumit guvernelor țărilor care au avut pavilioane în cadrul Expoziției și mai ales celui Austro-Ungar care a permis românilor din Bucovina și Transilvania să poată veni să o viziteze.

Referitor la succesul Expoziției acesta afirma: „ *Aducându-ne aminte de acele zile frumoase, în momentul închiderii Expoziției Jubiliare, putem afirma fără sfială că munca depusă și cheltuielile făcute n-au fost în zadar și că ideea pe care am urmărit-o cu toții a fost pe deplin realizată. Am voit să arătăm străinilor și românilor ceea ce a fost odinioară România și ceea ce este azi, după 40 e ani de domnie ai regelui Carol I...Am voit ca străinii să ne cunoască și ca românii să se cunoască mai bine și să se știe că între Dunăre și Carpați trăiește, crește și se întărește un popor harnic viteaz și cuminte, condus de un rege înțelept.Și pentru străini și pentru mulți români Expoziția a fost o adevărată revelație și efectele ei binefăcătoare vor dura încă multă vreme după ce vor fi dispărut clădirile pe care le-am ridicat și se va fi stins răsunetul sărbătorilor pe care le-am celebrat.*”[36]

BIBLIOGRAPHY

Documente edite

1. Amintiri despre *Jubileul de 40 de ani de domnie a M.S. Regelui Carol I,* Imprimeria Statului,

București, 1906.

2. *Cuvântările Regelui Carol I,* vol.II, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol I”, București,

1939

Memorii

[34] *Universul,* an XXIV, nr. 234, 27 august 1906, p. 1.
[35] *Ibidem,* nr. 235, 28 august 1906, pp. 1-2.
[36] *Amintiri despre Jubileul de 40 de ani de domnie a M.S. Regelui Carol I,* Imprimeria Statului, București, 1906, pp. 302-304

1. Bacalbașa, Constantin, *Bucureștii de altă dată*, vol.III, ed.2, Editura ziarului Universul, București,
1936
2. Iorga, Nicolae, *O viață de om, așa cum a fost*, Editura N. Stroilă, București, 1934

Presă
1. *Adevărul*- numere din perioada iunie-noiembrie 1906
2. *Universul*- numere din perioada iunie- noiembrie 1906

Lucrări generale

1. Bulei, Ion, *Atunci când veacul se năștea- lumea românească între 1900-1908*, Editura Eminescu, București, 1990.
2. Scurtu, Ioan, *Istoria românilor în timpul celor patru regi- Carol I*, Editura Enciclopedică, București, 2004.

READING ROOMS FROM BUCOVINA. READING ROOM UNIREA UNDER OADECI FROM UDEȘTI

Lăcrămioara Avasiloaie Andrei

PhD Student, „Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: In Suceava district (county) of Bucovina, reading rooms appeared after 1890, some within cultural societies, others under the care of reading societies, according to the researched statutes. They functioned separately and had juridical personality. At the end of 1899, 13 reading offices and reading societies were operating, according to the statistics compiled by the editors of the publication "The calendar of the Bucovina people" from Cernăuți. The reading room "Unirea under Oadeci" from Udești operated in the house of Vasile Mihăiescu, since 1899, with 89 members. It had a documentary fund with 10 books and a fortune of 87 florins and 85 creițari.

Keywords: reading room, Udești, culture, books, members, folk parties, national house

Introducere

În comunele districtului (judeţului) Suceava din Bucovina, cabinetele de lectură şi societăţile de citire au apărut după anul 1890, unele în cadrul societăţilor culturale, altele erau în îngrijirea societăţilor de citire, potrivit statutelor sau funcţionau separat şi aveau personalitatea juridică. La sfârşitul anului 1899, funcţionau 13 cabinete de lectură şi societăţi de citire, conform statisticii realizate de redacţia de la publicaţia „Calendariul poporului Bucovinean'', dar probabil unele primării nu au trimis publicaţiei date despre funcţionarea acestora. În anul 1905 erau 21 de cabinete şi societăţi de citire[1] în districtul (judeţul) Suceava, iar în anul 1921 erau doar 10, potrivit datelor adunate de Prefectura judeţului Suceava. În 1935, în raportul „Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina"[2] erau doar 18 cabinete, deoarece unele dintre ele s-au transformat în cămine culturale, sau au fost incluse în fondul bibliotecii publice din comună.

În localitatea Udești a funcționat Cabinetul de lectură „Unirea sub Oadeci'' și a activat în casa lui Vasile Mihăiescu, fiind înființat în anul 1899, cu 89 membri, a avut un fond documentar cu 10 cărți și o avere de 87 florini şi 85 de creiţari[3]. Preşedintele cabinetului a fost ales domnul Vasile Popovici, vicepreşedinte, Ilie Cosmiuc şi secretar, domnul Ion Reuț[4]. Așadar „Hotărârea de a da naştere unei case de sfat şi cultură în Udești nu a fost luată într-o adunare publică sau în mijlocul satului, ci sub dealul Oadeci, Sfinxul Udeştilor"[5]. Activitatea cabinetului s-a diversificat în anii următori și a avut un caracter social, cultural și educativ.

În anul 1903, membrii și simpatizanții au fost informați cu privire la organizarea unei petreceri. „Cabinetul de lectură „Unirea sub Oadeci'', aranjează Duminică în 30/17 August

[1] Constantin Loghin, *Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina(1862-1942), LA 80 de ani, istoric și realizăr*i, Editura „Mitropolitul Silvestru" Cernăuți, 1943.

[2] Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina, *Statistica societăților culturale românești din Bucovina*, Tipografia Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, 1935, p.45-54.

[3] *Cabinetele noastre de citire* în „Călindariul poporului Bucovinean pe anul bisect 1900'', „Redigeat și edat'' de „Deșteptarea", Anul XIII, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, 1899, p.101. vezi și Vasile I. Schipor, *Calendare și almanahuri românești din Bucovina(1811-1918) Contribuția lor la propășirea cultural-națională a românilor bucovineni*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" Iași, 2016, p.337.

[4] *Ibidem.*

[5] Ion Marţolea, *Udeşti o comună din Ţara de Sus*, Editura Litera, Bucureşti, 1986, p.178.

st. n. 1903, o petrecere poporală împreunată cu dans, în grădina gospodarului George Mihaiescul Nr. 53 peste drum de biserică''[6], iar fondul strâns de la această întâlnire urma să fie folosit pentru sprijinirea elevilor cu posibilități materiale reduse. Dorința de a avea o Casă Națională capătă contur și la Udești, dar și în alte comune cum am observat din cercetarea noastr, prin organizarea de petreceri populare și strângerea de fonduri de la beneficiarii acestor manifestări, dar și de la oameni de bine cu stare, intelectuali, personalități culturale și persoane dornice de a ajuta la construirea ,,casei naționale". În acest context ,,Cabinetul de lectură ,,Unirea sub Oadeci'' învită la petrecerea poporală împreunată cu dans și cântări care se va aranja Duminică în 7 August st. n. 1904, în Udești. Venitul curat e destinat pentru clădirea unei case naționale în Udești''[7].

Între anii 1906-1908 cu sprijinul locuitorilor din Udeşti a fost ridicată o casă naţională unde şi-a desfăşurat activitatea cabinetul de lectură. ,,Aici se puteau aduna oricând udeştenii pentru consfătuiri, aici se discutau probleme de agricultură, creşterea animalelor, ţinerea de conferinţe pe teme medicale (igienă şi apărarea sănătăţii) etc"[8].

Cabinetul din Udești reprezentat prin domnul Nicu Botezat a făcut publică dorința de a organiza ,,Vineri în 8 Noemvre st. n. la oarele 1 p. m în localitățile cabinetului o petrecere poporală cu dans. Intrarea de familie 1 cor. și de persoană 50 bani"[9]. În această perioadă se făceau eforturi pentru acoperirea cheltuielilor apărute cu achiziția casei naționale, astfel că ,,Venitul curat e destinat spre acoperirea dătoriei, care s'a făcut pentru cumpărătura casei naționale"[10] iar ,,Toată suflarea romînească din depărtare și din apropiere este respectuos rugată, de-a lua parte la această petrecere''[11] În anul 1908, Cabinetul din Udești urmărea să acopere datoria făcută pentru construcția casei naționale. În această situație ,,Cabinetul de lectură ,,Unirea sub Oadeci" din Udești aranjează Duminică în 17 Mai 1908 o petrecere poporală împreunătă cu dans și concert în localitățile cabinetului la oarele 2 p.m"[12] iar ,,Și pe calea aceasta se învită toată suflarea românească din apropriere și depărtare ca să participe în număr cît se poate de mare"[13]În luna iunie, Cabinetul de lectură din Udești a pregătit o petrecere poporală cu dans și concert, iar multe persoane din comună au fost alături de cabinet cu donații.

În anul 1910, ,,Cabinetul de lectură ,,Unirea sub Oadeci" din Udești a organizat la 20 iunie, ,,a doua zi de Rusalii o petrecere poporală împreunată cu dans și concert în localurile cabinetului de lectură"[14]. Se aștepta ca la această invitație pentru petrecere să răspundă multă lume pentru că organizatorii își doreau să folosească fondul adunat din donații și din prețul biletelor, așa cum spuneau chiar ei că ,,Venitul curat e destinat pentru cabinet și pentru copiii sermani din loc"[15].

În luna septembrie, cabinetul de lectură a organizat adunarea generală și a prezentat Raportul de activitate pentru anul 1909, un raport financiar cu privire la situația financiară, economică și starea bibliotecii.

---

[6] *Petrecere poporală.*în ,,Deșteptarea'', Anul XI, Nr.65, 17(30) august 1903, Cernăuți, p.3.
[7] *Petrecere poporală,* în ,,Deșteptarea'', Anul XII, Nr.34, Joi 29 aprilie (12 mai) 1904, Cernăuți, p.3.
[8] *Ibidem,* p.178.
[9] *Petrecere poporală,* în ,,Apărarea Națională", Anul II, Nr. 79 și 80., Duminică 3 Noemvre st. n. 1907, Cernăuț, p.26. BCUCLUJ_FP_P_II_1156_1907_002_0079_0080.pdf/Consultat/accesat: 10.11.2021 2021, ora 23:08.
[10] *Ibidem.*
[11] *Ibidem.*
[12] *Petrecere poporală,* în ,,Apărarea Neamului", Anul I, Nr. 2., Sâmbătă 9 Maiu 1908, Cernăuț, p.26. dspace.bcucluj.ro/bitsream/123456789/141894/1/BCUCLUJ_FP_P_IV_89_1908_001_0002.pdf Consultat/accesat: 30.10.2021 2021, ora 01.26.
[13] *Ibidem.*
[14] *Informațiuni, Cabinetul de lectură* în ,,Patria", Anul V, Nr.46, Joi 16 Iunie, Cernăuți, n.1910, p.3.
[15] *Ibidem.*

Cabinetul din Udești a avut în timpul funcționării o activitate bogată cu manifestări culturale dedicate membrilor și locuitorilor comunității, fapt confirmat de articolele publicate în publicațiile vremii. În acest context ,,Cabinetul de lectură ,,Unirea sub Oadeci'' din Udești aranjează sâmbătă, 3 iunie 1911, de ziua împăraților Constantin și Elena (stil vechi), ,,o petrecere poporală împreunată cu dans și teatru'' în ,,localitățile cabinetului de lectură''[16]. Cabinetul din Udești a adus mulțumiri celor care au participat la petrecere din 3 iunie 1911 care a avut loc în localul cabinetului și celor care au făcut donații, cu mențiunea că ,,Petrecerea a reușit foarte bine, atât moral cât și material, jucându-se teatru și dându-se concert, la cari au colaborat corul de plugari din loc în frunte cu d. Ambrosi Popovici[17].

La 25 iunie 1911, cabinetul din Udești invita pe membri săi la adunarea generală ,,în localul propriu al cabinetului la ora 2 p.m. - Ordinea zilei: ,,1. Raportul comitetului pe anul administrativ1910; 2. Raportul comisiei revizuitoare asupra cassei, a bibliotecei, și a economatului; 3. Darea absolutorului; 4. Alegerea noului comitet; 5. Eventualii"[18].

Din presă, membrii și locuitorii din zonă sunt înștiințați că ,,Societatea ,,Unirea sub Oadeci" din Udești, va aranja o petrecere poporală cu teatru, declamări, concert și dans pe Duminică în 31 Iulie 1921 st. nou''[19]. Pentru intrarea la petrecere s-a stabilit o taxă pentru familie de 5 lei și pentru o singură persoană 3 lei, iar ,,Venitul curat e menit pentru zidirea Casei Naționale din localitate care s'a început cu pregătirile în privința aceasta"[20]. Așa cum a fost anunțat în presă s-a și întâmplat ,,Duminică în 31 Iulie c. cabinetul de lectură din Udești ,,Unirea sub Oadeci" a aranjat o petrecere poporală al cărei venit curat a fost menit zidirii unei case naționale"[21]. La petrecere au fost prezentate următoarele piese de teatru: ,,Ce poate lenevia", ,,Hoțul'' și ,,Moțul''[22]. Au fost alături de cabinet cu donații în bani și bunuri materiale și în această situație ,,Se mulțumește acelora care au sprijinit această inițiativă, mai ales d-lui D. Țurcan, care pentru acest scop a donat 10 stejari de construcție și una mie lei, și d-lui inginer silvic N. Găitan, care pe lângă alte ajutoare a donat și 20 lei''[23]. În anul 1921, Prefectura din jud. Suceava a realizat o statistica cu privire la ,,Tablou asupra societăţilor" din Suceava. Potrivit datelor la Udeşti funcţiona la acea dată, confirmat și de articolele apărute în presă, Cabinetul de lectură ,,Unirea sub Oadeci cu scopul de ,,îmbunăţirea stării morale şi materiale a membrilor"[24]. În cadrul cabinetului și-a desfășurat activitatea și un ,,[…] cor pe 4 voci condus de cantorul Ambrozie Popovici"[25] care participa la petrecerile organizate în comună și la alte manifestări culturale.

Cabinetul de lectură din Udești anunța în presă că ,,[…] va aranja o petrecere poporală cu dans pe Duminica Tomei în 23 Aprilie 1922 st. n. [...]. Venitul curat e menit pentru zidirea casei naționale din localitate[26]''. La Udești, activitatea cabinetului a fost rodnică cu petreceri poporale umanitare, dar și adunări generale organizate anual, în acest sens la 22 aprilie ,,Se aduce la cunoștința tuturor membrilor societății <<Unirea sub Oadeci>> din Udești, atât celor

[16] Vezi şi Vasile Schipor, op.cit., p.346.
[17] *Mulțumită publică,* în ,,Foaia Poporului", Nr. 27., 18 Iunie 1911, Cernăuți, p.8. BCUCLUJ_FP_486530_1911_003_027(1).pdf/. Consultat/accesat: 7.11.2021, ora 00.50.
[18] *Învitare,* în ,,Foaia Poporului", Nr. 27., 18 Iunie 1911, Cernăuți, p.8. BCUCLUJ_FP_486530_1911_003_027(1).pdf/. Consultat/accesat: 7.11.2021, ora 00.50.
[19] *Din Udești,* în ,,Glasul Bucovinei'', Anul IV, Nr.760, Vineri, 29 Iulie 1921, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/45730. Consultat/accesat: 8.09.2021, ora 23.50.
[20] *Ibidem.*
[21] *Petrecere poporală in Udești,* în ,,Glasul Bucovinei'', Anul IV, Nr.783, Sâmbătă 27 August 1921, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/45837/. Consultat/accesat: 11.09.2021, ora 00.50.
[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem.*
[24] S. J. S. A. N., *Fondul arhivistic Prefectura Suceava*, Dosar nr.4/1921, fila 35.
[25] Ion Marţolea, *op. cit*., p. 178.
[26] *Din Udești,* în ,,Glasul Bucovinei'', Anul V, Nr.969, Vineri 21 Aprilie 1922, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/46037/. Consultat/accesat: 13.09.2021, ora 22.50.

din localitate, cât și celor din împrejurimi și depărtări că s'a hotărât convocarea unei adunări generale ordinare pe ziua de 30 Aprilie a.c. st. n."[27]. Ordinea de zi a adunării generale cuprindea următorul program: „1. Inscrieri de noui membri fundatori și sprijinitori pentru societate și încăsări de ajutoare în folosul casei naționale din loc, care se va zidi din cărămidă. 2. Raportul activității comitetului de către președintele Niculai Rotar pe anul administrativ 1921/1922[28], la punctul 3 se făcea referire la „raportul membrilor din comitet relativ"[29]. La punctul 4 era prezentat Raportul comisiei ce prezenta starea casieriei, activitatea bibliotecii și a economatului, apoi la „5. Darea absolutoriului pentru toate posturile administrative pe anul trecut. 6. Alegerea noului comitet și 7. Propuneri eventuale cu privire la zidirea casei naționale"[30]. La 5 iunie 1922 cabinetul a organizat o „petrecere poporală cu dans, care a reușit bine, fiind o zi frumoasă. Venitul curat e de 1100 lei menit exclusiv pentru zidirea casei naționale din Udești"[31]. La începutul lunii iulie a fost anunțată în gazeta „Glasul Bucovinei" adunarea generală a cabinetului din Udești cu următoarea ordine de zi: „1. Darea de seamă asupra lucrărilor făcute de comitetul administrativ de la 30 Aprilie a.c., ultima adunare generală, până în timpul de față. 2. Facerea unui nou împrumut de către societate în scopul zidirii casei naționale din localitate și 3. Propuneri eventuale cu privire la bunul mers al lucrărilor pentru zidirea casei naționale"[32]. Cabinetul din Udești anunța organizarea unei petreceri cu teatru declamări și concert pentru 12 iulie 1922 cu precizarea că „Inceputul la orele 2 d. a. In caz de timp frumos serbarea va avea loc în grădina cancelariei comunale, iar în caz de timp frumos serbarea va avea loc în grădina cancelariei comunale, iar în caz de timp ploios petrecerea poporală se va da în încăperile cabinetului de lectură"[33]. Banii adunați la această serbare populară urmau să fie folosiți la construirea Casei Naționale din localitate. Petrecerea promovată în presă, din luna iulie s-a desfășurat în condiții bune și cu această ocazie „Primim o scrisoare, în care cabinetul de lectură <<Unirea sub Oadeci>> aduce mulțămirile cele mai călduroase domnilor învățător și diregătorilor administrative, pentrucă au sprijinit din toată inima petrecerea poporală aranjată în Uidești în ziua de 12 Iulie c."[34]. Organizarea de petreceri a continuat și în luna august când „Comitetul cabinetului de lectură <<Unirea sub Oadeci>> în Udești, aranjează Duminică în 13 August 1922 o petrecere cu dans în grădina cancelariei comunale din loc. Venitul curat e menit pentru zidirea casei naționale din loc[35]. La 8 ianuarie 1923, cabinetul de lectură "Unirea sub Oadeci" din Udești a organizat în localul propriu o petrecere, iar următoarele persoane , au făcut donații: „D-nii învăț. sup. Vlad Cosmiuc, dirig. Poștal Andrei Rotar și brigadier silvic D. Ieșanu câte 15 Lei; d-nii învăț. Emanuel Cortușan, Niculai Jescu și Vasile Dragoman, plutonier, câte 10 Lei; d-nii Niculai G. Rotar, Niculai Stefureac, Alecu Florea, Alecu Crăniciuc, Const. Dumitraș, Simion Mihaiescu, Mihai N. Dragoman, Vasile Rotar, Ion S. Motrici, Crăciun Boșcu, M Morar, Serghie Morar, G. Florea, Ștefan Marcean, George L. Rotar, Veronia Plăcintă, D. Mihaescu,

[27] *Din Udești*, în „Glasul Bucovinei'', Anul V, Nr.970, Sâmbătă 22 Aprilie 1922, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/46135/. Consultat/accesat: 13.09.2021, ora 23.15.
[28] *Ibidem.*
[29] *Ibidem.*
[30] *Ibidem.*
[31] *Petrecere populară*, în „Glasul Bucovinei", Anul V, Nr.1009, Sâmbătă 17 Iunie 1922, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/46090/. Consultat/accesat: 18.09.2021, ora 24.00.
[32] *Din Udești* în „Glasul Bucovinei", Anul V, Nr.1009, Sâmbătă 17 Iunie 1922, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/46109/. Consultat/accesat: 18.09.2021, ora 24.20.
[33] *Din Udești,* în „Glasul Bucovinei", Anul V, Nr.1026, Vineri 7Iulie 1922, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/45999/. Consultat/accesat: 18.09.2021, ora 6.12.
[34] *Din Uidești*, în „Glasul Bucovinei", Anul V, Nr.1037, Sâmbătă 22 Iulie 1922, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/46173/. Consultat/accesat: 19.09.2021, ora 00.26.
[35] *Din Udești,* în „Glasul Bucovinei", Anul V, Nr.1051, Miercuri 9 August 1922, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/45977/. Consultat/accesat: 19.09.2021, ora 21.10.

Vasile Stefurea, Vasile Neamțu și Ion Cojocar câte 5 Lei”[36]. La data de 9 aprilie 1923 cabinetul a aranjat o petrecere populară cu șezătoare literară susținută de Societatea ,,Avram Iancu’’ din Iași[37]. ,,Cu prilejul șezătoarei literare, studenții din societ. ,,Avram Iancu’’ din Iași au ținut o conferință, au cântat și recitat poezii, cari toate au plăcut foarte mult poporului adunat în număr destul de mare”[38]. La finalul petrecerii s-a adunat un fond de 803 lei, fiind folosit pentru Casa Națională.

Cabinetul de lectură din Udești mulțumea public la începutul lunii mai, 1923, în presă [...]d-lui Nicu Cortușan fecior de gospodar din Udești și pretor în Stulpicani pentru ajutorul mare ce l-a dat d-sa Udeștenilor la procurarea unui vagon cu scânduri, menite pentru refacerea casei de cetire din comuna amintită”[39]. Sprijinul acordat de feciorul Cortușan a dus la economisirea sumei de 7000-8000 lei, bani care au fost folosiți pentru activitatea cabinetului.

Cabinetul de lectură a organizat la sfârșitul lunii mai o petrecere, iar venitul obținut a fost donat Institutului de tuberculoși, în acest sens au fost aduse mulțumiri tuturor celor care s-au implicat în reușita petrecerii. După petrecerea de la sfârșitul lunii mai ,,Cabinetul de lectură ,,Unirea sub Oadeci” din Udești aduce cele mai călduroase mulțumite tuturor acelor persoane cari au binevoit a lua parte la petrecerea aranjată de către susnumitul cabinet în ziua de 28 Maiu crt. în Udești’’[40]. Conducerea cabinetului s-a adresat în mod special, domnilor: ,,D-nii căpitan Const. Morariu, lt. Nicu Ciobotar, lt. Lucescu, dir. poșt. Andrei Rotar, perceptor E. Popovici, primar V.L. Rotar și gospodarii N. Morar, A. Ienachevici, V. Ștefureac, Crăciun Boicu, Vasile”[41] care au fost dornici de a ajuta cabinetul financiar. În luna iunie a avut loc adunarea generală a cabinetului cu o ordine de zi bogată și diversificată așa cum reiese din raportul cabinetului.

La 12 iulie 1923, de sărbătoarea sfinților Apostoli Petru și Pavel, Cabinetul de lectură ‹‹Unirea sub Oadeci›› din Udești a organizat cu sprijinul Societății studențești ‹‹Avram Iancu›› de la Iași o petrecere poporală cu dans, teatru și ,,Au luat parte la această sărbare pe lângă numărul mare de oameni din loc și din împrejurime, d-nii deputat F. Doboș, prefect Cojocariu, căpitani Popovici și C. Morariu, locot. Ciobotariu și Lucescu, subloc. Soroceanu, numeroși profesori dela liceul ‹‹Ștefan cel Mare›› Suceava precum și un număr mare de învățători și învățătoare”[42]. Petrecerea a fost deschisă la orele 16 de către domnul președinte al cabinetului, domnul Cosmiuc cu un cuvânt de bun venit. ,,A urmat apoi o conferință plină de învățături bune, ținută de președintele Societății ,,Avram Iancu” d. V. Gr. Prelipceanu, care a donat cu această ocazie 50 cărți pentru bibliotecă. Apoi membrii societ. ‹‹Avram Iancu›› au jucat piesa ‹‹În sat la Tânguiești›› . D. căpitan Popovici a declamat mai multe poezii cu conținut hazliu, cari au plăcut foarte mult celor de față”. Apoi serbarea a continuat cu ,,D-nii studenți dela Iași au mai spus câteva snoave și bucăți comice de teatru ca : Don’ Vagmistru și altele cu care s’a încheiat sărbarea ; la orele 7 seara a urmat dansul până în zorii zilei, când lumea adunată la petrecere s’a împrăștiat, ducând cu sine amintiri plăcute dela petrecerea Cabinetului [...]”[43]. În perioada următoare activitatea culturală a cabinetului din

[36] *Mulțumită publică, în ,,Glasul Bucovinei”, Nr.1177, Sâmbătă 27 Ianuarie 1923, Cernăuți, p.3.*
[37] *Din Udești*, în ,,Glasul Bucovinei”, Anul VI, Nr.1261, Sâmbătă 12 Maiu 1923, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/47160 Consultat/accesat: 25.09.2021, ora 22.31.
[38] *Ibidem.*
[39] *Din Udești*, în ,,Glasul Bucovinei”, Anul VI, Nr.1255, Sâmbătă 5 Maiu 1923, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/47207/. Consultat/accesat: 28.08.2021, ora 23.20.
[40] *Din Udești*, în ,,Glasul Bucovinei”, Anul VI, Nr.1281, Sâmbătă 9 Iunie 1923, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/472031/. Consultat/accesat: 25.09.2021, ora 21.57.
[41] *Ibidem.*
[42] *Petrecerea poporală din Udești*, în ,,Glasul Bucovinei”, Anul VI, Nr.1320, Sâmbătă 28 Iulie 1923, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/47047/Consultat/accesat: 2.10.2021, ora 23.21.
[43] *Ibidem.*

Udești a cunoscut noi forme de manifestare culturală. În anul 1926, ,,In 5 Aprilie a doua zi de Sf Paști, corul plugarilor a aranjat sub conducerea reușită a d-lui Ambrosie Popovici o petrecere poporală cu cântări și teatru în localitățile Cabinetului ,,Unirea sub Oadeci"[44]. Din Programul petrecerii făcea parte și o piesă de teatru bine interpretată și apreciată de spectatori. ,,La piesa teatrală ,,Lipitorile Satelor" jucată cu multă măestrie de tinerii cântăreți a-l corului local, au dat dovadă de iubire către popor prin munca lor pentru buna reușită moral și material învăț. d-ra Maria Găitan și teologul Modest Gâtlan"[45].

În anul 1925 la ședința din 19 iulie s-a luat hotârârea de a desfășura ședința adunării generale a cabinetului în data de 9 august, fapt relatat în presă cu mențiunea că ,,Adunarea va avea loc la orele 2 d. a. cu următoarea ordine de zi : 1) Verificarea procesului verbal de la ultima adunare generală ordinară ținută în 24/2 1925. 2. Darea de seamă a comitetului asupra activității administrative dela ultima adunare generală din 24 Februarie până în timpul de față"[46]. La următoarele puncte din ordinea de zi a ședinței se făcea referire la ,,[...]Cetirea și aprobarea statutelor după tipul nou al Fundației Culturale ‹‹Principele Carol›› sau modificarea statutelor vechi după un tip mai nou. 4. Complectarea comitetului prin alegerea sau realegerea președintelui demisionat. 5. Propuneri eventuale"[47]. În luna august cabinetul și-a continuat activitatea cu organizarea unei petreceri în parteneriat cu societatea ,,Ștefan - cel - Mare" din Udești. Cabinetul de lectură ,,Unirea sub Oadeci" a organizat ,,[...] în ziua de 23 August 1925 o mare petrecere poporală, împreunată cu dans ziua ; pentru flăcăi și fete, în poiana pădurii ,,Ștefan - cel - Mare", iar noaptea, pentru intelectuali și gospodari, în sala cabinetului de lectură"[48]. La petreceri erau stabilite taxe de intrare pentru tineri, adulți și familii și erau oferite ,,bufete bine asortate".

Așa cum ne-am obișnuit, cabinetul a continuat cu organizarea de petreceri aproape lunar și în luna septembrie ,,Comitetul cabinetului de lectură ‹‹Unirea sub Oadeci›› împreună cu tinerimea studioasă din Udești aranjează o petrecere poporală cu teatru, recitări și dans, în ziua de 13 Septembrie 1925 în localul propriu. Începutul la orele 2 d. m., sfârșitul la orele 4 dimineața"[49]. Petrecerea a fost anunțată cu ,,Taxa de intrare 25 lei de familie, sau 10 lei de persoană. Supra-solviri se primesc cu mulțămită. Venitul curat e menit pentru casa națională din loc. Un bufet bine asortat cu băuturi răcoritoare și gustări va sta la dispoziție. Toți prietenii și binevoitorii sunt invitați a lua parte"[50]

În anul 1927, la începutul lunii ianuarie, cabinetul de lectură din Udești anunța în presă ținerea adunării generale în data de 9 ianuarie [51] și la această adunare generală a fost ales comitetul de conducere cu următoarea componență:,,[…] Niculai Jescu președintele, Alecu Cimpoieș vicepreședinte, Gavril Camilar secretar, Vasile Dragoman casier, C-tin Muntean controlor, Alecu Florea bibliotecar și Alecu Craniciuc econom"[52] și tot la această întâlnire a fost aleasă comisia de control și juriul de arbitri.

---

[44] *Din Udești*, în ,,Glasul Bucovinei", Anul IX, Nr.2110, Vineri 21 Maiu 1926, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/46767/. Consultat/accesat: 3.10.2021, ora 20.36.

[45] *Ibidem.*

[46] *Din Udești*, în ,,Glasul Bucovinei", Anul VIII, Nr. 1888, Sâmbătă 1 August 1925, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/46582/. Consultat/accesat: 9.10.2021, ora 21.57.

[47] *Ibidem.*

[48] *Petreceri poporale*, în ,,Glasul Bucovinei", Anul VIII, Nr.1904, Sâmbătă 22 August 1925, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/46564/. Consultat/accesat: 9.10.2021, ora 23.11.

[49] *Din Udești*, în ,,Glasul Bucovinei", Anul VIII, Nr.1917, Sâmbătă 12 Septembrie 1925, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/46642/. Consultat/accesat: 10.10.2021, ora 00.31.

[50] *Ibidem.*

[51] *Cabinetul de lectură ,,Unirea sub Oadeci'' din Udești pe Suceava,* în ,,Glasul Bucovinei", Anul X, No. 2290, Duminică 9 ianuarie 1927, Cernăuți, p.3.

[52] *Ibidem.*

În anul următor, conducerea cabinetului din Udești a stabilit organizarea adunării generale la data de 5 februarie, având următorul program: „[...]1. Deschiderea adunării din partea președintelui societății și verificarea procesului verbal dela ultima adunarea generală. 2. Raportul comitetului despre starea activității adtive. 3. Raportul comisiei revizuitoare despre starea casei, bibliotecii, și a economatului. 4. Darea absolutorului asupra anului adtiv”[53] a urmat apoi prezentarea membrilor din cabinet, înscrierea de noi membri, alegerea comitetului de conducere și alte propuneri făcute pe loc. În luna iulie a anului 1929, au fost trimise către prefectura din Suceava două adrese pentru aprobarea unor petreceri în cadrul cabinetului de la Udești. La 20 iulie „Cântăreții corului de plugari din Udești cu concursul societății studenților „Popa Andrei” din Udești roagă cu onoare să le permiteți aranjarea unei petreceri poporale cu teatru, declămări, recitări și concert pe ziua de 25’’[54]. De obicei la astfel de întâlniri culturale se făceau donații în bani și se plătea bilet la intrate în situația dată „Intrarea: 30 Lei familie, 20 lei persoana”[55], iar fondurile rezultate de la această petrecere erau folosite pentru ridicarea „Monumentului Eroilor de război’’[56]. Conducerea cabinetului de lectură a solicitat Prefecturii Suceava printr-o adresă organizarea unei petreceri poporale, „În numele societății cabinetului de lectură „Unirea sub Oadeci” din Udești cu onoare vă rugăm să bine-voiți a aproba aranjarea unei petrecer poporale pe ziua de Duminică în 28/VII-1929 cu începere dela orele 2 p.m și finea la oarele 4 d.m”[57]. Venitul rezultat în urma realizării petrecerii se folosea pentru dezvoltarea cabinetului. În adresă se specifica „Tot odată vă rugăm să bine-voiți a aproba și aranjarea unui bufet pe timpul petrecerii cu băuturi răcoritoare”[58]. Adresele înaintate către autorități au fost aprobate și constatăm că activitatea cabinetului de lectură în anul 1929 a fost rodnică în programe culturale.

În acelaşi an în luna septembrie, studentul Ilie Olteanu de la Facultatea de Ştiinţe din Iaşi „[…] delegat din partea „Căminului Cultural Creştin” din Iaşi” s-a adresat Prefecturii din Suceava pentru a obţine aprobare în timpul vacanţei „[…] pentru permiterea aranjării unei Petreceri populare-în Com. Uideşti jud. Suceava pe ziua de 14 Septembrie 1929, în cadrele Cabinetului de lectură din localitate[…]’’[59]. Programul petrecerii cuprindea două intervale de timp: ziua pentru tineret cu petrecere, conferinţă, recital de poezie şi piesă de teatru, iar seara se desfăşura o petrecere pentru gospodarii locului şi intelectuali. Petrecerea urma să ofere „[…] o mică tombolă şi numai pentru seară un bufet de vin şi bere”[60].

Datele statistice din 1935 ne oferă puţine informaţii cu privire la activitatea cabinetului de lectură din Udești. În acea perioadă funcţionau în această localitate două societăţi culturale: Societatea „Aurora” şi Casa naţională „Unirea”. Casa naţionaală „Unirea este de fapt cabinetul de lectură care îşi continua activitatea culturală în localitate, conform statutului. Cabinetul avea un local propriu unde activau 150 de membri, beneficiind de o bibliotecă cu 156 de cărţi[61].

În anul 1937, Cabinetul din Udești avea 154 de membri, o bibliotecă cu 250 de cărți și un cor de plugari. […] „s’au aranjat 6 petreceri populare cu concerte. Societatea posedă două

[53] *Dela Cabinetul de Lectură „Unirea sub Oadeci”*, în „Glasul Bucovinei”, Anul XI, No. 2587, Sâmbătă 4 Februarie 1928, Cernăuți, p.3. https://libraria.ua/numbers/934/47480. Consultat/accesat: 11.10.2021, ora 21.19..
[54] S. J.S. A. N., Fondul arhivistic Prefectura Suceava, Dosar nr.10/1929, fila 10
[55] *Ibidem*.
[56] *Ibidem.*
[57] S. J. S. A. N., *Fondul arhivistic Prefectura Suceava*, Dosar 10/1929, fila 14.
[58] *Ibidem*.
[59] *Ibidem*, fila 12.
[60] *Ibidem*, fila 14.
[61] Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina, *Statistica societăților culturale românești din Bucovina*, Tipografia Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, 1935, p.54.

clădiri. S'a inițiat cumpărarea unei tulumbe contra incendiului"[62]. În anul următor conform informaţiilor statistice, societatea aflată sub conducerea preşedintelui Andrei Rotariu avea 154 de membri fondatori şi 15 membri de onoare. Fondul de carte al bibliotecii a avut 250 de cărți, iar spațiul destinat cabinetului era compus din două clădiri cu săli mari. Aici se desfășurau horele, nunțile și spectacolele de teatru pentru locuitorii localității Udești[63]. Anul 1938 a fost bogat în activități culturale şi sociale „[…] societatea a aranjat 3 petreceri, o mare serbare de întrunire a tuturor fiilor intelectuali ieșiți din această comună precum și Jubileul școalei primare, cu ocazia împlinirii a 75 ani dela înființarea ei"[64]. În această perioadă a fost sfințită troița ridicată în mijlocul comunei, ridicată cu sprijinul cabinetului în memoria românilor care în anul 1777 au refuzat să depună jurământul în favoarea stăpânirii austriece. A fost ridicată o popicărie și au fost vopsite ușile și ferestrele Casei Naționale, iar sălile cabinetului erau puse gratuit la dispoziția statului, școlii și Subcentrului militar[65] În anul 1940, Primăria din Udeşti a răspuns adresei trimise de către Prefectura jud. Suceava cu privire la situaţia bibliotecilor din localitate, astfel că printre cele 9 biblioteci din comună se afla şi „Biblioteca Cabinetului de Lectură „Unirea sub Oadeci", fără denumire''[66].

Concluzii

Cabinetul de lectură din Udești a reușit să atragă membri și simpatizanți și să se implice în problemele comunității, oferindu-le un spațiu de socializare, educație și culturalizare prin organizarea de petreceri populare, cursuri, conferințe și serbări. Aceste manifestări au contribuit la păstrarea tradițiilor, portului popular și conservarea spiritului național. Activitatea cabinetului s-a remarcat și după unirea de la 1918, iar în anul 1940 se regăsește în statistici prin biblioteca cabinetului.

BIBLIOGRAPHY

„Apărarea națională"
„Apărarea neamului"
„Călindariul poporului Bucovinean"
„Glasul Bucovinei"
„Patria"
S. J. S. A. N., Fondul arhivistic Prefectura Suceava
Loghin, C., *Activitatea Societăților culturale din Bucovina în anul 1937, Extras din Raportul Comitetului Societății pentru cultură pe anul 1937,* Tip. Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, 1937
Loghin, Constantin, *Societatea pentru cultură şi literatură română în Bucovina (1862-1942), LA 80 de ani, istoric şi realizări*, Editura „Mitropolitul Silvestru" Cernăuți, 1943
Marţolea, Ion, *Udeşti o comună din Ţara de Sus*, Editura Litera, Bucureşti, 1986
Schipor, I., Vasile, *Calendare și almanahuri românești din Bucovina(1811-1918) Contribuția lor la propășirea cultural-națională a românilor bucovineni*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" Iași, 2016

[62] C. Loghin, *Activitatea Societăților culturale din Bucovina în anul 1937, Extras din Raportul Comitetului Societății pentru cultură pe anul 1937*, Tip. Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, 1937, p.31.
[63] *Ibidem*.
[64] Societatea pentru cultura şi literatură română în Bucovina, Activitatea societăților culturale din Bucovina în anul 1938, Extras din Raportul Comitetului Societății pentru cultură pe a. 1938, Tip. Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, 1938, p.30.
[65] *Ibidem*.
[66] S. J. S. A. N., *Fondul arhivistic Prefectura Suceava*, Dosar nr.38/1940, fila 36.

Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina, *Statistica societăților culturale românești din Bucovina,* Tipografia Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, 1935

Societatea pentru cultura și literatură română în Bucovina, *Activitatea societăților culturale din Bucovina în anul 1938, Extras din Raportul Comitetului Societății pentru cultură pe a. 1*938, Tip. Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, 1938, Internet

https://libraria.ua/

dspace.bcucluj.ro

Ghițe *zograph*'s signature as seen in the Drăgheşti wood church

Carmen Bălteanu, PhD Student Valahia University of Tîrgoviște

Abstract: Some of the wood churches in Mehedinți county may take the faithful by surprise on account of the vast heritage materials present or due to the pictorial art exhibited in the nave and catapetheasm paintings. In this article, we will only analyze the pictorial art, on wood, in the Drăgheşti wood church. Here, we will encounter Ghițe the icons painter's creation from the beginning of the 19th Century. This artist's signature can be found on imperial icons, on floral panels at the base of the iconostases, in stylised compositions or even on the nave's portal.

Keywords: *wood churches, Mehedinți county, Drăgheşti, Ghițe the icons painter, imperial icons.*

Istoria acestei biserici începe în 1833, cînd megieșii din Drăgheşti[1] își construiesc propria biserică, cu hramul Sf. Nicolae. Din pisania din pridvor aflăm că în 1870 biserica se renovează și se „împodobește cu zugrăveală"[2], conținutul din pisanie referindu-se la pictura murală exterioară. Încă de la începutul secolului al XIX-lea, existau și două biserici filiale, tot din lemn, în satul Seliștea, cu hramul Sfinții Voievozi și în satul Turtaba, cu hramul Sfîntul Gheorghe[3].

Astăzi, intrarea spre biserica din Drăgheşti se face pe o placă îngustă de ciment, mărginită de două lespezi, unde prin intermediul unei trepte, pătrundem în pridvorul îngust al bisericii. O friză cu cîte trei medalioane se desfășoară de o parte și de alta a ușii. Culorile sunt erodate, portretele se disting cu greutate, doar două inscripții se mai pot reconstitui, la medalionaele din extremele dreaptă și stîngă, unde citim: Apostolul Petru și Apostolul Pavel. Pe latura sudică, portretele din medalioane sunt mai bine conservate. Dar nu și inscripțiile. Se pot citi cîteva nume: Avraam, înaintînd spre absida altarului distingem Antonie, Proorocul Anania, Proorocul Zaharia, Direptul Melchisedec, apoi pe peretele nordic proorocul Aron, proorocul Naftan, proorocul Irimia și Sfîntul Hristofor. Fondul medalioanelor este albastru, doar la cîteva personaje se mai păstrează culorile, în principal la desenul figurilor care este pictat cu o siena arsă. Portretele Apostolilor nu diferă de cele ale Proorocilor, nu sunt individualizate prin detalii fizionomice.

Pe cupola altarului este reprezentată Maica Domnului, cu genunchii flexați, în aceeași postură ca și la biserica de lemn din Turtaba, județul Mehedinți, încadrată de Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, deasupra Sfintei Fecioare fiind zugrăvit simbolul Duhului Sfînt care se coboară

[1] Parohia Drăgheşti, comuna Izverna, județul Mehedinți, este menționată în *Administrațiunea Cassei Bisericii. Anuar 1909*, Tipografia cărților bisericești, București, 1909. p.194, cu o biserică de lemn clădită între anii 1833-1834.

[2] „Această biserică s-au împodobit cu zugrăveala precum se vede din osteneala dumnealor Nicolae Molan, Miuță Gogan, precum și cu Gheorghe Cunescu: împreună și cu toți locuitorii din Drăghiești, 1870".

[3] *Viața Bisericească în Oltenia, Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Tipografia Sf. Mitropolii a Olteniei, Rîmnicului și Severinului, Craiova, 1941, p.483.

asupra Acesteia. La picioarele Maicii Domnului este pictat un heruvim.Compoziția este aerată, iar în spațiile dintre personaje sunt schițate stele în opt colțuri. În registrul inferior sunt reprezentați, de la dreapta la stînga, Sfîntul Ierarh Grigorie Bogoslovul[4],, Sfîntul Ierarh Vasile cel Mare, Sfîntul Ierarh Ioan Zlataustu[5]. Cele două registre sunt limitate de un motiv geometric în culori alternative de ocru-galben și ocru-roșu. Pe peretele vestic al altarului nu avem nicio reprezentare. Redarea personajelor are un caracter grafic, atît la caracteristicile feței, cît și la faldurile veșmintelor, trăsăturile personajelor nu sunt individualizate, desenul fiind unul de factură populară. Paleta cromatică este destul de restrînsă: roșu, galben-crom, albastru, ocru-roșu, verde-crom.

Icoana de pe tetrapod îi este dedicată Profetului Ilie, reprezentat central, pe lateralele acesteia fiind pictate praznice împărătești, redate de la stînga la dreapta după cum urmează: Nașterea Maicii Domnului, Ovedenia, Adormirea Maicii Domnului, Bunavestire, Blîndul Simeon, Nașterea lui Iisus Hristos, Schimbarea la față a lui Iisus Hristos, Botezul lui Iisus Hristos, Sfînta Troiță, Duminica Floriilor, Învierea și Înălțarea. Tetrapodul este decorat, pe toate laturile, cu aceleași motive florale și geometrice pe care le regăsim atît la tirantul iconostasului, cît și pe elementele arhitecturale ale pronaosului.

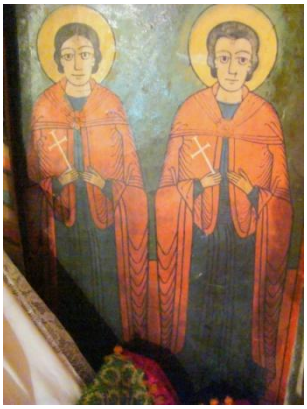

Iconostasul este structurat pe patru registre. Registrul inferior, cel al icoanelor împărătești, este compus din șase icoane mobile, începînd din partea dreaptă a altarului fiind reprezentați: Sfîntul Ierarh Nicolae, flancat în registrul superior de Iisus Hristos și de Maica Domnului, aceasta fiind și icoana de hram, Sfîntul Arhanghel Mihail, în mîna dreaptă avînd o sabie, iar în stînga un potir, Deisis cu Iisus Împărat și mare Arhiereu și Maica Domnului cu Pruncul, cu Arhanghelii Mihail și Gavriil în planul superior. Autorul a intitulat această ultimă icoană „Maria" numele Mîntuitorului fiind încadrat în două sfere albe ținute de mîna stîngă, respectiv dreaptă a celor doi arhangheli. Registrul se continuă cu icoana Sfinților Împărați Constantin și Elena și cu o icoană pe care sunt pictați doi sfinți, cu trăsături și vestimentație identice, care țin în mîna dreaptă o cruce. Este o reprezentare destul de rar întîlnită a Sfinților Lavru și Flor, o altă imagine iconografică fiind și cea din biserica de lemn din Turtaba, pe una dintre icoanele catapetesmei.[6]

Despre icoanele din acest registru, cu aceeași cromatică și detaliile decorative, cu aspectul static al personajelor redat prin linii paralele, dublate de umbre transparente cu o singură valorație, cu aceeași tipologie a curbelor, lipsa individualizării la portrete, absența valorațiilor de ton și cu același șablon compozițional putem presupune că sunt opera aceluiași autor. Poalele iconostasului au reprezentări decorative alcătuite din motive florale. Ușile

[4] Numele slavon al Sfîntului Ierarh Grigorie Teologul.
[5] Numele slavon al Arhiepiscopului Ioan Gură de Aur.
[6] O bogată colecție de reprezentări ale Sfinților Lavru și Flor se poate consulta în M.V.Alpatov, *Early Russian icon painting, Moscow*, 1978.

împărătești sunt pictate cu scena *Buneivestiri,* ușile diaconești lipsesc, în locul acestora fiind așezate două draperii.

Următorul registru se constituie din 15 icoane prăznicar, respectiv: Nașterea Precesti[7], Bunavestire, Ovedenia, Dumineca Florilor, Nașterea lui Hristos, Sfînta Troiță[8], Înălțarea lui Hristos, Botezul lui Hristos, Adormirea Precesti, Învierea lui Hristos, Dreptul Simeon, Schimbarea la față, Maria[9], Arhanghelul Gavriil și Sfînta Paraschiva. Registrul apostolilor este alcătuit din 13 icoane, ordinea de la stînga la dreapta fiind: Apostolul Filip, Apostolul Ioan, Apostolul Luca, Apostolul Matei, Apostolul Petru, Iisus Hristos, Sfîntul Bartolomeu, Sfîntul Marcu, Apostolul Pavel, Sfîntul Andrei[10]. Pentru inscripțiile acestui registru se folosește tot grafia slavonă, însă aceasta transcrie numele elen al apostolilor. La următorul registru, de o parte și de alta a reprezentării Mîntuitorului pe cruce și a moleniilor, sunt înfățișați Solomon și David, restul de patru personaje fiind unite prin inscripția *Ceata proorocilor.* Catapeteasma se completează în partea superioară, încadrînd moleniile, cu reprezentările antropomorfe ale Soarelui și Lunii. Registrele sunt separate între ele prin frize de lemn decorate cu motive florale și geometrice, icoanele sunt mobile, lucrate în tehnica tempera grasă, cu strat de grund alb, pe suport de lemn.

[7] Am redat numele din inscripție, textul de pe icoane fiind românesc cu grafie slavonă.

[8] Prin intermediul gravurilor, cărților de cult sau al agiografilor intineranți, în secolul al XIX-lea pătrunseseră, și în spațiul orthodox românesc, diferite reprezentări apusene ale principalelor teme biblice. Una dintre acestea este și reprezentarea Sfintei Treimi apusene redată prin Dumnezeu-Tatăl, pictat cu un nimb cruciform pe fondul aureolei, cu mîna dreaptă ținînd o sferă, și de Iisus Hristos care ține aceeași sferă cu mîna stîngă, ambele personaje fiind în poziție șezîndă pe nori. În registrul superior este redat Sfîntul Duh, sub forma unui porumbel, acesta fiind cea de-a treia componentă a Sfintei Treimi din iconografia occidentală.

[9] Titulatura de „Maria" este foarte rar folosită, cu precădere la icoanele de factură populară care au circulat în secolul al XVIII-lea în Țara Românească, această reprezentare încadrîndu-se în tipul Hodighitria, fiind cunoscută sub numele *Maica Domnului cu Pruncul Iisus.* Tot la Drăgheşti, la icoana de hram *Sfîntul Nicolae*, poziționată în dreapta iconostasului, observăm că și reprezentarea în miniatură a Maicii Domnului este însoțită de inscripția „Maria".

[10] Reprezentările a trei apostoli nu sunt vizibile din cauza depunerilor ancrasate.

Despre reprezentările icoanelor prăznicar observăm că acestea sunt opera unui singur autor, imaginile se reduc la prim planuri, peisajele sunt limitate la indicarea pământului prin cîteva linii curbe paralele, vegetația fiind aproape absentă. Arborele din scena Duminica Floriilor este tratat stilizat, devenind o formațiune de pîlcuri de linii paralele dispuse de o parte și de alta a unui trunchi puțin deviat de la linia verticală. Între personajele înfățișate, decorul peisagistic și arhitectural nu există niciun raport spațial. În scena Schimbării la față, doi apostoli[11] sunt înfățișați, la baza muntelui, în poziție șezîndă, orientarea mîinilor fiind cea specifică din reprezentările tip Deisis, neexistînd vreo corespondență cu imaginea consacrată acestui eveniment biblic[12]. Aceștia par să plutească la baza muntelui, la fel și personajele din icoana Adormirea Maicii Domnului care par înfățișate într-un sistem lipsit de gravitație. Reprezentarea arhitecturală a clădirilor conține unele elemente din fundalurile bizantine. Figurile sunt înfățișate frontal, cu o gestică destul de redusă. Sigurele reprezentări din profil sunt doar ale măinilor și picioarelor, observăm cîteva semi-profiluri la anumite scene, însă la cele mai multe capul și corpul sunt văzute din față. Îmbrăcămintea personajelor este stilizată, faldurile veșmintelor sunt drepte, fără a urma vreo linie anatomică. Iisus și apostolii poartă chiton și himation, alte personaje sfinte poartă tunică și mantie, însă la unele personaje laice observăm unele accente realiste, împrumutate din vestimentația vremii: pantaloni strîmți în cizme lungi și vestă peste cămașă la bărbatul din prim plan care îl întîmpină pe Hristos din Duminica Floriilor, cel de-al doilea personaj fiind înfățișat cu tunică lungă sau caftan, strîmtă și deschisă în față, pe cap purtînd o cucă,vestimentația acestui personaj fiind caracteristică perioadei post-brîncovenești, năframa albă purtată de personajul feminin din stînga din scena Nașterea Maicii Domnului sau sabia orientală și vestimentația otomană a paznicilor de la mormîntul Mîntuitorului din scena Învierea lui Iisus Hristos.

La apostolii aflați în aceeași postură, direcția mîinilor, a privirii și a cutelor veșmintelor păstrează aceeași idiotipie, desenul anatomic este plat. Figurile se repetă pe toată linia apostolilor, aceștia au fruntea lată, nasul subțire, gura foarte mică și ochii mari, sprîncene lungi și arcuite, urechi mici, cu singura volumetrie a feței dată de trei umbre paralele pe fiecare obraz, pieptănătura fiind elenistică. Trăsăturile sunt redate cu un brun-verde, iar figurile apostolilor par lipsite de expresie. În partea mediană a acestui registru se diferențiază figura lui Iisus în sensul în care caracteristicile feței sunt mai proporționate, volumetria nasului este accentuată de un blic desenat cu alb, forma pieptănăturii elenistice se apropie de cea bizantină din perioada clasică specifică iconografiei Mîntuitorului.

[11] Ar fi trebuit să fie reprezentați trei apostoli, conform episodului redat în Noului Tetsament.

[12] În Erminia lui Dionisie din Furna, scena *Schimbării la față* este descrisă astfel:„ Un munte cu trei piscuri și Hristos stand în picioare pe piscul cel din mijloc, în veșmînt alb, binecuvîntează, iar în jurul său strălucire de raze; iar pe piscul din dreapta proorocul Moise cu tablele legii și pe cel din stînga, proorocul Ilie: și amîndoi se roagă și-l privesc pe Hristos; iar dedesubtul lui Hristos, Petru, Iacov și Ioan, zăcînd la pămînt, cu fețele ridicate și pline de uimire…”

Compoziția de pe bolta semicilindrică a naosului este una aerată, cu reprezentarea lui Iisus Hristos Atotțiitorul căruia i se circumscriu șase cercuri colorate, imaginea fiind încadrată de cei patru evangheliști, cu simbolurile lor aferente, de îngeri și serafimi. Gama cromatică este predominant caldă, cu pigmenți concentrați la veșmintele personajelor. Pe peretele vestic al naosului domină reprezentarea unui Sfînt Cuvios flancat de Sfinții Arhangheli. Pictura murală de

la nivelul altarului și naosului nu este la fel de bine conservată ca cea de la Turtaba.

Pe peretele sudic al pronaosului sunt redate Cuvioasa Paraschiva și Cuvioasa Efimia, iar pe cel nordic Cuvioasa Minodora și Cuvioasa Pelagia, fiecare dintre acestea avînd în mîna stîngă un șirag de mătănii, terminat în formă de cruce, portretele acestora nefiind individualizate prin caracteristici distincte . Peretele vestic este dominat de reprezentarea unei cruci, unde la intersecția brațelor este pictat un ochi, la baza acesteia, de o parte și de alta sunt reprezentate o suliță și o floare, crucea fiind încadrată de reprezentarea Soarelui și Lunii. Baza crucii este încadrată de doi îngeri cu aripile în extensie. Cromatica acestui perete este una caldă, culoarea dominantă fiind galben. Pe peretele estic al pronaosului este reprezentat Proorocul Ilie încadrat de Arhanghelul Gavriil în dreapta și de un Mucenic în stînga, iar pe bolta pronaosului este redată *Maica Domnului* orantă rugîndu-se, deasupra tuturor. Amprenta „marelui meșter" dar și semnătura acestuia se pot vedea pe limita superioară a portalului naosului unde citim:„ AM ZUGRĂVIT 1833 EU MIHAI SIN POPA GHIȚE ZUGRAV OT PLOȘTINAR"[13]. Analizarea caracteristicilor plastice folosite ne permite să afirmăm că icoanele împărătești, catatpeteasma, usile împărătești, icoanele din pronaos și suprafețele de lemn decorate sunt opera aceluiași artist popular: Ghițe zugrav din Ploștinar.

Alternanța motivelor florale și geometrice, care curg într-o mișcare continuă și se așează fie pe coloane, fie pe grinda tirant, pare a sprijini cele patru icoane, a Mîntuitorului, Părintelui Avraam, Maicii Domnului și a Sfîntului Vasilie, dar și pe cele ale Arhanghelilor Mihail și Gavriil[14], care prin redarea alungită pe verticale înguste par a străjui amenințător intrarea în naos. Avraam este reprezentat cu o pînză desfășurată, pe care o ține cu ambele mîini, pe acestea fiind desenate portrete de mărimi diferite, însă cu aceleași caracteristici fizionomice, unde pe marginile pînzei citim: „sufletile drepților în pola lui Avraam"[15].

Principiile compoziționale apărute în secolul al XVIII-lea, în care încep să fie asimilate anumite tipuri occidentale din iconografie se regăsesc și în biserica din Drăghești[16]. Pe parcursul

[13] nscripție în românește cu caractere chirilice.

[14] Si aici, ca și la biserica de lemn din Turtaba, pe rotulusul desfășurat de Arhanghelul Gavriil se poate citi inscripția:„cine intră în bisărică necurat de sabia Arhanghelului Mihail va fi tăiat".

[15] Această reprezentare nu este una obișnuită pentru interioarele bisericilor, ea se regăsește în pictura murală exterioară, a secolului al XVI-lea, la bisericile din Moldova, unde la registrele care reprezintă raiul îi putem vedea și pe cei trei patriarhi: Iacov, Isaac și Avram, fiecare dintre aceștia ținînd în ștergare sufletele drepților.

[16] Articolul este publicat în cadrul proiectului POCU 153770, intitulat „Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă- ACADEMIKA", cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014-2020.

secolului al XIX-lea există o continuă rusticizare a reprezentărilor plastice religioase, cu o tendință accentuată de schematizare a formelor.

Stilizarea extremă a personajelor și a arhitecturii concepută de artistul Ghițe din Ploștinaru, notele de realism de pe icoanele tîmplei și demnitatea care răzbate din icoanele împărătești ridică iconografia bisericii de lemn din Drăghești pe treptele superioare ale creației populare românești.

BIBLIOGRAFIE

Viața Bisericească în Oltenia, Anuarul Mitropoliei Olteniei, Tipografia Sf. Mitropolii a Olteniei, Rîmnicului și Severinului, Craiova, 1941.

Alpatov,,M.V. *Early Russian icon painting,* Moscow, 1978.

Boteanu, C., Oprenescu, V., *Bisericile din Plaiul Cloșani-repere monografice*, vol.I-II, Editura TipoRadical, 2007.

Crețeanu, Radu, *Bisericile de lemn din Raionul Baia de Aramă*, în Mitropolia Olteniei, anul. XI, nr.5-6, 1959, pp. 286-309.

Cristache-Panait, Ioana, *Zugravi argeșeni în Transilvania*, Argesis. Studii și comunicări, serie ISTORIE, tom XIV, 2005, pp. 401-422.

Dionisie din Furna, *Carte de pictură*, Editura Meridiane, București, 1979.

Mureșan, Vasile, Naste, Marcel, *Toader Popovici zugravul*, Editura „Vatra veche", Tîrgu-Mureș, 2015.

Pănoiu, Andrei, *Din arhitectura lemnului în România*, Editura tehnică, București, 1977.

Petrescu, Paul; Secoșan Elena; Stoica, Georgeta; Ciobanu, Pavel, *Arta populară din Mehedinți*, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării de masă Mehedinți, Drobeta-Turnu Severin, 1983.

Sinigalia, Tereza, *Popa Vlaicul și creația sa artistică*, în Studii și cercetări de istoria artei. Artă plastică, tome 1(45), 2011, pp. 33-47.

Tzigara-Samurcaș, Al., *Izvoade de crestături ale țăranului român*. Partea I, București, Atelierele grafice SOCEC & Co., Societate Anonimă, 1928.

ASPECTS FROM THE ACTIVITY OF NICOLAE B. CANTACUZINO AS MINISTER PLENIPOTENTIARY OF ROMANIA TO AUSTRIA (1920-1922)

Ștefan Crăciun

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: After the proclamation of the Republic of Austria (November 12, 1918) and the signing of the Saint-Germain-en-Laye treaty (September 10, 1919), the diplomatic relations between Romania and Austria started to normalize. Thus, on August 27, 1920, Austria appointed Wilhelm Storck as diplomatic representative in Bucharest. On the same date, the Minister of Foreign Affairs, Take Ionescu, proposed Nicolae B. Cantacuzino as Minister Plenipotentiary of Romania in Vienna. The present study will focus on the diplomatic relations between the two states between the years 1920-1922, highlighting the main moments during the activity of the diplomat Nicolae B. Cantracuzino in the capital of the former Austro-Hungarian Empire.

Keywords: Diplomacy, Diplomatic history, Diplomatic missions, International relations, Interwar Period (1920 - 1939)

Stabilirea relațiilor diplomatice Româno-Austriece după „Marele Război"

După „Marele Război", între România și Austria încep să se dezvolte relațiile diplomatice într-o perioadă de reconstrucție și dezvoltare[1]. Take Ionescu a considerat Austria ca fiind primul stat care după razboi a reușit „să se împace cu soarta sa"[2]. Republica Austria a fost născută într-un haos, cu granițe neclar delimitate, cu o constituție confuză și dezbătută și cu o situație economică disperată[3]. Noul stat a pierdut industria din Boemia, zona agricolă din Moravia și Ungaria, piața de desfacere din zona estică și ieșirea la mare, în timpul negocierilor de la Paris asupra ei stând atârnată „sabia lui Damocles"[4].

După proclamarea republicii, la 16 februarie 1919, Austria a organizat primele alegeri pentru Adunarea Constituantă. Rezultatul alegerilor a fost unul echilibrat: 72 de mandate pentru social-democrați, 69 de mandate pentru social-creștini, alte 26 de mandate pentru naționaliștii germani, plus alte 3 mandate independente[5]. Această situație a creat un cadru armonios care a permis desprinderea de ideea unei Austrii monarhice și tranzitarea către un climat republican[6]. Structura administrativ-teritorială a Austriei era împărțită în 9 landuri

[1] Alexandru Popescu, *România și cele trei războaie mondiale în arhive diplomatice germane și austriece*, prefață Ion Bulei, Editura Institutul European, Iași, 2002, p. 31.
[2] *Ibidem*.
[3] John Fitzmaurice, *Austrian politics and society today: in defence of Austria*, foreword Bruno Kreisky, St. Martin's Press, New York, 1990, p. 25.
[4] *Ibidem*, p. 26.
[5] Jean Berenger, *Istoria* Austriei, traducere, cuvând înainte și note de Radu Păun, Editura Corint, București, 1999, p.115.
[6] *Ibidem*, p.116.

federale: Viena, Burgenland[7], Austria Inferioară, Austria Superioară, Salzburg, Stiria, Tirol, Voralberg și Carintia. Aceste landuri erau conduse de o Dietă aleasă prin vot vot universal, cu prerogative restrânse la nivelul lucrărilor publice, al serviciului poștal și în domeniul educațional[8]. Aceste landuri erau reprezentate în Consiliul Federal de Viena/Bundesrat, care le apărau interesele și alături de Consiliul Național/Nationalrat alegeau președintele federal/Bundespraesident, care avea atribuții restrânse[9]. Cancelarul răspundea în fața Consiliului Național, format din 165 de deputați aleși pe o perioadă de 4 ani și care nu putea fi dizolvat până la terminarea mandatului[10].

Inițial, la 15 martie 1919, s-a format un guvern de coaliție social-democrată - social-creștină sub cancelarul Karl Renner[11]. La 7 iulie 1920 s-a format un guvern social-creștin, cu Michael Mayr[12] cancelar federal și la 1 octombrie Adunarea Națională Austriacă a votat o nouă constituție[13]. În acest context a fost declanșată și aspirația Austriei de a se alipi Germaniei (Anschluss), Adunarea Națională militând pentru organizarea unui referendum care să confirme această dorință[14]. Soluția anschluss-ului ar fi convenit social-democraților lui Karl Seitz[15], care doreau să se alăture socialiștilor germani[16].

La 17 octombrie 1920, s-a format primul parlament austriac și s-au organizat primele alegeri prezidențiale, câștigate la date de 9 decembrie de către candidatul independent, Michael Hainisch[17]. După terminarea mandatului lui Mayr, cancelar a fost Johann Schober, un independent, numit pe 21 iunie 1921. Pe data de 31 mai 1922 partidul social-creștin a revenit la conducere, iar prelatul romano-catolic Ignaz Seipel a fost ales cancelar[18].

Inițial în Austria, România a trimis, ca reprezentant provizoriu, pe Constantin Isopescu-Grecu, președintele Comisiei de Lichidare de la Viena. Acesta a fost până în 1918 deputat în Consiliul Imperial/Reichrat și era un bun cunoscător al situației și a politicii austriece. Isopescu-Grecu era preferat de către Alexandru Vaida-Voevod pentru a ocupa funcția de ministru plenipotențiar la Viena. Numirea lui Nicolae B. Cantacuzino, de către Take Ionescu ca ministru plenipotențiar, nu a convenit fruntașului ardelean care îl considera pe Cantacuzino drept un „protejat liberal" care nu se ridica la nivelul competențelor lui Isopescu-Grecu[19]. Deși desconsiderat de către Vaida-Voevod, Nicolae B. Cantacuzino era unul dintre puținii diplomați români care își desfășuraseră activitatea în cadrul

[7] O situație deosebită între Austria și Ungaria a avut loc în privința Burgenlandului. La data de 28 August 1921 cea mai mare parte a acestei regiuni a fost alipită Austriei, spre nemulțumirea maghiarilor, vezi în Joseph Imre, *Burgenland and the Austria-Hungary Border Dispute in International Perspective, 1918-22*, „Region", Vol. 4, No. 2, Special Issue: THE GREAT WAR AND EASTERN EUROPE (2015), pp. 219-246.
[8] Jean Berenger, *op.cit.*, p.117
[9] Barbara Jelavich, *Modern Austria : empire and republic, 1815-1986*, Cambridge University Press, 1987, p.167.
[10] Jean Berenger, *op.cit.*, p. 117.
[11] Richard Rickett, *A brief survey of austrian history*, Georg Prachner Verlag, Viena, 1966, p.130.
[12] Michael Mayr era istoric de profesie.
[13] Elisabeth Barker, *Austria 1918-1972*, University of Miami Press, Coral Gables – Florida, 1973, pp.50-51.
[14] A. J. P. Taylor, *Monarhia Habsburgică (1809-1918)*, traducere Cornelia Bucur, Editura Allfa, București, 2000, p. 216.
[15] Președindetele Adunării Naționale Austriece.
[16] N. B. Cantacuzino, *Amintirile unui diplomat roman*, cuvânt înainte de N. Iorga, ediție îngrijită și prefațată de Adrian Anghelescu, Editura „Apollonia", Iași, 1994, p. 153.
[17] Primul președinte al Austriei 9 decembrie 1920 – 10 decembrie 1928.
[18] Elisabeth Barker, *op. cit.*, pp. 52-53.
[19] Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, vol II, Editura Dacia, Cluj, 1995, p. 50. Vaida-Voevod considera că Isopescu-Grecu s-ar fi descurcat mai bine în fruntea unei legații prin relațiile pe care și le-a format de dinainte de război și înlocuirea lui de la Viena s-ar fi făcut prin „intrigi" liberale.

reprezentanţelor diplomatice Româneşti din fosta monarhie. Viceconsul şi gerant la Budapesta între 1891-1894 Cantacuzino era la curent cu situaţia românilor din Transilvania. Mai târziu, între anii 1895-1909 activase în cadrul legaţiei române de la Viena şi era un bun cunoscător al diplomaţiei din Austro-Ungaria. Cantacuzino îşi începuse activitatea diplomatică în anul 1889, iar la momentul numirii sale ca ministru la Viena avea suficientă experienţă pentru a putea conduce în cele mai bune condiţii misiunea României de la Viena[20].

Ministrul de război, generalul Ioan Răşcanu, referindu-se la relaţiile româno-austriece considera că „suntem prea puţini cunoscuţi la Viena, devenit un centru politic însemnat, sau aproape deloc; şi aceasta pentru că nu a fost reprezentanţă politică cu directive de la Bucureşti, mai ales în chestiuni politice externe şi internaţionale. Nu s-a lucrat nimic pentru o apropiere din punct de vedere politic şi economic cu statele moştenitoare ale Austriei şi nici cu altele; aşa propriu-zis, diplomaticeşte, România nu are reprezentanţă la Viena, pentru a informa guvernul de ce se petrec acolo”[21]. Generalul mai avea în vedere şi constituirea în Viena a unei legaţii, a unui consulat şi a înfiinţării unui birou de presă cu „personal de conducere versat şi bine ales, de preferinţă din Vechiul Regat, fiind la curent cu legile şi administraţia ţării”[22]. Alături de personalul legaţiei, un funcţionar al Siguranţei Generale avea să lucreze în treburi ce priveau paşapoarte, iar reprezentantul guvernului în Comisia de Reparaţii de la Viena, avea să fie asistat de generalul Darvari şi de colonelul Jovanovici pentru a supraveghea punerea în practică a prevederilor tratatului de la Saint-Germain[23]. Astfel, conform dispoziţiilor ministerului de război în cadrul legaţiei de la Viena trebuia propus un diplomat al Vechiului Regat, cunoscător al legislaţiei ţării, Isopescu-Grecu neîncadrându-se în această categorie.

Wilhelm Storck a sosit la Bucureşti pe pe data de 24 decembrie 1920[24]. Acesta, observând situaţia internă românească, a transmis la scurt timp la Viena că, deşi francofonia este evidentă la români, nu au resentimente faţă de Austria, fiind conştienţi de dificultăţile financiare de care suferă noua republică[25]. În timpul audienţei din ianuarie 1921 la regele Ferdinand, Storck l-a informat pe suveran de situaţia dificilă în care se află Austria, primind asigurări că România va avea în vedere aceste aspecte[26]. Interesul austriac s-a reflectat în numărul mare de rapoarte, informări şi sinteze transmise, ce aveau în vedere scoaterea în evidenţă a elementelor de legătură austro-române, pentru a putea întări relaţia cu România[27]. Dacă în cursul anului 1920 s-au pus bazele reprezentanţelor diplomatice dintre Austria şi România, relaţiile diplomatice ulterioare se menţin la un nivel minin relaţiile comerciale

[20] Traseul carierei diplomatice a lui Nicolae B. Cantacuzino este următorul: 17 noiembrie 1889 –copist supranumerar, 5 octombrie 1890 – şef de birou clasa a II-a, 15 octombrie - ataşat de legaţie, 16 martie 1891 - viceconsul, 10 martie 1893 – secretar de legaţie clasa a III-a, 1 iulie 1893 - secretar clasa a II-a, 1 august 1899 – secretar clasa I, 1 aprilie 1905 – consilier de legaţie, 1 octombrie 1909 – ministru plenipotenţiar clasa a II-a, 22 august 1920 – ministru plenipotenţiar clasa I , vezi în Arhiva Ministerului de Afaceri Externe (se va cita AMAE în continuare), Fond Dosare Personale, Litera C nr. 48, dosar Cantacuzino N. B., vol. II, Fişă referitoare la gradele şi funcţiile ocupate, nepaginată şi în fişa sa biografică în Adrian-Bogdan Ceobanu, *Secretarii Generali ai Ministerului Afacerilor Străine (1878-1918). Studii şi documente*, Editura Universităţii ”Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, Iaşi, 2019, p. 126.

[21] A.M.A.E, Fond Problema 82, vol 1, G. Crăiniceanu către Ministerul Afacerilor Străine asupra indicaţiilor transmise de la Ministerul de război, 24 iulie 1920, f. 183.

[22] Ibidem, f. 84.

[23] Ibidem.

[24] *Reprezentanţele diplomatice ale României 1911-1939*, vol. II, Editura Politică, Bucureşti, 1971, p. 338.

[25] Alexandru Popescu, *op. cit.*, p. 33.

[26] Florin Şinca, *Relaţii româno-austriece (1918-1938)*, RCR Editorial, Bucureşti, 2013, pp. 71-72.

[27] Alexandru Popescu, *op. cit.*, p. 32.

capătă un interes crescând[28] și s-au concretizat la 15 septembrie 1921 prin înființarea camerei de comerț bilateral româno-austriac[29].

Nicolae B. Cantacuzino, în timpul primei audiențe la Karl Seitz, a asigurat Austria de bunele intenții pe care România le manifesta față de această țară.. Cantacuzino a transmis în memoriile sale situația noii clase politice austriece care erau „adevărați burghezi, cam rătăciți în acest labirint" al politicii externe[30]. Pe președintele Hainisch, diplomatul în considera, din prisma profesiei sale de agronom, „un Cincinatus răpit de la plugul său", iar pe cancelarul Johann Schober, fost ofițer de poliție, îl vedea mai potrivit la prefectura poliției unde s-ar fi simțit „mai la locul lui"[31]. Pe Ignaz Seipel l-a considerat un politician abil, care se bucura de suportul populației[32], care a reușit în timpul mandatului său obținerea unui plan de reconstrucție economică graduală de la Liga Națiunilor[33].

Legația României de la Viena a fost compusă din: Nicolae B. Cantacuzino-ministru plenipotențiar, G. Grigorcea-consilier de legație, E. Sandu și V. Petală-secretari de legație și V. Zaborowski-atașat de legație. Atașatii militar de la Viena erau numiți de obicei și la Praga. Inițial atașat militar a fost trimis căpitanul Nicolae Steriopol[34], ofițer de legătură cu Marele Stat Major. La data de 1 ianuarie 1921 a fost numit atașat colonelul Anton Iovanovici[35], urmat de către locotenent-colonelul Lucio Victor Vechio[36] și mai apoi a venit colonelul Haralambie Dimitriu[37]. În urma restrângerilor de personal la 30 ianuarie 1922 a fost disponibilizat aproape tot personalul legație, rămânând doar Cantacuzino, o dactilografă, ușierul și un om ce se ocupa de curățenia localului. În urma acestor măsuri, Cantacuzino a cerut în septembrie 1922 să fie rechemat în cadrul Administrației Centrale și transferat la Paris[38]. În locul său a fost desemnat însărcinat cu afaceri Eugen Papiniu, care a gerat afacerile legației până la data de 1 aprilie 1923, data la care și-a început misiunea Carol M. Mitilineu.

O problemă sensibilă – Restaurația Habsburgilor

La data de 11 noiembrie 1918, a abdicat Carol I – numit Carol al IV-lea al Ungariei, ultimul împărat al Austriei, însă monarhul credea în continuare în destinul său monarhic de învestitură divină[39]. În aprilie 1919 i s-a publicat în Ungaria un manifest care consemna legitimitatea sa asupra regatului ungar și considera actul de renunțare la tron nul, deoarece a fost obținut prin forță[40]. În declarația Conferinței Ambasadorilor, adoptată în 2 februrie 1920

---

[28] G. D. Dumitriu, *Relațiunle comerciale cu republica* Austriacă, în „Buletinul Institututului Economic Românesc", an V, nr. 9, septembrie 1926, p. 493.

[29] Mircea Babeș, Cristian Popișteanu, Valeriu Stan, Ion Calafeteanu, Șerban Radulescu-Zoner, Nicolae Stoicescu (editori), *Politica externa a Romaniei. Dictionar Cronologic*, Editura Enciclopedică, București, 1986, p. 179.

[30] N. B. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 153.

[31] *Ibidem*.

[32] *Ibidem*,.

[33] Arthur Salter, *The Reconstruction of Austria*, „Foreign Affairs" , Jun. 15, 1924, Vol. 2, No. 4 (Jun. 15, 1924), pp. 630-643.

[34] Florin Șinca, *op. cit.*, p. 353.

[35] Marusia Cîrstea, *Mica Înţelegere şi ataşaţii militari români la Praga şi Belgrad*, în „Revista de Științe Politice. Revue des Sciences Politiques" nr. 30-31, 2011, p. 20. Misiunea sa s-a concentrate asupra tranzitului de arme pe teritoriul Ungariei, alături de rapoarte referitoare la situația internă austriacă.

[36] *Ibidem,* p.19.

[37] Florin Șinca, *op. cit.*, p. 354.

[38] A.M.A.E, Fond problema 82, vol 5, 1912-1923, Dosar litera M, nr 17/1922, Dosar suprimări de legațiuni și consulate suprimate și rechemări de personal pe ziua de 1 februarie, 1 martie, 1 aprilie, f. 226.

[39] Valer Moga, *Post-Scriptum la Marele Război: Încercări de restaurație habsburgică în Ungaria (1921)*, în Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis, 9, 2017, p. 293.

[40] *Ibidem*.

la Paris, s-a declarat că Aliații nu erau de acord cu revenirea dinastiei de Habsburg, deoarece Ungaria deținea o politică internă autonomă, iar o posibilă restaurație ar contraveni principiilor păcii adoptate la Paris[41]. În acest climat de instabilitate care amenința pacea, România, Cehoslovacia și Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor au creat și au aderat la Mica Înțelegere, pentru a a-și putea menține granițele intacte și a contracara tendințele revizioniste, determinate și de dorința lui Carol de Habsburg de a reveni pe tronul maghiar[42].

În Austria, sub social-democratul Karl Renner, Carol încerca să își manifeste prerogativele regale, dar pe date de 11 noiembrie 1918 cancelarul Renner l-a presat să aleagă abdicarea sau calea exilului. Pe 24 martie 1919, Carol și soția lui Zita au părăsit teritoriul Austriei pentru a se stabili în Elveţia, la Villa Prangins[43]. Pentru a încheia pretențiile la revenirea în Austria a lui Carol, cancelarul Renner a adoptat la 3 aprilie 1919 prima lege anti-habsburgică și a anulat drepturile regale ale casei de Habsburg, care dacă nu își declarau cetățenia austriacă erau expulzați din țară. La 30 octombrie 1919, cancelarul austriac a legiferat și a două lege anti-habsburgică, prin care toate bunurile dinastiei erau trecute în administrația statului[44].

Deși, Carol I nu mai putea ocupa tronul austriac, atenția lui s-a îndreptat spre recuperarea tronului Ungariei. În România, această problemă a constituit un important impediment pentru dezvoltarea unei relații cât mai bune cu Austria. Reîntoarcerea Habsburgilor pe tronul Ungariei și Austriei au provocat teamă la București, care au văzut în acest lucru o stimulare a iredentismului maghiar și calea refacerii vechiului ediciu austro-ungar[45]. Cancelarului austriac, Karl Renner, pentru a arăta că Austria nu mai dorește refacerea monarhiei habsburgice, când s-a pus problema înființării confederației dunărene a preferat termenul de „înțelegere", evitând să folosească ideea de uniune sau federație pentru a nu isca susceptibilități în rândul noilor state naționale[46].

Pe 26 martie 1921 a sosit la Budapesta Carol de Habsburg, fapt care a alertat statele vecine cu Ungaria. Acestea au protestat, amenințând cu măsuri militare în caul în care Carol nu va fi obligat să se retragă. Lovitura de stat a regelui a început la 26 martie și Carol i-a cerut lui Horthy să se retragă. Refuzat de Horthy, Carol s-a dus la Szombathely și a început tratative cu prim ministrul Pál Teleki, care s-au soldat cu un eșec. La Szombathely, regentul ungar a rugat armata să-l îndepărteze pe regele Carol, care a luat calea Elveţiei, pe data 6 aprilie 1921.

La 29 martie 1921 Traian Stârcea ministrul român de la Budapesta, informat de către Nicolae B. Cantacuzino cu privire la poziționarea Austriei, a acționat precaut și în timpul audienței la regentul Horthy a susținut că România, conform prevederilor de pace și a declarației Conferinței Ambasadorilor, considera că restaurația lui Carol încalcă interesele guvernului de la București[47]. Atât Miklós Horthy, cât şi ministrul de externe maghiar, Gusztáv Gratz, au apreciat atitudinea României, spre deosebire de guvernele de la Praga şi

[41] Francis Deák, Dezső Ujváry (ed.), *Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary*, vol. I, 1919-1920, Budapesta, 1939, p. 139-140

[42] Constantin Buşe, *Conferința de la Locarno – O încercare de consolidare a păcii în Europa*, în „Revista de Istorie", tom 38, nr. 9, septembrie 1985,p. 869.

[43] Jean Sévillia, *Le dernier empereur. Charles d'Autriche 1887-1922*, Perrin, Paris, 2009, p. 236.

[44] *Ibidem*, p. 246-248.

[45] Florin Șinca, *op. cit.*, p.80.

[46] Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913*-1947, Editura Politică, București, 1980, p. 223.

[47] Ujváry Dezső (ed.), *Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary*, vol. II, January to August 1921, Budapesta, 1946, p. 285-286, 333-334.

Belgrad, care au protestat energic[48]. După plecarea lui Carol, Edvard Beneš a propus ca în urma acestei situații dificile să fie create sacțiuni comune care vor intra în vigoare imediat în cazul în care se va mai întâmpla o revenire similară[49].

La 21 octombrie 1921, când a avut loc ultima încercare de a recâștiga tronul ungar, România împreună cu Iugoslavia și Cehoslovacia au amenințat că se va recurge la forța armată, în cazul în care nu se înlătură pericolul revenirii dinastiei de Habsburg[50]. Carol dorea să înainteze cu soldații la Budapesta și a desemnat un guvern provizoriu[51]. Astfel, mulți soldați s-au alăturat regelui, iar guvernul lui Horthy a fost pus într-o poziție delicată. Pe 22 octombrie 1921 Carol a plecat cu trenul la Budaörs, alături de o forță militară maghiară. Ministrul de externe cehoslovac, Beneš, a încercat să intervină pentru a negocia, dar a fost refuzat de către regele Carol. Pe 23 octombrie 1921, a avut loc bătălia de la Budaörs dintre partizanii regelui și cei ai lui Horthy, soldată cu 19 morți și 26 de răniți. În următoarea zi, regele i-a dat un ultimatum lui Horthy, însă a fost prins și arestat de armata lui Horthy în orașul Tata[52].

Încercării de restaurare, Cehoslovacia a răspuns cu mobilizarea armatei, Edvard Beneš a comunicând că prezența lui Carol în Ungaria constituie un *casus belli*[53]. La Belgrad s-au luat măsuri similare, numai România a rămas în expectativă[54]. La 26 octombrie 1921, Carol a fost trimis la mănăstirea din Tihany, iar la 1 noiembrie a fost expulzat la Galați cu vaporul britanic „Glow-Worm", pe calea Dunării. Cu prilejul trimiterii în exil, reprezentanții de la Budapesta ai statelor Micii Înțelegeri, alături de România, au întreprins o acţiune colectivă şi au cerut ca să fie retrase drepturile regale întregii dinastii de Habsburg de la coroana maghiară[55]. Datorită nivelului scăzut al Dunării la Porțile de Fier, Carol împreuna cu soția sa Zita au traversat o porțiune din drumul până la Galați cu trenul. Regina Maria și regele Ferdinand au avut intenția de a merge la Galați pentru a-l vedea, însă au fost opriți de ministrul de interne, Constantin Argetoianu, care le-a evocat posibila reacţie negativă a Aliaţilor, sau a unor politicieni români, precum Ionel Brătianu sau Take Ionescu[56].

Pe durată călătoriei lui Carol, generalul Ioan Răşcanu, ministru de război, a luat măsuri pentru a evita orice incident de la Baziaș până la Sulina și a îndemnat ca armata română și poliția să fie atentă pentru prevenirea oricărui incident[57]. Problema restaurației a preocupat organele interne române, deoarece în decembrie 1921 Romulus Voinescu, director al Direcției Poliției și Siguranței Generale, informa Ministerul de Interne asupra acțiunilor lui Anton Resch din Cernăuți[58]. Acesta a primit un colet de la Ana Lang domiciliată în Austria, în orașul Gloggnitz, în care se aflau cereri de aderare la societatea carlistă „Partei der Swartz-

[48] Nicholas Horthy, *Memoirs*, Andrew L. Simon (ed.), Simon Publications, 2000, p. 145.
[49] Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Editura Științifică, București, 1968, p. 60.
[50] Frederic C. Nanu, *Politica externă a României 1919-1933*, traducere de L. Roșca și E. Ungureanu, Institutul European, Iași, 1993, p. 87.
[51] Mária Ormos, *The Early Interwar Years, 1921-1938*, în Peter F. Sugar, Péter Hanák, Tibor Frank (ed.), *A History of Hungary*, Bloomington, Indianapolis, 1994, p. 319-320.
[52] Jörg Konrad Hoensch, *A History of Modern Hungary 1867-1994*, translated by Kim Traynor, second edition, Longman, 1996, p. 111-112.
[53] Frederic C. Nanu, *op.cit.*, p. 86.
[54] Valer Moga, *op. cit.*, p. 308.
[55] Christophe Hohwald, *La diplomatie française face à la crise royale en Hongrie (1921)*, în „Revue Historique des Armées" , 251, 2008, consultat la data de 3 februarie 2020: http://journals.openedition.org/rha/305.
[56] Valer Moga, *op. cit.*, pp.309-310.
[57] A.M.A.E, Fond 71/1920-1944, Austria, vol.88/1921, f. 44.
[58] *Ibidem,* f. 333.

gelben Legitimisten"[59] din Viena, alături de legitimații de membru și insigne, alături de ziarelele „Statswerh", „Der Tschechenspiegel" și „Das Neue Reich" și o scrisoare. Acest colet conținea manifestul care manifesta la „reîntronarea formei de guvernământ constituțional monarhist în Austria sub conducerea dinastiei de Habsburo-Lotaringice și reîntronarea domnitorului legitim pe cale legală"[60]. Siguranța Generală a interceptat acest colet și i-a cercetat conținutul, după care l-a trimis lui Anton Resch și pus sub atentă supraveghere, pentru a fi verificată atitudinea lui[61].

Covenția Româno-Austriacă referitoare la arhive și recuperarea arhivelor de la Viena (5 octombrie 1921)

Prin articolul 93 din tratatul de la Saint-Germain, Austria a fost obligată să remită țărilor interesate arhivele, registrele, titluri, documente, planuri de natură civilă, militară sau administrativă din teritoriile cedate. Tratatele de la Saint-Germanin și mai târziu cel de la Trianon, nu consemnau în mod deosebit această problemă și au lăsat dispoziții ca aceste acțiuni referitoare la arhive să se desfășoare sub autoritatea Comisiei de Reparații[62]. În perioada următoare, s-au semnat încă o serie de prevederi, la Sèvres, în august 1920, și la Roma, în iunie 1921, fără însă a aduce un raport considerabil în normalizarea negocierilor privitoare la arhive.

La Sèvres s-au adus completări privitoare la recuperarea arhivelor, iar la Roma s-a hotărât înființarea unor comisii mixte de experți care să examineze și să verifice retrocedarea materialelor arhivistice. Comitetul Special al Arhivelor a fost pus sub conducerea lui Eftimie Antonescu[63]. După o serie de ședințe din cadrul Comisiei Juridico-administrative, s-a stabilit un proiect de convenție referitor la arhive, semnat la Roma, pe data de 16 iunie 1921, de către România[64], Italia, Austria, Polonia, Cehoslovacia și Regatul Sârbilor, Croaților, și Slovenilor. În iulie 1921, statele au numit experți pentru a cerceta arhivele și au întocmit liste privitoare la materialele identificate, pentru a le putea revendica[65].

Austria și-a arătat dispoziția de a restitui orice arhivă ce ar putea interesa România încă din anul 1919. La data de 3 octombrie 1919, între dr. Heinrich Kretchmayer și delegația României, condusă de dr. Mihai Auner, s-a încheiat un protocol provizoriu privind arhivele aflate la Viena. Delegația română mai era compusă din dr. Last, Eftimie Antonescu și Dimitrie Onciu.[66]

Între România și Austria, tratativele propriu-zise privitoare la o covenție privitoare la arhive au început în mai 1921, la Roma, iar la data de 5 octombrie 1921 între Nicolae B. Cantacuzino și Johann Schober s-a încheiat o Convenție-Declarație privitoare la arhive[67]. Convenția-Declarație privitoare la arhive era constituită din 22 de articole, la care a fost adăugat un proces verbal semnat de ambele părți, cu caracter secret. Acesta era ținut secret pentru a nu isca nemulțumiri în presa austriacă, sau în statele moștenitoare ale monarhiei

[59] Partid ce avea culorile negru și verde preluate din drapelul casei de Habsburg, vezi în Florin Șinca, *op.cit.*, p.82.
[60] A.M.A.E, Fond 71/1920-1944, Austria, vol.88/1921, f. 333.
[61] Florin Șinca, *op.cit.*, p. 83.
[62] Florin Șinca, *op. cit.*, p. 101.
[63] Ibidem, p. 102
[64] Alexandru Em. Lahovary – ministrul plenipotențiar la Roma.
[65] Florin Șinca , *op. cit.*, p. 102.
[66] Florin Șinca , *op. cit.*, p. 102.
[67] Arhivele Național Istorice Centrale (se va cita A.N.I.C în continuare), Fond Direcția Generală a Arhivelor Statului 1831-1942(se va cita D.G.A.S în continuare), Dosar 11/1922, f. 11.

dualiste care ar putea cere acorduri similare[68]. Anexa secretă asigura României o cercetare mai detaliată a documentelor cu caracter istoric, administrativ, politic și militar a arhivelor aflate la Viena.

Convenția-Declarație privitoare la arhivele româno-austriece are în rândul articolelor 1-4 inserate prevederile din cadrul Tratatului de la Saint-Germain, cu referire la predarea actelor, documentelor, registrelor, obiectelor de artă[69]. Articolul 5 prevede ca Austria să predea României materialul arhivistic din Bucovina dintre anii 1868-1918, indiferent de proveniența actelor. În anexa secretă era prevăzută și împrumutarea spre cercetare a arhivelor bucovinene dintre anii 1849-1868 și renunțau la restituirea lor de către România, dacă nu erau acte ce priveau administrația austriacă sau nu aveau proveniență militară[70]. O altă prevedere se referea la primirea arhivelor și a materialului cartografic privind dobândirea, organizarea și administrația Bucovinei până în anul 1786. La arhivele referitoare la Banat sau Transilvania se avea în vedere reglementarea pretențiilor la dreptul de proprietate asupra arhivelor comune.

Prin „material de arhivă", convenția a avut în vedere acte și documente de birou, memorii descriptive, registre de cadastru, statistică, hărți, convenții cu caracter internațional. Însărcinaților români li se asigura accesul la fondurile arhivistice și biblioteci cu posibilitatea de copia sau a fotografia, acest lucru fiind gratuit, dar documentele ce nu se flau în circuitul public puteau fi publicate după 10 ani și cu consimțământul ambelor părți. O altă prevedere avea în vedere obligația Austriei de a opri timp de 20 de ani accesul unui alt stat la arhivele dintre anii 1866-1916 și să țină secret orice act care ar avea în conținutul lui informații referitoare la România: corespondența dintre Viena și legația Austro-Ungariei la București sau dintre Viena și legația română de la Viena, precum și a documentelor cu caracter militar din timpul Primului Război Mondial[71].

De asemeni, Austria și-a luat angajamentul de a acorda României o situație privilegiată pentru a putea cerceta arhivele, însă începând cu anul 1921, au fost numiți doar doi delegați, în timp ce alte țări, precum Cehoslovacia, au trimis câteva zeci de persoane pentru a cerceta arhive cu un volum de muncă mai mic[72]. Iar, convenția privitoare la arhive a fost ratificată în România abia în aprilie 1924, partea română a acționat dezinteresat în această situație, în ciuda condițiilor favorabile acordate României în act.

Nicolae B. Cantacuzino a transmis la Ministerul Afacerilor Străine un raport în care prezintă situația dezastruoasă în care se află legația României de la Viena, costurile fiind ridicate iar volumul de muncă crește în timp ce personalul se împuțina. Aceste acțiuni au avut efecte negative asupra reprezentanței de la Viena care a ajuns în imposibilitatea de a-și desfășura normal activitatea[73].

O problemă care nu a fost acoperită de convenția româno-austrică referitoare la arhive a fost obținerea de la Institutul Geografic Militar din Viena a documentelor, hărților și materialelor care cuprindeau teritoriile românești dobândite. Luând act de operațiunile de lichidare a Institutului Geografic Militar, Constantin Isopescu-Grecu a cerut la 10 martie

[68] A.N.I.C, Fond D.G.A.S 1831-1942, Dosar 6/1937, f. 2.
[69] *Ibidem*, f. 12.
[70] *Ibidem*, f.13.
[71] Florin Șinca , *op. cit.*, p. 106.
[72] A.N.I.C, Fond D.G.A.S 1831-1942, Dosar 6/1937, f. 17.
[73] A. M.A. E, Fond Problema 82, 1912-1923, Legi de organizare, vol. 5, Dosar referitor la legi de organizare M.A.S 1912-1923, telegrama nr. 329, f. 306.

1920 ca România, alături de Cehoslovacia și Regatul Sârbilor, Croaților, și Slovenilor, să facă un demers comun pentru a cere în cadrul Conferinței de Pace repartizarea materialului între țările succesoare. La această cerere, Conferința Ambasadorilor a văzut cerea ca fiind invalidă și bazată pe informații eronate, deoarece institutul în cauză era administrat de Ministerul Lucrărilor Publice și nu era în lichidare[74]. Pe 29 octombrie 1920, ministerul de externe austriac a trimis o notă tuturor statelor succesoare și le-a informat asupra a peste 1300 de clișee din aluminiu, din care 56 erau referitoare la Bucovina, care se aflau depozitate în cadrul Institutului Litografic de la Direcția Cadastrului de la Viena[75]. Austria a cerut pentru piesele ce interesau România 200-220 coroane/bucată[76].

Institutului Geografic Militar din Viena a fost lichidat pe 25 ianuarie 1922. Astfel, prin decizia din 14 aprilie 1922 a Conferinței Ambasadorilor, Comisia Interaliată de Control din Viena, împreună cu experții institutului, a repartizat materialul cu conținut geografic fiecărei țări succesoare, alături de cheltuielile aferente. Constantin Isopescu-Grecu a evaluat cheltuielile pentru materiale și ambalarea și transportul lor care se ridicau la suma de 2 miliarde lei, iar la 15 mai 1922 locotenentul-colonel Iancu Simion a fost delegat de către Serviciul Geografic al Armatei Române pentru a primi materialele în cauză[77]. Arătând simpatie României, delegatul Austriei, Wakker, a oferit un tratament preferențial României și i-a promis delegatului român V. Antonescu că va oferi o restituire gratuită a materialului cadastral ce privea România[78], excepție făcând piesele geografice ale Vechiului Regat și ale Basarabiei[79].

Înțelegerea româno-cehoslovacă cu privire la arhive (14 octombrie 1922)[80]

După încheierea convenției referitoare la arhive cu Austria din data de 5 octombrie 1921, un an mai târziu, la 14 octombrie, s-a semnat o înțelegere între Kamil Krofta[81] și Nicolae B. Cantacuzino care prevedea, în acord cu Tratatul de la Trianon, schimbul documentelor care prezintă interes comun între România și Cehoslovacia.

În articolul I era prevăzut ca între guvernul Regatului României și guvernul Republicii Cehoslovace să se facă un schimb de documente care au aparținut fostelor comitate maghiare: Satu Mare (Szatman), Ugocea (Ugosca) și Maramureș (Maramarossziget), care au fost împărțite între România și Cehoslovacia și sunt ulterioare lunii ianuarie 1876[82]. Documentele în cauză se refereau la: documente oficiale, registre, cărți de cercetare funciară, registre comerciale, miniere și feroviare, planuri referitoare la păduri și păduri, cărți referitoare la reglementările legale referitoare la apă, mărci comerciale, tabele statistice, cercetări funciare și publicații ale autorităților statului sau ale oficiilor publice de aprovizionare înființate pentru a îndeplini cerințele de război și plasate sub controlul statului până la momentul dizolvării monarhiei austro-ungare, hărți geografice, titluri de proprietate și alte documente juridice[83].

[74] A.N.I.C, Fond D.G.A.S 1831-1942, 11/1922, f. 18.
[75] *Ibidem*, f. 22
[76] Discuțiile privind achiziționarea acestor piese s-au reluat debia în anul 1927, vezi în Florin Șinca, *op. cit.*, p. 66.
[77] A.M.A.E, fond 71/1920-1944, Austria, Telegrame, vol 2, f. 278.
[78] A.N.I.C, Fond D.G.A.S 1831-1942, 11/1922, f. 20.
[79] Florin Șinca, *op. cit.*, p. 66.
[80] Ratificarea a avut loc pe data de 4 decembrie 1923.
[81] Reprezentantul diplomatic al Cehoslovaciei la Viena.
[82] League of Nation, *Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League*, vol. XXV, 1924, „Accord concernant l'echange de documents, signé a Vienne le 14 octobre 1922, entre Roumanie et Tchécoslovaquie", p. 164.
[83] *Ibidem*, p. 165.

În cazul documentelor din fostele servicii militare austro-ungare, austriece sau maghiare erau catalogate și trimise reprezentanților diplomatici, responsabili și pentru transportul acestora. Actele în cauză vizau: acte personale, documente legale de la instanțele militare (în timpul păcii și al războiului) și dosarele unităților militare[84].

Documentele originale erau păstrate în țara de proveniență și o copie era trimisă celeilalte părți. Documentele menționate în acord nu erau supuse cenzurii și nici vreunui fel de selecție, fără ca să fie anunțată și cealaltă parte. O atenție deosebită se acorda documentelor topografice și actelor referitoare la terenurile împărțite la frontieră, care erau împărțite în original în teritoriul dobândit după război și copie celeilalte părți. Costul era suportat de ambele țări și se înființau comisii pentru a putea face schimbul arhivelor[85]. Tratatul era menținut în vigoare până când ambele țări considerau că au încheiat schimbul de arhive[86].

Concluzii

Relațiile diplomatice dintre România și Austria pe durata misiunii lui Cantacuzino nu au fost marcate de evenimente importante, cele două state aflându-se pe poziții diferite. Austria era un stat deposedat de principalele sale zone economice, aflat într-un risc de colaps, care la sfârșitul anului 1922 ar fi putut incapacita statul total. Pe de altă parte, România avea de administrat un teritoriu mărit, aflat într-o periodă de reconstrucție. În acest context relațiile diplomatice au stagnat, iar cele economice s-au menținut la un nivel destul de redus. Astfel, Viena a reprezentat pentru România un canal de informare cu privire la situația vecinei sale Ungaria, atașații militari ocupându-se cu identificarea acțiunilor care prezentau un pericol pentru securitatea regională. Privat de fonduri, prin reducerile bugetare ale Ministerului Afacerilor Străine, Nicolae B. Cantacuzino a încercat să mențină legația pe linia solicitată de la București, însă criza economică prin care a trecut Viena în anul 1922 a făcut imposibilă desfășurarea la capacitate maximă a serviciului diplomatic. Aflat departe de familie și în lipsuri financiare Cantacuzino a cerut ministrului de externe, I. G. Duca, să fie mutat la Paris. Astfel, din anul 1923 până la pensionarea sa din decembrie 1930, Cantacuzino și-a desfășurat activitatea la Paris și desi era ministru plenipotențiar clasa I nu a mai fost numit șef al unei alte misiuni, capitala Franței reprezentând ultima „redută" din cariera sa diplomatică.

BIBLIOGRAPHY

I. Izvoare

1. Needitate

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe

Fond Dosare Personale, Litera C, nr. 48

Fond Problema 82: vol 1, vol 5.

Fond 71/1920-1944, Austria, vol.88/1921, Telegrame, vol 2

Arhivele Național Istorice Centrale

Fond Direcția Generală a Arhivelor Statului 1831-1942 (D.G.A.S), Dosar 11/1922 ,Dosar 6/1937

2. Editate

[84] *Ibidem*, p. 168.
[85] *Ibidem*, p. 167.
[86] *Ibidem*, p.168.

- Deák, Francis; Ujváry, Dezső (ed.), *Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary*, vol. I, 1919-1920, Budapesta, 1939.
- Dezső, Ujváry (ed.), *Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary*, vol. II, January to August 1921, Budapesta, 1946.
- League of Nation, *Treaty Series. Publication of Treaties and International Engagements Registered with the Secretariat of the League,* vol. XXV, 1924.

3. Memorii, corespondență, jurnale și alte scrieri din epocă

- Cantacuzino,N. B., *Amintirile unui diplomat roman*, cuvânt înainte de N. Iorga, ediție îngrijită și prefațată de Adrian Anghelescu, Editura „Apollonia", Iași, 1994.
- Horthy,Nicholas, *Memoirs*, Andrew L. Simon (ed.), Simon Publications, 2000.
- Vaida-Voevod, Alexandru, *Memorii*, vol II, Editura Dacia, Cluj, 1995.

II. Instrumente de lucru

- Babeș, Mircea; Popișteanu, Cristian; Stan,Valeriu, Calafeteanu, Ion; Radulescu-Zoner, Șerban; Stoicescu, Nicolae(editori), *Politica externa a Romaniei. Dictionar Cronologic*, Editura Enciclopedică, București, 1986.

III. Lucrări generale

- Barker, Elisabeth, *Austria 1918-1972*, University of Miami Press, Coral Gables – Florida, 1973
- Berenger Jean, *Istoria* Austriei, traducere, cuvând înainte și note de Radu Păun, Editura Corint, București, 1999.
- Campus, Eliza, *Din politica externă a României 1913*-1947, Editura Politică, București, 1980.
- Eaden, *Mica Înțelegere*, Editura Științifică, București, 1968.
- Fitzmaurice, John, *Austrian politics and society today : in defence of Austria*, foreword Bruno Kreisky, St. Martin's Press, New York, 1990.
- Frederic C. Nanu, *Politica externă a României 1919-1933*, traducere de L. Roșca și E. Ungureanu, Institutul European, Iași, 1993.
- Hoensch, Jörg Konrad, *A History of Modern Hungary 1867-1994*, translated by Kim Traynor, second edition, Longman, 1996.
- Jelavich, Barbara, *Modern Austria : empire and republic, 1815-1986*, Cambridge University Press, 1987.
- *Reprezentanțele diplomatice ale României 1911-1939*, vol. II, Editura Politică, București, 1971.
- Sévillia, Jean, *Le dernier empereur. Charles d'Autriche 1887-1922*, Perrin, Paris, 2009.
- Șinca, Florin, *Relații româno-austriece (1918-1938)*, RCR Editorial, București, 2013.
- Taylor, A. J. P., *Monarhia Habsburgică (1809-1918)*, traducere Cornelia Bucur, Editura Allfa, București, 2000.

IV. Lucrări speciale

- Bușe, Constantin, *Conferința de la Locarno – O încercare de consolidare a păcii în Europa*, în „Revista de Istorie", tom 38, nr. 9, septembrie 1985, pp. 868-891.

- Cîrstea, Marusia, *Mica Înţelegere şi ataşaţii militari români la Praga şi Belgrad*, în „Revista de Științe Politice. Revue des Sciences Politiques" nr. 30-31, 2011, pp. 17-25.
- Dumitriu, G. D., *Relațiunle comerciale cu republica Austriacă*, în „Buletinul Institututului Economic Românesc", an V, nr. 9, septembrie 1926, pp. 479-493.
- Hohwald, Christophe, *La diplomatie française face à la crise royale en Hongrie (1921)*, în „Revue Historique des Armées", 251, 2008, consultat la data de 3 februarie 2020: http://journals.openedition.org/rha/305.
- Imre, Joseph, *Burgenland and the Austria-Hungary Border Dispute in International Perspective, 1918-22*, „Region", Vol. 4, No. 2, Special Issue: THE GREAT WAR AND EASTERN EUROPE (2015), pp. 219-246.
- Moga, Valer, *Post-Scriptum la Marele Război: Încercări de restaurație habsburgică în Ungaria (1921)*, în Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis, 9, 2017, pp. 269-315.
- Ormos, Mária, *The Early Interwar Years, 1921-1938*, în Peter F. Sugar, Péter Hanák, Tibor Frank (ed.), *A History of Hungary*, Bloomington, Indianapolis, 1994, pp. 319-338.
- Popescu, Alexandru, *România şi cele trei războaie mondiale în arhive diplomatice germane și austriece*, prefață Ion Bulei, Editura Institutul European, Iași, 2002.
- Salter, Arthur, *The Reconstruction of Austria*, „Foreign Affairs" , Jun. 15, 1924, Vol. 2, No. 4 (Jun. 15, 1924), pp. 630-643.

CONTRIBUTIONS REGARDING THE ESTABLISHMENT, ORGANIZATION AND EVOLUTION OF THE ASTRA DOBROGEA REGION BETWEEN 1927-1930

Daniela Ștefania Curelea

PhD Student, „Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: In the interwar decades, the Association unfolded program of social pedagogy which it followed consistently. In 1923, Vasile Goldiș was elected in Timișoara as president of Astra. The new central committee of this institution assumed the expansion of the Association at the level of the whole country by establishing some of its Regionals in Bessarabia, Dobrogea and Banat. The present study highlight in the lines that follow in a succinct but thorough way, starting from the sources in the state archives, the history of the establishment, organization and activity of the Regional Astra Dobrogeană based in Constanța. And if the functioned only between 1927-1930, the Astra central county department in Constanța established in 1927 carried out its activity until 1937.

Keywords: Astra Dobrogeană, Constanța, Balcic, Bazargic, Silistra, Tulcea, Ion Vlădescu, P.S. Gherontie Nicolau, Mihail Dumitrașcu, Ioan Georgescu, Horia Petra Petrescu, Romul Simu, colonel Homoceanu, Gheorghe Coriolan Carp, Bucur Constantinescu, Nicolae Papadat, counties dividing, dividing within cities and in territorial administrative networks, communal cultural circles.

Recuperarea istoriei culturale și funcțional-administrative a Regionalei „Astrei" din Dobrogea, a despărțămintelor central județene din Constanța, Caliacra, Durostor, Ialomița și Tulcea, precum și a cercurilor cultural-comunale se face în vederea valorificării acestei istorii culturale, mai puțin cunoscute prin cercetarea de față. Urmărim prin acest demers impunerea cercetării în circuitul istoriografic actual, pornindu-se de la colectarea și coroborarea informațiilor din arhive (izvoare) cu datele (sintetice și sumare) care se găsesc în lucrări generale și speciale, în memorialistică, în dicționare, sinteze, în studii de specialitate valorificate în paginile unor reviste științifice din epocă sau din perioada zilelor noastre. De interes au fost și articolele din presa vremii[1].

În ceea ce privește demersul recuperatoriu propriu-zis din perspectiva strictă a cercetării științifice remarcăm că, regionala aceasta nu are până astăzi o monografie specifică, iar referirile la istoria sa culturală și funcțional-administratică, sunt mai mult decât episodare. Așadar, pornind de la aceste considerații s-au impus parcurgerea, studierea, prelucrarea, și sistematizării unor fonduri din cadrul Serviciului Județean Constanța al Arhivelor Naționale, respectiv a Fondului general Astra din cadrul Serviciului Județean Sibiu al Arhivelor Naționale. Unele aspecte din viața și implicarea căpitanului-magistrat, maiorului comisar regal de mai târziu, Mihial Dumitrașcu[2], au fost recuperate din fondurile Comisariatului regal al Diviziei de infanterie din Ismail și de la Constanța aflate în dosarele care sunt păstrate în Depozitul central de arhivă din Pitești. Însă, în vederea elaborării acestui studiu am avut în vedere cercetarea Fondului *Astra* de la Sibiu, care prezintă în documentele acumulate relația

[1] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, Pachet Regionala „Astra Dobrogeană", f. 1-21.

[2] Căpitanul magistrat Mihail Dumitrașcu a fost avansat la gradul de maior după finalizarea Școlii pentru ofițerii magistrați care a fost organizată în anul 1927 în Făgăraș pentru ofițerii care erau comisari regali. Astfel, începând din luna septembrie 1927, ofițerul M. Dumitrașcu, comisar regal la Consiliul de Război al Diviziei a 9-a Infanterie Constanța a avut gradul de maior.

Centralei din Sibiu cu regionala sa din Constanța[3]. Important din perspectiva acestei cercetăria a fost identificarea și studierea, respectiv prelucrarea tematică a informațiilor care se găsesc în diferite periodice, atât regionale, cât și naționale, precum: *Anuarul Liceului ,,Mircea cel Bătrân" din Constanța*, *Astra Dobrogeană*, *Coasta de Argint*, *Dobrogea Jună*, *Gazeta Transilvaniei*, *Marea Neagră*, *Telegraful Român*, *Transilvania*, respectiv, *Adevărul*, *Curentul*, *Cuvântul*, *Dacia*, *Dimineața*, *Universu*l, *Viitorul*, etc.

Regionala ,,Astra Dobrogeană" nu s-a constituit într-un spațiu în care nu au existat alte asemenea structuri și manifestări culturale locale/regionale. Impactul acestora a fost unul mai redus, iar scopul pentru care au fost înființate, a fost numai în parte atins, ceea ce a justificat, printre alte motive solicitările comitetului de acțiunea dobrogean, prezidat de generalul Ioan Vlădescu și maiorul-magistrat Mihail Dumitrașcu, înaintate Comietului central al Astrei în perioada 1926-1927. În urma avansării în grad și a transferării sale în Constanța M. Dumitrașcu a consemnat ,,în noiembrie 1926 fiind mutat cu serviciul în Constanța, am aruncat și aici sămânța Astrei, a gândurilor bune și rostului acestei ,,Asociațiuni", așa cum este ea înțeleasă în Ardeal, iar mai nou în Basarabia și pe pământul Dobrogei și Cadrilaterului"[4].

Între alte societăți culturale care au existat și s-au manifestat în acest spațiu dobrogean reținem: Academia Populară din Constanța, Asociația Corală Mixtă din Cernavodă, Liga Culturală Filiala pentru Dobrogea, Societatea Arte, Litere și Sport, Societatea de muzică instrumentală și corală ,,Doina Dobrogei", Societatea ,,Cântul Mării", Fundațiile Culturale Regale ,,Principele Carol", Centrala Caselor Naționale, Societatea Cultul eroilor, ș.a.[5]. Scopul acestor organisme social-culturale a fost acela de a contribui la pedagogia socială și educația adulților, dincolo și mai ales în plus, în raport cu programul de educație impus de către statul român prin intermediul învățământului de stat, atât în mediul urban, dar cu precădere în cel rural, cum au remarcat atât generalul Ioan Vlădescu, cât și profesorul Ioan Georgescu, revizor școlar județean, iar odinioară vreme secretar al Astrei. În programele culturale specifice pedagogiei sociale și educației adulților așa cum erau acestea înțelese și asumate de conducerea Asociațiunii în baza conceptelor asumate în acest sens prin colaborarea instituției prezidate de Vasile Goldiș cu Extensiunea universitară clujeană în fruntea căreia a fost ales universitarul și sociologul clujean Virgil Iuliu Bărbat și care au fost asumate de către conducerea Regionalei ,,Astra Dobrogeană". Remarcăm, prelegerile pentru țărani, expozițiile locale, șezătorile, conferințe pentru intelectuali, înființarea unor biblioteci pentru popor și dotarea acestora cu fond de carte și sală de lectură, activitățile extrașcolare în orașele și comunele din Cadrilater și Dobrogea în vederea educării localnicilor, proiectarea și inaugurarea unor monumente de for public[6]. Șezătorile organizate de ,,Astra Dobrogeană" erau de două feluri: șezători cultural - artistice și șezători strămoșești, lucru de mână, povestiri și expoziții. Șezătorile cultural-artistice au fost organizate de școală și s-au desfășurat în localul acesteia în zilele de sărbătoare și duminica (cel puțin două pe lună). Orice șezătoare cuprindea: o prelegere pentru săteni, coruri, recitări și muzică instrumentală. Prelegerile care au fost susținute au avut ca teme: *Beția și urmările ei*, *Sifilisul*, *Igiena copiilor*, *Hoția*, *Munca*, *Religia*, *Cunoștințele de cultură generală*, *cele de cultură tehnică*, etc[7].

---

[3] *Ibidem*, f. 1-116.

[4] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 425/1927, f. 1-2; *Ibidem*, doc. nr. 1598/1927, f. 3-4.

[5] Gheorghe Dumitrașcu, *Rolul intelectualității în reunirea Dobrogei cu patria-mamă*, în *Crisia*, anul X, 1980, p. 156-159; Adriana Gheorghiu, *Astra Dobrogeană-focar civilizator al spațiului dintre Dunăre și Mare*, în *Conferințele Bibliotecii Astra din Sibiu*, nr. 148, 2011, p. 152.

[6] Dumitru Cruțiu dela Săliște, *Astra dobrogeană. Scopul și activitatea societății*, p. II; Adriana Gheorghiu, *Astra Dobrogeană - focar civilizator al spațiului dintre Dunăre și Mare*, 153-154.

[7] Ion Vlădescu, *Șezători la sate*, în *Astra Dobrogeană*, anul I, nr. 3- 4, iunie- iulie, 1929, p. 7; *Cronica Astrei*, în *Astra Dobrogeană*, anul II, nr. 1, martie, 1929, p. 25.

Informații cu carcater general pot fi accesate în lucrările autorilor Horia Petra Petrescu, Gheorghe Preda, Eugen Hulea, iar mai recent din volumele publicate de Pamfil Matei, Valer Moga, Ion Onuc Nemeș-Vintilă, respectiv din rândurile unor studii de specialitate care au apărut în diferite periodice și care au ca autor pe cercetătoarele Lavinia Gheorghe[8], Adriana Gheorghiu[9], Aurelia Lăpușan,[10] Simona Sucevean[11], Dumitra Mândru[12], Elena Dunăreanu[13], iar mai recent într-un studiu relativ mai recent publicat de către subsemnata în calitate de co-autor în revista *Țara Bârsei* din Brașov în 2019[14]. Observam rolul semnificativ deținut de ofițerul Mihail Dumitrașcu, avansat între timp în gradul de maior și în funcția de comisar regal la Divizia 9 Infanterie din Constanța, care a avut jurisdicție militară și asupra Brigăzii 11 Infanterie din Balcic. Acest ofițer, de altfel, familiarizat cu programele și activitățile „Asociațiunii" încă din perioada în care a activat la Sibiu între 1920-1921 a deținut un rol esențial în demersurile preliminare și în cele propriu-zis constitutive care au condus la inaugurarea „Astrei" din Dobrogea, cu sediul în Constanța la începutul lunii mai 1927[15]. În fondul sibian al Asociațiunii se păstrează o adresă înaintată de către căpitanul M. Dumitrașcu către secretarul Romul Simu, în care ofițerul aducea la cunoștința funcționarului superior al Astrei din Sibiu despre mutarea și avansarea sa de la Regimentul 10 Vânători din Tighina la Consiliul de Război din Constanța, în funcția de comisar regal. M. Dumitrașcu s-a angajat să desfășoare demersuri în vederea înființării unei Regionale a Asociațiunii și în Dobrogea, după modelul celui promovat în Chișinău de către Onisifor Ghibu, reprezentant al Astrei în Basarabia, cu sprijinul arhiepiscopului Gurie Grosu și a deputatului din Cetatea-Albă, T. Iacobescu[16].

În seria demersurilor care au premers efectiv înființarea Regionalei „Astra Dobrogeană", remarcăm dialogurile epistolare desfășurate între Mihail Dumitrașcu și secretarii Centralei „Asociațiunii" din Sibiu, Romul Simu și Horia Petra Petrescu. Din aceste schimburi de epistole purtate de-a lungul primei părți a anului 1927 desprindem, în principal, abnegația comisarului regal M. Dumitrașcu, care împreună cu sprijinul generalului Ion Vlădescu și cu ajutorul profesorilor Gheorghe Coriolan Carp, directorul prestigiosului Liceu

[8] Lavinia Gheorghe, *„Astra Dobrogeană" - punte de legătură între români*, în *Sargetia. Acta Musei Devensis*, XXXV-XXXVI, 2007-2008, p. 641-643.

[9] Adriana Gheorghiu, *Astra Dobrogeană - focar civilizator al spaţiului dintre Dunăre şi Mare*, p. 153-155. Articolul este unul edificator, dar nu face altceva decât provoacă la căutări și pune unele întrebări, desigur oferind și anumite răspunsuri, dar generale și neunitare, cu privire la spațiul în care s-a înființat această structură regională a Astrei. De asemenea, ne oferă informații de ansamblu despre activitatea care a avut loc în această zonă, cu deosebire în gestiunea regionalei *Astra Dobrogeană*, între 1927-1935, cu realizări, cu împliniri, dar și cu polemici ivite sau chiar cu neajunsuri, ca urmare a impasului financiar prin care Astra a trecut în contextul crizei economice interne, ceea ce a afectat serios relația dintre Centrala de la Sibiu și Regionalele sale din afara Transilvaniei.

[10] Aurelia Lăpușan, *Forme ale culturii de masă şi educaţie populară în Dobrogea*, în *Dobrogea 1878-2008. Orizonturi deschise de mandatul european*, Constanţa, Editura Ex Ponto, 2008.

[11] Simona Suceveanu, *Aspecte privind înfiinţarea primelor biblioteci la Constanţa - sfârşitul secolului al XIX-lea şi în primele trei decenii ale secolului al XX-lea*, în *Referate şi Comunicări de Bibliologie*, Constanţa, Biblioteca Judeţeană Constanţa, 1999.

[12] Dumitra Mândru, *Societăți și cercuri culturale în Dobrogea între cele două războaie mondiale*, în *Analele Dobrogei*, Serie nouă, VII, 2002, p. 317-319.

[13] Elena Dunăreanu, *Astra dobrogeană*, în *Comunicări şi referate de bibliologie*, Constanţa, Biblioteca Judeţeană „Ion N. Roman" Constanţa, 1984, p. 367-368.

[14] Dragoș Curelea; Daniela Curelea, *Contribuții cu privire la constituirea, organizarea și activitatea cultural-națională a Regionalei „Astra Dobrogeană" între 1927-1933: schiță pentru o posibilă monografie*, în *Țara Bârsei*, Serie nouă, anul XVIII (XXIX), nr. 18, 2019, p. 163-180.

[15] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 485/1927, f. 3.

[16] *Ibidem*, doc. nr. 2225/1926, f. 1; Onisifor Ghibu, *Ardealul în Basarabia. O pagină de istorie contemporană*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul", 1928, p. 61, 70-72.

Mircea cel Bătrân și a lui Ioan Georgescu, revizor școlar al județului Constanța, a urmărit inaugurarea Regionalei ,,Astrei Dobrogene”[17].

Personajele implicate în acest demers în spatial dobrogean au fost: Ion Vlădescu (general de divizie), Ion Bentoiu (avocat și prefect), Ioan Georgescu (revizor școlar general, fost secretar al Astrei central de la Sibiu), Gheorghe Coriolan Carp (profesor și director de liceu), maiorul M. Dumitrașcu (comisar regal la Divizia 9 Infanterie Constanța), dar și alții[18]. Schimbul de epistole cu scopul stabilirii detaliilor preliminare, care a fost purtat între ofițerul M. Dumitrașcu și reprezentanții Astrei din Sibiu este încadrat în intervalul de timp februarie - august 1927[19]. Acesta a avut, așa cum rezultă din documente, calitatea de reprezentant al unul Comitet regional de inițiativă din care au mai făcut parte: generalul Ion Vlădescu (un mai vechi colaborator al Astrei), juristul Nicolae Papadat (Curtea de Apel din Constanța), avocatul Bucur Constantinescu, profesorul Gheorghe Coriolan Carp (directorul Liceului ,,Mircea cel Bătrân” din Constanța), profesorul Ioan Georgescu, fostul secretar al Astrei din Sibiu (acesta îndeplinea funcții în administarția școlară a județului Constanța și era totodată revizor general în Ministerul Instrucțiunii Publice). Din acest comitet mai remarcăm pe jurnalistul Dumitru Cruțiu Delasăliște. Totodată, desprindem solicitarea pe care M. Dumitrașcu a adresat-o lui Romul Simu și în care solicita instrucțiuni în vederea deschiderii și a gestionării unei librării a Astrei în localitatea Constanța[20].

M. Dumitrașcu, remarca că însuși P.S. Gherontie, episcop al Tomisului se arăta interesat de o eventuală colaborare cu conducerea Astrei, eventual a Armatei și a Școlii din zona dobrogeană și a Cadrilaterului. Acesta menționa că episcopul Tomisului solicita zilnic informații de la Comitetul Regional de inițiativă, dar se și abonase la periodicul *România Nouă*, sub conducerea lui Onisifor Ghibu. Ca o notă distinctivă, remarca același ofițer, era poate curiozitatea, dar și invidia episcopului Gherontie, pe confratele său Gurie Grosu din Chișinău[21]. I. Vlădescu a făcut parte alături de Episcopul Gherontie Nicolau dintr-un comitet local de acțiune care urmărea ca Episcopia să poată edifica în Constanța un Seminar ortodox[22]. M. Dumitrașcu remarca în scrisoare despre bunele intenții ale comitetului din care făcea parte în favoarea extinderii Astrei în Dobrogea, însă concluziona că, doar acestea nu erau suficiente în vederea înființării ,,Astrei Dobrogene”, în lipsa concursului și a sprijinului direct venit de la Sibiu. Omul potrivit pentru aceste demersuri a fost M. Dumitrașcu, care era apreciat de către conducerea Astrei încă din perioada în care a activat în comandamentul Corpului VII Teritorială Armată de la Sibiu, susținând prelegeri pentru sătenii din județul

[17] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 486/1927, f. 1-2; Daniela Ștefania Curelea, *Considerații privind dialogul epistolar dintre căpitanul Mihail Dumitrașcu și secretarii Astrei: Romul Simu și Horia Petra-Petrescu*, în *Analele Liceului „Vasile Conta” din Târgu-Neamț, Seria Istorie*, Vol. III, nr. 2, decembrie 2021, p. 44-50.

[18] Andrei Bârseanu; Romul Simu, *Activitatea despărțămintelor în cursul anului 1920-1921*, în *Transilvania*, anul 52, nr. 7-8, 1921, p. 573. Ibidem, *Lista membrilor Despărțământului Sibiu al Astrei*, în *Transilvania*, anul 52, nr. 7-8, 1921, p. V. Ofițerul M. Dumitrașcu a prezentat în comunele și satele județului Sibiu mai multe prelegeri pe care le-a grupat sub titlul: *Nevoia de a avea armată*. Demersurile specifice de pedagogie socială au fost susținute de generalul Ion Vlădescu, comandantul Corpului VII Teritorial de Armată din Sibiu, în colaborare cu profesorul Andrei Bârseanu, președinte al Astrei la acea dată.

[19] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 486/ 1927, f. 1; *Mari mutări în Armată*, în *Dimineața*, anul XXII, nr. 7.294, 30 martie 1927, p. 10.

[20] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 1444/1927, f. 1; *Ibidem*, doc. nr. 1246/1927, f. 1-2; *Ibidem*, doc. nr. 1512/1927, f. 1; Dumitru Cruțiu dela Săliște, *Astra dobrogeană. Scopul și activitatea societății*, p. II; Munteanu, *Astra Dobrogeană (precizări asupra rostului nostru)*, în *Astra Dobrogeană*, anul I, nr. 5, august 1929, p. 3-5.

[21] S.J.S.A.N., Fond *Astra* doc. nr. 1246/1927, f. 2; Onisifor Ghibu, *Trei ani pe frontul basarabean*, p. 93.

[22] Arhiva Episcopiei Ortodoxe a Tomisului (în continuare se va cita: A.E.O.T.), Fond *Construcția Seminarului Ortodox din Constanța* dosar nr, 4/1926, f. 95-96.

Sibiu în intervalul 1920-1921[23]. Același ofițer a fost implicat în perioada 1924-1925 și în demersurile constitutive ale unor despărțăminte ale Astrei în unități militare din partea sudică a Basarabiei[24]. Îl aflăm implicat în demersurile organizatorice și funcționale desfășurate în perioada 1926-1927 și care s-au finalizat cu înființarea Regionalei ,,Astra Dobrogeană" în 5 mai 1927[25]. Structură asociativă a Astrei a urmărit, cel puțin în mod statutar și regulamentar să acopere spațiul județelor din Cadrilater și Dobrogea, iar pentru că județul Ialomița s-a aflat arondat în acea perioadă Eparhiei ortodoxe a Tomisului, remarca în scrisoare M. Dumitrașcu, se va înființa și în acest județ un despărțământ al Astrei, sau cel puțin o serie de cercuri culturale comunale[26]. Dacă acest fapt nu va fi posibil, atunci el însuși își va asuma inaugurarea unui număr de 5-6 cercuri culturale în comunele mai importante din acest județ[27]. M. Dumitrașcu avea o viziune a modului în care trebuia organizată și desfășurată activitatea în Regionala Dobrogeană. A considerat că pentru a se începe efectiv activitatea în serviciul Astrei era nevoie de *Regulamentele Astrei, Statutele Astrei* în vigoare și Broșura *Ce este și ce vrea să fie Astra ?*. În accepțiunea sa, documentele mai sus menționate erau necesare pentru familiarizarea intelectualității constănțene, a ofițerilor, dar și a reprezentanților Bisericii, cu scopul Astrei asumat, în perioada interbelică de instituția prezidată de V. Goldiș. Revista *Transilvania*. Oficiosul Asociațiunii era strict necesară pentru a se înțelege modul de activitate al Astrei prin despărțămintele sale din Transilvania.

În ceea ce privește organizarea Regionalei din Dobrogea, Horia Petra Petrescu a transmis căpitanului Dumitrașcu câteva instrucțiuni generale privind activitatea comitetului regional, prezidat de generalul I. Vlădescu, consemnarea membrilor acestuia, eventualele anunțuri de mediatizare în paginile presei dobrogene, cum să se facă consemnarea noilor membri și date generale privind înființarea despărțămintelor central județene și a celor din plasele administrativ - teritoriale din județele dobrogene[28]. Căpitanul M Dumitrașcu remarca de apropiata adunare cu rol preliminar pe care I.Vlădescu a anunțat-o pentru data de 4 martie 1927. Înaltul oficial militar a convocat, la Casa Ostășească a Regimentul 13 Infanterie din Constanța o serie de reprezentații ai elitei constănțene (profesori, ofițeri, preoți), pentru a putea constata dacă intelectualitatea dobrogeană se declara de acord, ca principiu cu înființarea unei regionale a Astrei cu sediul în Constanța[29]. Luând act de acceptul intelecturalității constănțene privind înființarea Regionalei, I. Vlădescu împreună cu juristul Bucur Constantinescu, profesorul Gheorghe Coriolan Carp, jurnalistul Dumitru Cruțiu Delasălișteși ofițerul Mihail Dumitrașcu, au convocat adunarea generală de constituire a regionalei de la malul Mării Negre. În 5 mai 1927, a luat ființă în Constanța Regionala ,,Astra Dobrogeană", condusă de un Comitet Regional prezidat de I. Vlădescu[30].

În aceeași zi de 5 mai 1927, au participat din rândurile notabilităților locale constănțene, primarul Constanței, avocatul Ion Bentoiu și prefectul liberal al aceluiași județ,

---

[23] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 486/ 1927, f. 3; *Transilvania*, anul LII, nr. 3, 1921, p. 217; *Ibidem*, nr. 4, 1921, p. 312; Valer Moga, *Astra și societatea (1918-1930)*, p. 91; Idem, *„Astra" în relațiile interinstituționale ale României (1918-1930)*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 2, 1998-1999, p. 240.

[24] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, *Regionala Basarabeană, Despărțământ Astra în Regimentul 28 Infanterie Ismail*, doc. 135/1925, f. 1-2; *Ibidem*, *Despărțământul Astra Batalion de Vânători Tighina*, doc. nr. 1426/1925, f. 1-2; Octavian Russu; Romul Simu, *Raportul general al Comitetului central al Asociațiunii*, în Transilvania, anul 57, nr. 8-9, 1926, p. 460.

[25] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, Pachet *Regionala ,,Astra Dobrogeană*", f. 1-21; *Ibidem*, doc. nr. 1246/1927, f. 1-3; Pamfil Matei, *Asociațiunea în lumina documentelor (1861-1950). Noi contribuții*, p. 138.

[26] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 1246/1927, f. 1.

[27] *Ibidem*, doc. nr. 486/ 1927, f. 2-3.

[28] *Ibidem*, doc. nr. 78/ 1927, f. 1.

[29] *Ibidem*, doc. nr. 604/ 1927, f. 1-2.

[30] Pamfil Matei, *„Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român" (Astra)*, p. 88-89; Lavinia Gheorghe, *Astra Dobrogeană-punte de legătură între români*, în „Sargetia. Acta Musei Devensis", XXXV-XXXVI, 2007-2008, p. 626-627.

avocatul Andrei Popovici. Cei doi reprezentanți ai autorităților publice locale în alocuțiunile avute, au promis, printre altele, sprijin material, respectiv oferirea unui automobil pentru ca Regionala ,,Astra Dobrogeană" să-și poată îndeplini cu succes programele sale, iar comunicatorii săi să poată să se deplaseze în județ și în arealul regionalei menționate[31]. În perioada 6-9 mai 1927, aceeași membri au hotărât înființarea Despărțământului central județean Astra Constanța, unii dintre aceștia au acceptat temporar funcții în biroul despărțământului până la data organizării unei noi adunări generale. În 9 mai 1927, M. Dumitrașcu se adresa în scris secretarului Asociațiunii Romul Simu, în care ofițerul menționa că în cursul săptămânii anterioare sub președenția generalului Vlădescu comandantul Jandarmeriei Române a fost înființată Regionala ,,Astra Dobrogeană". Aceasta avea ca areal de activitate cele 4 județe din Dobrogea și Ialomița. Episcopul Gherontie al Tomisului a acceptat președenția de onoare a regionalei[32].

În rândurile scrisorii trimise în 14 mai 1927 pe adresa Asociațiunii aflăm textul convocării care a fost mediatizat și în paginile periodicelor *Coasta de Argint*, *Dobrogea Jună*, *Marea noastră*, și pe care noi îl reproducem din scrisoarea adresată de către ofițer lui Romul Simu : ,,D-l. General Vlădescu, vă roagă să binevoiți a lua parte la întrunirea ce va avea loc vineri 13 mai 1927, ora 7 seara în localul Cercului Militar din localitate spre a se lua ultimele hotărâri și a se adopta măsurile de trebuință pentru începerea activității organizației Astra din Constanța"[33].

Din corespondența purtată de M. Dumitrașcu cu secretarii Astrei ne-a atras atenția și scrisoarea din 4 august 1927, adresată lui Horia Petra Petrescu, în care ofițerul prezenta un scurt raport cu privire la înființarea Regionalei, constituirea comitetului acesteia, a Despărțământului Constanța, dar și a primelor cercuri culturale, remarcând activitatea din Cercul cultural Aladolchioiu. Horia Petra Petrescu, laudă activitatea nou înființatei regionale, sugerând ca acesta să continue la fel și în perioada care va urma. Secretarul laudă activitatea căpitanului Dumitrașcu, făcând o retrospective privind serviciile aduse Asociațiunii. Petra Petrescu nota: ,,de am avea mulți domni căpitani, care întrunesc sentimente așa de alese și o perseverență atât de lăudabilă față de Astra!"[34]. Tot acesta remarca și care era ,,semnificația structurilor Astrei în zonele de graniță ale țării, pentru menținerea ființei statului român, pentru educarea masei mari a românilor cu deosebire a celora din mediul rural, dincolo de patimi și de interese mărunte, de orice fel ar fi acestea''[35].

Ofițerii, preoții, învățătorii erau extrem de importanți în demersurile de pedagogie socială și de educație a adulților pe care Astra și le asumase în decadele interbelice. În același timp, solicita căpitanului Dumitrașcu, fotografii locale și micro fragmente în care să fie prezentate succinct principalele elemente din activitatea Regionalei ,,Astra Dobrogeană". Secretarul Astrei se angaja să trimită căpitanului Dumitrașcu, 100 de exemplare din nou apărutele numere ale revistei *Transilvania* și broșuri din colecția *Biblioteca pentru popor*. Se solicita de la centru, ca toate comunicatele Astrei să fie mediatizate în periodicul constănțean *Dobrogea Jună*[36]. Regionala ,,Astra Dobrogeană" a fost înființată în anul 1927 și și-a încetat activitatea în 1929, deși rămâne ca structură distinctă în rândurile Astrei, despărțământul central județena Astra Constanța prezidat până în mai 1935 de către medicul Petre Stoenescu, iar din cursul lunii iunie 1935 de noul președinte, institutorul Ion Ionescu sprijinit de către maiorul M. Dumitrașcu[37]. Regionalele Asociațiunii au fost în acea perioadă expresia

[31] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 1444/1927, f. 2; *Ibidem*, doc. nr. 1301/1927, f. 1.
[32] *Ibidem*, doc. nr. 1246/1927, f 1-2,
[33] *Ibidem*, doc. nr. 1301/1927, f. 1.
[34] *Ibidem*, f. 2-3.
[35] *Ibidem*, f. 3.
[36] *Ibidem*, f. 3.
[37] *Ibidem*, doc. nr. 2200/1935, f. 1-2; *Ibidem*, doc. nr. 2173/1935, f 1.

concepției promovate de președinții instituției, Andrei Bârseanu și Vasile Goldiș și de noul Comitet central pe care acesta l-a condus prin care s-a urmărit o descentralizare constructivă și funcțională a instituției cultural-naționale cu sediul în Sibiu[38]. În cadrul statal apărut după 1918, prin intermediul Regionalelor Asociațiunii (din Basarabia, Dobrogea, iar mai târziu în Banat) care dispuneau de autonomia lor internă adminstrativ-organizatorică s-a urmărit în mod concret, atât îndeplinirea în condițiile cele mai bune a programului general al Astrei, cât și respectarea, înțelegerea și promovarea specificului provincial în care regionala urma să se constituie și să activeze[39]. O particularitate a înființării și activității Regionalei „Astra Dobrogeană" a fost dată de implicarea elementului militar și a celui didactic în demersurile cultural-naționale[40].

În alocuțiunea inaugurală înaltul ofițer român a subliniat în fața publicului care au fost realizările și contribuțiile Astrei la construcția națiunii române, cu deosebire în Transilvania și Banat. Totodată, continua acesta, scopul după Unirea cea Mare era acela al pedagogiei sociale și a educării adulților. Comandantul Jandarmeriei din România a arătat că satele și comunele românești din Transilvania, în urma acțiunii constante a Astrei, nu au avut decât de câștigat educație, emancipare, construcții de utilitate publică, monumente, cassine, școli etc. Ion Vlădescu a prezentat o paralelă între situația care exista atunci în Transilvania și situația mai mult decât îngrijorătoare care exista în satul dobrogean, dar în special în Cadrilaterul încorporat României în anul 1913. În acest sens, înaltul ofițer a invitat intelectualitatea din spațiul dobrogean să se implice într-o Regională a Astrei care să contribuie la emanciparea românilor din acest spațiu dobrogean, dar nu numai a lor[41]. „Construcţia la Constanţa a unei case denumită „Casa Astrei Dobrogene" este o mare și imediată necesitate. Ea ar trebui să aibe sală de cinematograf, muzeu, bibliotecă, săli de sfat şi lectură. De ziua „Astrei Dobrogene", care este ziua Sfinţilor Constantin şi Elena, se va sărbători la Constanţa şi în toate satele cu cea mai mare pompă. „Astra" va premia cele mai frumoase costume populare, satul care va avea cele mai multe războaie de ţesut etc. Șezătorile vor fi de două feluri: cultural-artistice şi strămoşeşti: lucru de mână şi povestiri"[42]. I. Vlădescu a stat alături de o serie de reprezentanți ai intelectualității din acestă provincie, preoți, profesori, avocați, ofițeri superiori, între care remarcăm pe: profesorul Gheorghe Coriolan , directorul Liceului „Mircea cel Bătrân" din Constanța, juristul Nicolae Papadat, cel care ocupa funcția de consilier superior la Curtea de Apel din Constanța, avocatul Bucur Constantinescu, juristul Nicolae Papadat, medicul Petre Stoenescu, care era inspectorul șef al Inspectoratului Regional de Sănătate Publică, și ofițerii superiori, general Ștefan Popescu și colonelul Petru Stratulat, care comandau Brigada IX Infanterie din Caliacra (ofițer comandant și șeful de stat major)[43]. Regionala „Astra Dobrogeană" avea sediul în apropierea Ateneului popular

[38] Eugen Hulea, *„Astra". Istoric, organizare, activitate, statute și regulamente*, Sibiu, Editura Astrei, 1944, p. 25-26; Valer Moga, *Astra și Societatea (1918-1930)*, p. 118.

[39] *Ibidem*, doc. nr. 2958/1927, *Registrul de procese-verbale ale ședințelor Comitetului Central al Asociațiunii pentru perioada 1927-1932*, p. 118; Horia Petra Petrescu, *„Astra" în anii de după războiu (1918-1928)*, p. 68; Gheorghe Preda, *Activitatea Astrei în 25 ani de la Unire*, p. 133-134; Pamfil Matei, *„Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român"*, p. 67, 88-89; Valer Moga, *Astra și Societatea*, p. 91.

[40] *„Astra-Dobrogea"*, în *Marea neagră*, anul IV, nr. 187, 8 mai 1927, p. 1; Vasile Goldiș; Romul Simu, *Raportul genral prezentat de Comitetul central al „Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român- Astra" asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituțiuni în anul 1926*, în *Transilvania*, 58, nr. 10-11, 1927, p. 406; Lavinia Gheorghe, *Astra Dobrogeană punte de legătură între români*, p. 627-628; Paul Abrudan, *Documente inedite privind activitatea Astrei pentru înfiinţarea de biblioteci literare în unităţile militare din Transilvania în anul 1919*, în *Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară*, XIII, 1980, p. 341-354.

[41] Vasile Goldiș; Romul Simu, *Raportul genral prezentat de Comitetul central al „Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român- Astra"*, p. 406.

[42] Ion Vlădescu, *Către locuitorii satelor*, în *Astra dobrogeană*, anul I, nr. 3-4, iunie- iulie 1929, p. 5-8.

[43] Vasile Goldiș; Romul Simu, *Raportul genral prezentat de Comitetul central al „Asociațiunea pentru*

„Înfrățirea”, în clădirea Școlii primare nr. 7 Mixtă din Constanța, iar activitatea din perioada 1927-1930 a fost sprijinită substanțial din punct de vedere financiar de către autoritatea publică locală, prin intermediul Primăriei[44].

În după amiaza zilei de 5 mai 1927 au fost aleși din rândurile participanților membrii Comitetului Regional al Astrei Dobrogene. Acest organism de coordonare regională a fost format din generalul de divizie Ion Vlădescu (președinte), profesorul și directorul Liceului „Mircea cel Bătrân” din Constanța, Gheorghe Coriolan Carp (vicepreședinte), juristul Nicolae N. Papadat de la Curtea de Apel din Constanța, era ales, atât în calitatea de membru în conducerea Regionalei, cât și ca președinte al Despărțământului central județean Constanța al Astrei, iar avocatul constănțean Bucur Constantinescu, a fost ales, atât ca membru în biroul de conducere al Comitetului Regionalei, cât și în calitatea de președinte al Despărțământului municipal din Constanța, iar maiorul Mihail Dumitrașcu este consemnat în funcția de secretar și de bibliotecar. Acesta a fost primul Comitet regional al Astrei Dobrogene care a avut însă un caracter provizoriu[45].

Maiorul Munteanu, remarca în fața auditoriului prezent următoarele idei: pe măsură ce posibilitățile vor permite, ,,Astra Dobrogeană'' își propune a se ocupa și „de fiii și fiicele membrilor ei, ajutându-i din fondurile asociațiunii pentru dobândirea carierei către care dovedesc aptitudini căutând a-și construi localuri proprii, în care ei vor găsi atât posibilitățile de trai cât și profesorii necesari instruirii lor; iar pentru reculegerea sufletească, pentru odihna trupului, fiecare sat va avea bibliotecă și un local, unde se vor organiza serbări cu program artistic și cinematograf etc. (...) „În baia culturii, cetățenii, indiferent de origine și confesiune, cunoscând adevărul, cunoscând lumina, învață a se iubi, respecta și sprijini”[46]. Notăm și secțiile care au fost constituite și care în conformitate cu *Statutele Astrei* și *Regulamentele* instituției din anul 1925, au funcționat în structura acestei regionale. Astfel, remarcăm că, în 29 iulie 1927, la Adunarea Generală a Regionalei care s-a desfășuarat în sălile Cercului Militar Constanța a fost decisă constituirea *Secției medicale* a Astrei din Dobrogea[47].

În 4 august 1927 a fost constituită *Secția artistică*, la propunerea directă a generalului I. Vlădescu. De la început a fost adoptată propunerea profesorului Gh. Carp, ca această substructură a Regionalei să fie împărțită în patru domenii, în funcție de pregătirea și competența membrilor săi. Urma să existe și să se manifeste în acest sens, o componentă muzicală, atât vocală, cât și instrumentală, o componentă teatrală, care să susțină reprezentații specifice artei dramatice și una care se va ocupa de pictură și desen. Președintele secției a fost ales profesorul constănțean Gh. Coriolan Carp, iar alături de el a fost profesorul de muzică

---

literatura română și cultura poporului român- Astra”, p. 406; [Horia Petra Petrescu], *„Astra” în anii de după războiu (1918-1928)*, p. 68; Gheorghe Preda, *Activitatea Astrei în 25 ani de la Unire,* p. 133-134; Pamfil Matei, *Asociațiunea în lumina documentelor (1861-1950). Noi contribuții*, p. 138.

[44] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 2782/1927, (*Anexa nr. IX*); *Ibidem*, *loc. cit*., doc. nr. 2792/1927, f. 6 (Anexa nr. IX); *Ibidem, loc. cit*., doc. nr. 2812/1929 (*Anexele VIII-IX*); *Ibidem*, *loc. cit*. doc. nr. 5035/1930, f. 4 (*Anexa nr. VI*); Gheorghe Preda, *Activitatea Astrei în 25 ani de la Unire*, p. 38; Adriana Gheorghiu, *Astra Dobrogeană-focar civilizator al spațiului dintre Dunăre și Mare*, p. 155. Anumite sume de bani au fost trimise constant între 1927-1930 din Sibiu pe adresa Regionalei Astra din Constanța. De altfel, în acest sens s-a pronunțat constant vicepreședintele Astrei, medicul sibian Gheorghe Preda în ședințele Comitetului central din Sibiu.

[45] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 1444/1927, f. 1; Gheorghe Preda, *Activitatea „Astrei” în 25 de ani de la Unire (1918-1944)*, p. 133; Pamfil Matei, *„Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român” (ASTRA)*, p. 88-89.

[46] *Rostul nostru*, în *Astra Dobrogeană*, anul I, nr. 1, 4 mai 1929, p. 1-3.

[47] S.J.S.A.N., Fond *Astra*, doc. nr. 1276/1927, f. 1-2; *De la Astra Culturală*, în *Dacia*, anul XIV, nr 163, 28 iulie 1927, p. 2. Obiectivul esențial al acestei substructuri locale l-a reprezentat asigurarea igienei generale, dar și a igienei social-comunitare. Membrii Secției medicale, urmau să răspândească prin prelegeri și conferințe informații utile în vederea asigurării igienei personale și a monitorizării stării de sănătate, a indivizilor, dar și a comunităților locale

care activa didactic în Liceul „Mircea cel Bătrân” din Constanța, I. Moruzov[48]. *Secția artei dramatice* a fost înființată în 22 ianuarie 1928 își propunea ca în viitor să se transforme într-un Conservator, respectiv să deruleze un program cultural-artistic în spațiul respectivei Regionale dobrogene[49]. În 24 februarie 1929 are loc o ședință de constituire a *Secției teatrale*: C.P. Demetrescu (președinte), Constantin Dimitriu Codru (vicepreședinte), Sever N. Cărpinișan (secretar) și Alexandru Demetriad (controlor).

Alături de aceștia vor activa o serie de membri precum Steliana Gheorghiu și Gheorghe Butucescu-Tamara[50]. O altă activitate importantă a fost cea a Sec*ției de educație fizică* prezidată de Alexandru Demetriad și avându-l ca secretar pe Alexandru Oliva. Această secție a organizat în 2 iunie 1929 un concurs de cross-country (alergări peste obstacole), care a beneficiat de o serie de premii consistente în bani[51]. În 1 iunie 1929 a avut loc o activitate a *Secției feminine* a Astrei, care s-a desfășurat sub conducerea Suzanei Vero[52]. Un rol aparte în pedagogia socială l-au avut proiecțiile cinematografice care prezentau filme de igienă și sănătate, dar și filme educative în toate cercurile culturale din această Regională. În seria filmelor mai des prezentate, atât în perioada 1927-1930, cât și între 1931-1935, cu deosebire în Cercurile cultural-comunale ale Despărțământului Astra Constanța, dar nu numai, menționăm: *Creșterea copiilor, Combaterea tuberculozei, Soarele binefăcător* și *Combaterea bolilor venerice*[53]. Notăm că în zilele de 14 și 15 decembrie 1929, Secția cinematografică a Astrei Dobrogene, urma să prezinte în localitățile Casapchioi, Duingii și Vadu, filme cu caracter educativ și igienico-sanitar. Renarcăm că în comuna Casapchioi medicul P. Stroescu a susținut două prelegeri pentru săteni pe teme de larg interes, precum *Combaterea tuberculoziei* și *Bolile venerice*[54].

La aceste filme participau sătenii, dar și elevi ai școlilor din comunele constănțene. Filmele aveau un rol educativ și de promovare a metodelor prin care puteau fi prevenite sau combătute prin tratament diferite boli. Alături de filmele pedagogico-sanitare au fost rulate și filme cu caracter educativ pentru elevii școlilor din Cogealac și Vadu. Aceleași filme au fost rulate în localitățile Constanța, Medgidia, Fedinand I (prezentate de P. Stoenescu), Cenavodă, Cobadin și Negrești. Filmele au fost prezentate de medicul Atanasiu. De asemenea, același medic a prezentat în perioada 1929-1930 prelegeri de igienă și sănătate publică, însoție cu proiecții video în comunele: Agigea, Canara, Caraomer, Gargalâc, Pazarlia și Techirghiol. Conducerea Despărțământului Constanța și-a asumat educația sanitară a poporului și pentru anul următor, în vederea formării unui cetățean român educat și din punct de vedere igienico-sanitar[55].

În concluzii remarcăm că Regionala Astra Dobrogeană a fost expresia conlucrării Centralei Astrei de la Sibiu cu elitele naționale românești din Dobrogea și a implicării acestora în demersuri specifice de pedagogie socială și educație a adulților. Semnificativă, din perspectiva înființării, organizării și activității acestei structuri regionale, a fost, atât

[48] *Adunarea Astrei*, în *Dacia*, anul XIV, nr. 170, 5 august 1927, p. 2; *De la Astra*, în *Dacia*, anul XIV, nr. 175, 12 august 1927, p. 2. A fost decisă inițierea și desfășurarea unui curs intensiv de dicție, care urma să fie susținut de președintele acestei Secții artistice. Remarcăm și faptul că, membrii Secției artistice s-au angajat să contribuie anual cu suma de 10 lei, strict necesară la buna desfășurare a activităților culturale, care cădeau în mod organizatoric în sarcina acesteia.

[49] *De la Astra*, în *Dobrogea Jună*, anul XXV, nr. 59, 15 martie 1929, p. 1.

[50] *Ibidem*, p. 1.

[51] *Tot de la Astra*, în *Dobrogea Jună*, anul XXV, nr. 114, 1 iunie 1929, p. 1.

[52] *Serata Sportivă a Astrei*, în *Dobrogea Jună*, anul XXV, nr. 117, 5 iunie 1929, p. 1.

[53] Cronica Astrei, *Conferințe, cinematograf, teatru*, în *Astra Dobrogeană*, anul II, nr. 1, martie 1930, p. 23

[54] *Astra la sate* în *Dobrogea Jună*, anul XXV, nr. 250, 14 decembrie 1929, p. 1.

[55] *Astra și igiena publică*, în *Transilvania Organul Societății culturale „Astra”*, anul 61, nr. 1-6, 1930, p. 338-339; *Astra în propaganda culturală la sate*, în *Dacia*, anul XVI, nr. 238, 6 decembrie 1929, p. 1; *Astra la sate*, în *Dacia*, anul XVI, nr. 242, 13 decembrie 1929, p. 1.

implicarea generalului Ion Vlădescu, cât și a maiorului magistrat Mihail Dumitrașcu, cei doi fiind sprijiniți, cu deosebire de subrevizorul școlar județean Ioan Georgescu, fost secretar al Asociațiunii din Sibiu, dar și de o serie de personalități din respectiva regiune, așa cum a fost cazul P.S. Episcopul Gherontie Nicolau, a profesorului Gheorghe Coriolan Carp, a avocaților Ion Bentoiu și Bucur Constantinescu, a medicului Petre Stoenescu, a jurnalistului de opinie Dumitru Cruțiu DelaSăliște (cu origini în Săliștea Sibiului), dar și a altora. În anul 1930, Regionala Astra Dobrogeană și-a încetat activitatea, însă demersurile specifice au continuat prin intermediul Despărțământului central județean Astra Constanța.

INTERWAR PRESS IN TRANSYLVANIA-INSTRUMENT OF MANIPULATION AND DISCREDITING THE POLITICAL CLASS. A LIBEL LAWSUIT FILED BY DR. PETRU GROZA

Dănuț Viorel Presură

PhD Student, „ 1 Decembrie 1918 ” University of Alba Iulia

Abstract: Petru Groza was a lawyer, a land owner with an impressive wealth and a political figure. Although he wasn't a member of the Romanian Communist Party, Groza was named prime minister in the first ever Romanian communist government between 1945 and 1952, and then, until 1958, he was the president of the Big National Gathering. Petru Groza was born on the 7th of December 1884, in Bacia, being the son of an orthodox priest. He studied law in Budapest and then in Berlin, becoming a lawyer and a doctor in law. In the year 1933, Groza founded the left political movement named „Frontul Plugarilor”. Under the guverment's ruling Groza banished King Mihai and transformed the Romanian kingdom in Republica Populară Română. Petru Groza died of the 7th of January 1958, at the age of 73.

Petru Groza, the lawyer, ex-head of government, was in the interwar period one of the bigger wealthy people in the country. His prosperous businesses got him in trouble with the law. The national archives of Hunedoara keeps a big number of files saying that the politician was sued for economic crimes, but also as a plaintiff in defamation lawsuits. His prosperous businesses put him on the top with the wealthiest people of the interwar period, before becoming the ruler of the first communist goverment in the history of Romania. In the 1920's, Petru Groza was known for his financial power.

In 1935, Petru Groza has sued a newspaper from Hunedoara, for insult brought by the press. Dr. Aurel Vlad, the director of the „ Solia Dreptății ” publication, was sued for offensive statements, and among the witnesses called at the trial were politicians Octavian Goga and Iuliu Maniu.

„A small newspaper, which appears under the title „ Solia Dreptății ”, under the name of former minister dr. Aurel Vlad, disappearing overnight the responsible editors at the head of it, invents disinformation and non-existent debates for the committee of a legal organization under my chairmanship”, complains Petru Groza. The court decided in this case that it is not required the punishment of the newspaper representative for the offense through the press against Petru Groza.

Keywords: press, dr. Petru Groza, Orăștie, dr. Aurel Vlad, slander

Figură proeminentă a politicii românești pe plaiurile hunedorene, locuitor al orașului Deva, unde deținea o locuință impozantă dar și multe alte proprietăți (unele închiriate pe sume consistente de la Primăria comunei Deva[1], dr. Petru Groza, a fost un om politic controversat, de profesie avocat.

Fiul lui Adam Groza, preot participant activ la mișcarea de eliberare națională a românilor din Banat și Ardeal de la sfârșitul secolului al XIX-lea, președinte al Asociației preoților din Banat, deputat sinodal, membru în Adunarea Constittuantă și senator în România întregită [2], de la el moștenește probabil tânărul Petru Groza spiritul revoluționar care l-a călăuzit apoi în întreaga viață ! Beneficiar al unei burse Gojdu, va urma studiile la Universitatea din Budapesta(1903- 1905) apoi le va continua în Berlin la „Koniglichen Friedrich Wilhelms Universitat zu Berlin” și apoi la Leipzig. Doctoratul îl va obține în anul

[1] SJAN Hunedoara- dosar nr.14 / 1938-1948, fond Primăria Orașului Deva 1880-1990 Inv 930, Nr. u.a. 2079

[2] Ioachim Lazăr (coordonator) - Dr. Petru Groza în istorie - Mărturii și documente, ed. „Destin”, p.10

1907[3]. În memoriile sale, va insista asupra caracterului gratuit și fals al titlului dar, un motiv în plus să creeze dubii asupra caracterului său cameleonic, nu va renunța niciodată la atașarea particulei „ dr.” înaintea numelui.

Finalizându-și studiile ca avocat își deschide, după o practică la un prestigios avocat al Banatului, Aurel Văleanu, propriul cabinet în 25 august 1911 la Deva ocazie cu care, în anii următori va deveni parte activă în „ viața ” micuțului oraș de la poalele Cetății. Din 1911 și până la moarte este unul dintre membrii laici ai Sinodului Mitopoliei Sibiului [4].

Crucialul eveniment din istoria României când se desăvârșește unitatea națională a românilor îl găsește pe efervescentul Groza ca delegat al cercului teritorial Deva la Marea Adunare de la 1 decembrie 1918, figurând pe lista membrilor Marelui Sfat Naţional Român, aleşi în adunarea de la Alba Iulia.[5] Devine deputat pentru scurtă vreme în Partidul Național Român (noiembrie 1919) din care pleacă în martie 1920 spre a se alătura Partidului Poporului condus de mareșalul Averescu. Ca urmare a unor conjuncturi politice favorabile grupării averesciene ajunge numit ministru de stat fără portofoliu (16 aprilie - 13 decembrie 1921). Alegerile din 1922 și cele din 1926 îl găsesc ca deputat al aceluiași Partid al Poporului și în noul guvern condus de Averescu devine inițial ministrul lucrărilor publice (30 martie - 14 iulie 1926) și apoi, din nou ministru de stat (fără portofoliu) în perioada 14 iulie 1926 - 4 iunie 1927.

Cariera sa politică se întrerupe brusc, moartea regelui Ferdinand I în 20 iulie 1927 care va duce și la căderea guvernului averescian îl bulversează iar dr. Petru Groza, dezamăgit de reacția politică a colegilor din guvern dar și de cea a mareșalului decide să dea tumultul vieții Capitalei pe tihnita viață provincială unde se va „ odihni ” până în ianuarie 1933 când pune bazele noului partid Frontul Plugarilor. În memoriile sale va consemna ca: „ *Mă retrag în bîrlogul meu din Transilvania și voi chibzui un an, doi , șapte, cât va fi necesar, pentru a mă lămuri asupra drumului de apucat* ”.[6] Bineînțeles asta nu însemna că un spirit atât de puternic, un adevărat animal politic ca Groza va renunța la lupta politică. El continuă activitatea sa cu fervoare în micul oraș de la poalele Cetății, propune proiecte Primăriei, le susține cu devotament[7], reprezintă interesele politice ale Partidului Poporului, întreține o corespondență permanentă atât cu mareșalul Averscu dar și cu bunul său prieten, scriitorul Octavian Goga.

„*Dar motive de harță se găsesc întotdeauna pentru Petru. Majoritatea servesc fie propria-i onoare, care trebuie apărată în situații obiective ori imaginare, fie o înnăscută înclinație provocatoare. Consecințele ciocnirilor violente îl duc adesea pe unul și același drum al onoarei ce trebuie să rămână neîntinată*. ” [8]Având în vedere și poziția sa, atât politică dar și ca reputat om de afaceri (membru în numeroase consilii de administrație sau proprietar al mai multor întreprinderi proprii[9]) dar și director al unor publicații – Curierul Hunedoarei (1919 -1920), România Liberă (1919 -1922), Voința (1930 -1931) – organul Partidului Poporului, al cărui fondator este,[10] dr. Petru Groza devine un personaj controversat, este atacat cu virulență atât în presa din Capitală, mai ales în Curentul[11] (articol acid semnat de binecunoscutul ziarist Pamfil Șeicaru), în Universul dar și în presa locală unde, „*la 1 decembrie 1932 ziarul Poporul publica în pagina a doua un articol cu titlul - Cum evoluează*

[3] Ioachim Lazăr - Hunedorenii și Marea Unire,ed. Karina, Deva, 2018, p.122
[4] Dicționar biografic de istorie a României, coord.Stan Stoica, ed. Meronia, 2008,p.256
[5] Sargetia,Acta Musei Devensis, XVI-XVII, 1982-1983- Participarea Dr. Petru Groza La Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrle 1918 - Herbert Rabinovici, p.449
[6] Groza Petru – Adio lumii vechi ! Memorii, ed. Compania, București, p.484
[7] Bâtfoi Dorin Liviu – Petru Groza, ultimul burghez: o biografie, ed. Compania, București, p.142
[8] Ibidem, p.16
[9] Ibidem, p.141
[10] https://orasuldeva.ro/orasuldeva/index.php/17-despre-deva, accesat în 07 octombrie 2022
[11] SJAN Hunedoara- dosar nr.13/1933, fond Tribunalul Hunedoara Deva, fila 20

românismul unui fost ministru român"[12]. Epopeea atacurilor în presa locală nu se oprește, evident, același ziar local Poporul ce avea ca director pe dr. Simion Câmpean, continua seria atacurilor și în ediția cu numărul 7 din 15 februarie 1933 unde, într-o serie de articole – „ Un buchet ", „ Tablouri ", „ Înțepături " - omului politic i se aduc o serie de invective și insulte, motiv pentru care acesta recurge la singura soluție pertinentă: acționarea în justiție a redactorului șef al publicației, Iosif Roman jr. și a autorului articolelor defăimătoare, Eugen Herbay care era directorul Camerei de Industrie și Comerț Deva.[13] După ancheta efectuată de Parchetul Tribunalului Hunedoara Deva, derularea procesului se desfășoară de-a lungul întregului an, cazul ajungând să fie finalizat prin amendarea inculpatului Herbay cu suma de 500 de lei și obligarea acestuia la plata cheltuielilor de judecată în sumă de 700 de lei.[14]

Lupta politică este tot mai acerbă în anul 1933, poate și ca urmare a înființării în 8 ianuarie 1933, la Deva, a formațiunii cu orientare de stânga, Frontul Plugarilor, unde dr. Petru Groza susține un discurs mobilizator, el fiind de altfel singurul politician care dă curs invitației de a participala adunarea desfășurată în sala teatrului orășenesc. Era acesta perceput de clasa politică ca un posibil oponent extrem de puternic ?

O nouă dovadă care să susțină afirmația aceasta o constituie și acțiunea , din nou, finalizată în instanță, a aceluiași oficios, Poporul, care, în ediția cu numărul 17 din 27 aprilie 1933, publică un nou articol extrem de acid - „ Dr. Groza și capitalul international" dar nu scapă ocazia nici de a ataca noua formațiune proaspăt înființată care ar fi organizat în 18 aprilie 1933 o adunare unde a luat cuvântul și Groza. Răspunsul nu se lasă așteptat și, prin intermediul noului „organ oficial al Frontului Plugarilor" Horia în nr. 14 din 31 mai 1933[15]-, mai mulți fruntași ai Frontului Plugarilor deschid acțiune în instanță împotriva avocatului Iustin Pop, directorul ziarului Poporul, care ar fi adus „ *grave injurii la adresa inițiatorilor, organizatorilor și membrilor Frontului Plugarilor* " [16], proces ce se finalizează în 20 aprilie1934 la Curtea de apel Cluj, secția II prin achitarea avocatului care apelase la „chichițe avocățești". Este evidențiat însă , clar, fără echivoc, din documentele păstrate în arhivele hunedorene, că cel vizat era însă doar dr. Petru Groza. Citez din sentința nr.3436/1933/3 a Tribunalului Hunedoara, secția I Deva data în ședința publică din 27 noiembrie 1933: „ *...că, atunci când a scris articolul încriminat, n-a știut că reclamanții fac parte din front și că nu s-a gândit la ei ci la acei cari conduc frontul, în special la dl. dr. Petre Groza."*[17]

Înființarea noii organizații politice a fost remarcată și în presa din Capitală unde Nae Ionescu, în Cuvântul, atrage atenția că, printre etapele succesului mișcărilor țărăniste din Ardeal se înregistrează și „constituirea așa-numitului front al plugarilor". [18]

Deși Groza anunță înființarea noii formațiuni, totuși el se „spovedește" mareșalului Averescu asigurându-l că îi este în continuare fidel și că „ *este comentat de presa din Ardeal în jargonul malițios al publiciștilor care își pierd terenul de sub picioare și care îi pun în cârcă evoluții spre stânga, veleități aventuroase- în fond, niște bazaconii"*[19] însă face pasul final în 8 octombrie 1933 și acceptă președinția Frontului Plugarilor[20].

Saga confruntărilor în presa hunedoreană continua, același fervent opozant dr. Iustin Pop, după alegerile din1934 când rezultatele vor fi dezastruoase pentru proapăta formațiune, va scrie în oficiosul orăștian al PNȚ - Solia Dreptății -, despre prăbușirea unui monstru: „ *o*

[12] Bâtfoi Dorin Liviu – Petru Groza, ultimul burghez: o biografie,ed. Compania, București, p.138
[13] SJAN Hunedoara- dosar nr.13/1933, fond Tribunalul Hunedoara Deva, fila 1
[14] Ibidem, fila 26
[15] Ibidem, fila 43
[16] Ibidem,filele 44, 53
[17] Ibidem, fila 60
[18] Bâtfoi Dorin Liviu – Petru Groza, ultimul burghez: o biografie,ed. Compania, București, p.156
[19] Bâtfoi Dorin Liviu – Petru Groza, ultimul burghez: o biografie, ed. Compania, București, p.149
[20] Ibidem, p.158

pretinsă organizație politică așa zisă Frontul Plugarilor, o născocire bastard, un humtug, un făt nelegiuit”.

Încercările lui Groza de a extinde partidul, de a coagula în jurul său și alte forțe revoluționare sunt urmărite permanent, atât de organele de siguranță a statului dar și de presa opozantă iar în anii ce urmează, pe fondul crizei economice și politice tot mai acute, se tatonează soluții politice, alianțe între diferite forțe.

În 1935, înainte de sărbătorile pascale, ziarul orăștian, Solia Dreptății, organ de presă al Partidului Național Țărănesc, al cărui fondator este dr. Aurel Vlad, publică în numărul 15 din 4 aprilie 1935 un articol denigrator – „ Adunarea Frontului Plugarilor la Deva ” cu atac direct la dr. Petru Groza: „ …*Precum se vede dl.Groza și-a scos turma la vânzare și vrea să-i vândă pe cei 8 mii de naivi cari au votat cu frontul plugarilor. Vom vedea ce preț v-a căpăta pe turmă și câți dintre frontiști s-or lăsa vânduți ca demagogul să-și joace și pe viitor mendrele. De altfel situația frontului o caracterizează următoarele versuri:*

Petru îi tare năcăjit
Și de bănuți cam lipsit.
Scoate turma la vânzare
Să vadă ceva parale”

Dr. Petru Groza, teribil indignat, reacționează imediat și, în 11 aprilie introduce către Parchetul Tribunalului Hunedoara o procedură legală prin care solicită pedepsirea autorului rândurilor citate pentru delictul de calomnie comis prin presă și se constituie parte civilă solicitând despăgubiri în valoare modică de 1 leu. [21]

În urma demarării anchetei, în declarația sa, dr. Aurel Vlad admite că îi revine responsabilitatea rândurilor din gazetă dar susține că le-a preluat din „ *gazeta Dimineața din București* ” și solicită să fie audiați ca martori o serie de personalități politice ale vremii: prefectul Miocu Romulus, deputatul de PNL Constantin Bursan, deputatul Mircea Oprea, mareșalul Averescu, fostul prim ministru Iuliu Maniu, deputatul Bădăciu, fostul ministru Octavian Goga, fostul ministru al finanțelor, Virgil Madgearu, Zaharie Boila , directorul unui ziar din Cluj precum și avocații Iustin Pop și Simion Câmpean! Iată deci ce amploare lua o simplă acțiune intentată în instanță.

Între timp însă ziarul „Solia Dreptății” nu mai era oficiosul Partidului Național Țărănesc, fondatorul acestuia, dr. Aurel Vlad solidarizând cu aripa desprinsă din PNȚ, condusă de Alexandru Vaida Voievod ! Drept urmare acestui fapt apare un nou săptămânal hunedorean al PNȚ, începând cu 16 aprilie 1935 – Solia.[22] Confruntările politice se vor extinde de această dată și între reprezentanții celor două gazete, de o parte, același dr. Aurel Vlad iar de cealaltă dr. Aurel Dobrescu, deputat de Făgăraș, numit de conducerea PNȚ să conducă campania pentru alegerile parțiale din 18 februarie 1936, care-l acționează, cum altfel, în instanță, termenul judecății fiind fixat în 27 ianuarie 1936, termen la care Aurel Vlad nu se prezintă împotriva sa fiind dat un mandat de aducere.[23] Duelul în presa țărănistă continuă între cei doi și, într-un articol adresat de dr. Aurel Dobrescu în aceeași „ Solia ” aflăm că dr. Aurel Vlad ,, … *În neputința sa de om bolnav a început să stropească pe alții cu noroi. Așa l-a atacat pe Groza, pentruca apoi, strâns cu ușa, să publice în gazeta sa „Solia Dreptății” cereri de scuze rușinoase, umilitoare”*.[24]

[21] SJAN Hunedoara- dosar nr.33/1935, fond Tribunalul Hunedoara Deva, fila 2

[22] http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/solia/1935/04/Solia_1935_04_01.pdf, accesat în 07 octombrie 2022

[23] Solia, nr.6 /09 februarie 1936, p.1, articolul „ D-l Vlad bîrfește și apoi fuge de judecată ” - http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/solia/1936/02/Solia_1936_02_06.pdf , accesat în 07 octombrie 2022

[24] Solia, nr.8/16 februarie 1936, p.3, articolul „ Un cuvânt pentru d-nul dr. Aurel Vlad ” - http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/solia/1936/02/Solia_1936_02_08.pdf , accesat în 08 octombrie 2022

Poate și ca urmare a acestui fapt aflăm , în sentința penală nr.915/1936, din 18 iunie 1936, a Tribunalului Județului Hunedoara, secția a II-a Deva că pentru fapta de calomnie prin presă reclamantul dr. Petru Groza și-a retras cererea prealabilă și a cerut stingerea procesului în ședința din 26 martie 1936 și astfel reclamatul dr.Aurel Vlad este achitat.[25]

Sunt aceste episoade exemplificatoare pentru starea de fapt a politicii ardelene într-o perioadă de ample tulburări și evenimente contradictorii care evidențiază însă și personalitatea atât de controversată a politicianului ardelean dr. Petru Groza, ultimul burghez care ajunge să conducă destinele țării începând cu 6 martie 1945 când România cade definitiv sub dominația URSS.

BIBLIOGRAPHY

Bâtfoi Dorin Liviu – Petru Groza, ultimul burghez: o biografie, ed. Compania, București

Groza Petru – Adio lumii vechi ! Memorii, ed. Compania, Bucureşti

Dicționar biografic de istorie a României, coord.Stan Stoica, ed. Meronia, 2008

Ioachim Lazăr (coordonator) - Dr. Petru Groza în istorie - Mărturii și documente, ed. „Destin”

Ioachim Lazăr - Hunedorenii și Marea Unire,ed. Karina, Deva

Sargetia,Acta Musei Devensis, XVI-XVII, 1982-1983

SJAN Hunedoara- dosare nr.13/1933, nr.33/1935, fond Tribunalul Hunedoara Deva

http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/solia

ANEXESS:

[25] SJAN Hunedoara- dosar nr.33/1935, fond Tribunalul Hunedoara Deva, fila 32

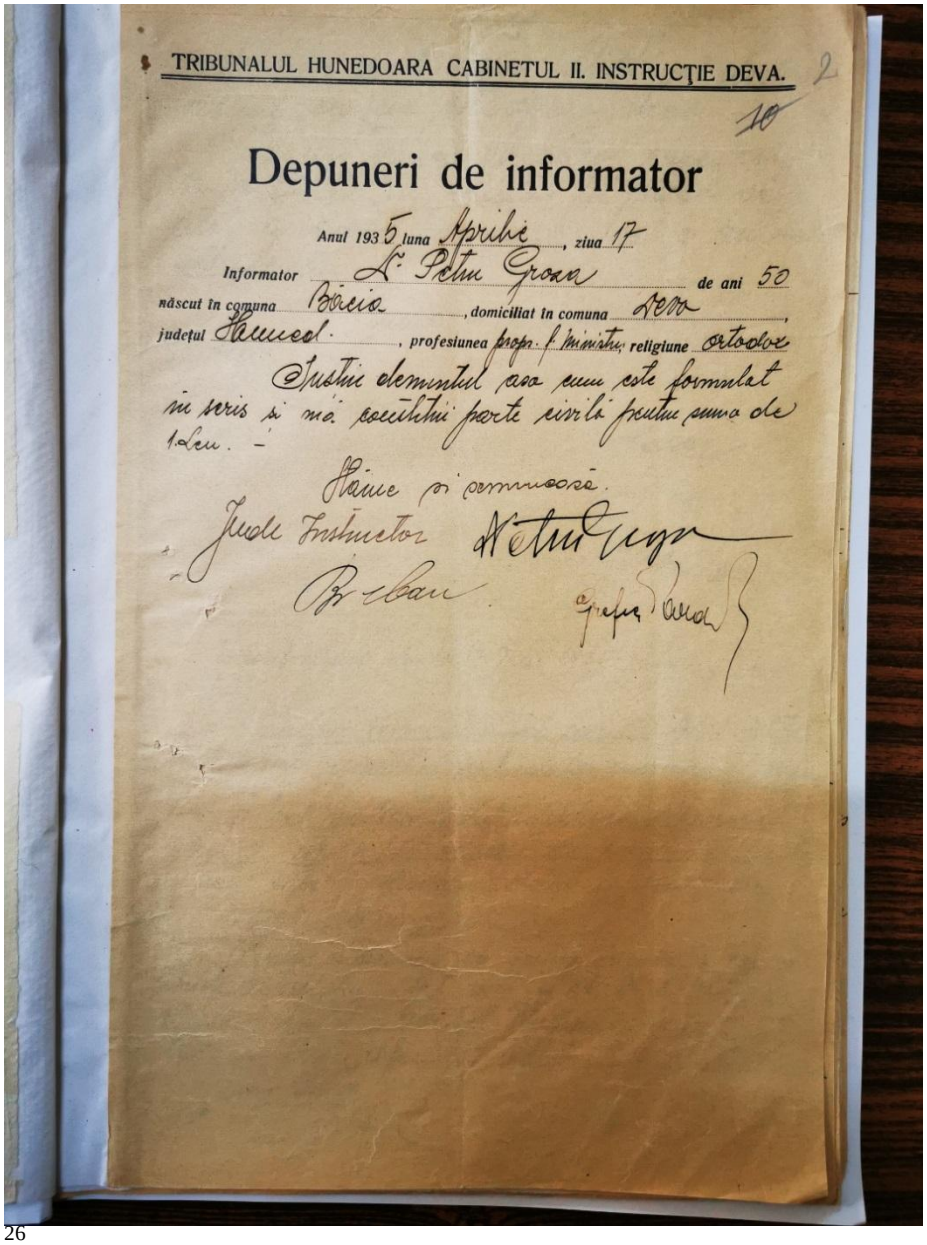

TRIBUNALUL HUNEDOARA CABINETUL II. INSTRUCŢIE DEVA. 2

~~10~~

Depuneri de informator

Anul 1935 luna Aprilie, ziua 17

Informator Dr. Petru Groza de ani 50

născut în comuna Bacia, domiciliat în comuna Deva,

judeţul Hunedoara, profesiunea propr. f. ministru, religiune ortodox

Justiţie demnitul aşa cum este formulat în scris şi mă constitui parte civilă pentru suma de 1 Leu. –

Hăine şi semnează.

Jude Instructor Petru Groza

Bracan

Grefier [illegible]

[26]

[26] SJAN Hunedoara- dosar nr.33/1935, fond Tribunalul Hunedoara Deva, fila 2

THE DIVINE ATTRIBUTES IN THE WORK OF FATHER GHELASIE GHEORGHE FROM FRĂSINEI

Sorin Benescu

PhD Student, University of Bucharest

Abstract: The research aims to identify in the writings of Father Ghelasie Gheorghe, volumes 1-2, the divine attributes, both specific to each Person and shared by all the Persons of The Holy Trinity, and to emphasize the new attributes affirmed in his work, but also to discover new ones. The research will define a new category of attributes, and a new theological concept.

Keywords: divine attributes, Ghelasie Gheorghe, Holy Trinity, Person, Being.

1. Considerații prealabile

Părintele Ghelasie de la Frăsinei[1] constituie o figură controversată în peisajul teologic ortodox românesc datorită limbajului folosit în scrierile sale, atât din punct de vedere sintactic (textele abundă în cuvinte scrise cu majuscule), cât și semantic, părintele folosind trimiteri către filosofi de primă mărime, de exemplu Platon, Aristotel sau Plotin, dar și conexiuni cu alte sisteme religios-filosofice extrem-orientale. În cadrul cercetării noastre, am considerat următoarele ipoteze asumate: principiul inteligenței ecosistemice, principiul antropic, dualism moderat, eschatologic, (poziția clasică teistă, ortodoxă) – poziție asumată fără a critica sau ataca orice altă poziție asumată sau nu de partenerii de dialog interconfesional. Lucrarea de față își propune să studieze primele două volume din seria celor paisprezece[2] apărute la editura Platytera, sub îngrijirea d-lui Florin Caragiu. Scopul urmărit este identificarea de noi atribute divine afirmate în opera Părintelui Ghelasie Gheorghe. Teza pe care o susținem constituie element de noutate și afirmă că există și se pot evidenţia atribute divine noi, există și se pot afirma pre-atribute divine intraființiale, asignate Persoanelor Sf. Treimi, specifice acestora. Procesul cercetării a constat din studiul acestor prime două volume, din perspectiva atributelor divine, identificarea acestora, atât a celor comune Persoanelor Treimice cât și a celor specifice fiecărei Persoane.

Noutatea este conceptul de atribut (intra)ființial, definit ca o proprietate a unei Persoane Treimice și care o caracterizează în raport cu celelalte două Persoane; este o calitate directă de Ființă și se constituie în suport ființial pentru atributele divine harice în sens clasic ortodox – calitățile de mișcare de Ființă. Le numim ființiale/intraființiale pentru că în teologia ghelasiană Persoanele Treimice sunt în interiorul Ființei, noutatea adusă de creștinism în filosofie. Părintele Ghelasie afirmă clar: Treimea este intraființială și este ființialitate de Ființă în Sine, iar Dumnezeu este Ființa în Sine[3]; Substanța ființială dumnezeiască este

[1] https://www.crestinortodox.ro/parinti/parintele-ghelasie-la-frasinei-69758.html, accesat la data 01.07.2022 : Părintele Ghelasie de la Frăsinei alias Gheorghe Teodor Popescu, s-a născut în ziua de 18 martie 1944, în comuna Salatrucel Loviștea, județul Vâlcea, localitate situată în apropierea vetrelor monahale de la Turnu, Cozia și Stânișoara. A fost fiul preotului Gheorghe și al preotesei Marcela. L-a cunoscut pe părintele Arsenie Praja, căruia i-a fost ucenic, îmbrățișând cu toată inima nevoințele monahale pustnicești. În anul 1973, a intrat în obștea Mânăstirii Frăsinei, unde s-a nevoit până în ziua de 2 iulie 2003, când a trecut la Domnul.

[2] **Ghelasie**, *Memoriile unui isihast-1*, (Bucureşti, Editura Platytera, 2006), **Ghelasie**, *Memoriile unui isihast-2*, (Bucureşti, Editura Platytera, 2007).

[3] **Ghelasie**, *Mic dicționar isihast-14*, (Bucureşti, Editura Platytera, 2015), 19, 59

trinitară[4]. Atributul nou și principal afirmat în scrierile sale este deschiderea, atribut atât intraființial, cât și extraființial, energetic. Dumnezeirea este Ființă-Ipostasuri și energii harice divine, dar fără să fie două naturi divine, ci una singură, și în deschidere dublă: Spirit în Sine și energii de Spirit[5]. Deschiderea ca atribut intraființial se definește astfel: Dumnezeu Tatăl, Supraforma-Supracauza, Conştiinţa-Iubirea Absolută, Afirmaţia-Substanţa Absolută, Chipul-Unicul, se deschide totodată, simultan ca:

- Dumnezeu Fiul-Logosul, Conţinutul-Semnificaţia, Dăruirea-Limbajul, Existenţa-Substanţa Absolută, Fiul Suprasubstanţei Tatăl, Asemănarea, Limbajul Conştiinţei Tatăl, și totodată ca și:
- Sfântul Duh, Forma-Cauza, Fiinţa-Dragostea-Memoria-Mişcarea, Faţa Absolută, Evidenţa Absolută, Personificată[6].

Deschiderea ca atribut extraființial este exprimat astfel: Dumnezeu este natură-esență divină care participă la alte *moduri de esență* ca deschidere în Sine – adică intraființial - și dincolo de Sine – adică extraființial. (Ea participă la propria esență iar prin aceasta Se deschide și la o participare dincolo de Sine[7]). Dumnezeu este Ființa Tripersonală care are totodată și Energii Necreate Harice[8]. Revelaţia creştină vine cu descoperirea Treimii fiinţiale şi a harului acesteia, tot necreat, care descoperă Fiinţa, nu o umbreşte[9].

2. Introducere

Atunci când tratează subiectul Dumnezeu, d-l Alfeyev[10] începe cu etimologia cuvântului Dumnezeu și continuă cu numele divine, apoi explică proprietățile divine și la sfârșit vorbește despre catafatism versus apofatism. Dumnezeu este înțeles, cel puțin în limba rusă, în termeni de plenitudine a existenței, perfecțiunea absolută, beatitudine, care nu este doar în interiorul divinității, ci se revarsă și în creație. Vechii greci Îl percepeau pe Dumnezeu ca pe o forță, eventual unică, ce punea în mișcare fenomenele naturii. În creștinism, Sf. Grigorie de Nazianz atribuia divinității termenul de foc, Sf. Ap. Pavel vorbea despre Lumină, Dionisie Areopagitul despre Cauza primă, iar evreii Îl numeau Yahve, un nume pe care nu Îl pronunțau. Pentru a se referi la divinitate, oamenii au folosit nume care indicau proprietăți, atribute. De exemplu, *Domn* exprimă guvernarea Universului, *Sfânt* face referire la plenitudinea binelui, *Adevărul* indică justiția, *Dragostea* indică purtarea de grijă și este, în Noul Testament, cel mai înalt nume. Se observă un antropomorfism mai mult sau mai puțin sugerat în atribuirea acestor nume. Acest antropomorfism este observat și de d-l Clément[11] atunci când afirmă că oamenii au proiectat în divinitate propriile obsesii, individuale sau colective. Proprietățile sau atributele divine sunt reamintite de d-l Alfeyev, preluând de la Sf. Ioan Damaschin și explicându-le apoi succint: fără de început, infinit, etern, constant, necreat, imuabil, simplu, imaterial, invizibil, intangibil, indestructibil, nelimitat, inaccesibil prin inteligență, incomensurabil, bun, just, creator a toate, atotputernic, etc. Aceste atribute au un aspect catafatic și apofatic. Abordarea prin negare este o necesitate observată și de d-l Clement[12]. El acordă un capitol întreg problemei unității și distincției în dumnezeire, adică atributului unității și tripersonalității. O precizare importantă asupra distincțiilor în

[4] **Ghelasie**, *Isihasm, Dialog în Absolut-4*, (Bucureşti, Editura Platytera, 2007), 19.
[5] **Ghelasie**, *Memoriile originii-12*, (Bucureşti, Editura Platytera, 2015), 191-192.
[6] **Ghelasie**, *Isihasm, Dialog în Absolut-4*, 107.
[7] **Ghelasie**, *Memoriile unui isihast-1*, 115.
[8] **Ghelasie**, *Isihasm, Dialog în Absolut-4*, 112.
[9] **Ghelasie**, *Mistagogia icoanei-6*, (Bucureşti, Editura Platytera, 2010), 141.
[10] **Alfeyev**, *Le mystère de la foi Introduction à la théologie dogmatique orthodoxe*, (Paris, Editura CERF, 2001), 27-43.
[11] **Clément**, *Sources Les mystiques chrétiens des origines Textes et Commentaires*, (Paris, Editura Stock, 1999), 27-28.
[12] *Ibidem*, 30.

dumnezeire a fost adusă de d-l Lossky: ele nu sunt diviziuni sau separații în Ființă[13]. Trinitatea constituie, pentru d-l Clement, fecunditatea inepuizabilă a Unității, din Trinitate vine toată unificarea și toată diferența, unitatea având prioritate asupra distincției, distincțiile rămânând indivizibile și unite[14]. Perihoreza este descrisă ca fiind o kenoză fericită, iar kenoza Fiului în istorie prelungește perihoreza trinitară și ne dă posibilitatea participării[15]. Plenitudinea Unului este exprimată prin Unitrinitate[16]. Această unitate nu are totuși un garant clar exprimat la d-l Clement, deși menționează pe Sf. Augustin, cel care este fundamentul patristic al formulei Filioque în teologia apuseană, care afirmă pe Tatăl ca sursă principală pentru Duhul Sfânt[17]. Din punct de vedere ortodox, purcederea Duhului de la Fiul poate fi acceptată doar *ad extra*. Apofatismul specific teologiei răsăritene este afirmat prin sintagma *întunericul*/*tenebrele divin*(*e*) de d-l Lossky[18]. Dogmele Bisericii de Răsărit trebuie citite în acest ton apofatic, pentru a evita înlocuirea realității divine cu imagini naturale sau concepte raționale limitate. Și nu este vorba despre un esoterism accesibil doar unor inițiați și ferit de ochii profanilor, sau de o separare de tip gnostic între spirituali, psihici și carnali, ci de contemplație accesibilă tuturor în Biserică, dar având intensități diferite, în funcție de persoana fiecăruia. Dumnezeu coboară la noi prin energiile Sale și noi ne unim cu El, dar El rămâne necunoscut prin natura Sa. Toate conceptele referitoare la divin, sunt, după Sf. Grigorie de Nyssa, niște simulacre, idoli[19]. Cunoașterea misterului Trinității în plenitudinea Sa se face, în sensul ortodox, prin unirea perfectă cu Dumnezeu, prin intrarea în viața divină intratrinitară, participând la natura divină; iar acest lucru se face prin Har, energiile necreate divine[20], omul neputând participa nici la esență, nici la ipostasurile Treimii; promisiunea divină de unire este, însă, adevărată, nu o iluzie. Energiile sunt o distincție inefabilă, ele nu sunt esență divină, dar sunt inseparabile de aceasta și dau mărturie despre unitatea simplă a lui Dumnezeu. Simplitatea divină este antinomică, ca toate enunțurile dogmatice ce privesc divinul. Acestea nu exclud distincția, dar nu admit nici separarea sau fragmentarea în divinitate[21]. Simplitatea nu desemnează uniformitate sau indistincție în creștinism, care distinge în Dumnezeire:

- trei ipostasuri,
- natura și
- energiile necreate harice,

fără nici o compoziție. Energiile revelează numele/atributele divine, care sunt infinite, după cum spune Areopagitul: Viața, Puterea, Înțelepciunea, Dragostea, Justiția, Existența, etc[22]. Ele sunt manifestarea **exterioară** a Treimii și provin de la Tatăl, se comunică prin Fiul în Duhul Sfânt, căci Tatăl creează toate prin Fiul în Duhul Sfânt, Fiul fiind imaginea completă a Tatălui, iar Duhul imaginea Fiului. Astfel, Fiul face cunoscut pe Tatăl, iar Duhul mărturisește pe Fiul. Această formulare are la bază o experiență mistică reală, căci Treimea se comunică pe Sine oamenilor, care la rândul lor au acces la unire cu divinul prin intermediul acestor energii necreate, participând la natura divină, după cum spune Sf. Maxim[23].

3. Atributele divine în cartea Memoriile unui isihast – volumul 1

[13] **Lossky**, *Essai sur la théologie mystique de l'église d'Orient*, (Paris, Editura CERF, 2006), 70.
[14] **Clément**, *Sources Les mystiques chrétiens des origines...*, 59.
[15] *Ibidem*, 63.
[16] *Ibidem*, 69.
[17] *Ibidem*, 65.
[18] **Lossky**, *Essai sur la théologie mystique de l'église d'Orient*, 21-41.
[19] *Ibidem*, 31.
[20] *Ibidem*, 65-86.
[21] *Ibidem*, 75.
[22] *Ibidem*, 77.
[23] *Ibidem*, 86.

În accepțiunea Părintelui Ghelasie, atributele divine sunt produse energetice ale mișcării Ființei și nu au ce căuta în Ființă-Fire-Sine[24]. Dar este vorba de atributele externe, cele comune celor trei Persoane divine. Atributele folosite de Părintele Ghelasie sunt atribute interne, ființiale, specifice fiecărei Persoane treimice. Astfel, Persoana este totalitate, deplinătate, comuniune, determinare de sine. Persoana este esența, subiectul în sine, care produce totul. Taina Persoanei este Dumnezeu Tatăl, taina Unului Care are în Sine multiplul. Arhetipul atributului deschidere este deschiderea Tatălui, înțeles nu doar ca deschidere de Sine în Sine, ci și ca deschidere dincolo de Persoana Proprie, ca transpunere de proprie Persoană în treime de Persoane, ceea ce face pe Tatăl Persoana perfectă, care este, de asemenea, un alt atribut afirmat pentru Persoana Tatălui. Transpunerea constă de fapt în nașterea și purcederea, ceea ce determină două noi Persoane egale și depline cu Tatăl. Această deschidere și cuprindere totodată, în mod absolut, nu generează un nou Dumnezeu, dar nici amestecare și nici despărțire, adică perfecțiunea este veritabilă. În accepțiunea clasică a termenului de atribut, acesta este baza unei lucrări divine, numite har sau energie divină necreată. Pentru Părintele Ghelasie, Harul este prelungire a conștiinței Subiectului divin, este rațiune divină, ieșiri din mișcările Persoanelor Treimice. Harul nu iese direct din Persoanele divine, nici nu iese direct din Ființă, ci din mișcarea Persoanelor, ca energii de mișcare. Cu alte cuvinte, se afirmă existența unor mișcări proprii, de Persoană, ale Persoanelor Treimice. Aceste energii ies în afară doar după ce Persoana deja S-a mișcat! Atributele energiilor sunt: prelungire, ecou, inerție de mișcare, rațiuni divine, care dau informații despre mișcările Persoanei. Persoana programează sau determină aceste rațiuni. Acest Har este Substanță divină necreată, dar care nu se confundă cu Persoana, fiind energie, intelect divin, prelungiri din arhetipurile divine din Treime. Rațiunile sunt atribute parțiale, pentru că nu pot defini întreaga Persoană, Aceasta având toate atributele și calitățile. Harul este comun întregii Treimi, dar Duhul este Cel Care își asumă mișcarea Harului total. Duhul este Cel ce mișcă direct Harul, El este purtătorul Lui, pentru că Duhul este Mișcarea în Treime. Părintele Ghelasie afirmă un Chip energetic direct al Tatălui, un Chip energetic direct al Duhului și un Chip energetic direct al Fiului, atribute distincte pentru fiecare Persoană în parte, dar susține că Duhul este Cel Care mișcă și poartă întreg harul, care nu poate lucra înaintea mișcării Persoanei; distingem un *spațiu* Persoană divină, apoi *spațiu* Treime de Persoane și *spațiul* harului, toate în *spațiul* unic Persoană absolută divină, fără amestecare, fără despărțire, în întrepătrundere[25]. Atributul deschiderii, specific divinității, este regăsit în creație prin faptul că Dumnezeu se regăsește pe Sine în creație în toată deschiderea Sa[26]. Deschiderea este un atribut al Persoanei - doar o persoană se poate deschide - și Ea se deschide atât în Sine, cât și în afară de Sine. Mișcările Treimii Dumnezeiești sunt modele arhetipale. Mișcarea este posibilă datorită faptului că Transcendentul creștin este Treime, nu Spirit singularitate de sine. Este vorba de o mișcare transcendentală a însuși transcendentului. Această mișcare este a Tatălui – Totalitatea deplină, Perfectul absolut – Care se mișcă în două moduri simultane: purcedere ieșire în și din Sf. Duh, și naștere în și prin Fiul. Atributele totalității și perfecțiunii sunt atribute ale Persoanei Tatălui. Mișcările intratrinitare se constituie în arhetipuri pentru orice alte mișcări. Odihna este un atribut al Tatălui, mișcarea este un atribut al Duhului, iar repausul este un atribut al Fiului. Vorbirea transcendentală, de Sine și dincolo de Sine, este un atribut al Treimii și este originea mișcării și a limbajului. Viul și odihna, pacea transcendentală sunt atribute ale Tatălui. Viața, mișcarea, liniștea transcendentală sunt atribute ale Sf. Duh. Existența, repausul, tăcerea transcendentală, concretizarea, cuvântul vorbirii Tatălui sunt atribute ale Logosului, ale Fiului, Care este limbajul vorbirii Tatălui, El

[24] **Ghelasie**, *Memoriile unui isihast-1*, 23.
[25] *Ibidem*, 21-33.
[26] *Ibidem*, 41.

este Cuvântul, pacea, odihna Tatălui. Atributele chipului Sf. Duh sunt viața, liniștea, mișcarea. Mișcarea în transcendent înseamnă vorbire, limbaj transcendent-absolut.

În teologia clasică, atributele incomunicabile, interne, care definesc relațiile intratrinitare, specifice Persoanelor treimice sunt:

1. Pentru Tatăl: nenăscut, nepurces
2. Pentru Fiul: născut
3. Pentru Duhul: purces

Părintele Ghelasie adaugă atribute noi celor trei Persoane Treimice. Atributele personale, interne sunt sistematizate astfel:

1. Atributele Tatălui: persoana, viul, subiect, entitate, chip, conștiință, iubire, odihnă, pace
2. Atributele Sf. Duh: ființă, viață, duh, față, dragoste, mișcare, liniște
3. Atributele Fiului: dumnezeire, existență, spirit, sine, asemănare, dăruire, repaus, tăcere[27].

Aceste atribute ale Persoanelor Treimice constituie un element de noutate adus teologiei ortodoxe de către Părintele Ghelasie și constituie element specific al teologiei sale. În altă ordine de idei, sunt afirmate următoarele atribute: zicerea aparține Fiului, făptuirea aparține Duhului, iar confirmarea aparține Tatălui. Deschiderea aparține Tatălui și este înțeleasă ca deschidere în Sine, dar și în afară de Sine, și în felul acesta Tatăl nu este singularitate. Un atribut al Tatălui este că El este chip direct al divinității în Sine, El este deoființa Treimii, adică asigură unicitatea și unitatea. Chipul Tatălui este singurul chip în sine din dumnezeire, el regăsindu-se atât în Fiul, cât și în Sf. Duh, dar în transpuneri diferite: chip față a Tatălui în Duhul și chip asemănare a Tatălui în Fiul. Chipul este astfel un atribut esențial treimic, iar realitatea începe cu Tatăl, El fiind chipul total în determinare proprie de Sine. În felul acesta, metafizica creștină este trinitară, unitatea eu-conștiință definește Treimea de Sine-Multiplul, iar Multiplul-Treime definește Unitatea: Treimea ca Unul și Unul ca Treime. Infinitul absolut este cuprins de Dumnezeul Treime, transcendent chiar al infinitului absolut. Tot ce trece de Treime este cuprins de Tatăl, din Care iese Treimea. Persoana Sa absolută, Eul-Conștiința, în Care este deja prefigurația Treimii de Persoane, este originea ultimă, ca realitate absolută care exclude abstracția neantului, golul, inexistența. În felul acesta, Treimea rămâne cuprindere permanentă a necuprinsului. Atributul deschiderii Tatălui asigură cuprinderea absolută. Multiplul lui Unul este Treimea și dincolo de Treime se înțelege Unul din care iese Treimea. Astfel, Dumnezeu se transpune în deschideri de Sine multiple, creația fiind deschidere naturală de Sine, trăire de Sine, act de mișcare divină directă, revărsare peste Sine. Dumnezeu este esență dumnezeiască, natură dumnezeiască care participă la propria Sa esență și Care, prin propria esență, se deschide și la o participare dincolo de Sine. Dumnezeu este Ființa transcendentală ca Spirit-Persoană și Persoane, Ce are mișcări și limbaj transcendental, care au la rândul lor prelungiri traduse faptic în energii necreate ca limbaj de ordin doi. Dar nu sunt două limbaje în sens strict, ci un limbaj total în dublă transpunere-deschidere[28]. Dumnezeu este complet și deplin de la început. Persoana este acest Unul-Treime sau Treime-Unul de Sine, neamestecat, nedespărțit: Eu-Conștiință, Spirit-Sine, Duh-Ființă, cuprindere unică, singură, monadă treimică în Sine, ce nu se poate sparge în trei, pentru că este una și pe Care nu o poți face una singură, pentru că este trei în Sine.

4. Atributele divine în cartea Memoriile unui isihast –Nevoințele isihaste urcușul isihast –volumul 2

Acest volum continuă teologia din primul, cu accent pe partea practică. Atributele divine sunt însă prezente, pentru a explicita dogma Sf. Treimi, transcendentul specific creștin.

[27] *Ibidem*, 51-53.
[28] *Ibidem*, 296.

Acest lucru se face prin afirmarea de atribute noi specifice Persoanelor Treimice, prin adâncirea înțelegerii relațiilor dintre Persoane. Astfel, Persoana Tatălui, Conștiința absolută, cuprinde Necuprinsul, include Infinitul și le depășește. Este vorba de necuprinsul și infinitul filosofic. Spațiul, fie el n-dimensional, este de asemenea cuprins în Ființă, în interiorul Ființei Absolute, Aceasta nesubzistând în spațiu, ci în Ea însăși. Spațiul este o deschidere din interiorul Ființei, ca mod de mișcare a Ei. Spațiile sunt, zice Părintele Ghelasie, moduri de mișcare ale Conștiinței Ființei, adică ale Tatălui. Energiile-Harul nu sunt o substanță permanentă, ci ies din mișcările Ființei și se absorb tot în mișcările Ei, generându-se astfel memorii de mișcare. Duhul este Mișcarea Ființei, iar Spiritul este Limbajul Ființei. Aici, noțiunea de Duh desemnează o realitate deosebită de noțiunea de Spirit. Spiritul este de fapt Logosul, iar Duhul este Duhul Sfânt. Dinamica intra și extratrinitară este explicitată astfel: prin Duh, Ființa iese în participare în exterior, la cele de dincolo de Ea, dincolo de Sine, iar prin Spirit, adică prin Logos, Ființa primește în participare cele de dincolo de Ea, dincolo de Sine; mișcarea este Duhul, iar Spiritul este repausul. Oprirea Mișcării este Cuvântul, odihna Mișcării este Conștiința. Cuvântul intră în Eu-Conștiință prin Duh, Care se face Mișcare de Conștiință-Tatăl prin Cuvânt. Duhul este Cel care ia Cuvântul în afară, iar Cuvântul ia Duhul înăuntru. Atât Duhul, cât și Cuvântul, se odihnesc în Tatăl, Eul-Conștiința absolută, Dumnezeu Totalitatea absolută[29]. Dumnezeu complet este Treime de Conștiințe Personale în deoființa Conștiinței Unice, Care este esența absolută, Tatăl, iar Duhul ființial este Cel care duce Conștiința în alte Conștiințe. Dumnezeu nu poate să treacă în altceva sau să se absoarbă pe Sine, căci se găsește tot pe Sine. Vorbirea mișcărilor de Conștiință divină este Limbaj arhetipal. Din fericire, Dumnezeu nu se oprește niciodată a coborî continuu în conștiința de creație. Astfel, noi suntem în veșnică pomenire în Dumnezeu, dar și invers, Dumnezeu este în veșnică pomenire în conștiința oamenilor și în conștiința de creație în general, adică și în făpturile îngerești. O observație pertinentă și interesantă este aceea că Rațiunile se opresc în mișcările de Conștiință și nu trec niciodată în Conștiință. Mișcarea în Sf. Treime este de la Tatăl spre Fiul și de la Fiul spre Tatăl, ambele prin Sf. Duh. Atunci când se întoarce la Tatăl, Fiul ia din Sine arhetipurile limbajului divin, modelele limbajului dumnezeiesc, așa-zisele cuvinte transcendentale, și le face suport arhetipal pentru limbajul de creație. Este jertfa Fiului adusă prinos Tatălui. Rațiunile create nu pot exista fără suportul deja anterior al Logosului. Distincția dintre Ființă și energii-Har deschide posibilitatea unei comunicări în dublă deschidere: ființială-directă-personală și energetică.

Atributul deschiderii este văzut ca dublă deschidere, prima fiind deschiderea mare ca Treime de ipostasuri/persoane, iar a doua - deschiderea harică, Harul-Energiile necreate provenite din mișcările Persoanelor Treimii. Aceste energii sunt emanații transcendentale din mișcările Ființei divine, dar nu sunt ruperi de Ființă și nici prefaceri ale Ființei în energii, ci un produs substanțial, energetic, de ordin doi, ca o prelungire sau strălucire a realității Ființei personale. Ele sunt o mărturie a viului ființial, dar nu sunt Viul Însuși, ci semi-substanță ce nu este prin sine, ci prin mișcarea Ființei. Atât Persoanele Treimii, Care sunt una, cât și Harul, exprimă aceeași realitate. Dumnezeu este Conștiință prin Sine Însuși și posedă fondul propriu în totalitate. Unicitatea este absolută, vie, comunicabilă. Pentru Părintele Ghelasie, Ființa este deschiderea Persoanei și nu invers, cum de obicei se gândește. Persoana este esența Ființei, Care fără Persoane duce la pierdere, transformare sau auto-limitare. Rațiunile sunt fragmente de Conștiință[30], dar Dumnezeu este Ființă Care nu se poate rupe sau transforma în altceva. O Rațiune reconstituie o anume mișcare de Conștiință, dar niciodată Conștiința în Sine. De aceea, energia nu este produsul sau emanația directă a Ființei, deoarece ar fi transformare de

[29] **Ghelasie**, *Memoriile unui isihast-2*, 14,15,19,44.
[30] *Ibidem*, 113-131.

Ființă. Trăirile divine pure sunt mișcări de Ființă directe, dar dincolo de orice formă sau asemănare cu cele omenești.

Atributul unicității este exprimat sub forma deofiinţimii. Deoființa este exprimată prin unicitatea Ființei, triadă de Sine – unicitate absolută, dar vie și comunicabilă[31] - sau prin *deoființa Tatălui*. Părintele Ghelasie afirmă că Tatăl are atributul „*Persoana-Persoană*", Sf. Duh are atributul „*Persoana-Ființă*" a Ființei Tatălui, iar Fiul este „*Persoana-Spirit*" a Sinelui Tatălui. Unicitatea este din Tatăl și în Tatăl. Persoana Tatăl este originea Ființei și a Spritului. Unicitatea este asigurată și de atributele Persoanelor: neamestecate și niciodată Una în lipsa Alteia. Sf. Duh este Ființa toată personificată, ce purcede din Tatăl, Persoană ființială totală, Fiul este tot Spiritul divin personificat, naștere spirituală totală. Totalitatea este astfel un atribut comun celor trei Persoane[32].

Deschiderea este, înainte de toate, un atribut intraființial. Persoana Tatăl se deschide în Treime de Persoane:

- Eu-Conștiință în Sine – Tatăl,
- deschiderea Ființei în Sine – Sf. Duh,
- nașterea Conștiinței în Cuvântul, Persoană concretă.

Deoființa Conștiinței Tatăl asigură unicitatea.

Gândirea este un alt atribut divin, înțeleasă ca mișcare directă de Conștință ființială; se deosebește de rațiune, care este energetică; gândirea este ființială, pur spirituală.

Există intermediar în dublă deschidere: intermediarul Ființei este Logosul-Cuvântul, iar intermediarul energetic este Harul-rațiunile divine, emanație din mișcările substanței ființiale, fără a fi rupere, ieșire sau transformare de Ființă. Neamestecarea este un atribut ce caracterizează Harul; este valabil și în ce privește capacitățile ființiale și guvernează relaţia dintre atributele intraființiale şi cele energetice.

Dumnezeu Tatăl are atributul și este chipul divinității. Personalitatea ființială a Lui este deoființa Treimii. Cuvântul este un mod de mișcare de Conștiință anumit. Tatăl are atributele: absolut, neînceput, nenăscut, primul început, Conștiință deschisă de Sine ca Duh și Fiu-Cuvânt, Odihna în Sine. El se deschide ca Mișcare în Duh-Ieșire și ca Nemișcare în Cuvânt-Revenire-Naștere[33].

Sinteza atributelor pustnicului Neofit – mentorul Părintelui Ghelasie - este următoarea:

- Tatăl: Viul, Supraforma, Odihna, Conștiința, Eul transcendental, Substanța transcendentală, Spiritul de Sine, Sacrul divin, Vorbire în Odihnă, Chip-Conștiință, Conștiință unică absolută,
- Sf. Duh: Viața, Conținutul, Mișcarea, Ființa, Memoria transcendentală, Mișcarea Conștiinței, Gestul Sacrului, Vorbire în Mișcare, Față-Duh, Memorie unică absolută,
- Fiul: Forma, Existența, Repausul, Sinele, Spiritul, Logosul, Cuvântul transcendental, Limbajul Conștiinței transcendentale, Vorbire în Repaus, Asemănare-Spirit, Limbaj absolut, Actualizare unică.

5. Concluzii

În sens strict, în teologia Părintelui Ghelasie, atributul nu are ce căuta în Fire, în Sine, fiind un produs energetic ale mișcării firii[34]. Noi lărgim noțiunea de atribut și o aplicăm Persoanelor Treimice, interioare Ființei. Astfel, atributele Persoanelor devin interioare Ființei și am putea să le numim arhe-atribute sau arhetipurile atributelor în sens clasic. De fapt,

[31] *Ibidem*, 117.
[32] *Ibidem*, 130.
[33] *Ibidem*, 195.
[34] **Ghelasie**, *Memoriile unui isihast-1*, 23.

atributele specifice Persoanelor Treimice se mișcă în afara Ființei și devin atribute clasice în mișcare, așa-numitele lucrări divine sau energii necreate asumate de Persoana Sf. Duh și experiate ca Lumină.

Deschiderea este atributul omniprezent afirmat în teologie ghelasiană, atribut în accepțiunea largă a termenului. Dumnezeu-Viul este în dublă deschidere de Sine: ființial și haric deodată. Astfel, putem vorbi de o pre-deschidere ca pre-atribut ființial al Persoanei Tatălui și apoi de un atribut energetic în mișcare, lucrare divină, ca deschidere. Acesta este, de asemenea, un element original, deși nu este afirmat ca atribut divin. Acest atribut este de o importanță vitală, mai ales în discuțiile interconfesionale. Există, într-adevăr, o problemă de coerență logică cu doctrina simplității divine, întrucât afirmarea unei distincții clare între Ființă și energiile divine este în contradicție cu atributul simplității, căci atât Ființa cât și Harul, deși sunt de nedespărțit, sunt divinitate. Atunci când spune că esența misticii este comuniunea[35]-deschiderea, părintele Ghelasie a atins un punct interreligios sau interconfesional sensibil, care este ușor uitat în vâltoarea polemicii, dar este fundamental pentru obținerea păcii. Se uită prea ușor necesitatea dialogului, mai ales de către tinerii care au mai puțină experiență și descoperă de curând universul credinței proprii. Deschiderea trebuie să fie cât mai largă, căci și Dumnezeu este prin excelență deschis. Acesta este specificul metafizicii creștine. Dacă este corect și onest afirmată, poate să spună și să aducă multe, inclusiv prietenie, valoare prețuită de însuși Mântuitorul, statut superior celui de rob, categorie des folosită în cultul creștin: *De acum nu vă mai zic slugi, că sluga nu ştie ce face stăpânul său, ci v-am numit pe voi prieteni, pentru că toate câte am auzit de la Tatăl Meu vi le-am făcut cunoscute*. (In. 15.15) Mistica isihastă necesită o „*descălțare*" a minții, pentru a înțelege și formula apoi realități transcendentale exprimabile doar prin simboluri cu semantică profundă.

Dumnezeu este și pentru Părintele Ghelasie Unul, deci același pentru toți. Dar este experimentat ortodox: Unul absolut este Persoana, iar Persoana Tatăl este totalitate absolută. Persoana cuprinde absolut multiplul Treime, absolută la rândul Ei. Unul este deodată multiplu, fără rupere, fără amestecare sau despărțire. Persoana Tatăl este deschiderea absolută prin excelență, totalitate-comuniune, originea tuturor modelelor arhetipale. Este un singur Dumnezeu. Unitatea absolută se exprimă prin unica și totala Persoană Tatăl, Unul este totodată Trei și Trei totodată Unul, fără amestecare, despărțire, în întrepătrundere. Tot ce trece de Trei se întoarce imediat în Unul, absolutul total. Într-un anumit sens, Unul este mai mare decât Trei, Unul subiect fiind prezent mereu peste triada proprie. Unul absolut are în el multiplul fără să iasă din unul[36]. Atributele afirmate sunt cele interne Sf. Treimi, cele care caracterizează Persoanele Treimice. În filosofie, Ființa este total apofatică, despre Ea nu se poate spune nimic, Persoana fiind o manifestare a Ființei. La Părintele Ghelasie, Ființa are structură Treimică, esența Ființei fiind Persoana, iar Persoana este descrisă prin atribute, în ultimă instanță aceasta fiind apofatică. Aici, Persoana este sursa Ființei, Persoana are precedență în detrimentul Ființei. Acest lucru este specific ortodox. Elementul de noutate pe care noi îl scoatem în evidență aici sunt atributele specifice fiecărei Persoane Treimice, atribute pe care le numim interne, ființiale. Aceste atribute devin externe și oarecum comune Perosanelor Treimice și deci Ființei, atunci când Persoana se mișcă intern. Aceste atribute în mișcarea lor către creație sunt energii necreate Har și provin din mișcările Ființei, mai precis din mișcările Persoanelor Treimii și sunt asumate de Persoana Sf. Duh. Ele sunt percepute de făpturile create ca strălucire, Lumină necreată, transcendentală.

Dumnezeu este unul, acest atribut al unicității este afirmat cu insistență de Părintele Ghelasie. Realitatea divină este una, ea este totalitate, persoană absolută, este chipul lui

[35] *Ibidem*, 1-12.
[36] *Ibidem*, 17-19.

Dumnezeu Tatăl, Cel ce este originea originilor. Spre deosebire de sistemele filosofice care consideră Ființa ultima realitate, divină, unică, în teologia ghelasiană atributul unicității este asigurat de Persoana Tatălui, Originea originilor, din care ies și se nasc toate, în Care se întorc și se regăsesc toate. Chipul Tatălui este același și este deoființimea totalității, de la Persoană până la har-energii și care se transpune în creație ca filiație. Totul este din Dumnezeu Unul. Multiplul nu contrazice pe unul.

În filosofia greacă, reprezentată de Platon și Aristotel, se pornește de la Ființă. Aceasta este absolută în Sine și are apoi manifestări / ființări în afară: Unul – Multiplul/ diversitatea. Platon are viziunea realității în două *lumi*: lumea ideilor în sine și lumea sensibilului/ fenomenalului. Aristotel unește cele două lumi până la amestecare. La ambii există o dualitate polarizată. Extremul Orient pornește de la Absolutul în Sine, ce are manifestări iluzive în afară. În general, sistemele filosofice sunt de acord că realitatea este Ființa în Sine – un ceva esențial - și un apoi, un ceva în afară, ca manifestare. Cele mai mari au reprezentat realitatea în cerc: Ființa – manifestarea lumii – întoarcerea în Ființă, într-un ciclu sau mai multe cicluri continuue. Pentru platonici, care pleacă de la Ființa în Sine, există lumea modelelor care iese din Ființă. Avem, astfel, Unul-Binele, din Care iese Inteligența cu inteligibilele împreună cu Spiritul-Gândirea. Acesta se încorporează prin coborâre și produce individualitățile, lucruri iluzive și relative. Se observă un panteism mai mult sau mai puțin evident, prezent în filosofia greacă. În sistemul platonic, categoriile de bază sunt: Neantul-Necuprinsul-Ființa în Sine, Dumnezeu-Unul-Binele-Modelul absolut-Unicul, Ideile arhetipale-Inteligențele-Modelele în sine-Formele esențelor, Sufletul-Spirit-Gândire încorporare în lucruri. Treimea ipostatică platonică este Unul-Binele/ Inteligențele-Ideile în Sine/ Sufletul.

Părintele Ghelasie pornește de la Revelație și de la scrierile Sf. Părinți pentru a-și construi sistemul teologico-filosofic. Pentru el, creștinismul vine cu descoperirea a ceea ce este Ființa în Sine, dincolo de gândire, dar vizibilă, cu ochii ființiali sufletești, despre Care în filosofie nu se poate spune nimic, deoarece gândirea nu poate concepe ce este Ființa absolută în Sine.

BIBLIOGRAPHY

Alfeyev, Hilarion, *Le mystère de la foi Introduction à la théologie dogmatique orthodoxe*, traduit du russe par Michael Evdokimov, Editura CERF, Paris, 2001.

Clément, Olivier, *Sources Les mystiques chrétiens des origines Textes et Commentaires*, Editura Stock, Paris, 1999.

Ghelasie, Gheorghe, ieromonah, *Isihasm, Dialog în Absolut-4*, Editura Platytera, Bucureşti, 2007.

Ghelasie, Gheorghe, ieromonah, *Memoriile originii-12*, Editura Platytera, Bucureşti, 2015.

Ghelasie, Gheorghe, ieromonah, *Memoriile unui isihast-1*, Editura Platytera, Bucureşti, 2006.

Ghelasie, Gheorghe, ieromonah, *Memoriile unui isihast-2*, Editura Platytera, Bucureşti, 2007.

Ghelasie, Gheorghe, ieromonah, *Mic dicționar isihast-14*, Editura Platytera, Bucureşti, 2015.

Ghelasie, Gheorghe, ieromonah, *Mistagogia icoanei-6*, Editura Platytera, Bucureşti, 2010.

Lossky, Vladimir, *Essai sur la théologie mystique de l'église d'Orient*, Editura CERF, Paris, 2006.

ELECTRONIC BIBLIOGRPHY

https://www.crestinortodox.ro/parinti/parintele-ghelasie-la-frasinei-69758.html

ANTI-COMMUNIST RESISTANCE FROM NASAUD COUNTRY THE OUTLAWS

Ştefan Bachis

PhD Student, „Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: Grigore Boşotă and Gheorghe Vlad stoad up against the communist regime in the first years of its instalation in Romania(1946-1950).They also instigated the population of native communes (Grigore Bosota and Gheorghe, Runcu Salvei-Bistrita Nasaud County and Saliste-Maramures County) against the abuse imposed by the communist party,the grain,money and meat quotes or against the establisement of the Communist Agricultural Local Farm from Maramures.From their actions,they were to be judged and imprisoned many times (the Bosota case) or killed by the romanian ,,Securitate" in the mountains of Nasaud (the Vlad case).

Keywords: outlaws, communism, crime, prison, weapon

Rezistența armată anticomunistă din România apare ca o mișcare de luptă împotriva ,,dictaturii proletariatului" instaurată imediat după intrarea Armatei Roșii în țara noastră în august 1944.Deşi majoritatea populației credea în revenirea la regimul democratic de dinaintea celui de al doilea război mondial,în România apare un nou regim de sorginte sovietică ,favorizat de prezența armatei sovietice care ocupă practic întreaga țară sub pretextul ,,eliberării" de sub jugul fascist.

În 3 ani, este eliminată orice formă de opoziție politică. Comuniștii școliți în URSS falsifică în mod grosolan alegerile din 19 noiembrie 1946 obținând un neverosimil 70% din totalul voturilor.Partidul Național Țărănesc este desființat in 29 iulie 1947, Partidul Național Liberal se autodizolvă în noiembrie același an,iar regele Mihai este silit să semneze actul de abdicare pe 30 decembrie 1947, după care părasește țara cu destinația Elveția.Partidul Comunist Român fuzionează cu Partidul Social Democrat formând Partidul Muncitoresc Român în 1948.

În scurt timp se trece la copierea modelului sovietic în economia şi societatea românească,industrializarea, colectivizarea și naționalizarea jucând un rol extrem de important în acest sens.În ajutorul acestor procese este înființată Direcția Generală a Securității Poporului,cu rol decisiv în comunizarea României, denumită în mod popular ,,Securitate".

În Țara Năsăudului ființa în acele vremuri județul cu același nume..harnicii săi locuitori au luat contact cu armata sovietică în octombrie 1944 când aceasta ,,elibera" Transilvania de sub stăpânirea horthystă alături de armata română. Sovieticii eliberatori au intrat în casele oamenilor, deposedându-i de bunuri și animale, fetele și femeile au fost nevoite să se ascundă in pădurile din apropiere de frica abuzurilor, iar beţiile erau la ordinea zilei ,soldații sovietici trăgând în ce apucau cu armele lor. Acest lucru le-a fost semnalat somesenilor și de refugiații din Basarabia si nordul Bucovinei care i-au pus la curent cu realitățile comunismului din teritoriile rupte din trupul țării, dar și de soldații noștri care s-au întors din prizonieratul din Siberia. Astfel, la instalarea noului regim în Țara Năsăudului starea de spirit a oamenilor era una profund anticomunistă și antisovietică, sentiment dublat și de orientarea politică a zonei, majoritatea locuitorilor săi fiind membrii PNȚ și PNL, convinși că Occidentul, în speță SUA și Marea Britanie, nu vor abandona România. Din păcate ,se vor

convinge în anii care vor urma că realitatea va fi alta. Cu toată opoziția someșenilor, au fost create organizații PCR în toate comunele, în care a intrat ,,calicimea" ,oameni de calitate îndoielnică, leneși sau oportuniști, care nu caracterizau Valea Someșului. La aceștia se adaugă câțiva basarabeni și bucovineni refugiați încă din 1940 pe aceste meleaguri cărora le era frică să nu fie trimiși inapoi, dar și evrei sau legionari.

După dispariția partidelor istorice (PNL și PNȚ) în Țara Năsăudului, comunismul începe să se impună încet-încet, sistemul cotelor agricole fiind una din primele măsuri luate de noul regim. Nu a contat faptul că ultimii ani au fost extrem de secetoși ,cu recolte foarte slabe și animale rămase fără nutreț[1].De asemenea ,au fost naționalizate bănci, fabrici, farmacii, evenimentele culminând cu Decretul nr.176 din 3 august 1948,prin care Fondurile Grănicerești si toate posesiunile lor mobile și imobile trec în proprietatea statului. A fost o lovitură crâncenă dată Țării Năsăudului ,generații întregi de someșeni absolvind Liceul Teoretic George Coșbuc, Liceul Teoretic de Fete (actualul Liceu Silvic) și Școala Normală Mixtă (actuala Școală Generală Mihai Eminescu), simboluri ale românismului în perioadele austro-ungară sau horthystă[2].

În acele vremuri tulburi, nemulțumirea crescândă a populației ia diferite forme, de la refuzul de a plăti noile biruri, manifestații sau chiar rezistență armată. În materialul care urmează aș vrea să mă aplec asupra a două personaje emblematice a rezistenței anticomuniste în acest ținut atât de drag mie...Țara Năsăudului. Este vorba de Grigore Boșotă și Gheorghe Vlad, vașnici apărători a dreptății și a cinstei in zona noastră, care în perioada de început a comunismului au dat speranță și încredere oamenilor de pe aceste meleaguri.

GRIGORE BOȘOTĂ

Cei 12 ani de haiducie ai fugarului Grigore Boșotă se pot grupa pe trei perioade: 1) acțiuni între anii 1938-1940, când erau cercetate de poliția română; 2) 1940 – 1944, când acțiunile sale erau cercetate de jandarmii unguri și 3) 1944 – 1950, când acțiunile sale erau cercetate de miliția comunistă de model sovietic.

Se naște la 13 februarie 1915 ca fiu nelegitim al Cătălinei Boșotă . Tatăl său era Zaharie Androne, zis ,,Ciurcavu" , originar din Năsăud. Se pare că Zaharia era hotărât să o ia de soție pe Cătălina ,însă este obligat să se înroleze în armata austro-ungară ..dezertează împreună cu doi consăteni și revine în satul natal aproape de sfârșitul războiului. Se îmbolnăvește în scurt timp de ,, gripă spaniolă" și moare pe când fiul său avea doar 3 ani[3]. Câtiva ani mai târziu, își pierde și o soră mai mică ,după recăsătorirea mamei sale cu un runcan, Niculai Marte. În aceste condiții, Grigore este nevoit sa lucreze de la o vârstă fragedă, de la 12 ani s-a angajat slugă la o familie bogată din Ilva Mare, Vasile Sasu care avea vreo 600 de oi, 40 de vite, 8 cai. S-a tocmit pe patru ani, dar după trei ani își cere drepturile cuvenite, pe care stăpânul refuză să i le dea. Ajung la încăierare, după care tânărul Grigore își ia partea cuvenită, nimic mai mult, adică 52 de oi cu care pleacă și intră în slujba primarului din Ilva Mare iar prin notarul de la Primărie își schimbă numele în Liviuț Cătuna (ca fiind dintr-o familie foarte săracă). După un an, jandarmii reușesc să-l aresteze și la judecata cu Vasile Sasu primește șase luni de pușcărie[4].

Aici află de haiducul Niculiță din zona Dornelor care, cu ceata lui, da lovituri spre Bistrița, Iași sau Cluj, luând de la bogați și împărțind la săraci. Poate asta l-a influențat mult. După închisoare revine la identitatea reală și cere să-și satisfacă serviciul militar (1936-1937) în Batalionul I Grăniceri din Bistrița, compania a IV-a, unde a fost admirat pentru mânuirea armamentului din dotare Aici îl cunoaște pe consăteanul său, Dumitru I. Ștefan cu care fac dispărute mai multe efecte militare apoi, după serviciul militar, vor da mai multe lovituri unor comercianți de lemne sau proprietari de oi, fapte pentru care vor face iarăși pușcărie (1939), la Aiud[5]. Dumitru s-a cerut pe front, iar Boșotă a evadat, revenind pe plaiurile natale, unde cunoștea munții, văile, colinele, iar prăzile sale le împărțea celor săraci... Jandarmii maghiari îl urmăreau cu atenție, suspectându-l și de spionaj. Runcanii de vârsta lui erau înrolați în

armata maghiară și trimiși pe front. În 1943 este arestat de autoritățile maghiare, condamnat și trimis la Budapesta pentru detenție. Pe drum, sare din tren, se rănește grav la un picior și este prins. Se vindecă în spitalul militar și după vindecare fuge iar, fiind ajutat să urce într-un marfar ce avea destinația frontului de est. Se statornicește în zona granitei unde câștigă încrederea oamenilor pe care-i răsplătea cu bani, haine și alte obiecte. Arma și muniția o folosea doar pentru intimidare și apărare. Avea doar un pistol și o armă militară, a cumpărat ceva grenade și 200 de cartușe (cu o pereche de bocanci noi), dar n-a ucis un singur om.

Prin 1947 sunt interzise armele și lumea le preda sau le ascundea Boșotă refuză acest lucru și devine haiduc, trăind prin pădurile Năsăudului și ale Bistriței, vara pe lângă stânile de oi din munți iar iarna prin casele izolate ale unor oameni de încredere. Gândul său era să-i ajute pe cei săraci protejat și ocrotit de oameni. Îi deposeda de bani și bunuri pe cei care înșelau, practicau specula și camăta și nu câștigau prin muncă. Noile ținte ale lui Boșotă vor fi activiștii de partid, perceptorii de taxe, colectorii de cote, casierii instituțiilor de stat, cei bănuiți a fi informatori sau pe cei care-i refuzau ajutorul. Perceptorul care încasase bani de la runcani este ușurat de vreo 25000 lei, primind chitanță de la Boșotă prin care-și putea dovedi nevinovăția. Boșotă a intrat în contact cu o organizație anticomunistă din zona Rușii Munți, Reghin, oferindu-le sfaturi strategice și bani. În 1948 era să fie capturat în satul natal, dar s-a salvat prin focuri de armă și grenade, fără uciși sau răniți. Autoritățile comuniste se purtau mai uman în zona de control al lui Boșotă. Pentru aceasta era invidiat de prieteni și luat în vizor de organele de ordine. Unul dintre apropiații săi a fost trădat și a ajuns la Poarta Albă. Trădătorul a fost pedepsit de Boșotă, fiindu-i uciși doi cai și amenințat. Altădată, pentru mâncare și ocrotire de vreme rea, gazda a fost răsplătită onorabil, cu un balot de bumbac, produs util, dar foarte rar. Era isteț și inteligent peste media celorlalți, sănătos și puternic. Dacă fura o făcea pentru alții, pentru cei săraci. Era bănuit că vizitează femei, văduve... Până și autoritățile îl admirau pentru faptele sale, așa că de multe ori afla chiar de la acestea planurile de capturare, salvându-se ca prin minune. Își schimba frecvent locația, lansa zvonuri, își deruta urmăritorii. Îl surprinde cu abilitate pe unul dintre urmăritori, nu-l împușcă și-i cere să plece, să se bucure de viață. Primește răspuns că-i va fi recunoscător... Își selecta oamenii în care putea să aibe încredere, își achita cinstit datoriile pentru hrană, cazare și informații. Era în război total cu regimul comunist, cu oamenii săi – casieri, perceptori, colectori de cote, urmând ca sumele extrase să fie distribuite la săraci. Oferea chitanțe pentru sumele respective cu care cei deposedați se puteau justifica. fost Grigore Boșotă opera singur, rareori având însoțitori, și atunci, numai oameni de încredere. O vreme l-a avut apropiat pe alt runcan, Pinti Vasile zis Văsăluc, pe care l-a abandonat pentru că nu respecta regulile stabilitesi necăjiți, așa cum a fost și el. Și nu erau puține cazurile acestor ajutoare, de aceea a. Pentru faptele sale a acumulat un impresionant cazier juridic, ajungând la 51 de ani și 8 luni de închisoare corecțională, multe dintre pedepse fiind date pentru furt, tâlhărie, port ilegal de arme. A avut 7 condamnări definitive, dar nu se știe câți ani de pușcărie a efectuat, din cauza evadărilor sale spectaculoase.

În cursul anului 1949 se pare că haiducul nostru ia legătura cu organizația anticomunistă din zona Rușii-Munți,langă Reghinul de azi (județul Mureș).Liderul acesteia, Laurențiu Stuparu, ,,i- a dat instrucțiuni de felul cum trebuie să lucreze și să activeze împotriva noului regim”[6], fapt pentru care a intrat în ,,vizorul” Securității bistrițene .care îl eticheta cu apelativul ,,bandit”, Oricum aceasta era în alertă după înmulțirea cazurilor de revoltă împotriva regimului comunist și a Moscovei din Țara Năsăudului. În scurt timp după instaurarea comunismului, în zonă apar Liga Național-Creștină și gruparea Pașca, ambele cu scopul declarat de a pregăti someșenii în vederea unei viitoare insurecții împotriva comunismului coordonată de Occident, în special de SUA. Era lesne de înțeles că Securitatea voia să elimine ,,din față” orice încercare de a discredita noul regim, astfel încât strânge lațul în jurul activității haiducului nostru.

A scăpat de jandarmii unguri, coborând de la etajul închisorii din Budapesta, pe o frânghie improvizată din cearceafuri, pe o vreme urâtă ce a împiedicat patrula de noapte să-l observe. Altădată s-a salvat printr-o conductă de WC care ducea într-un canal colector şi de-acolo în libertate. Altădată sare din tren, se accidentează, dar scapă de sub escortă. Doar în casa lui Mihăilă Oniţan din Salva este capturat, în 20 mai 1950, când se pregătea să plece spre munţi, că era vremea când turmele ieşeau la păşunatul alpin, dar, prăbuşit într-un somn adânc, n-a reuşit să se trezească la miezul nopţii, s-a trezit doar la auzul focurilor de armă al miliţienilor sosiţi să-l captureze. Nu se predă oricum, doar comandantului miliţiei judeţene, Paliţa[7], de la care spera clemenţă, pentru că cu ceva timp în urmă, în loc să-l împuşte, l-a lăsat în viaţă. Au urmat audieri, încă 16 persoane arestate şi audiate, cercetări în care i se adresau cu apelativul „bandit", fiind acuzat de „terorizarea" organelor populare şi uneltirea contra Republicii Populare Române.

Comportamentul său a fost demn şi de bună credinţă, răspunzând cu lux de amănunte întrebărilor. N-a beneficiat de clemenţă, dimpotrivă, la fiecare cap de acuzare primea pedeapsa cea mai mare. Apelul la Curtea de Apel din Cluj i-a fost respins. Din 10 ani de închisoare corecţională a efectuat 14 ani, eliberându-se doar în 1964, cu Decretul 411. La Gherla era tratat întocmai ca deţinuţii politici, fiind întrebat la anchete cine-i găzduia pe partizani şi care dintre ei aveau arme. Nu suporta ciripitorii sau turnătorii, nici măcar în rândul deţinuţilor. În acest sens i-a aplicat o corecţie dură unui avocat dovedit a fi turnător printre deţinuţi. Pedeapsa sa era dată pentru infracţiuni de drept comun, dar şi pentru acţiuni împotriva regimului comunist, putând fi considerat şi luptător anticomunist.

În faţa autorităţilor comuniste era hoţ, bandit, escroc, şantajist, dar în faţa lumii era omul săracilor şi nevoiaşilor, era omul dreptăţii. Nu s-a aliat cu cetele de haiduci pentru că acestea ucideau din răzbunare şi el nu era adeptul crimei. La Baia Sprie a acceptat să-şi rişte piciorul, chiar viaţa, salvându-l pe alt deţinut, tată a doi copii. El a fost convins că pierderea piciorului a însemnat împiedicarea evadărilor ulterioare[8]. După eliberare a lucrat în cariera de piatră din Poiana Ilvei, apoi în secţia de confecţii metalice din Năsăud. Locuinţa i s-a stabilit lângă sediul Miliţiei, pentru a putea fi supravegheat. Era un imobil ocupat de mai mulţi chiriaşi, inclusiv de elevi de liceu aflaţi în gazdă, elevi cu care Boşotă se întreţinea elegant şi părintesc. Nimeni nu-l putea bate la şah, le mai oferea dumnealui câte-o remiză. Primea în camera lui, unde avea mai multe paturi, oameni care veneau la târg de la distanţe mari şi soseau cu o zi înainte. La un pahar de ţuică cu aceştia îşi povestea aventurile. Participa la serbările sau nunţile runcanilor, unde se bucura de respectul cuvenit. A moştenit o casă cu grădină de la un unchi de mamă. N-a avut noroc, i-a ars, inclusiv cu actele sale personale. Moare pe 29 aprilie 1989 la 73 de ani, avându-şi mormântul în cimitirul „Comoara" din Năsăud ,cu câteva luni înaintea căderii regimului pe care l-a urât întreaga sa viaţă.

GHEORGHE VLAD „ÎMPĂRATUL"

Ca şi în cazul prezentat mai sus, viaţa de proscris a lui Gheorghe Vlad poate fi împărţită în trei perioade: 1)1946-1950, chiabur din Sălişte, opozant al noului regim comunist 2)1950- 1952 , fugar în zona Fiadului 3)1952-1955, camarad al lui Gheorghe Paşca

A văzut lumina zilei pe 9 decembrie 1904 în Sălişţea de Sus , localitate din raionul Vişeu, regiunea Baia Mare. Mosteneşte de la părinţii săi, Dumitru şi Maria, porecla „Împăratul", dar şi peste zece hectare de teren agricol, fiind astfel etichetat drept „chiabur" de regimul comunist instalat în România dupa terminarea celui de al doilea război mondial. Se pare că era membru al Partidului Ţărănesc a lui Iuliu Maniu ,iar în această calitate se opune comuniştilor trimişi să falsifice alegerile din 19 noiembrie 1946 în localitatea sa natală. „În 1946 Gheorghe Vlad a făcut scandal mare, a răsculat oamenii din comună împotriva membilor din comisia de votare. A venit apoi la Sfat unde se ţinea votarea şi a vrut să arunce cu grenade în primărie să ne omoare pe toţi. Noroc că au intervenit jandarmii de la post că altfel eram morţi cu toţii.De aici a mers şi a luat poştele de pe podul de lemn ce duce la

Dragomireşti pentru a împiedica armata să nu vină în sat la alegeri", îsi aduce aminte un localnic prezent la eveniment[9].

Pe 2 iulie 1950 îl regăsim pe eroul nostru instigând populaţia din acelaşi sat natal împotriva înfiinţării Gospodăriei Agricole de Partid ..toţi chiaburii din Sălişte i se alătură şi se opun schimbului de teren necesar colectivizării[10]„Gheorghe Vlad le spunea la toţi că nimeni nu îi poate porunci pe munca lui,că nu predă comuniştilor nici grădina şi nici pământul pe care l-a câştigat prin munca lui ,mai bine îşi ia lumea în cap şi fuge în munţi"[11]. Era lesne de înţeles că acţiunile sale nu puteau rămîne fără urmări, Vlad intrând in colimatorul Securităţii. Va fi nevoit să ia calea munţilor, unde va căpăta o imagine idilică, de haiduc, care ia de la bogaţi şi dă săracilor. Încă de pe atunci Împăratul inspira teamă, având o constituţie atletică, înalt , vânjos, îmbrăcat în haine militare, având pumnal, armă, grenade ,dar şi accesorii prin care se deosebea de alţii- două benzi de cartuşe de mitralieră pe care le purta în forma literei V, după modelul partizanilor din Iugoslavia. Se retrage in zona comunei Fiad, judeţul Bistriţa- Năsăud de azi, unde îsi construieşte un adăpost în pădure ,fiind ajutat de oamenii locului cu mâncare si haine. Rezistă acolo până în 1952,când se întâlneşte cu un alt fugar celebru ,Gheorghe Paşca -„Lunetistul". Vor construi două adăposturi săpate în pământ în zona Comarnice, la limita dintre comunele Romuli(judeţul Bistriţa-Năsăud de azi) şi Sălişţea(judeţul Maramureş de azi).De acolo, făceau raiduri împotriva activiştilor de partid, dar şi asupra celor care colaborau cu noul regim.. le făceau corecţii fizice ,fără să ucidă pe cineva. Oamenii din zonă îi simpatizau, le lăsau mâncare şi haine în locuri doar de ei ştiute, puneau Securitatea pe piste false şi îi acopereau ori de câte ori era nevoie. Acţiunile celor doi ,din ce în ce mai curajoase, au determinat Securitatea să organizeze o amplă acţiune de capturare pe 4 iunie 1953,eveniment relatat pe larg de căpitanul Ioan Georgescu, martor ocular la acel eveniment.. acesta raportează următoarele în nota informativă din Arhiva CNSAS, dosar nr.596249, vol.4, p.433 :

„Raportăm, în dimineaţa de 4 iunie 1953 un pluton de 30 de oameni format din organe de Miliţie şi Securitate Baia Mare şi cu cele ale Raionului Năsăud au întreprins o acţiune pentru depistarea bandiţilor Paşca Gheorghe şi Vlad Gheorghe, fugari din 1949.

Fugarii au fost încercuiţi pe la orele 4 dimineaţa, ei găsindu-se ascunşi în două bordeie săpate în pământ ,situate între hotarele comunelor Romuli, raionul Năsăud-Cluj şi Sălişţea, raionul Vişeu, pe dealul Comarnice, cota 1073.

Bandiţii au fost somaţi să se predea însă aceştia au deschis foc de armă, aruncând mai multe grenade. Organele noastre au răspuns cu focuri de pistoale automate şi puşti, însă fără eficacitate deoarece bandiţii erau bine camuflaţi în bordeie, având şi o poziţie de tragere mai favorabilă. Schimbul de focuri a durat de la 4 dimineaţa până la 9 dimineaţa.

De la primele focuri de armă a căzut mortal sublocotenentul Captan Vasile de la raionul de Miliţie Vişeu, locţiitor operativ, după scurt timp a căzut mortal caporal de Miliţie Botora Ioan, şeful postului Rebra Raion Năsăud. În urma lor au mai fost omorâţi locotenentul Şipoş Iosif, şeful raionului de Securitate Vişeu şi caporalul în termen Rusu Nicolae,de la detaşamentul de pază Baia Mare. De asemenea fost rănit grav caporalul de Miliţie Bloroteanu Ioan de la Raionul de Miliţie Vişeu şi tovarăşul Butnaru Gheorghe de la raionul Năsăud, rănit la mâna dreaptă.

În momentul de faţă nu suntem în posesia tuturor datelor şi împrejurărilor care au determinat această situaţie însă din cele relatate de unii tovarăşi care au participat la acţiune rezultă că bandiţii au reuşit prin aruncarea de grenade să facă o breşă în sistemul de încercuire şi profitând de costernarea care s-a produs în urma morţii comandantului echipei locotenentul Şipoş Iosif şi a celorlalţi, au izbutit să dispară. S-a organizat urmărirea bandiţilor însă fără nici un rezultat. Răniţii au fost puşi sub îngrijire iar morţii transportaţi la Sighet. Trupele de Securitate ne-au sosit în ajutor. Încă din această seară se va trece la scotocirea terenului unde avem indicii că s-ar fi refugiat bandiţii şi instalarea unor posturi capcană la stânele de oi din

raza de activitate a bandiților de la care au primit sprijin mai înainte. Concomitent cu aceasta se va trece la reținerea rudelor apropiate și a elmentelor de sprijin identificate pentru a tăia posibilitatea de ajutorare a acestora".

Cei doi au reușit să se salveze datorită pregătirii militare, a cunoașterii în detaliu a zonei Comarnice, a curajului și a.. șansei. Securitatea nu stă cu mâinile în sân, dornică să răzbune crunt moartea celor patru militari, Astfel însăși filiala Cluj a celei mai temute instituții din România acelor vremuri se implică activ în cazul celor doi proscriși, alcătuind un plan de măsuri(recrutarea de informatori din rândurile ciobanilor, legătura strânsă între organele Securității din Vișeu și Năsăud, etc)[12].În ciuda eforturilor organelor de represiune comunistă, Vlad și Pașca scapă din nenumărate curse întinse de acestea, cel din urmă primind chiar numele de Năluca . Acesta a dat numele episodului 14 din noul sezon ,,Arheologia crimei", în care o echipă a Televiziunii Române în frunte cu regizorul Alexandru Munteanu a însoțit o echipă de arheologi condusă de bunul meu prieten Gheorghe Petrov de la Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc pe urmele lui Gheorghe Pașca.

După trei ani de haiducie împreună Pașca și Vlad hotărăsc să se despartă datorită presiunilor din ce în ce mai mari exercitate de autorități. Era mult mai ușor să te ascunzi singur pădurile seculare ale Munților Țibleș sau Rodnei, împânzite de informatori. Pașca se va îndrepta către zona comunei Bichigiu din Țibleș, iar Împăratul în cea opusă, a Munților Rodnei. Această ruptură se petrece ,se pare, în iunie 1955.În iulie îl regăsim pe Vlad Gheorghe la o petrecere câmpenească la o stână de pe Valea Anieșului. Ciobanii tocmai luaseră simbria ,circa 80 de lei, iar Împaratul, băut bine, îi somează cu arma și le ia banii[13]. Baciul Catarig Ioan anunță cele întâmplate Securității din Năsăud, iar comandantul acesteia, locotenentul Ioan Opriș va organiza extrem de rapid o echipă de scotocire a zonei alcătuită din 60 de soldați din Regimentul 7 de Securitate Florești-Cluj,4 subofițeri năsăudeni și 2 câini de pază. Efortul dă roade, iar Opriș îi scrie pe 18 iulie comandantului său de la Cluj, colonelul Mihail Nedelcu: „ În seara zilei de 14 iulie 1955 au fost introduse în teren doua echipe de scotocire în hotarul comunei Maieru unde ne-a fost semnalat fugarul Vlad Gheorghe. Banditul a fost observat de echipa condusă de locotenentul Sicoe Gheorghe și locotenentul Chira Gheorghe care au luat contact cu el și au reușit să îl distrugă prin împușcare mortală. S-au găsit asupra lui o pușcă ZB,30 de cartușe, un pumnal de vânătoare, un binoclu,11 capse dinamită și 3 bucăți de trotil. Trupul banditului a fost urcat în mașină și dus până în curtea Securității din Năsăud unde stă întins pe o foaie de cort în așteptarea medicului legist"[14]. A fost înmormântat în cimitirul țiganilor din Năsăud, fără cruce ,slujbă religioasă sau preot...mormântul său n-a putut să fie identificat vreodată.

ÎN LOC DE CONCLUZII..

Deși a fost o temă ,,tabu" înainte de 1989, rezistența armată anticomunistă în munții României a fost una dintre cele mai dezbătute în ultimii 30 de ani. Cu toate că comunismul se va impune cu forța în Țara Năsăudului, au existat numeroase voci care l-au contestat încă de la începuturile sale. Pe lângă grupările anticomuniste celebre precum ,,Garda Albă", Haiducii lui Avram Iancu sau Partizanii României Mari au existat și câțiva ,,lupi singuratici" numiți pe bună dreptate ,,haiduci" care s-au luptat ani de zile cu Securitatea și informatorii săi. Acești proscriși reușesc, cu ajutorul pregătirii lor militare, a cunoașterii în detaliu a munților din zonă dar și a simpatizanților localnici ,să reziste în fața regimului comunist și a organelor sale de represiune.

Să nu poți fi capturat de Securitatea acelor vremuri timp de 7-8 ani era o adevărată performanță, tocmai de aceea îi putem încadra pe haiducii noștri Boșotă și Vlad într-o galerie celebră a luptătorilor anticomuniști ,din care cu onoare fac parte Ion Gavrilă Ogăranu din

Munții Făgăraș ,familia Șușman din Munții Apuseni sau Gheorghe Pașca din Munții Țibleșului. Toți aveau o cauză comună.. să se organizeze militar și să reziste în munți împotriva noului regim care urma să fie înlăturat în următorii ani de intervenția SUA și a Marii Britanii. Punctul de început a fost falsificarea grosolană alegerilor de către comuniști în noiembrie 1946..de aici până la trecerea la viața de proscriși nu a mai fost decât un pas. Intră în vizorul Securității din trei județe fiind nevoiți să ia calea munților , stiind că mai există grupări de rezistență în România care se vor uni în cele din urmă într-o ofensivă de eliberare a țării noastre de sub jugul comunist. În acest sens, cei doi haiduci lansau zvonuri pe care le ascultau la vechile lor tranzistoare radio despre iminenta intervenție anglo-americană, despre reintrarea României în rândul țărilor democratice și despre refacerea vechilor partide istorice, PNL și PNȚ. Mai mult, eroii noștri recurgeau la diverse metode împrumutate de la celebrul Robin Hood pentru a ajuta populația săracă a Țării Năsăudului greu încercată de birurile impuse de regimul comunist. Era întradevăr, un act de mare curaj pentru acele vremuri să ataci perceptorii, primarii sau chiar trupele Miliției sau chiar a Securității Statului, pentru a da înapoi localnicilor ceea ce li s-a luat prin fraudă. Pentru a-i captura, Securitatea îi încadrează în categoria ,,Bande",fiind considerați elemente reacționare contra noului regim. Mai apoi, prinderea lor va necesita coordonarea unui număr mare de personal calificat din unitățile de Securitate și de Miliție din actualele județe Maramureș, Cluj și Bistrița-Năsăud.

Capturarea sau uciderea lor a fost favorizată și de prezența unor infomatori scoliți sau șantajați de Securitate în primul deceniu de luptă anticomunistă. Aceștia dau note informative detaliate despre activitatea celor doi haiduci ,dar și asupra locurilor frecventate sau a celor care îi ajutau .Cert este că fără ajutorul celor din urmă n-ar fi fost posibilă rezistența lor în munți atâția ani, lucru subliniat de organele statului in dosarele aferente din Arhiva CNSAS.

Din păcate, în cele peste 100 de chestionare privind rezistența anticomunistă în Țara Năsăudului aplicate de subsemnatul în ultimii doi ani, foarte puține persoane mai aveau cunoștință de acțiunile lui Boșotă sau Vlad.Grupul persoanelor peste 60 de ani era cel mai informat,însă cunoșteau mai multe detalii despre activitatea Gărzii Albe sau grupării Pașca și mult mai puține despre acțiunile anticomuniste ale celor doi haiduci.Mai mult,în timpul acțiunii de dezgropare a lui Gheorghe Pașca și a camaradului său Gavrilă Rus (Năsăud,28-29 aprilie 2014),la care cu onoare am luat parte alături de elevii Colegiului Economic Năsăud,neposenii conduși de inimosul părinte Vasile Rus și de echipa IICMER condusă de vestitul arheolog dr, Gheorghe Petrov,mare ne -a fost mirarea când un grup de localnici au încercat să oprească săpaturile deși acestea aveau girul mitropoliei Cluj și a autorităților competente.Explicația lor era una simplă..cei doi partizani, alături de Vlad ,,Împăratul și de Grigore Boșotă (îngropat în același cimitir), erau oameni certați cu legea,care au săvîrșit acte mișelești(furturi,violuri,chiar crime) și nu este normal să-i dezgropăm și,mai mult să-i tratăm ca eroi ai luptei anticomuniste.Protestul lor s-a încheiat rapid,după intervenția jandarmilor si mai ales a protopopului din Năsăud, părintele Ioan Dâmbu, care a calmat spiritele.

Eroi anticomuniști sau doar haiduci care au urmărit doar îmbogățirea personală? După cele aflate din dosarele lor înclin să optez pentru prima variantă, însă sunt sigur că vom afla mai multe răspunsuri în anii care vor urma în urma unor cercetări riguroase.

BIBLIOGRAPHY

Viorel Rus ,,Rezistența anticomunistă în județul Bistrița-Năsăud, Editura Ioan Cutova, Bistrița, 2005, p.165

Alexandru Dorel Coc -coordonator, ,,Monografia Colegiului Național George Coșbuc din Năsăud la 150 de ani de istorie (1863-2013), Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2013, p.388

Ironim Pavelea,,Grigore Boșotă, personalitate marcantă în istoria locală ,în ,,Fabricat în Runcu Salvei , Vasile Lechințan-coordonator, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013, p.264

Valentin Orga ,,De la haiducie la opoziție față de regimul comunist, Grigore Boșotă din Runcu Salvei , în Valentin Lechințan ,op. cit, p.239

Ioan V. Pinti, Caiet 1(personal), f.11

Arhiva CNSAS, dosar P 2354, vol.2, f.4

ibidem, f.457

Ironim Pavelea, op.cit., p.276

Arhiva CNSAS, dosar nr.596249, vol.4, p.89

Pr. Vasile Rus ,,Gheorghe Pașca,viața și jertfa, Editura Născut Liber, Bistrița, 2022, p.23

Arhiva CNSAS, dosar nr.596249, vol.1, p.30

ibidem, vol.2, p.25

Pr. Vasile Rus, op.cit., p.28

Arhiva CNSAS, dosar 596249, vol.4, p.373

PAN. M. VIZIRESCU - CARDINAL POINT

Iulian Viorel Călugăru

PhD Student, State University of Moldova

Abstract: Pan M. Vizirescu is a confessing landmark under the Dacian pole - a cardinal point on this "line of the nation", which must be presented to current and future generations in order to be able to understand, to be aware, that there is possibly a "another way of being Romanian" and that we should not cast a shadow on the earth for nothing.

Keywords: Communism, secret exile, Christianity, thought, writer

Scriitorul oltean Pan. M. Vizirescu merită să stea la *,,Cina cea de taină a culturii româneşti”*. El nu a murit, ci doar s-a retras în eternitate ca un perpetuu izvor spiritual de trăire şi de cugetare românească.

Apropierea de prestigioasa revistă ,,Gândirea” şi, mai ales, de Nichifor Crainic, a cărui doctrină politică şi literară îşi avea originile în universul creator al lui Eminescu, Nicolae Iorga şi Constantin-Rădulescu Motru, cu al său Personalism energetic, Pan. M. Vizirescu a ştiut întotdeauna să evoce liniile de orientare şi coexistenţă a unei spiritualităţi aflate în graniţe potrivnice.

Referitor la ieşirea din ascunzătoare, după 23 de ani, a lui Pan. M. Vizirescu, din *,,exilul de taină”* cum metaforic l-a denumit poetul, se poate afirma cu certitudine că ea s-a produs în august 1967. Dovada o constituie un document din 23 septembrie 1967 păstrat în arhiva C.N.S.A.S: *,,[...] În luna august 1967 am primit informativ că o persoană necunoscută stă ascunsă în imobilul din str. I.C. Frimu nr. 8. La aceste sesizări organele noastre au făcut percheziţie şi au găsit ascuns pe numitul Vizirescu Pantelimon care în 1944 prin Hotărârea Tribunalului Militar Bucureşti a fost condamnat la muncă silnică pe viaţă pentru infracţiuni de crimă de război comisă prin propagandă în favoarea războiului la revista fascistă ,,Muncitorul Român” al cărui director general era. Susnumitul, din ordinul conducerii Direcţiei regionale M.A.I.Argeş a fost pus în libertate. El a fost luat în evidenţă la problema legionară, foşti condamnaţi, şi are dosar de urmărire pe ţară. Se mai cunoaşte faptul că a fost urmărit de regiunea Oltenia prin dosar de urmărire pe ţară. La 9 ianuarie 1969 este semnalat printre apropiaţii lui Pan Vizirescu poetul Ion Potopin: ,,Din interceptarea corespondenţei numitului Pantelimon Vizirescu, fost scriitor legionar din Slatina ce se află în atenţia noastră, rezultă că are relaţii foarte bune cu numitul Ion Potopin, care locuieşte în Bucureşti, str. Şerban Vodă, nr. 41, sector 5. Se pare că este scriitor sau critic literar pe la Academie. Acesta îi scrie obiectivului nostru următoarele: ,,Se pare însă că noi am păstrat ceva din riguroasa disciplină a spiritului angajat într-un act de răspundere. Îmi exprim această satisfacţie odată cu regretul că nu suntem mereu împreună pentru că sunt sigur că am realiza ceva deosebit. Dar poate că dumneata vei putea veni mai des la Bucureşti şi vei rămâne mai mult. Şi aşa cum ai văzut vom acţiona pentru rosturile fireşti ale literaturii noastre”. De asemeni îi indică obiectivului nostru să meargă şi să insiste pe lângă şeful*

redacţiei ziarului local ,,Oltul" pentru a-l determina să accepte publicarea în paginile acestui ziar o suită de prezentări de scriitori olteni care ar trebui retipăriţi. Având în vedere aceste aspecte, rugăm să se ia măsuri de identificare a numitului Ion Potopin. În cazul în care această persoană est informator, rugăm săfie dirijat şi instruit pentru a stabili:

-caracterul şiconţinutul lucrărilor întocmite de obiectiv;

-posibilitatea ca organele noastre să poată intra în posesia unora dintre ele;

-cu care scriitori mai are relaţii şi eventual în ce constau ele;

-prin informator să acţionăm în direcţia influenţării pozitive a obiectivului nostru. Rugăm ca rezultatulsă ni se comunice într-un timp cât mai util"[1]. Adresa este semnată de maioriiSandu Stănculescu şi Gh. Raţiu de la Slatina.

Copia integrală a scrisorii lui Ion Potopin se găseşte la dosar la filele 119-120:

,,06. 01. 1969, Bucureşti.

Dragă prietene,

Am primit scrisoarea şi-ţi mulţumesc pentru promptitudinea ei. Este destul de greu să pretinzi aşa ceva astăzi unui om solicitat de atâtea probleme. Se pare însă că noi am păstrat ceva din riguroasa disciplină a spiritului angajat într-unact de răspundere. Îmi exprim această satisfacţie odată cu regretul că nu suntem mereu împreună, pentru că sunt sigur că am realiza ceva deosebit. Dar poate că dumneata vei putea veni mai des la Bucureşti şi vei rămâne mai mult. Şi aşa cum ai văzut, vom acţiona pentru rosturile fireşti ale literaturii noastre. De abia aştept să ne revedem. Mă gândesc la unele lucrări pe care le-am putea iniţia împreună,la ,,Antologia poeţilor din Oltenia", la ediţii critice de scriitori olteni ş.a. Mă gândesc să propun lui M. Diaconescu la ziarul ,,Oltul" o suită de prezentări de scriitori olteni care ar trebui reeditaţi. Material la Academie avem suficient pentruaceasta. În privinţa şezătorii literare, trebuie să le spui că cheltuiala cu drumul este suportată de Uniunea Scriitorilor (V. Carianopol, M. Drumeş, I. Potopin, Şerban Cioculescu etc). Dar aceasta ar trebui s-o mai discutăm.

Până la revederea noastră îţi spun mult succes în munca de creaţie şi multăsănătate.

Al d-tale, Ion Potopin".

Într-un ,,Raport Informativ din 10 martie 1969 al Inspectoratului Judeţean Olt de Securitate se menţionează că *,,La întâlnirea din 8. III. 1969 cu informatorul*

,,Sima Adrian", acesta a relatat în legătură cu numitul Vizirescu Pantelimon din Slatina, următoarele aspecte: Într-o discuţie purtată cu profesoara pensionară Mirela Lupaşcu, aceasta relata informatorului că Vizirescu este finul său şi după ieşirea sa din ascunzătoare a început să redevină om. Primeşte acum o pensie foarte frumoasă, la care nu se aştepta şi scrie diferite lucrări care au început deja să i se publice. În prezent scrie o lucrare care din cele povestite de el are un conţinut mistico-religios. Şi-a creat relaţii la Uniunea Scriitorilor şi vrea să se stabilească cu domiciliul în Bucureşti la rudele sale, sau la Iaşi"[2]. La 1 mai 1969, Nichifor Crainic expediază o scrisoare lui Pan M. Vizirescu în care îşi exprimă părerea faţă de proiectatul volum ,,Geapanale" al lui Sm. Vizirescu. Interceptată de securitatea, scrisoarea s-a păstrat la dosarul poetului slătinean:

[1] Arhiva C.N.S.A.S., dosar I. 432159, fila 126
[2] Idem, fila 65

,,Dragă Pan,

Am întârziat cu aceste rânduri fiindcă după ce ai plecat din Bucureşti a trebuit să citesc trei cărţi (350 p. + 350 poezie + 350 romanul lui '77) şi să scriu trei articole în legătură cu ele pentru Glasul Patriei. Am scăpat ieri obosit. Daram citit într-acestea şi cea mai mare parte din volumul manuscris al fratelui tău Smarand. A fost o surpriză pentru mine. Drept să-ţi spun, nu te credeam ştiindcâtă pasiune pui tu în sentimentul de frăţie ca şi în cel de prietenie. E o proză surprinzătoare şi proaspătă după atâţia ani de când a fost scrisă,cu un unghi personal de vedere, descrieri mai ales care ies cu totul din banal. Aproape toate bucăţile scurte, însă lasă impresia că sunt începuturi de nuvele, foarte concentrate şi-ţi pare rău că se frâng abia începute. Probabil sunt scrise sub impresia paginilor minuscule în care urmau să apară - ,,Bilete de papagal". Ca volum va fi ceva original în care nu găsesc nimic absurd. E cu totul departe de umorul lui Urmuz, amuzant fiindcă e alături cu drumul. N-ai exagerat cu nimic insistând să-l citesc. [...][3]

În paralel era verificat Dan Cosmulescu, nepotul scriitorului, despre care, într-o notă informativă din 29 mai 1969, informatorul ,,Marius Ion relata: *,,În jurul datei de 20 aprilie sursa a purtat o discuţie cu Dan Cosmulescu, nepotul numitului Vizirescu Pantelimon. În timpul discuţiilor s-au referit şi la situaţia actuală a lui Vizirescu. Cosmulescu menţiona că acesta a terminat o lucrare foarte importantă şi trebuie să-i găsească o dactilografă bună pentru a o dactilografia după care va depune la Uniunea Scriitorilor. Fiind întrebat unde se află în prezent Vizirescu, Cosmulescu a spus că este la Bucureşti, însă a doua seară pe la orele 21, sursa l-a văzut venit pe Vizirescu pe strada Ilie Pintilie, venind în sus. Considerăm că venea de la prietena Lupescu*"[4]. Locotenentul Marin Petrescu stabilea ca sarcini informatorului*: ,,Informatorul va avea în atenţie pe Vizirescu şi va căuta să stabilească direct relaţii cu obiectivul. Va stabili de ce acesta continuă să rămână reţinut faţă de alte persoane"*[5] .

O altă notă informativă de la informatorul ,,Rodescu'', transmisă locotenentului Ion Dumitru dădea relaţii despre şezătoarea literară organizată la Craiova la 6 iulie 1969. La evenimentul organizat de Consiliul pentru Cultură Dolj în colaborare cu Centrul de istorie, filosofie şi etnografie al Academiei R.S.R. Au participat: Şerban Cioculescu, Virgil Carianopol, Emil Manu, Ion Potopin, Eugen Constant, Ion Molea, Pan Vizirescu împreună cu prozatorii Mihail Drumeş şi Nicolae Crevedia. Din partea Uniunii Scriitorilor a venit poetul Traian Iancu, directorul Fondului Literar. ,,Rodescu'' declară mai departe: *,,Câţiva dintre scriitori au venit la Craiova cu soţiile lor, cu o zi înainte, adică sâmbătă 5 iulie. Au fost foarte bine primiţi încă din gară (o clădire monumentală nu de mult terminată) şi găzduiţi somptuos la cel mai de seamă hotel ,,Palace". Poetul Pan Vizirescu a venit a doua zi, duminică, el locuind la Slatina. Cu toată mobilizarea făcută de organele locale (s-au tipărit afişe, s-a anunţat şezătoarea în ziarul local ,,Înainte") participarea publicului a fost întru câtva redusă, se mai aflau în sală destule locuri goale. Totuşi, asistenţa deosebit de selectă a fost foarte caldă. Un fapt destul de inexplicabil a fost lipsa scriitorilor craioveni de la această festivitate, fapt pe care de altfel l-a remarcat în cuvântarea sa reprezentantul Uniunii Scriitorilor, Traian Iancu. Poeţii au citit versuri închinate patriei şi partidului care au fost răsplătite cu aplauze, iar prozatorul Mihail Drumeş a făcut o*

[3] Idem, dosar I 477119, fila 167
[4] Idem, dosar I 432159, fila 63
[5] Idem, fila 62

lectură în premieră a primului capitol din romanul în pregătire ,,Studenţii", solicitat de Editura pentru Literatură, care a şi fost înregistrat pe bandă de magnetofon. Din scurtele convorbiri pe care sursa le-a avut cu scriitorii prezenţi la această acţiune culturală, sunt de remarcat următoarele: poetul Virgil Carianopol ne-a mărturisit cu o deosebită bucurie (cea mai mare bucurie, după cum spunea în viaţa lui) că fosta lui condamnare la 5 ani închisoare (şi pentru care a făcut 2 ani în plus) a fost ştearsă de justiţia militară, iar el reabilitat în urma unei hotărâri pornite din iniţiativa conducerii partidului, care i-a fost comunicată de tov. Ghişe. El crede că de aci înainte nu va mai îndura persecuţia confratelui Eugen Jebeleanu, care era posibilă înainte de acest act. Pan Vizirescu, condamnat la moarte în lipsă de către Tribunalul Poporului, şi care s-a ascuns timp de 20 de ani îndurând din greu grozăvia acestei sustrageri, ne-a mărturisit că se simte astăzi fericit, că nici nu-i vine a crede că nimeni nu se leagă de el, ci dimpotrivă i se acordă atenţie şi respect, ba chiar primeşte o pensie de 1000 lei de la Fondul Literar şi adaugă că nu se aştepta ca acest regim să fie atât de uman cu cei care au greşit odinioară. În orice caz - continuă el - era conducerii actuale a statului se anunţă ca una din cele mai înfloritoare ere din istoria patriei noastre. De asemenea, din discuţiile purtate cu ceilalţi scriitori şi cu cei localnici, se desprinde în chip hotărât dragostea de care se bucură tov. secretar general al Partidului Comunist Român. Urmările acestui sentiment care în general leagă pe primul cetăţean al ţării de popor sunt dintre cele mai îmbucurătoare. Aşa de pildă, prof. Florea Firan, preşedintele Comitetului de Cultură şi Artă al judeţului Dolj, vrea să facă o seamă de lucruri mari: un muzeu al literaturii oltene, o editură la Craiova flancată de două reviste cu rezonanţă pe întreg teritoriul patriei, în sfârşit, o activitate culturală de anvergură care să situeze Craiova ca unul dintre marile centre culturale din ţară. În acest scop a cerut sprijinulscriitorilor olteni prezenţi la şezătoare, iar unii dintre ei, ca Drumeş, i-au făgăduit că de va fi nevoie vor veni la Craiova ca să rămână acolo mai multe luni, chiar un an, până se vor pune pe roate lucrurile, deoarece Oltenia trebuie scoasă dininerţia culturală în care se complace şi pentru această acţiune e nevoie de oameni competenţi în materie. Căci ar fi un sacrilegiu să nu răspundem la îndemnul Secretarului General de a ridica Oltenia culturaliceşte măcar la nivelul industrialşi economic pe care îl posedă astăzi''[6].

La începutul anului 1970, la Slatina ia fiinţă Cenaclul Literar ,,Ion Minulescu''. Informatorul ,,Ştefan Ştefănescu'' transmite căpitanului Ciontescu [?] o notă informativă ,,din proprie iniţiativă'' la 8 ianuarie acelaşi an: *,,În prima şedinţă de lucru a cenaclului literar ,,Ion Minulescu" din Slatina au fost programaţi să citească din scrierile lor Pan Vizirescu, pensionar [sic!]. Menţionăm că Pan Vizirescu este membru al cenaclului literar al Academiei la Bucureşti, iar în timpul când domiciliază la Slatina participă la şedinţele acestui cenaclu. În şedinţa în care a citit din lucrările sale, Pan Vizirescu în primul rând a făcut o introducere în care a precizat că scriitorul de astăzi trebuie să fie ataşat de partid. Totodată a scos în evidenţă realizările săvârşite de partidul nostru. Tot el ne-a vorbit şi a citit din scrierile sale, au fost înregistrate pe bandă de magnetofon din iniţiativa directorului Casei de Cultură şi se află în posesia Casei de Cultură. În poeziile pe care le-a citit, Pan Vizirescu şi-a exprimat ataşamentul faţă de realizările făcute la Slatina. A citit şi amintiri despre Gib. Mihăescu, scriitor de fel din Drăgăşani, pe care Pan Vizirescu a avut prilejul şi l-a cunoscut de aproape, purtând diverse discuţii în perioada dintre cele două războaie*

[6] Idem, dosar I 432159, filele 60-61

mondiale. În tot cea citit şi a vorbit nu am observat nici un fel de atitudine care să lezeze interesele partidului. Pan Vizirescu, când participă la aceste şedinţe, ia cuvântul şi discută cu seriozitate, interpretând cu pricepere lucrările membrilor cenaclului"[7] . Nemulţumit de informaţiile primite, ofiţerul de securitate nota pe verso: „[...] *i s-a spus sursei să stabilească atunci când vine la şedinţele cenaclului cu ce persoane se află în relaţii mai apropiate şi cu care anume se întreţine mai mult la discuţii. Când adoptă o poziţie ca cea semnalată în notă să nu mai scrie nota inf. ci să ne relateze verbal"*[8]

Supravegherea continua şi în martie 1970, o notă raport din 20 martie arătând că: *,,Din discuţiile purtate cu sursa ,,Ştefănescu Ştefan" la data de 20. III. 1970 cu privire la numitul Vizirescu Pan, a rezultat că acesta frecventează şi în prezent cenaclul literar „Ion Minulescu" Slatina. Este activ şi abordează problemele de literatură în mod realist, aducând elogii în cuvântul său secretarului general al P.C.R. pentru marile posibilităţi în domeniul creaţiei literare. Nu s-a stabilit nimic subtil în toată comportarea şi manifestările sale ca şi în creaţiile pe care le-a prezentat în cenaclu şi la şezătoarea publică din luna februarie a.c. Susnumitul este şi membru activ al cenaclului literar „George Călinescu" al Acdemiei R.S.R. în care sens a arătat carnetul sursei recomandând ca şi aici să se dea asemenea legitimaţie. Legături suspecte nu s-au sesizat"*[9]

La 18 iunie 1970, cu prilejul inundaţiilor provocate de revărsarea Oltului, Pan M. Vizirescu îi scrie lui Nichifor Crainic: „*...M-a tulburat şi mi-a provocat multă suferinţă urgia ce s-a abătut asupra maicii noastre Ţări. Parc-aş fi fost lovit direct în fiinţa mea de furia destrăbălată a apelor. Doamne, cine s-ar fi aşteptat la una ca asta? Vedenii de coşmar mi-au năpădit şi nu o dată m-am simţit vârât în vâltoarea potopului gândind cu toată puterea minţii şi simţirii mele la tragedia fraţilor noştri. Nu putem fi altfel. Lovitura a fost dată făpturii noastre cu care suntem una. Dovada s-a produs în aceeaşi clipă prin nemaipomenitul act al solidarităţii naţionale. De aceea a lovit în toate inimile şi toate au sărit s-o împărtăşească într-un chip cu adevărat sublim. Pe cât de înfricoşător dezastrul - pe atât de înălţătoare lupta salvării. Ţara a sărit cu milioane de piepturi în calea potopului cu tăria măsurilor şi organizării rapide pe care numai spiritul conducerii de azi putea să-l realizeze. Energia umană s-a desfăşurat fantastic pe măsura energiei pe care a stăvilit-o. Astfel a fost împiedicat Oltul la Slatina de nu i s-a îngăduit să facă niciun rău deşi se revărsase spumegând şi pofticios de a se întinde peste marginile oraşului. Cât de înfricoşător arăta atunci, dar nebunia lui a durat foarte puţin. Ba îi putem fi recunoscători că a luat cu el potopul de ape ca să nu facă prăpădul de care erau capabile. Astfel, iubite maestru, s-a dezlănţuit o dramă a neamului nostru pe care nici în vis n-am fi putut s-o întrezărim. Acum însă, ca o compensaţie întru restabilirea echilibrului ni se oferă prilejul unui moment de mare mândrie naţională prin vizita ce-o face în Franţa conducătorul statului nostru. Am impresia că de mult această ţară cu istoria ei glorioasă nu şi-a mai deschis inima cu atâta căldură şi sinceritate cum o face acum. Parcă simţea această necesitate, şi pe cât se vede, singura ocazie pe care o aştepta, nu putea fi alta decât vizita conducătorului român. Întocmai cum mi-aţi împărtăşit dvs. de atâtea ori, niciodată n-am avut în lume prestigiul de care ne bucurăm acum. E o mare mândrie românească pe care o simţim cu toţii..."*[10].

[7] Idem, fila 58
[8] idem.
[9] Idem, fila 57
[10] Idem, dosar I 477119, fila 203

Tonul şi conţinutul scrisorii ne îndreptăţesc concluzia că poetul era conştient că scrisorile sale sunt interceptate.

Securitatea află dintr-o notă datată 15 august 1970 că Pan M.Vizirescu, în calitate de membru al cenaclului „G. Călinescu'' şi bucurându-se de protecţia lui Ion Potopin, este pe punctul de a realiza un amplu reportaj despre uzina de aluminiu de la Slatina. Materialul respectiv intenţiona să-l trimită ziarului *„România Liberă"* unde deja angajase discuţii cu un redactor, Georgescu[11]. Prin urmare, securitatea de la Slatina este înştiinţată la 6 septembrie 1970 printr-o adresă a Direcţiei I din C.S.S. semnată de lt. col. Iana Aurel şi lt. col. Ion Marinescu că *„Având în vedere poziţia negativă pe care o adoptă cel urmărit faţă de regimul din ţara noastră, vă rugăm să luaţi măsurile ce se impun în vederea împiedicării acestui element de a pătrunde în Uzina de Aluminiu şi de a publica lucrări în ziarele şi revistele locale"*[12]. Pe document se văd şi alte însemnări*: „Pe linie de II s-a rezolvat problema, s-au luat măsuri - tov. Gheorghe"* şi *„Tov. M. Pescaru. Discutaţi cu conducerea uzinei să nu permită acestui individ să culeagă date despre uzină"*[13].

Conform planului de măsuri, este interceptată scrisoarea expediată de Pan M. Vizirescu lui Ovid Caledoniu la 29 octombrie 1970 (dest. Ovid Caledoniu - Georgescu, str. 7 noiembrie, bloc B 1, scara B, ap. 25, Tecuci), un fragment considerat incriminant figurând în dosarul de urmărire (fila 18): *„...În ceea ce mă priveşte n-am ce spune, dar mă doare mai ales când se închină zile sărbătoreşti lui Eminescu şi eu nu pot nici măcar cu o strofă să-i dovedesc adoraţia mea, deşi am numeroase poezii al căror subiect e poetul pe care l-am trăit şi-l port în sufletul meu poate ca nimeni altul. Mi-ai trimis o probă de poezie modernistă a unuia dintre cei mai răsfăţaţi poeţi de astăzi. O cunoşteam şi eu şi drept să-ţi spun că mă uimeşte mentalitatea batjocoritoare cu care autorul ia în râs acţiunea de poezie şi pe cei care au curajul să-l citească. Dumneata mi-ai atras atenţia şi asupra articolului prin care un prieten exaltat al acestui schiloditor de vorbe, îi aprofunda fantastic neroziile. Cunoşteam articolul cu acelaşi sentiment ca şi dumneata. Noi suntem nişte pasionaţi ai literaturii adevărate, căreia i-am închinat tot ce aveam mai bun în alcătuirea noastră sufletească. Mă gândesc, oare suferim de vreun defect care ne împiedică să gustăm şi arta modernă atât de opusăconcepţiilor de literatură? Dacă ar fi aşa, vai de noi, lipsim de la o mare sărbătoare a poeziei. Dar nu este aşa, ferească Dumnezeu. Poezia pe care am slujit-o noi a fost permanentă încântare a sufletului uman, arta desăvârşirii lui, fără de care se pierdea în abis. Mi-ai servi de părintele Branişte dacă te autorizez să transmiţi cele ce ţi-am scris despre dânsul. Cu mare plăcere, şi încă să mai adaugi salutul meu cel mai cordial şi amintirea deosebit de frumoasă ce i-o port împreună cu toată fiinţa mea. Mi-e dor de dumneata şi nu ştiu când ne vom putea vedea..."*[14]

Scrisoarea de răspuns a lui Ovid Caledoniu, din 5 noiembrie 1970, este de asemenea interceptată, iar copia ei trimisă de securitatea din Slatina (lt. col. Sandu Stănculescu şi maior Constantin Mândica) organelor din Galaţi:

„Tecuci, 5 noiembrie 1970Iubite domnule

Vizirescu,

M-au afectat în mod deosebit cele spuse de dumneata în ultima scrisoare. Ce trebuie să mai păţească omul, n-ajung atâtea necazuri. E bine totuşi că aitrecut cu

[11] Idem, dosar 432159, fila 56
[12] Idem, fila 55
[13] idem
[14] Idem, fila 118

bine criza şi acum te simţi mai bine. Acum două săptămâni mă găseam laIaşi în redacţia ,,Convorbiri Literare", cu prozatorul Ion Istrati, un băiat bun de vreo 50 de ani. M-am despărţit de el ducându-mă sus la editura Junimea. Urma să mă mai întâlnesc cu el chiar în ziua aceea, peste o oră. A făcut atunci un infarct şi a doua zi încă se simţea destul de rău. Năpasta vine aşa fără veste.

Volumul meu a fost înregistrat pentru apariţie în 1971 în buletinul editurii Junimea. Sper să apară în prima parte a anului şi astfel să intru cum se spune în circuitul obişnuit, devenind scriitor contemporan. Nu-i aşa? Renaştem din propria noastră cenuşă cât mai avem substanţă şi viaţă, cât putem ţine un condei în mână, un cer tumultuos în suflet. Inima de-ar fi aliata noastră până la urmă. Scârţâind săajungem la o vârstă mai mare, să fim cum s-ar zice bătrâni.

Acum câteva zile am primit de la V. Horia o ilustrată din Toledo unde afost invitat la o reuniune a intelectualilor din cinci ţări. Vorbe goale, îmi scrie printre rânduri. Cosmin de asemenea a scris mult şi frumos, ca şi Pompiliu Proca, e la Braşov. Iată că nu suntem singuri. Mă simt nespus de bine când primesc rânduri de la vechi prieteni. Numai Horia Niţulescu este inconsecvent - păcat! Gabriel Drăgan e de aici din Nicoreşti - e destul de bolnav - două congestii cerebrale, o paralizie. Stă acum în Bucureşti. O scrisoare primită ieri mă anunţă că va veni către sfârşitul săptămânii către Nicoreşti. Poate ne vedem.

Iubite d-le Vizirescu, îmi place să aud că eşti sănătos, voinic, că scrii şi că începi să publici,singura noastră raţiune de a exista într-un fel. Tare aş vrea lucrul acesta. E greu, îmi dau seama, dar trebuie să fie odată. Vreau să pregătesc pentru la anul un nou volum de poezii. Cel care apare la Iaşi e mai redus ca număr de coli - numai una - aşa tipăresc ei în colecţia ,,Lyra" deocamdată. Poate aranjez şi o reconsiderare. În fine, sănătoşi să fim. Al dumitale, Ovid Caledoniu Georgescu.

P.S. Citeşte te rog ,,Tuşiţi" de Marin Sorescu. Să vezi ,,poezie". O am pe birou, aş vrea să-ţi copiez câteva dar mi-e jenă pur şi simplu"[15]

Un document excepţional este scrisoarea pe care Nichifor Crainic (Bd. Dinicu Golescu, nr. 43, Bucureşti) o trimite lui Pan Vizirescu la Slatina la 16 noiembrie 1970:

,,Dragă Pan,

Veşti triste am primit de la tine care m-au mâhnit foarte. Bine că ai scăpat cel puţin de criza de rinichi pe care o cunosc. E îngrozitoare. La casa care se dărâmă o poţi face dacă nu ai bani pentru reparaţie? Ar fi să vă mutaţi cu chirie la stat, dar puteţi?

Eu, de când m-am lăsat de fumat, nu mai am dureri cardiace nici coronariene. În schimb o duc greu cu respiraţia. Doctorii îmi spun că e meteahnă iremediabilă. Cât voi mai trăi, va trebui tratament continuu. Ceea ce şi fac. Am început să ies până la gară şi înapoi după sfatul medicului dar am o ameţeală cumplită ce vine din insuficienţa circulatorie la creier. Va trebui să-mi iau baston - semnul decrepitudinii fizice. Asta e!

Cu toată mizeria ta, te bucuri de succesele ţării datorită conducerii statului[tăiat ,,lui Ceauşescu"]. E just. Am mai fost odată celebri pe glob: pe vremea lui Titulescu. Dar e mare deosebire. Atunci eram celebri prin personalitatea oratorică a lui Titulescu. A fost o gălăgie din care n-a rămas nimic, decât dezmembrarea ţării de la 1940,

[15] Idem, filele 116-117.

datorită lui în cea mai mare parte. Am fost în termeni buni cu el, dar pentru România a fost un om nefast pentru o mie de motive.

Celebritatea prin conducerea statului [tăiat ,,Ceauşescu"] e a României, adică a ceea ce are el în spate ca realizări.

În aceste zile mă întristează până la lacrimi moartea generalului de Gaulle. A fost un uriaş care, pe umerii lui, a ridicat Franţa din ruine şi a aşezat-o la nivel de rangul întâi. Dacă nu era el, sunt sigur că rămânea o ruină. Abia cum, la înmormântare, francezii şi-au dat seama de ce-au avut şi ce-au pierdut. Afară de asta, de Gaulle a fost o personalitate fără egal în lumea politică de azi. El primul, a pus problema continentului european. Dar eu îl plâng şi pentru altceva. Era, cred, un mare prieten al ţării noastre. Am fi găsit un stâlp în el la bătaia crivăţului. Sper că ne-a rămas Nixon ca stâlp moral. Dumnezeu să-l ierte pe de Gaulle, care e plâns în România aproape ca în Franţa.

Te îmbrăţişez frăţeşte şi îţi doresc multă sănătate şi toată sinceritatea.Nichifor Crainic"[16].

Acest dialog epistolar, determină I.S.J. Olt să ceară I.S.J. Galaţi detalii despre Ovid Caledoniu. Prin urmare, la 16 decembrie 1970 i se comunică:

,,Referitor la numitul Ovid Caledoniu din or. Tecuci, legătura lui Pan Vizirescu, obiectiv urmărit de dvs. vă comunicăm următoarele: Ovid Caledoniu este născutla 22 martie 1914 în oraşul Bucureşti, absolvent al facultăţii de litere şi teologie, fost profesor de l. Română, în prezent pensionar pe caz de boală, cu domiciliul în oraşul Tecuci, str. 7 noiembrie, bloc B 1, sc. B, ap. 25. Susnumitul este cunoscut în evidenţele noastre că în trecut a desfăşurat activitate în cadrul P.N.C. În anul 1940 a fost numit redactor al buletinului radio gonio - informativ al M. St. M. şi redactor de presă pe timpul dictaturii antonesciene. A făcut parte din asociaţia româno-germană şi a activat în acel timp pentru serviciul de informaţii turc în ramura ,,Laugas Sezon" care se ocupa cu informaţii în lumea românească în colaborare cu B.S.S. (inteligence service). A scris la mai multe publicaţii dedreapta printre care la ,,Sfarmă Piatră" şi ,,Muncitorul Român" ce aveau caracter fascist. El este recunoscut scriitor şi i se publică anumite scrieri.

În prezent şi-a reluat legăturile cu o parte din vechii lui colegi cu care poartă corespondenţă din care se desprinde faptul că speră în schimbarea unor relaţii din ţara noastră, apreciază pe unii scriitori ce au făcut politică legionară, subapreciind pe unii scriitori şi poeţi tineri. Astfel, şi-a reluat legăturile prin corespondenţă cu Pan Vizirescu, obiectivul dvs. cu care a lucrat mult timp la revista fascistă ,,Muncitorul Român". La 18 ianuarie 1970, trimite o scrisoare lui Vizirescu în care printre altele spune*: ,,Loviţi dintr-o parte şi alta, ne zbatem în veacul acesta ispăşind erori de care nu suntem vinovaţi, nu putem fi traşi la răspundere. Totuşi să nu capitulăm, să aşteptăm că zorile se vor ivi şi pentru noi, măcar o clipă a celui din urmă ceas".* În încheiere spune: *,,D-ta ce mai faci, cum împaci timpul acesta când prietenos când vitreg cu noi, după cum se vede. Ce mai plănuieşti pentru anii ce vor veni, care sperăm să cânte şi pentru noi ca o pasăre în livada lumii acesteia".* Scrisoarea trimisă la 5 noiembrie 1970 de obiectivul dvs. numitului Ovid Caledoniu, nu a fost interceptată de noi. Menţionăm că obiectivul nostru este lucrat informativ, fapt pentru care vă rugăm să ne comunicaţi ca să întreprindem unele măsuri combinate pentru a elucida care este natura legăturilor dintre aceştia. În

[16] Idem, dosar I 477119, filele 201-202.

acest sens urmează a se deplasa la dvs. ofiţerul care are în atenţie obiectivul şi a se întocmi un plan de măsuri. Rugăm să ne comunicaţi urgent cele solicitate de noi şi ce alte aspecte aţi mai stabilit ce ne interesează.

Rugăm să reţineţi că obiectivul nostru are legături prin corespondenţă şi cu Vintilă Horia, cunoscut că se află în Spania, fugit din România, fost legionar, fost bibliotecar şi lector la Vatican. Se bucură de simpatie în emigraţie''[17].

Din interceptarea corespondenţei poetului, securitatea stabileşte care sunt legăturile lui Pan Vizirescu la începutul anului 1971. Astfel poetul îl felicită pe Ionel Vizirescu de Anul Nou, pe Nichifor Crainic, pe Victor Savu din PiatraNeamţ, pe Ovid Caledoniu din Tecuci ş.a.

La 4 ianuarie 1971, poetul primeşte la Slatina vizita lt. major de securitate Păun Florea. Acesta în raport menţionează: *,,În ziua de 4 ianuarie m-am deplasat la domiciliul numitului Vizirescu Pantelimon pentru a discuta cu acesta în legătură cu noile lucrări de poezii ce le-a compus. La intrarea în locuinţa susnumitului, am fost primit de sora celui în cauză care mi-a spus: ,,Domnule, nu vă supăraţi dar Pan este foarte bolnav de câteva zile, dacă vreţi să vă convingeţi este aşezat în camera de la mijloc şi stă culcat în pat". A mai afirmat în continuarecă nu ştie care va fi situaţia, dar dacă se simte mereu aşa trebuie să meargă la Bucureşti''*[18].

Este interceptată şi o scrisoare a lui Ionel Vizirescu către Zoe Cosmulescu, din 27 ianuarie 1971. Reţinem câteva fragmente semnificative referitoare la starea de sănătate a poetului: „[...] *Ne-a îngrijorat faptul că Pantel a fost iarăşi încercat cu boala lui de inimă făcându-i din nou suferinţă când el are nevoie de linişte şi îngrijirea sănătăţii. Trebuie ca de acum înainte el să nu mai stea de vorbă cu nimeni şi orice supărări să fie evitate prin intervenţia promptă a lui Dan care are o autoritate aci în oraş şi este respectat de toată lumea. El trebuie să ia contact cu orice persoană care ar vrea să-l supere pe Pantel şi s-o legitimeze imediat luându-i numele căci orice persoană necunoscută e dubioasă şi se ştie câte se întâmplă, după cum scrie şi în ziare, cu persoane străine care le dau drumul în casă [...]. De aceea e bine ca Dan să vorbească înainte cu orice persoană ca să nu i se mai tulbure liniştea lui Pantel şi să-i cauzeze rău la inima lui şubredă. Era bine dacă venea Dan pe la noi căci l-aş fi lămurit cum trebuie să procedeze. Suntem îngrijoraţi dacă voi sunteţi şi pe viitor imprudenţi din toate punctele de vedere şi nu luaţi măsuri din vreme cum am mai vorbit şi altădată şi din pricina asta Ionel fiind indispus şi categoric. Ca să nu mai spunem noi de uşi, de zăbrele, de ferestre etc. căci voi ştiţi mai bine ca noi [...]. Chiar prin oraş Pantel să nu mai iasă decât cu Dan împreună mai ales seara că poate se agaţă vreun beţiv de el. Dan cu Pantel să se plângă la autorităţi dacă mai intră în curtea casei noastre persoane necunoscute, cu gânduri urâte, cu atât mai mult dacă insistă să intre şi în casă, ceea ce nu este permis. Pantel este apărat de dreptul ţării şi e un om foarte mulţumit de bunele şi marile orânduiri de azi de pe urma cărora primeşte şi el şi Măndel câte o pensie pe care o merită [...]. Cine vine să pună întrebări acolo trebuie reclamat imediat şi Dan să stea de vorbă cu el, fiindcă n-are nevoie să întrebe pe Pantel ca să-l sperie căci el se poate informa de la forurile superioare [...]. Nici Pantel şi nici Măndel să nu se descurajeze că operele lor nu vor fi tipărite şi sunt datori să încerce şi să facă tot posibilul ca să-şi vadă operele tipărite măcar în parte iar restul să le păstreze Dan; iar Pantel să*

[17] Idem, dosar I 477119, filele 209-210
[18] Idem, fila 159

mai scrie cât poate şi cu creionul şi cu cerneală cât îl ajută puterile, că dacă nici nu mai scrie nimic,atunci ce mai aşteaptă? Cu atât mai mult cu cât ei sunt scriitori de o viaţă întreagă...[...] Am uitat să vă scriu ca să vă instalaţi sonerie în casă care să comunice la Dan în cameră şi la bucătăria lui. E foarte bine venită. V-am spus acest lucru demult şi n-aţi luat în seamă [...]"[19]

Telefonul familie de la Slatina unde locuia poetul era ascultat după cum ne-o dovedeşte un document din 3 februarie 1971. Sunt prezentate aici apelurile formate, astfel: *„P.Vizirescu. Orele 8,30 este linişte în apartament. Orele 9,45 dl. Pan Vizirescu vorbeşte la telefon cu dl. Leulescu (părintele). Discuţia a fost înregistrată. Apoi formează nr. 1202 Protoeria şi vorbeşte cu Protopopul Trandafir. Orele 16, dl. Pan Vizirescu formează 1202 Protoeria, dar nu răspunde, renunţă. Orele 18,30, dl. Cosmulescu vorbeşte la telefon cu popa Trandafir de la Protoerie şi spune că unchiul său pleacă la Vâlcea cu preotul Enache şi vrea să ştie unde îl găseşte pe preasfinţitul de la Vâlcea. Orele 18,45, Cosmulescu face o comandă cu Piteşti 14160, la orele 19 are legătura dar nu găseşte persoana solicitată. Notă: Pan trebuie să plece la Vâlcea mâine 4. 02. 1971 la ora 9,40 de la Piatra Olt împreună cu preotul Enache, va ajunge la Vâlcea la ora 11,30. Îi comunică lui Trandafir că nu are curaj să plece singur pe drumuri de astea. Din discuţia lui Cosmulescu cu Trandafir rezultă că Pan va sta în seara zilei de 3. 02. 1971 la preotul Enache la Piatra Olt şi va pleca de acolo la Vâlcea împreună [sic!]. La Piteşti Comulescu vrea să vorbească cu Laibăr Florica"*[20].

CONCLUZII

De la Ştefan cel Mare prin Eminescu până la Petre Ţuţea şi îndrăznesc eu, să-l adaug şi pe Pan M. Vizirescu, trece „linia neamului" şi de noi fiecare, depinde s-o ducem mai departe sau s-o trădăm. Pan M. Vizirescu a fost copilul fidel al vremii sale, cîntând răstignirea şi învierea unui neam, a purtat creştinismul în chiar originea lui ţărănească, având o sensibilitate pentru tradiţia populară. El nu a uitat că există o logică a veşniciei: prin tradiţie spre mântuire!

Pan M. Vizirescu este un mărturisitor reper sub polul dacic - un punct cardinal pe această „linie a neamului", care trebuie prezentat generaţiilor actuale şi viitoare pentru a putea înţelege, a conştientiza, că este cu putinţă un „alt fel de a fi român" şi că nu trebuie să facem umbră pământului degeaba.

„De la Nistru pân' la Tisa", trebuie să devin şi pentru generaţia actuală, ceea ce a fost pentru generaţia interbelică „cea mai categorică evanghelie politică a românismului".

Românii nu trebuie să devină o naţiune fără memorie şi transcendenţă! Societatea noastră de azi trăieşte un complex axiologic identitar fiind incapabilă de a găsi sensul propriei tradiţii, acest lucru este datorat bineînţeles şi integrării într-o Europă despiritualizată dorind să devenim ceea ce nu suntem: „nişte europeni de nicăieri", fără rădăcini, fără istorie...

De ce trebuie ca tot ceea ce a fost mai autentic, mai creator, mai curat şi mai jertfelnic în trecutul nostru să fie pus între parantezele turpitudinii ideologice? De ce generaţiile tinere trebuie ferite de trecut ca de o ciumă?

[19]Idem, filele 192-193
[20] Idem, fila 151

BIBLIOGRAPHY

Apostol Stan, *De veghe la scrierea istoriei (Securitatea)*, Curtea Veche, Bucureşti, 2012.

Baciu, Nicolae: *Agonia României 1944-1948*, Editura Junimea, Iaşi, 1991.

Basarab Nicolescu, Cristian Bădiliță (ed.), *Vintilă Horia. În căutarea omului total*, Vremea, 2016.

Constantin N. Străchinaru*, Din mucenicia Neamului Românesc*, Vol. I,II,III, Editura Pim, Iaşi, 2012

Cosmin Budeancă (coord.), Florentin Olteanu (coord.), *Forme de represiune in regimurile comuniste*, Polirom, 2008.

Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (editori), *Destine individuale și colective în comunism*, Polirom, 2013.

Cosmin Budeancă (coord.), Dalia Báthory, Andreea Tuzu, Dragoș Ursu, *Vieți în umbra trecutului. Supraviețuirea și integrarea socio-profesională a familiilor foștilor deținuți politici în timpul comunismului. Mărturii și documente*, vol. I, Polirom, 2017.

Dan Ciachir, *În lumea presei interbelice*, Editura Timpul, Iași, 2008

Henri Prost, *Destinul României (1918-1954),* Editura Compania, 2006,

Emil Rusu, *Delictul de opinie: Procesul ziariştilor 1945,* Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2012

Ion Hangiu, *Presa românească de la începuturi până în prezent. Dicționar cronologic 1790-2007,* Editura Comunicare.ro, 2009

Ovidiu Papadima, *Evocări, În duhul adevărului, Crez şi mărturii*, Editura Agora, Iaşi, 1997

Liliana Corobca (editor), *Instituţia cenzurii comuniste în România, Documente. 1949-1977*, Vol. I-II, Oradea, Ratio et revelatio, 2014.

Lucia Hossu Longin, *Memorialul Durerii. O istorie care nu se învaţă la şcoală*, Humanitas, 2007

Lucian Orășel, *Dăinuire în răspântii de imperii. Teroarea roșie*, Editura Amaltea, 2004

Lucian Vasile, Constantin Vasilescu şi Alina Urs (coord.), *Traversând comunismul. Convieţuire, conformism, compromise*, Anuarul IICCMER, vol. XI, Polirom, 2016.

Marian Petcu, *Istoria jurnalismului din România în date: enciclopedie cronologică*, Editura Polirom, 2016

Pan. M. Vizirescu, Orizonturi lirice, Editura Fundaţiei ,,Universitatea pentru toţi", Slatina, 2003

Pamfil Șeicaru, Istoria presei, Editura Paralela 45, 2007

Radu Ciobotea, *„Reportajul interbelic românesc. Senzaționailism, aventură și extremism politic"*, Editura Polirom, 2009

Victor Vișinescu, *O istorie a presei românești*, Editura Victor, 2000

Aromânii și nașterea națiunii la românii din Transilvania
(The Aromanians and the Birth of the Nation for the Romanians in Transylvania)

Cornel Sigmirean

Prof. PhD, UMFST Tîrgu Mureș

In the nineteenth century, the era when the elites had maximum trust in culture, the era of national identity construction through culture, when nations increasingly legitimized themselves through the number and value of individuals educated in schools and universities, a great number of Aromanian families contributed to the development of education among the Romanians, financed cultural projects for the Romanians in Transylvania, The Banat and Hungary. The nations constituted themselves around political and cultural projects. For the Romanians in the former Danubian Empire, education and the promotion of a national culture were priority projects. Cultural journals, choral reunions, cultural associations, ASTRA, the "Petru Maior" Society in Budapest, "România Junã (The Young Romania)" in Budapest enjoyed financial support from Aromanians. They offered scholarships, like the Mocioni family or the Naco family from Sînnicolaul Mare, they created foundations, such as the "Dona," "Muctovscky" foundations, but particularly the "Gojdu" Foundations, one of the largest foundations in the Austro-Hungarian Empire. Over 1,500 intellectuals from The Banat and Transylvania were the "Gojdu" Foundation's "work." Nation construction for Romanians and the Aromanian patronage in the former Austro-Hungarian Empire represented inseparable elements of nineteenth century history.

Keywords: Aromanian community, scholarship foundations, progress through education and culture.

La una dintre întîlnirele cu tinerii români care studiau la Universitatea din Pesta, potrivit ziarului „Concordia" din1/13 iulie 1862, Emanuil Gojdu a rostit memorabilele cuvinte:

Ca fiu credincios al Bisericii mele, laud Dumnezeirea că m-a crescut Român; iubirea ce am către națiunea mea neîncetat mă îmboldește a stărui în faptă, ca încă și după moarte să erump de sub gliile mormîntului, spre a fi pururea în sînul națiunii mele[21].

Sunt cuvintele unui aromân, E. Gojdu!

Peste ani, reflectînd asupra vieţii lui Emanuil Gojdu şi a rolului pe care Fundația

[21] Apud Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a Românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, pp. 243; Mircea Păcurariu, „100 de ani de la moartea marelui mecenat Emanuil Gojdu", în rev. *Mitropolia Ardealului*, XV, 1970, nr. 4-6, p. 263.

creată de el l-a avut în viaţa naţională a românilor din Transilvania, Banat şi din celelalte provincii din arcul carpatic, economistul şi istoricul Victor Jinga nota:

Exemplul lui Gojdu ne dovedeşte că e bine să ne situăm, de timpuriu, pe un drum anumit de gîndire, sentimente şi activitate, pentru nevoile fireşti ale fiinţei noastre şi în hotarele intereselor şi revendicărilor naţionale. Şi acest drum, mergînd tot înainte, fără a leza interesele altora, să nu-l părăsim niciodată. Să lăsăm alte naţiuni să se laude cît şi cum vor, şi să ne vedem-în demnitate şi muncă luminată-de cele bune ale noastre şi de cele mai puţin bune; vigilenţi şi cît mai puternici. Să nu duşmănim pe nimeni, să colaborăm, dar nici un moment să nu încetăm de a fi noi înşine[22].

Un portret ideal al românului din epoca renașterii naționale!

Marele mecena al românilor din Ardeal, Banat şi Ungaria s-a născut în 1802 la Oradea, ca fiu al negustorului Atanasie Popovici-Gojdu şi al Anei, născută Poynár[23].

Cu toate că toţi biografii lui Gojdu consideră că familia sa dinspre tată aparţinea comunităţii de aromâni din Monarhia habsburgică, Partenie Cosma, în schiţa biografică a marelui mecena publicată în *Enciclopedia Română* consideră că Gojdu era român ungurean din Bihor[24]. Argumentele sale se bazau pe declaraţiile avocatului Ioan Popovici din Arad, fiul unui comerciant din Beiuş, descendent al unui preot din localitatea Dideşti, jud. Bihor, care

[22] Victor Jinga, „O personalitate controversată - Emanuil Gojdu", în *Familia*, an 27 (127), nr. 2, 1990, p. 15.
[23] *Enciclopedia Română*, vol. II, Sibiu, 1904, p. 295; Révai Nagy Lexikona, vol. VIII, art. *Gozsducsalád*, p. 659; Gheorghe Şofronie, „Emanuil Gojdu", în *Cele trei Crişuri*, Oradea, nr. 3, martie 1925; Teodor Neş, „Figuri bihorene: Emanuil Gojdu", în *Familia*, nr. 2, aprilie 1934; *Idem*, *Oameni din Bihor (1840-1918)*, Oradea, 1937; *Idem*, *A doua carte despre oameni din Bihor*, Oradea, 1979; Nicolae Firu, „Genealogia familiei lui Emanuil Gojdu", în *Gazeta de Vest*, Oradea, nr. 626, 672 şi 628, din iunie 1938; Ioan Lupaş, „Emanuil Gojdu (1802-1870). Originea şi opera sa", în *Analele. Memoriile Secţiunii Istorice*, seria III, Tom XXII, 1939-1940, pp. 687-745; Mircea Păcurariu, „100 de ani de la moartea marelui mecenat Emanuil Gojdu", în *Mitropolia Ardealului*, 1970, nr. 4-5; Ion Georgescu, „Fundația Emanuil Gojdu în sprijinul studenţilor şi elevilor români din Austro-Ungaria", în *Mitropolia Ardealului*, 1972, nr. 7-8, pp. 358-362; în vol. *Emanuil Gojdu 1802-1870*, Oradea, 1972, au apărut studiile: Ioan Chira, Nicolae Chidioşan, „Emanuil Gojdu mecenat", pp. 21-32; Viorel Faur, Ioan Golban, „Momente din activitatea politică a lui Gojdu", pp. 33-44; Rafila Faur, „Presa românească din Imperiul habsburgic despre Emanuil Gojdu", pp. 45-52; Ioan Puşcaş, Ioan Popovici, „Bursieri ai Fundației Emanuil Gojdu la Academia de drept din Oradea", pp. 53-66; Ioan Brad, „Emanuil Gojdu în publicistica bihoreană", pp. 67-76; Ioan Chira, Viorel Faur, „Documente referitoare la activitatea politică şi filantropică-naţională a bihoreanului Emanuil Gojdu", pp. 99-160; Maria Berenyi, *Istoria Fundației Gojdu*, Budapesta, 1995; *Idem*, *Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu*, Giula, 2002; *Idem*, *Moştenirea lui Gojdu în oglinda presei române și maghiare (1995-2005)*, Budapesta, 2005; Gheorghe Santău, „Emanuil Gojdu şi Fundația lui", în *Lumina*, 1994, pp. 7-16; *Idem*, „Istoria Fundației Gojdu", în vol. *Simpozion*, Giula, 1996, pp. 120-139; „A Gozsdu udvar sorsamagyar sajtotukreben", grupaj alcătuit de Maria Berenyi, în *Almanah. Publicaţie a Societăţii culturale a românilor din Budapesta*, 2000, pp. 144-192; Nicolae Cordoş, Maria Magdalena Jude, „Contribuţii documentare referitoare la Emanuil Gojdu şi Fundația sa", în *Acta Musei Napocensis*, 1989-1992, 26-30, pp. 573-590; *Emanuil Gojdu. Bicentenar*, coordonatori Cornel Sigmirean, Aurel Pavel, București, Editura Academiei Române, 2003; Stelean Ioan Boia, *Fundația „Emanuil Gozsdu" (1870-1952)*, Arad, „Vasile Goldiș" University Press, 2006.
[24] *Enciclopedia Română*, vol. I, Sibiu, Editura W. Kraft, p. 589.

afirma că este înrudit cu Gojdu, pentru că de fiecare dată cînd acesta îl vizita la Arad îi spunea „nepoate“. Un alt argument, considera Partenie Cosma, era faptul că tatăl lui Gojdu era negustor sărac, pe cînd comercianţii aromâni erau bogaţi. Mai remarcă şi situaţia specială a tatălui său, care era căsătorit cu o româncă, Ana Poynár, în condițiile în care aromânii se căsătoreau numai cu fete de aromâni sau de greci. Dar argumentele lui Partenie Cosma nu i-au putut convinge pe biografii lui Gojdu. Marele istoric Ioan Lupaş, profesorul Teodor Neş şi mai ales cercetătorul Nicolae Firu, care a publicat genealogia familiei lui Gojdu, au demonstrat originea sa aromână. Tatăl lui Gojdu, aşa cum reiese şi din testamentul întocmit la 25 iulie 1821, era un negustor cu o situaţie bună, care i-a permis să-i crească şi să-i şcolarizeze pe cei şase fii ai săi. Mama lui Gojdu era româncă, din familia Poynár, ceea ce l-a încurajat pe Partenie Cozma să susțină că și tatăl lui Gojdu era român, pornind de la obiceiul aromânilor de a se căsătorii numai cu fete din familii de aromâni sau greci; dar care nu era o regulă absolută. Important era să-și păstreze religia, altfel pierdeau dreptul de moștenire.

Descendenţa lui din tată şi bunic macedoromân - afirmă I. Lupaş în monografia dedicată lui E. Gojdu - *apare destul de clar din dovezile istorice, păstrate pînă în zilele noastre, înfăţişîndu-l ca pe un vlăstar viguros, răsărit din binecuvîntata rădăcină care a odrăslit şi rodul vieţii eroice a nemuritorului Mitropolit Andrei Şaguna*[25].

„Originea macedo-română și ortodoxă - potrivit istoricului și economistului Victor Jinga - au constituit fundamentul românismului lui Gojdu”[26].

Familia marelui mecena Emanuil Gojdu era originară din oraşul Moscopole, din Albania de astăzi. Apreciat drept „Florenţa Balcanilor”[27], oraşul Moscopole a reprezentat pînă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea cel mai important centru economic şi cultural al aromânilor. După unele surse (Pouqueville), la mijlocul secolului al XVIII-lea oraşul ar fi numărat între 40 000 şi 60 000 de locuitori. Potrivit însă istoricului austriac Max Demeter Peyfuss, unul dintre cei mai mari specialişti în istoria aromânilor, Moscopole avea circa 20 000 de locuitori[28]. Prestigiul oraşului era dat de bogăţia negustorilor săi, care controlau comerţul cu Veneţia, Brindisi şi Viena. Bogăţia oraşului, cu cele peste 12 000 de case cîte i se

[25] I. Lupaş, ***op.cit.***, p. 689.
[26] Mihai Drecin, „Victor Jinga despre Emanuil Gojdu ca „personalitate controversată a neamului românesc”, în vol. *Emanuil Gojdu. Bicentenar*, coord. C. Sigmirean, A. Pavel, p. 83.
[27] Max Demeter Peyfuss, ***Chestiunea aromânească,*** Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994, p. 16.
[28] *Ibidem*, p. 16; vezi şi Neagu Djuvara, **„Diaspora aromână în secolele XVIII şi XIX”,** în vol. ***Aromânii. Istorie, limbă şi destin,*** coord. Neagu Djuvara, Bucureşti, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 101.

atribuie, a adus după sine şi un avînt cultural. Pe lîngă celebra *Noua Academie*, aici funcţiona o școală superioară greacă și o tipografie.

Începînd cu secolul al XVII-lea s-a declanşat emigrarea aromânilor din Moscopole, fenomen care va culmina după anii 1769 şi 1788, cînd oraşul a fost distrus cu totul de albanezii musulmanizați, conduși de Ali Pașa de Ianina[29]. Asemenea situaţii au intervenit şi în oraşele Shipskë, Linotopë şi Nicolica, amplificînd valul emigrărilor de aromâni. Foarte mulţi dintre ei au ajuns în Serbia, Transilvania, Ungaria, Austria, Polonia, Boemia, Moravia şi chiar mai departe în Silezia, Prusia şi Saxonia, dar şi în Principatele Române. Stabiliţi în noile patrii, unii au adoptat nume poloneze (Gabrovschi, Adamovschi, Mutovschi, Siliowschy), maghiare (Horváth, Eötvös, Baráty, Simony) sau sîrbeşti (Rakovici, Paljevici). Mulţi dintre ei şi-au păstrat vechile lor nume: Derra, Mucia, Blana, Guda, Şina, Dumba, Pometa, Dumtsa, Şaguna, Mocioni ş.a.

Negustori bogaţi, aromânii au avut un rol major în formarea burgheziei în Europa Centrală în secolele al XVIII-lea şi al XlX-lea. În Serbia, la cumpăna dintre secolele al XVIII-lea şi al XX-lea ei au alcătuit osatura tîrgurilor şi oraşelor. Istoricul sîrb Dušan Popović recunoaşte că din rîndul aromânilor au provenit cei mai mari filantropi sîrbi: Anastasi Jević, Bozdu, Trandafil ş.a. Doi dintre cei mai mari scriitori sîrbi din secolul al XlX-lea şi de la începutul secolului al XX-lea erau aromâni la origine, Jovan Sterija Popović şi Branislav Nušić[30].

Deosebit de active au fost coloniile de aromâni în viaţa Monarhiei habsburgice. Cele mai importante comunități s-au creat în oraşele Braşov, Sibiu, Tîrgu-Mureş, Cluj, Timişoara, Oradea (din Transilvania), Tokay, Diószeg, Eger, Eszék, Gyöngyös, Kecskemét, Miskolc, Pesta, Pétervárad, Szentendre, Vác, Debrecen etc. (în Ungaria), Bratislava (în Slovacia) şi în Austria, în special în Viena. Numărul mare de aromâni din monarhie şi mai ales forţa lor economică l-a determinat pe împăratul Iosif al II-lea ca prin Patenta de toleranţă din 1781 să-i ia sub protecţia sa, „ca pe unii care aduceau realmente beneficii în marele comerţ al statului”[31].

Multe izvoare care consemnează prezenţa aromânilor în viaţa monarhiei îi denumeau greci, termen pe care occidentalii îl atribuiau ortodocşilor. Probabil şi ei, aromânii, acceptau

[29] Maria Berényi, *Viața și activitatea lui Emanuil Gojdu 1802-1870,* p. 7.
[30] N. Djuvara, ***op.cit.*, p.** 111
[31] Maria Berenyi, *Cultura românească la Budapesta în secolele al XlX-lea*, p. 5.

această denumire, datorită prestigiului de care poporul grec se bucura în ochii Europei în timpul războiului pentru Independenţa Greciei. La această confuzie în denumirea lor a mai contribuit şi faptul că multe dintre companiile comerciale din monarhie erau mixte, „greco-valahe". Dar majoritatea aromânilor stabiliţi în Europa Centrală au continuat să vorbească în dialectul strămoşesc, cel puţin în familie, să-şi ridice şcoli şi biserici proprii. Elocvent este, în acest sens, cazul coloniei de aromâni din oraşul Miskolc. Foarte bogaţi, încă din 1720 erau grupaţi într-o colonie comercială de circa 300 de negustori, proprietari a circa 200 de case în centrul oraşului, aromânii din Miskolc şi-au ridicat o biserică între anii 1785-1806. În 1791 a fost sfinţit iconastasul, care era cel mai frumos şi mai mare din Europa Centrală[32]. Cu toate că asemenea biserici, potrivit Mariei Berenyi, în imperiu erau denumite „greco-valahe", biserica din Miskolcz s-a numit doar „valahă".

În comunitatea de aromâni din Miskolc s-a născut mitropolitul Andrei Şaguna. După unele studii, inclusiv marele om politic maghiar Deák Ferenc (ai cărui strămoşi se numeau Pescariu) ar avea originea în comunitatea de aromâni din zona oraşului Miskolc. În secolul al XIX-lea, în o serie de articole din presa românească din Transilvania şi Ungaria, se făceau referiri la originea aromână a lui Eötvös József, scriitor, om politic liberal, tatăl marelui fizician Eötvös Loránd[33].

Nu ne putem pronunţa cu certitudine asupra originii celor două mari personalităţi ale vieţii politice maghiare, Deák şi Eötvös, dar aromânii, prin multe alte figuri plecate din sînul lor, şi-au adus o contribuţie importantă la dezvoltarea economiei capitaliste a monarhiei, a culturii şi civilizaţiei acesteia.

Puţine familii din Imperiul habsburgic au jucat la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului XIX rolul economic şi cultural pe care l-a avut familia Sina. Primul Sina, Simeon, originar din Moscopole, s-a stabilit la Viena, unde s-a ocupat de comerţ şi de cultivarea tutunului, a întemeiat în capitala monarhiei o bancă, „Credit Mobiliar", apreciată ca a doua din Austria, după banca lui Rothschild[34]. Fiul lui Simeon, Gheorghe Sina, prin dezvoltarea afacerilor de industrializare a bumbacului, pe care îl importa din Orient, a ajuns să domine toată industria, comerţul şi mai ales finanţele din monarhie[35]. În anul 1818, pentru serviciile deosebite aduse imperiului, a primit rangul de cavaler. În 1822 a

[32] *Idem,* „Colonia macedoromână din Miskolc şi familia Şaguna", în *Simpozion*, Giula, 1998, p. 22.
[33] V. Păcăţianu, ***op.cit.,*** vol. IV, Sibiu, 1906, pp. 85-88.
[34] Carl E. Schorske, ***Viena fin de siecle. Cultură şi politică,*** Iaşi, Editura Polirom, 1998, p. 118.
[35] *Ibidem,* p. 4.

primit titlul de baron maghiar. Averea sa a ajuns să cuprindă 99 de domenii cu 240 000 iugăre. A avut palate în Ungaria, Austria, Grecia, Italia, (la Veneţia) şi în Paris[36]. A fost, împreună cu Szecheny István, Rotschild Salaman şi Wodianer Samuel József, acţionarul principal la construirea „Podului cu lanţuri“ peste Dunăre[37]. Fiul lui Simeon, Gheorghe, moştenitorul marii averi, a contribuit la înfăptuirea Creditului Agrar Ungar, la promovarea căilor ferate şi a navigaţiei cu vaporul, la crearea Muzeului Naţional, a Academie Comerciale, a Teatrului Naţional, a Conservatorului, a Casinei Naţionale şi a altor asemenea instituţii, dar în primul rînd a contribuit la ridicarea Palatului Academiei Maghiare de Ştiinţe[38]. A fost membru în comitetul de direcţie al Academiei Maghiare, la întemeierea acestei importante instituţii a ştiinţei şi culturii maghiare donînd suma de 80 000 de florini. Importante sume de bani a donat şi pentru Academia din Atena, 1 000 000 de florini. Grecia l-a şi numit, de altfel, ministru la Viena, München şi Berlin. Una dintre fetele lui s-a căsătorit cu ducele Castries, cumnatul preşedintelui Franţei, Mac-Mahon. Victor Papacostea, într-o carte despre civilizaţia românească şi civilizaţia balcanică, scria: *În fața acestei măreţe opere, un glumeț ar putea spune, că baronul Sina a întemeiat... cu ajutorul ungurilor - statul maghiar însuși*[39].

O altă familie celebră la Viena era familia Dumba. Nicolae Dumba a fost senator imperial şi consilier intim al împăratului Francisc Iosif. Mare filantrop, ca majoritatea aromânilor, a fost patronul Şcolii de Pictură din Viena, vicepreşedinte al Societăţii de muzică, patron al Societăţii „România Junã”. Un membru al acestei familii, Konstantin Dumba, prieten cu Gustav Klimt, în timpul Primului Război Mondial a fost ambasadorul Austro-Ungariei la Washington[40].

La Budapesta, la cumpăna dintre secolele al XVIII-lea şi al XlX-lea, a trăit Cristofor Naco, proprietarul unei moşii la Sînnicolaul Mare. Pe această moşie, un ţăran a descoperit din întîmplare celebrul tezaur pe care Naco l-a dăruit împăratului Francisc I, pentru această faptă primind rangul de grof. Şi el a fost un mare filantrop, prin testamentul redactat în 1799 la Viena a destinat o parte din averea sa pentru scopuri culturale[41].

---

[36] Maria Berenyi, „150 de ani de la inaugurarea Podului cu lanţuri. Rolul familiei Şina în spiritul cultural şi financiar ungar”, în revista *Lumina*, 1999, p. 3.
[37] Vajda Pal R., *A **Lánchid Tortenete,*** Budapest, Szikra Kiadás, pp. 23-29.
[38] Maria Berényi, *Personalități marcante în istoria și cultura românilor din Ungaria (secolul XIX*), Giula, 2013, p. 39.
[39] *Ibidem*, p.39.
[40] Sextil Puşcariu***, Călare pe două veacuri,*** Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968, p. 293.
[41]Maria Berenyi, *Aspecte naţional-culturale din istoricul românilor din Ungaria (1785-1918*), Budapesta, Cărţile „Dunărea” Tankonyvkiado, 1990, p. 73.

Din categoria acestor mari proprietari şi în acelaşi timp mari mecenaţi îi amintim pe Gheorghe Constantin Roja, Atanasiu Gabrovsky (unchiul lui Şaguna) înnobilat cu titlu de Nobil de Apadia, familia Mocioni din Banat, originară din Moscopole, stabilită în Ungaria în secolul al XVIII-lea. A adunat o avere impresionantă prin activităţi în comerţ şi industrie, fiind proprietară a peste 28 124 de iugăre de pământ, cu palate în Budapesta, Foeni şi Vlaikovecz (azi Serbia), susţinătoare a culturii şi a bisericii naţionale. Cel mai celebru membru al familiei a fost Alexandru Mocioni (1841-1901), jurist, compozitor, om politic, președintele Partidului Național Român din Banat, deputat în Parlamentul de la Pesta. În epocă s-a bucurat de notorietate familia Manu de Clisura, (ai cărei membri erau mari proprietari şi comercianţi), din rîndul lor, în 1880, s-a ales primarul Budapestei. Multe dintre clădirile importante ale capitalei Ungariei, cu mai multe etaje, au aparţinut familiilor Naco, Sacellari, Grabovski, Lyka, Naum Bozda, Elias, Blaha ş.a[42].

Stabiliţi pe parcursul secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea în provinciile Monarhiei habsburgice, aromânii, prin natura afinităţilor etnice şi confesionale, s-au integrat în mişcarea naţională a românilor din Banat şi Transilvania. Opera corifeilor Şcolii Ardelene, Petru Maior, Gheorghe Şincai, Ioan Budai-Deleanu, Samuil Micu, a avut o influenţă covîrşitoare în acest sens, contribuind la naşterea conştiinţei naţionale în rîndul aromânilor pe temeiul originii comune latine. Din rîndul lor s-au ridicat personalităţi ca Andrei Şaguna şi Emanuil Gojdu, care au contribuit prin viaţa şi faptele lor la renaşterea bisericii şi a naţiunii române.

Cunoscutul sociolog Leon P. Baradat consideră că ”*Naționalismul este cea mai puternică idee politică din ultimii 200 de ani. Are impact însemnat asupra oricărei persoane din orice societate modernă... Milioane de oameni au fost sacrificați și au murit, proprietăți au fost distruse și resurse au fost jefuite în numele statului. Totuși, unii oameni s-au ridicat pe culmile nobile și au cunoscut și au adus contribuții măreţe la progresul umanității în numele statului-națiune*”[43].

Ca urmare, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în întreg spațiul Europei Centrale și de Sud-Est, elitele intelectuale au generat mișcări de

[42] Maria Berenyi, *Poveştile caselor. Români în Buda şi Pesta*, Budapesta, 2011; *Idem*, **„Cultura românească la Budapesta în secolele al Budapesta”,** în ***Almanahul 2000.*** **XIX-lea,** Budapesta, 2000, p. 12; Emil Bodircă, **„Clădiri impozante a macedoromânilor”, în** *Publicaţie a societăţii culturale a românilor din Budapesta*, pp. 135-1361.

*Într-o primă variantă, studiul a apărut în vol .*Intelectualii. Ideologii și destin politic*, coord. Cornel Sigmirean, Tîrgu Mureș, Arhipelag XXI, 2015, pp.13-46.

[43] Leon P. Baradat, *Ideologiile politice. Origini și impact,* Iași, Polirom,2012, p.69.

revendicări politice în numele identității naționale, fiecare națiune străduindu-se să-și descopere un trecut cît mai strălucit. Formarea etniilor, trecutul cu miturile fondatoare și legendele populare erau activate sau reactivate[44]. Așa cum arată P. Ricoeur, „o națiune se formează în jurul unei memorii comune, pentru că memoria socială este componenta temporală a identității naționale, fiind totdeauna conjugată cu evaluarea prezentului și proiecția viitorului”[45]. Formula, suntem unul dintre (sau printre) cele mai vechi popoare nu a lipsit din arsenalul istoriilor naționale[46]. Istoricii slavi și unguri și-au descoperit un trecut glorios în Evul Mediu, cînd au cunoscut perioade de afirmare politică.[47] Istoricii români au investigat trecutul antic, fiindcă în acea epocă au descoperit momente de glorie ale originii lor, revendicîndu-se din daci, dar mai ales din romani. Cărturarii ardeleni, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Ioan Budai Deleanu și Petru Maior, inspirîndu-se din opera învățatului Dimitrie Cantemir, au susținut originea romană a poporului român și continuitatea lui neîntreruptă în Dacia. Națiunile se construiesc în jurul unor priecte politice și culturale. Pentru români din fostul Imperiu dunărean educația, promovorarea unei unei culturi naționale erau proiecte prioritare care au avut în aromâni printre cei mai mari finațatori. Reviste de cultură, reuniuni corale, asociații culturale, ASTRA, Societatea „Petru Maior” de la Budapesta, „România Jună” de la Budapesta s-au bucurat de sprijinul financiar al aromânilor. Ei au acordat burse, cum a fost familia Mocioni sau familia Naco de la Sînnicolaul Mare, au creat fundații, cum au fost fundațiile „Dona”, „Muctovscky”, dar mai ales Fundația „Gojdu”, una din cele mai mari fundații din Imperiu. Peste 1500 de intelectuali din Banat și Transilvania au fost „opera” Fundației „Gojdu”. Pintre bursierii fundației s-au numărat (în perioada interbelică): 22 de primari, 24 de prefecți, 21 de senatori, 40 de deputați, miniștri, secretari de stat, doi prim-miniștri, O. Goga și P. Groza, 38 de profesori universitari, I. Lupaș, Silviu Dragomir, Ilie Minea, Sabin Oprean, autorul lucrării *Terra Siculorum*, Sextil Pușcariu, Andrei Oțetea, Victor Babeș, C. Daicoviciu, Marius Sturza ș.a., un mare inventator, Traian Vuia[48]. Dintre bursierii fundației, 19 au devenit membri ai Academiei Române. Aromânii au finanțat construirea de biserici în principalele orașe din Transilvania și din Ungaria. De exemplu la Tîrgu Mureș, unde la 1750 s-a ridicat o biserică din lemn, care a ars în 1780.

---

[44] Sergiu Mișcoiu, *Formarea națiunii. O teorie socio-constructivistă*, Cluj-Napoca, Editura Efes, 2007, p.15.
[45] Simona Nicoară, *Națiunea modernă. Mituri, simboluri, ideologii*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2002, p.105.
[46] *Ibidem,* p. 125.
[47] Camil Mureșanu, *În templul lui Ianus. Studii și gînduri despre trecut și viitor*, Cluj-Napoca, Editura Cartimpex, 2002, p.248.
[48] Cornel Sigmirean, Aurel Pavel, *Elite și națiune: Fundația „Gojdu” 1871-2008*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018, Cluj-Napoca, pp.79-98.

Aromânii au fost oameni întreprinzători, influenți, unii asociați elitelor maghiare, dar care au reprezentat factorul mobilizator pentru miile de tineri aflați la studii, pentru demnitatea unei națiunii care-și fixa elementele identitare atît în trecutul glorios, cît și oamenii de succes, influenții în societatea fostului Imperiu dunărean. În secolul al XIX-lea, perioada maximei încrederi a elitelor în cultură, a construcției identităților naționale prin cultură, cînd națiunile se legitimau tot mai mult prin numărul și valoarea oamenilor instruiți prin educație, numeroase familii de aromâni au contribuit la dezvoltarea învățămîntului în rîndul românilor, au finanțat proiecte culturale ale românilor din Transilvania, Banat și Ungaria. Construcția națiunii la români și mecenatul aromânilor din fostul Imperiu austro-ungar au reprezentat elemente inseparabile ale istoriei din secolul al XIX-lea.